Avd:

Grupp:

Mål:

WALLENBERG

VII

1957, 1 juni — 15 oktober

Leifland/is

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

Bonn, den 3. Juni 1957.
~~Koblenzer Str. 91.~~

19		
N:o XI 311		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR. 0	MÅL.

Fräulein Marianne Müller,
(14 a) Oberkochen/Württ.,
Brunnenhalde 39.

Unter Bezugnahme auf Ihr Schreiben vom 21. Mai beehre ich mich, Ihnen mitzuteilen, dass eine zusammenfassende Darstellung über das Schicksal des schwedischen Diplomaten Raoul Wallenberg von dem Schwedischen Aussenministerium herausgegeben worden ist. Ein Exemplar dieses Buches wird Ihnen als Drucksache zugesandt.

Mit vorzüglicher Hochachtung
Im Auftrage:

(Leif Leffland)
Attaché

Cpp 3.6.57/j

3.6.57 Leifland/is
br. tit. + bil. u/Leifland

Hamburg den 24 maj 1957.

Överlämnas i original av generalkonsulatet i Hamburg till Ambassaden i Bonn för behäget direkt besvarande.

(N.-E. Ekblad)

An das
Königlich Schwedische
Generalkonsulat

Hamburg 11
Kl. Johannisstr. 10

INK. AMT BONN
D.nr. VIII-43
25 MAI 1957
AVD. | GB. | MÄL

Oberkochen, den 21. 5. 1957

Besuch in Schweden

Im Juli/August dieses Jahres beabsichtige ich, ca. 14 Tage Urlaub in Südschweden zu verbringen. Da ich kein bestimmtes Reiseziel habe, möchte ich mir gern einen persönlichen Wunsch erfüllen.

Ich verehre Ihren Landsmann Raoul Wallenberg. Durch die Presse erfuhr ich von seinem Wirken in Ungarn und seinem Tod in der Sowjet-Union. Es ist bedauerlich, daß nicht ausführlicher über ihn berichtet wurde, denn gerade wir Deutschen sind Raoul Wallenberg zu ewigem Dank verpflichtet.

Können Sie mir einige Quellen nennen, wo ich in Schweden mehr über sein Leben erfahren kann? Ich werde mich auch einige Tage in Stockholm aufhalten.

Im voraus für Ihre Bemühungen vielen Dank.

Mit vorzüglicher Hochachtung!

Marianne Müller

Marianne Müller
(14a) Oberkochen/Württ.
Brunnenhalde 39

Leifland/is

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

Bonn den 3 ~~maj~~ juni 1957.

Strängt förtroligt.

N:o		2 bil. BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

19

Broder,

Enligt Ditt handbrev den 14 maj och överenskommelse med Lundström vid hans genomresa den 30 maj har jag över veckoslutet sökt få kontakt med några f.d. Norilsk-fångar, som numera är bosatta i trakten kring Bonn, och därvid träffat dels den av Dig nämnde D r ö g e , dels en Peter T a r k o v z a d e h . P.M. över samtalen med dessa
./1-2 närslutes.

Jag hoppas kunna återkomma nästa vecka med ytterligare några redogörelser för samtal med personer som Lundström lämnat uppgift om (Hans Oskar Glauning i Krefeld och Fritz Bayer i Lüdenscheid) och som jag hittills icke kunnat anträffa.

u/Leif Leifland

Sekreteraren H e d i n ,
Stockholm.

Xp 5.6.57.

Leifland/is

Strängt förtroligt.

P.M.

ang. samtal med tyske medborgaren Hermann D r ö g e , ingenjör vid Sprengstoff-Nobel-Dynamit i Leverkusen; bostadsadress Kalkstrasse 243, Leverkusen/Mannfurcht.

Dröge, som vore född den 12 maj 1909 i Sehlde bei Hannover, hade under kriget varit chef för en ammunitionsfabrik i Dömitz an der Elbe och anhållits av de sovjetiska ockupationsmyndigheterna i juli 1945. Till januari 1950 hade han hållits internerad i sovjetiska krigsfångeläger i östzonen. År 1950 blev han förd till Moskva där han vistades till oktober 1952. I Norilsk oktober 1952 till juli 1954, hela tiden i regimläger 2; från juli 1954 till september 1955 Taischet; repatrierad september 1955.

På min fråga huruvida Dröge under sin vistelse i Sovjetunionen antingen själv träffat eller hört sina medfångar tala om någon svensk medborgare svarade Dröge att han i läger 2 i Norilsk vid flera tillfällen sammanträffat med en SS-man, som tidigare varit lantmätare (Markscheider) och som påstode sig vara svensk. Namnet på denne man kunde Dröge emellertid icke erinra sig. Jag frågade om Dröge möjligen icke syftade på Woog, varvid han bekräftade att detta vore svenskens namn. För närmare upplysningar om W o o g hänvisade Dröge till Busch som enligt Dröge vore en utmärkt god iakttagare. (Busch hörd av Lundström den 9 maj.)

Förutom Woog sade sig Dröge icke ha hört talas om någon svensk eller skandinavisk medborgare i Sovjetunionen.

Då jag frågade Dröge om han kunde lämna upplysningar om andra tyskar, som vistades i regimläger 2 i Norilsk och som numera återvänt, nämnde Dröge förutom Busch och Fischer (Lundströms P.M. den 4 maj) följande:

Hans D i e t r i c h , Velbert/Rheinland, Dammstrasse 33.
Max L a n g e , Schöppelstedt bei Braunschweig,
Neue Strasse.
2969 Paul L o r k e , Bonn (Auswärtiges Amt), Salmweg 14.
Klaus V o g t , Minden in Westfalen, Köslingerstr. 14.
Erich W e i s s e n b o r n , Remscheid, Intzestrasse 3.

Dröge uppgav att han tidigare kontaktats av representanter för brittiska och luxemburgiska ambassaderna i Bonn, vilka utfrågat honom om han under sin vistelse i Sovjetunionen träffat brittiska eller luxemburgiska medborgare.

Bonn den 1 juni 1957.

u/Leif Leifland

Leifland/is

Strängt förtroligt.

P.M.

ang. samtal med Peter T a r k o v z a d e h , Boltensternstrasse 39, Köln, den 2 juni 1957.

Tarkovzadeh, som vore av tjerkassisk härstamning och född i Kaukasus 1917, hade via Iran anlänt till Tyskland år 1928. 1934 hade han blivit tysk medborgare. Under kriget underofficer och officer (Leutnant) i Wehrmacht och Waffen-SS. Tillfångatagen 1945; engelska och amerikanska krigsfångeläger. Efter frigivningen anhållen av sovjetiska ockupationsorgan 1948 och samma år dömd till livstids straffarbete av sovjetiska militärdomstolen i Halle, bl.a. för sin verksamhet under kriget som översättare i propagandaministeriet. Norilsk mars 1949 till 1954; därefter Krasnojarsk och Alexandrovsk.

Tarkovzadeh hade under hela den tid han vistades i Norilsk varit placerad i läger 3. (Enligt Tarkovzadeh vore lägren 1 - 6 avsedda för utlänningar, därav nummer 6 för kvinnliga fångar.) I detta läger hade enligt Tarkovzadeh inga svenskar funnits. Hade så varit fallet, skulle Tarkovzadeh otvivelaktigt ha erfarit detta; han hade enligt egen uppgift haft ställningen av ett slags förtroendeman för de i detta läger insatta fångarna. (Bland annat hade han varit en av ledarna för det uppror, som utbrutit år 1953 efter Stalins död. Oroligheterna hade varit starkast och mest utdragna just i läger 3. Tarkovzadeh hade vid handgemäng med en sovjetisk soldat blivit svårt skadad och till följd härav någon tid efter upproret lidit av minnesförlust. - Upproret har Tarkovzadeh beskrivit i en artikel i veckotidningen Die Zeit den 29 november 1956.)

I Alexandrovsk, dit Tarkovzadeh alltså fördes efter upproret i Norilsk, hade han sammanträffat med en fånge, som påstått sig vara svensk medborgare, Felix I t a l i e n e r . Tarkovzadeh hade icke dragit jämnt med Italiener, som han

ansåge vara en opålitlig person.

På min fråga om Tarkovzadeh i Norilsk sammanträffat med någon fånge, som sedermera repatrierats till Västtyskland, kunde Tarkovzadeh endast nämna Oberleutnant H a c k eller H a a g*), troligen bosatt i Düsseldorf. Däremot hade Tarkovzadeh nära kontakt med två andra f.d. krigsfångar som vistats i bl.a. Vorkuta och båda varit utmärkta iakttagare:

Erich P ö r s c h m a n n , Hochkreuzallee 107, Bad Godesberg, eller Kinnigerstrasse 107, Wien XII (tidigare förlovad med en svenska);

Sigurd B r i n s k i , Burgstrasse 159, Bonn, eller Auf dem Gelling 5, Hagen-Haspe.

Tarkovzadeh nämnde vidare att han på uppdrag av ett engelskt underrättelseorgan skrivit en längre redogörelse för sina iakttagelser i Sovjetunionen; utarbetandet av denna redogörelse hade tagit honom sex veckor i anspråk. Han hade även hört talas om att en amerikansk organisation med säte i Düsseldorf vore mycket intresserad av att erhålla upplysningar från repatrierade krigsfångar om sovjetisk ekonomi, transportväsen m.m.; denna organisation hade emellertid icke kontaktat honom.

Bonn den 3 juni 1957.

u/Leif Leifland

16.9.57

*) Troligen åsyftas Hauptmann Heck i Düsseldorf - Mettmann. /Tfr

Leifland/BJ

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

Bonn den 4 juni 1957.

		19
N:o II 189		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR. 0	MÅL.

Broder,

./. Härmed ber jag få tillställa Dig en samling klipp ur västtyska tidningar och tidskrifter om Raoul Wallenberg - de flesta publicerade dagarna efter överlämnandet av den sovjetiska noten den 6 februari - vilken genom ett förbiseende från klipptjänstens sida icke tidigare kunnat översändas till departementet.

W. / Lfld.

Herr Sekreteraren G. Lorentzon,
Stockholm.

B. 5/6. 57 mk. AH

Leifland/is

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

Bonn den 4 juni 1957.
Strängt Nortroligt.

19		
1 bil.	BIL.	
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Broder,

./. Härmed ber jag få översända en avskrift av ett brev den 2 dennes från Wilfred B u s c h i Wilhelmshafen (Lundströms P.M. den 10 maj) med uppgift om namn och adress på Woogs i Sverige bosatta släkting fru von P r e s s e n t i n .

u/ Leif Leifland

Sekreteraren H e d i n ,
Stockholm.

V/D. 5.6.57/ Lfld.

4.6.57 Leifland/is
br. Hedin + avskr.
Wilfred Busch u/ Leifland

Mk. 4/6-57/Lfl

Wilhelmshaven, den 2. VI. 57

Sehr geehrter Herr Lundström!

Heute kann ich nun mein Versprechen einlösen und sende Ihnen die Anschrift von Frau v. Pressentin.
Sie werden sich erinnern, dass wir über diesen Punkt anlässlich Ihres Besuches hier in Wilhelmshaven sprachen.
Frau v. Pressentin, eine Tante von Herrn Jürgen Wood, teilte mir seinerseit mit, dass die Schwester von Herrn Wood in Schweden wohnhaft sei.
Hier nun die Anschrift:
Lilly v. Pressentin
Stockholm, Trädgardsgarten 11 u. 6.
Lundbyberg.
Ich wünsche Ihnen in allen Ihren Bemühungen für die noch in der ehem. S.S.R. Zurückgebliebenen viel Erfolg!

Hochachtungsvoll

Wilfred Busch

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

6.6.57 Leifland/is
br. Hunholdt, Bad Harzburg
e.u. Leifland

Yrk. 6/6

Stockholm den 4 juni 1957.
Strängt förtroligt. 1 bil.

Broder,

./. Som framgår av bifogade promemoria angående samtal med Hans Schmidt har denne omnämnt, att han hört talas om att i Vladimir skulle finnas två svenskar, om vilka han för övrigt icke kunde lämna några preciserade upplysningar. Schmidt har också nämnt tre tyskar, som eventuellt skulle kunna känna till något ytterligare om "svenskarna". Av dessa är alla utom Ludwig Hunoldt hörda. Då jag besökte hans bostad, som är belägen i Bad Harzburg, Walter Bode Strasse 3, var denne ej hemma, men av en inneboende erfor jag att han numera vistades som konvalescent i Schwarzwald. Jag lyckades ej få någon närmare adress där. Då det synes vara av intresse att fullfölja spåret, får jag på Lorentzons uppdrag be Dig att vid tillfälle söka få till stånd ett samtal med honom. Lämpligaste formen att närma sig honom torde väl vara att tillskriva honom under adresse i Bad Harzburg, där hans hustru fortfarande bor.

Hjärtliga hälsningar
Din tillgivne
Sten Lundström
(S.Lundström)

Sekreteraren L. L e i f l a n d ,
BONN.

Avskrift. Strängt förtrolig.

PM

angående samtal med tyske medborgaren Hans S c h m i d t , född 1925; hållet måndagen den 27 maj 1957 i dennes bostad i Nürnberg, Frejastrasse 11.

Den 9 maj 1945 råkade Schmidt i rysk fångenskap. Under tiden fram till 1948 var han insatt i ett läger i Kubyschew, varefter han överflyttades till ett arbetsläger i Mordovien, där han fick vara kvar till 1951. Då kom han till Moskva och fick sitta i Krasnisilkaja-fängelset (en genomgångsstation) i åtta dagar. I februari 1951 kom Schmidt till Wladimir, där han insattes i en cell (vars nummer Schmidt glömt) i I. Stock i den stora fängelsebyggnaden. (Av allt att döma avser Schmidt corpus III.) I detta fängelse hörde Schmidt vid något tillfälle under åren 1951-1953 talas om att två svenskar skulle hållas fångna i Wladimir.

Schmidt kunde ej påminna sig vem som lämnat upplysningen om svenskarna. Möjligen kunde det vara en ryss eller eventuellt en japan, som sagt något härom. Schmidt har ett svagt minne av att ha träffat sagesmannen i en cell i Wladimir och att denne berättat om att han tidigare delat cell med svenskarna. Trots energiska försök kundeSchmidt ej erinra sig några mer detaljer i saken. Då uppgiften om svenskarna berättats för honom hade han ej lagt den särskilt på minnet.

På fråga om Schmidt kunde komma ihåg ungefärlig ålder på svenskarna och vad dessa haft för yrke, förklarade han, att upplysningen om svenskarna varit mycket knapphändig och att han därför ej kunde nämna några detaljer därom. Själv hade Schmidt - utan att på något sätt ha belägg härför - antagit, att svenskarna tillhört någon svensk beskickning. Anledningen till detta antagande var att ett flertal diplo-

mater hölls fångna i Wladimir.

Schmidt var aldrig insatt i den fängelsebyggnad i Wladimir, där sjukhusavdelningen var belägen.

På fråga om Schmidt kunde namngiva några andra fångar i Wladimir, som möjligen skulle kunna känna till något om "svenskarna", lämnade han följande uppgifter.

Ludwig H u n o l d t , nu bosatt i Bad Harzburg (närmare adress okänd), länge insatt i sjukhuset.

Walter S c h m i d , nu bosatt i Urspring, Kreis Ulm, Kirchenstrasse 49, suttit i II. Stock (corpus III)

Alfred H a i n , nu bosatt i Kleinwallstadt bei Aschaffenburg, Frülingsstrasse 1, (I. Stock)

I juni 1953 fick Schmidt lämna Wladimir och kom då till Butyrskaja-fängelset, där han blev kvar till påföljande månad. Därifrån transporterades han till Tapiau, varifrån han i december 1953 fick återvända till Västtyskland.

- - -

Då jag under mycket kort tid var i tillfälle att samtala med Schmidt är det synnerligen svårt för mig att uttala mig om hans tillförlitlighet.

Nürnberg den 28 maj 1957.

/u/ S.Lundström

Leifland/is

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

Bonn, den 6. Juni 1957.
Koblenzer Str. 91.

		19
N:o		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Herrn Ludwig H u n o l d t ,
Walter Bode Strasse 3,
Bad Harzburg.

Sehr geehrter Herr Hunoldt,

Da ich mit Ihnen über das Schicksal einiger vermisster schwedischer Staatsangehöriger gern sprechen möchte, würde ich Ihnen sehr zu Dank verpflichtet sein, wenn Sie die Freundlichkeit hätten, mir in Laufe der nächsten Zeit zwecks eines Zusammenkommens - entweder in Bad Harzburg oder in Schwarzwald - in dieser Sache zu empfangen. Für Ihre möglichst umgehende freundliche Mitteilung, ob Sie bereit wären, dieser meiner Bitte zu entsprechen, würde ich dankbar sein.

Ich möchte hinzufügen, dass ich Ihre Anschrift von Herrn Hans Schmidt in Nürnberg bekommen habe.

Mit vorzüglicher Hochachtung
Im Auftrage:

(Leif Leifland)
Attaché

14/7. Hotel Westfalia, Schömberg, Calw, Schwarzwald (12 Kilometer südlich von Pforzheim)

Exp. 6/6 / LHd

Ink. 6/6

KUNGL. UTRIKES DEPARTEMENTET

Stockholm den 4 juni 1957.
Strängt förtroligt. $ bil.

Broder,

Vi har på sistone följt ett spår i Wallenberg-ärendet, vilket nu kommit att beröra Ditt verksamhetsområde. Bifogade promemorior har upprättats vid samtal med tvenne polacker i Polen av en av oss utsänd person. Med anledning härav måste vid detta ärendes behandling iakttagas ännu större försiktighet än vanligt, så att icke uppgiftslämnarna eller deras anhöriga råkar illa ut. I promemoriorna har för Wallenberg använts täcknamnet Gmoser. I övrigt är angivna namn de verkliga.

./.

Som Du ser av promemoriorna ger endast Kaljanskis utsaga en inkörsport för kontroll, och det är den omnämnde amerikanen H.C.Hopkins. Vi har nu frågat Cumish, om han känner till Hopkins' adress, och då fått till svar, att Hopkins vore amerikan med tilltalsnamnet Harry och uppgivit sig ha varit major, sannolikt i Gestapos tjänst. Hopkins satt 12 dagar med Cumish i Bykovo-lägret, varifrån båda sändes till Öst-Berlin. Hopkins överantvardades till tysk polis i Väst-Berlin och fördes till Frankfurt am Main, där han av tysk domstol ådömdes frihetsstraff, som Cumish tror att han alltjämt avtjänar i fängelse därstädes. Det vore av största intresse, om Du kunde få reda på var Hopkins nu befinner sig x) och föra ett samtal med honom i anslutning till vad de båda polackerna, främst Kaljanski, haft att

5 sept.-55

Sekreteraren L. L e i f l a n d ,
BONN.

x) 7.6. Besökt Mann, A.A., och bett honom på diskret sätt och utan att angiva att amb:en stode bakom förfrågan söka ta reda på var H. nu finns. Mann återkommer / Lfld.

1721

berätta. För att pröva Hopkins minne bifogas här ett fotografi ./.
av Cumish, vilket Du kan infoga i en större samling fotografier.
Vidare översändes en gruppbild, där Kaljanski är den person som ./.
sitter i en fåtölj och håller en kaffekopp i handen. Måhända
känner Du igen några andra personer. Prosten Hallén sitter, som
Du ser, bl.a. i soffan.

Lundström har sagt mig, att Du hade planer att uppsöka Thiede. Denne är redan hörd genom generalkonsulatets i Hamburg försorg och behöver därför icke höras. Han hade för övrigt ingenting väsentligt att komma med i vårt ärende.

Får jag slutligen be Dig med ambassadören diskutera upplägg-ningen av det vidare procederet mot bakgrund av vad denne anfört i handbrev till Åström den 8 maj 1957 angående de tyska myndigheternas inställning till våra efterforskningar.

Hjärtliga hälsningar
Din tillgivne
Gunna Lorentzon
/G.Lorentzon/

P.S. Just nu hör jag av Lundström att Du endast flyktigt hann ögna igenom vad Folke Persson skrivit om Cumish, varför jag ävenledes bifogar ett handbrev den 10 maj till Lundström med bilagor om Cumish. Ävenledes har jag erfarit, att Du redan har ett fotografi av Cumish, varför det tidigare omnämnda fotografiet icke medsändes.

L

Kaljanski, Julian (Iljan), "radca prawny" (juridisk rådgivare) Sopot, ulica Bolesława Bieruta nr 13, våning nr 2, tel. Oliwa 6-134.

K. är född i Vilna den 27.9.1892. Han studerade juridik vid juridiska lycéet i Moskva till 1913 och utbildades till officer samt var vid första världskrigets utbrott gardesofficer i S:t Petersburg. Deltog i kriget från 1914 och var sommaren 1917 med om att på Kerenskis sida slå ned ett bolsjevikuppror. Gifte sig 1918 med en rysk amiralsdotter (som emellertid synes ha lämnat honom under 1930-talet och bosatt sig i USA). Tillkallades i något sammanhang som juridiskt biträde åt en framstående revolutionär och vann därigenom de nya makthavarnas förtroende i sådan utsträckning, att han i ett års tid var något slags "generalstabschef" under Lenin och Trotski. I denna egenskap hade han möjlighet att i hemlighet få ett flertal andra officerare frigivna för fortsatt kamp mot bolsjevikerna. När dessa definitivt tagit makten och Polen återvunnit sin frihet, beslöt han att återvända till sitt fädernesland. Av denna anledning igångsatte han en hungerstrejk, som varade i 17 dagar. Resultatet blev att han repatrierades till Polen, kvarlämnande alla tillhörigheter (1920). Den nya polska regimen kunde emellertid icke se genom fingrarna med att han arbetat för bolsjevikerna, och han begav sig därför till Berlin. Han stannade där ett tiotal år och flyttade sedan till Danzig. Något besämt besked om vad han sysslat med under denna tid lämnades icke. Under en utlandsresa år 1937 besökte han de flesta nord- och västeuropeiska staterna, bl.a. Sverige. När Danzig den 1 september 1939 införlivades med Tyska riket, placerades K. omedelbart i koncentrationslägret Stutthof någon mil öster om Danzig. Han vistades där under hela andra världskriget, tills han 1945 befriades av sovjetryska trupper. Bevis om frigivningen har företetts.

Efter befrielsen anställdes K. vid vojevodskapsförvaltningens i Gdańsk socialpolitiska avdelning såsom "intendent" med uppgift bl.a. att omhänderhava den nya administrationens kontakter med de utländska konsulaten inom vojevodskapet. I denna egenskap hade han att anvisa kontors- och bostadslägen-

heter för de nyinrättade konsulaten och andra institutioner med utländsk personal. Bl.a. har Sverige K. att tacka för den ännu använda konsulatsvillan Aleja Grundwaldzka 6 i Gdańsk-Wrzeszcz. Han tog livlig del i iståndsättningsarbetet på fastigheten och visade ofta prov på stor hjälpsamhet. Hans tillmötesgående i olika sammanhang och hans tydliga Sverige-vänlighet stimulerades möjligen något av de gåvor, som ibland torde ha kommit honom till del. - Det närmast hjärtliga umgänget med K. och en del av hans kolleger i ungefär samma ställning hindrade icke, att en instinktiv försiktighet iakttogs.

Någon gång 1946 bildades "Den svensk-polska vänskapens förening" med säte i Sopot. Föreningen blev snabbt mycket populär och torde ha fått cirka 400 medlemmar. Genom K:s förmedling ställdes en större villabyggnad i Sopot (ulica Swierczewskiego 27) till förfogande som klubblokal. Genom en av konsul Gunnar Dryselius igångsatt insamling bland svenska skeppsredare inflöto medel tillräckliga för lokalernas möblering. Möblerna anskaffades i Polen genom ordförandens, professor Fr. Böhm, och möjligen K:s förmedling, och K. anställdes eller valdes till något slags klubbmästare.

När det politiska klimatet så småningom hårdnade, befunnos lokalerna för stora för enbart en förening och en nybildad förening för jugoslavisk-polsk vänskap tvångsinkvarterades i lokalerna. Medlemmarna tillhörde i allmänhet en annan politisk kategori. Inventarierna hanterades mindre varsamt. Följden blev så småningom den, att den svenska klubbens medlemmar icke gärna besökte sina lokaler. I samband med Mikolajczyks eller snarare Korbonskis flykt i slutet av 1947 arresterades f.ö. en stor del av föreningens mera prominenta medlemmar.

K. nämnde under samtalet, att han på direkt order av Gomułka stiftat den jugoslavisk-polska föreningen. Om uppgiften är riktig, torde han även ha medverkat till lokalfrågans lösning och i någon mån den svenska klubbens undergång. Det skall emellertid erkännas, att fastighetssituationen var sådan, att det knappast var riktigt, att en förening disponerade en större bostadsvilla.

K:s tilltalstitel vid denna tid var i allmänhet "Rittmeister". Jag har icke något minne av att K. ännu i slutet av 1947 beklädde någon funktion på vojevodskapsämbetet, men han försäkrar, att så var fallet intill arresteringen. (Några veckor före denna hade han dekorerats med en hög orden. På ett i samband därmed taget foto synes han emellertid tillsammans med vojevoden Okęci, som redan 1946 torde ha lämnat sitt ämbete.)

Vid ett tillfälle hösten 1947 avreste K. till Warszawa tillsammans med dåvarande vicevojevoden Gadomski och borgmästaren i Sopot. Delegationens uppgift var att hos sovjetryska ambassadören Lebedew (?, senare i Helsingfors) förhöra sig om möjligheterna att få c:a 200 saknade polacker, vilka i samband med den ryska befrielsen av Gdańsk-området våren 1945 släpats till Sovjetunionen, frigivna och hemtransporterade. På Sejmhotellet i Warszawa, där delegationen tagit in, träffade K. Mikolajczyk i hotellrestauranten på så sätt, att M. vid två tillfällen begärde och fick tillstånd att få slå sig ned vid K:s bord.

På hemväg från sitt arbete fick K. en dag i januari 1948 på gatan bud, att en general önskade tala med honom. På så sätt lockades han till en i närheten parkerad bil, där han blev övermannad av sovjetrysk säkerhetspolis och förd till flygplatsen i Wrzeszcz. Ett flygplan väntade där för transport till Rokossowskis högkvarter i Liegnitz (Lignica). Han hade två gånger förhörts av Rokossowski personligen (som då alltså ännu icke blivit polsk försvarsminister och överbefälhavare). Ryssarna hade sagt, att han vore en förrädare, eftersom han var född i Sovjetunionen men i polsk tjänst, och anklagat honom för medverkan vid Mikolajczyks flykt. Ett i hemlighet taget foto visande K. och M. i hotellrestauranten hade företetts. (I K:s album fann jag ett foto av M. tillsammans med K:s familj på strandpromenaden i Sopot. Detta hade tagits några dagar före M:s försvinnande. Att icke detta foto kom att användas mot honom torde bero på att hans våning såvitt bekant icke genomsökts.) Svenska klubben hade varit "ett tillhåll enbart för direktörer" och arbetare hade icke tillåtits att bliva medlemmar enligt de ryska anklagelserna mot K.

Ungefär samtidigt med K:s arrestering blevo cirka 400 polacker bortsläpade av den ryska polisen utan att detta meddelades den polska säkerhetstjänsten. En del av dessa polacker (partisaner) kläddes i tyska uniformer under transporten genom Polen. Enligt vad som efter återkomsten meddelats K. hade UB förhört sig hos MVD rörande K:s försvinnande, men det hade icke varit möjligt att få något svar. UB hade därför utgått ifrån att han flytt till utlandet, och ryktet hade snart vidarebefordrat denna uppgift. Jag erinrar mig, att K:s hustru vid

några tillfällen ängsligt frågade mig, om jag fått något meddelande från utlandet som kunde bekräfta detta. - Tre år senare ingick hustrun med myndigheternas medgivande nytt äktenskap.

K:s begäran om att bli ställd inför rätta ledde icke till något resultat. I en av Beria undertecknad skrivelse meddelades, att han den 31.12.1948 på administrativ väg i Moskva dömts till 25 års arbetsläger.

I början av 1949 blev K. förd till Moskva. Järnvägsresan dit tog 20 dygn i anspråk. Efter kort vistelse där fördes han vidare och kom efter ytterligare 21 dygns resa den 18 mars 1949 till Inta. Under transporten stuvades 33 fångar jämte deras tillhörigheter in i en kupé, som var avsedd för åtta personer. Två gånger om dagen utdelades bröd, sill och vatten. Toalettbesök medgavs endast en gång per dygn. Vid ankomsten till Inta intogs han genast på sjukhus. Sjukdomsorsaken var - liksom för de flesta i lägret - "distrofi, hungersjukdom av tredje graden", varvid den sjuke icke längre kan äta eller dricka.

Utom tidigare redovisade lägervistelser arbetade K. "en kort tid" i kolgruvorna i Vorkuta bakom Ural. Många kolgruvearbetare praktiserade självstympning, för vilket fängelsestraff utdömdes.

Så snart Beria var död, skrev K. (som ju själv är jurist) en inlaga på 60 sidor till högsta domstolen i Moskva. Någon gång i början av år 1954 fick han meddelande om sin förestående frigivning, men hade trots detta måst sitta ytterligare nära två år i Mordowa-(Mordostwa?)-distriktet ("huvudstadens" namn Sfzran, avstånd till Moskva c:a 400 km) i väntan på att så många polska frigivna skulle samlas, att en lämplig transport kunde avgå. På denna tid samlades 45 personer, som den 26 september 1955 repatrierades över gränsstationen Grabanow (K. företett intyg därom). Under väntetiden arbetade K. bl.a. som nattvakt. Tillsammans med K. repatrierades bl.a. en grevinna Potocka, dotter till en polsk envoyé i Washington på 1930-talet. Hon hade varit arresterad i Sovjetunionen i 15 års tid.

Vid ankomsten till Warszawa fick K. meddelande om att UB sökte honom. Han fann då, att Dworakowski, som de första efterkrigsåren varit generalsekreterare i kommunistiska partiets Gdańsk-kommitté, nu var säkerhetsminister (?). Inkvartering hade i Warszawa ordnats

genom Dworakowskis försorg. - K. ansåg sig ha fått fullt bevis för att UB icke tidigare känt till vart han tagit vägen.

Vid återkomsten till Sopot fann K., att hans hustru var omgift och med sin nye make bodde kvar i hans tidigare lägenhet. Han hade först fått en enkel inkvartering hos ett yngre par och sökte genom stadsförvaltningen få en egen lägenhet. Under oktoberhändelserna reste han till Warszawa och försåg den nya ledningen med bevis om att Rokossowski för rysk räkning låtit bortföra polska medborgare. Detta hade använts som argument för att få bort Rokossowski och omöjliggöra dekorering av denne. Ministerrådet utfärdade samtidigt ett intyg om att K. vore fullständigt rehabiliterad (intyget företett) och att han tillerkänts ersättning med 10.000 zloty Sedan K. funnit en lämplig bostad men icke kunnat utverka stadsmyndigheternas sanktion till inflyttning, sände han ett telegram till Gomułka, som telegrafiskt svarade, att myndigheterna erhållit telefoninstruktioner direkt från honom. Det telegram, som företeddes, var undertecknat "Wiecław" (Władysław Gomułkas pseudonym under partiets kampår). Vånings övertagandet hade omgående bekräftats.

K. har en dotter som är - eller varit - gift med danske "konsulatssekreteraren" vid generalkonsulatet i San Francisco vicekonsuln J.L.Mogensen, samt en annan dotter bosatt i Detroit. Dessa sända livsmedelspaket till honom. Från polska myndigheter utbetalas en pension på 260 zloty för månad (f.n. officiellt något över 50:- kronor). På dörrskylten står "Radca prawny" (juridisk rådgivare), men det är icke bekant om K. har några klienter. Hans bostad består av två rum, som ingå i en större lägenhet. Det ena rummet är efter polska förhållanden ganska välmöblerat, och det andra rummet ämnar K. möjligen hyra ut. Anmärkningsvärt är att han har telefon, vilket ytterst få privatpersoner torde besitta. Apparaten föreföll vara kopplad till något slags centralanläggning.

Roszanowski, skeppsbyggnadsingenjör vid varvet i Gdańsk, bosatt i Gdańsk-Wrzeszcz. Ålder uppskattningsvis c:a 45 år.

De första åren efter kriget var Roszanowski direktör vid varvet i Gdynia. Denna hans ställning i förening med hans egenskap av överlöjtnant i den polska marinen medförde, att han av ryska säkerhetsmyndigheter anmodades att för deras räkning regelbundet utföra visst arbete. Då Roszanowski vägrade att befatta sig med sådan verksamhet, blev han en dag våren 1947 hämtad på sitt tjänsterum av sovjetrysk polis och transporterad till Lignica (Liegnitz), där marskalk Rokossowsk hade sitt ryska högkvarter. I därvarande fängelse träffade han bl.a. Kaljanski, som c:a åtta år senare skulle bli den förste, som blev i tillfälle att meddela fru Roszanowska, vart hennes make blivit förd. Fru Roszanowska hade vänt sig till den polska säkerhetspolisen (UB) med förfrågningar därom, men hade fått till svar, att UB icke haft något med makens försvinnande att skaffa. Roszanowski ansåg, att denna uppgift möjligen kunde vara riktig, men kunde givetvis icke bekräfta densamma.

Efter 15 minuters domstolsförfarande dömdes Roszanowski år 1948 i Lignica till 25 års arbetsläger för "bristande samarbetsvilja" och fördes till Sovjetunionen. Han hamnade i Kolyma-distriktet, där han sysselsattes med montagearbete på turbiner. Det hade rått stor brist på teknisk personal, och ett arbete, som Roszanowski utförde på tre veckor, kunde för ryska "experter" taga upp till sex månader i anspråk. För deltagande i ett upprorsförsök i ett läger dömdes han 1952 utan rättegång på nytt till 25 års arbetsläger.

Så snart Roszanowski sommaren 1956 rehabiliterats, sökte han finna lämplig utväg att kunna lämna Kolyma. Distriktet saknar järnvägsförbindelse. Kommunikationsmöjligheterna inskränka sig därför till fartyg och flygplan. En fartygsresa tar lång tid i anspråk och anses ur många synpunkter osäkrare än en flygresa, som emellertid till Moskva betingar ett pris av 3.000 rubel. Eftersom inga gratisresor förekomma, gäller

det att söka spara ihop detta belopp. Roszanowskis "förmögenhet" uppgick till 3.120 rubel. Det visade sig emellertid att endast ryska medborgare fingo lämna distriktet, även om vederbörande själv disponerade medel till resan. Roszanowski påstod då, att han var född inom den del av Polen, som nu tillhör Sovjetunionen, och att han alltså rätteligen vore sovjetmedborgare. Sedan han låtit registrera sig som sådan vållade resan inga svårigheter. Vid ankomsten till Moskva anmälde han sig omedelbart på den polska ambassaden med begäran om repatriering till Polen. Ambassaden lovade att hjälpa honom och sörjde för hans uppehälle under de veckor han i Moskva avvaktade utresetillstånd. Ambassadpersonalen tillhöll honom att varje dag anmäla sig på ambassaden för att möjliggöra fastställande av tidpunkten för ett eventuellt nytt försvinnande. Två à tre månader efter tidpunkten för sin rehabilitering befann sig Roszanowski åter i Polen.

Kaljanski om Gmoser.

Lokal-
bestämning.

Kaljanski har under samtalen lämnat något varierande och ibland ganska förvirrade uppgifter om tidpunkter för förflyttningar mellan olika läger och lägeravdelningar. Enligt hans ursprungliga berättelse hade han sammanträffat med Gmoser på följande platser:

INTA			18.3.1949 - 23.1.1950
ABEZ	avd.	VI	t.o.m. maj 1950
"	"	I	" dec.1950
"	"	V	" mars 1951

Denna redogörelse skulle bygga på vissa anteckningar, som Kaljanski fört under lägervistelsen, och skulle därför anses äga mera vitsord än andra uppgifter, som jag fäst mig vid under samtalen. Kaljanski skyller dessa på dåligt minne och på den långa tid som sedan dess förflutit. Sålunda nämnde han i något sammanhang, att han vistats i Vorkuta. När jag senare bad honom precisera tidpunkten därför, visade det sig, att han endast kunde angiva, att vistelsen varit mycket kort och omöjlig att inplacera i tidsschemat.

Vid ett tillfälle uppgav Kaljanski, att han redan år 1951 förts från ABEZ och då först vistats "en kortare tid i fängelse i Moskva" och "så småningom" kommit till Mordowa. I ett annat sammanhang uppgav han emellertid, att han den 22.2.1955 transporterats från ABEZ IV:e avdelning till JAVIZ-lägret i Mordowa, varifrån han den 5.3.1955 överförts till POTMA-lägret i Mordowa.

Flera försök att få låna Kaljanskis anteckningsbok för att närmare granska sådana detaljer, som skulle kunna vara av värde i händelse boken verkligen förts under lägervistelsen, misslyckades. Kaljanski sade sig icke våga taga en sådan risk efter sina upplevelser i Sovjetunionen. Möjligen skulle ett konkret löfte om tillräcklig kompensation kunnat få Kaljanski att bortse från denna risk.

Kaljanski uppgiver, att Gmoser redan befann sig på sjukhuset i INTA den 18 mars 1949, när Kaljanski anlände dit. Ingen detalj, som skulle kunna tjäna som ledtråd ifråga om tidpunkten för Gmosers ankomst till lägret eller intagning på

sjukhuset, har kunnat dragas fram. Kaljanski har heller icke kunnat lämna någon uppgift om Gmosers sjukdom; som en ren gissning nämnde han distrofi, eftersom de flesta patienter ledo därav.

Vid något tillfälle förklarade Kaljanski, att interner i allmänhet icke fingo vara tillsammans längre tid än högst tre månader för att icke hinna bli alltför nära bekanta med varandra. Jag bad honom då angiva någon tänkbar orsak till att han fått vistas tillsammans med Gmoser i olika läger under två års tid. Kaljanski uppgav då, att hela sjukhuset i INTA i slutet av januari flyttats till ABEZ. Förflyttningen skulle ha tagit c:a 15 timmars tågresa i anspråk. Inga förberedelser hade i ABEZ vidtagits för att mottaga de i många fall febersjuka patienterna, som inkvarterades i baracker, där temperaturen vid ankomsten uppgick till -8 à -10°.

Kaljanski var osäker om Gmoser verkligen medföljde denna transport eller om han i annat sammanhang kom över till ABEZ. Han säger sig ha minne av att de strax efter transporten möttes i ABEZ. Något stöd för minnet har han därvidlag icke. Tidpunkten 29 januari 1950 - mars 1951 förefaller därför mindre tillförlitlig än tiden mellan 18 mars 1949 och 28 januari 1950.

Under sjukhusvistelsen hade Kaljanski måst arbeta som sjukvårdare. Även Gmoser hade haft sådant arbete; Kaljanski mindes, att Gmoser haft till uppgift att kontrollera medpatienternas temperatur. (I ett annat sammanhang nämnde Kaljanski emellertid att Gmoser varit "sehr schwach"). Sysselsättning.

I varje läger hade befunnit sig c:a 3.000 man, som levde tätt sammanpackade. Namn användes sällan; internerna blevo snabbt enbart nummer. Tre personer hade fått ligga i samma brits, vilket nödvändiggjort, att alla måste vända sig på en och samma gång. Underbritsar hade varit särskilt eftertraktade på grund av risken att skada sig vid fall från ovanbrits. Kriminella element hade ofta sluppit ifrån arbete. Det kunde hända, att två förbrytare spelat kort om en medfanges kläder, som därefter frånstulits denne. K. hade låtit sy fast lappar på sina kläder för att dessa skulle giva intryck av att äga mindre värde. All egendom hade stulits eller sålts efterhand; Lägerförhållanden i allmän

K. hade t.o.m. avyttrat tandplomber. Maten hade bestått av 600 gram bröd, "smutsig soppa med potatisskal", "kascha" av rovor etc.

Sjukhusförhållanden

Sjukhuset i INTA hade haft plats för 120 patienter. En del av dessa hade haft egna smala "tvåvåningssängar", men andra hade fått ligga tre i samma bädd. På sjukhuset hade klädena icke varit försedda med nummer. Av denna anledning kunde K. icke erinra sig G:s nummer men väl hans båda namn. På sjukhuset hade G:s förnamn använts i tal till och om honom.

Medinterner.

Orsaken till att K. erinrar sig G:s både för- och efternamn men har svårt att minnas namnen på andra medinterner uppgiver han vara den långa tid de fått vara tillsammans respektive den långa tid som förflutit sedan dess. Följande personer erinrar han sig från den tid K. och G. befunno sig i INTA:

Majoren i USA:s flygvapen Harry Charles Hopkins, som till fångatagits under ett uppdrag som flygkurir till Sovjetunionen och dömts till 25 års internering. Till de amerikanska myndigheterna skulle uppgift ha lämnats om att Hopkins icke befunne sig bland i Sovjetunionen internerade personer.

En tysk "diplomat", "arkivdirektör", "doktor", som i Potsdam häktats av ryssarna. Han torde då ha varit i 45-50-årsåldern, men K. kunde icke erinra sig hans namn.

En äldre judisk sockerfabrikant från Moskva, "en rest av de forna kapitalisterna".

En polack vid namn Nowakowski, vars hemort i Polen K. trots ivrigt letande i sitt minne icke kunde erinra sig. Nowakowski hade haft överbädden i G:s säng. Han hade varit "brigadör" i lägret, ett uppdrag som gavs åt någon äldre intern. Efter en sammandrabbning med en NKVD-ist hade han drabbats av en allvarlig förlamning av hela den ena sidan, och detta medförde att han frigavs från lägret. Eftersom han icke haft några anförvanter kvar i Polen, skulle han efter frigivningen närmast begiva sig till sin broder i Ukraina eller Vitryssland.

I de aktuella lägren hade sammanförts interner av många olika nationaliteter, bl.a. ett flertal ungrare. Några ytter-

ligare namn eller annan identifieringsbar uppgift kan emellertid icke lämnas.

Identitets uppgift.

Ålder c:a 32-35 år. Smärt, troligen rak hållning, blek hy, rak näsa och obekant ögonfärg. Håret betecknades som mörkt; vid försök att närmare identifiera detta begrepp som mörkblont, brunt eller svart uppgavs, att färgen nog närmast finge betecknas som svart. Håret hade emellertid rakats eller klippts ända ned till hårbottnen, varför färgen icke så lätt kunde avgöras. Såvitt K. nu kunde erinra sig - minnesbilderna vore på detta avstånd mycket svaga - hade håret varit tämligen tjockt och utan markanta ansatser till håravfall i form av "måne" eller särskilt högt hårfäste. G. "såg bra ut".

K. uppmanades jämföra G:s längd med min och sade då, att jag torde vara 188 cm (stämmer enligt passet), men att G. varit 5 à 10 cm kortare och "alltså c:a 178 - 183 cm".

Såvitt K. kunde erinra sig hade samtalsspråket mellan K. och G. varit tyska, men G. hade även kunnat ryska. Huruvida han lärt sig detta under interneringen i Sovjetunionen eller tidigare, kände K. icke till.

Ur minnet framträdde G:s temperament som lugnt.

G. hade varit iförd sjukhusets kläder. K. kunde icke erinra sig något föremål som tillhört G.

G. hade ingått i någon kommission eller haft ett specialuppdrag i Budapest, där han 1945 tillsammans med sin chaufför (och möjligen andra stabsmedlemmar) häktats av ryssarna. (K. frågade om G:s uppdrag haft samband med Bernadotte-expeditionen.) Han hade suttit i fängelse i Moskva; vilket visste K. icke bestämt, men han sade sig förmoda att det varit Lubljanskaja-fängelset. Chauffören hade tidigt skilts från G. Chaufförens, andra stabsmedlemmars eller tidigare medfångars namn erinrade sig K. icke. Han visste icke om han vid något tillfälle kunde ha hört något sådant namn nämnas.

Lägren hade som sagt hyst många nationaliteter, och G:s medborgarskap hade troligen aldrig diskuterats. K. hade av G. fått veta, att denne haft en förmögenhet väntande i Sverige, men föreföll icke ha haft helt klart för sig, att G. själv var svensk. (Detta kanske som förklaring till att G. och Sverige-vännen K. icke diskuterat svenska förhållanden.) Familjeförhållanden, yrke, ut-

landsvistelser, intressen, eventuellt avkunnad dom, försök att utverka frigivning, detaljer från det senaste verksamhetsområdet, personliga ägodelar, som eventuellt fråntagits honom, något för G. karakteristiskt etc.: alla försök att under sammanlagt c:a sju timmars samtal under tre olika dagar få fram någon detalj misslyckades.

Kontakt med yttervärlden.

Det hade varit "fullt tillåtet att skriva". K. hade under åtta års tid skrivit över 100 brev, men intet av dessa hade nått adressaten. Han hade uppgivit sitt namn för många medfångar och bett dem lägga det på minnet för att den vägen söka få igenom ett livstecken, men ingen hälsning hade framförts. Ett område på c:a 500 km runt varje läger tillhörde MVD, som därigenom hade alla möjligheter att förhindra icke önskvärda nyheter att sippra ut. Trots detta hade radioutsändningar i vissa länder ibland innehållit initierade skildringar från olika läger och ibland även varningar till namngiven förvaltningspersonal. Själv hade K. vid något tillfälle kallats till förhör med anledning av att Internationella Röda korset tillskrivit lägret med förfrågan, huruvida K. uppehölle sig där. Sedan K. förhörts om han kände till på vilket sätt IRK fått uppgiften, hade ett meddelande avsänts till organisationen, enligt vilket ingen person med detta namn funnits intagen i lägret.

Lägrets adress inom Sovjetunionen: "INTA, Postkasten 388".

Från år 1955 fingo sådana interner, vilka dömts av domstol, möjlighet att skriva genom Röda korset. (De, som i likhet med K. dömts på administrativ väg, beviljades icke sådan rättighet.) För korrespondensen användes postkort i 2 ex., varav det ena var avsett för svarsmeddelande. Internema måste skriva, att de befunno sig i Moskva, även om de uppehöllo sig 20.000 km därifrån. Adressen var: internens namn, 5110-33, Moskva, SSSR. Många hde fått svar på sina kort. En del anförvanter skämtade med den enkla adressen, som skenbart tydde på att vederbörande vore en i Sovjetunionen mycket känd person.

Tidigare kännedom om fallet.

På fråga huruvida polska tidningar vid något tillfälle publicerat någon uppgift om fallet G., svarade K., att så icke varit förhållandet. Han hade ej heller i annat sammanhang

sett eller hört något därom. Vid fotoidentifieringen pekade K. genast på foto nr 2 och sade, att G. där var sig helt lik. Han syntes därvid utgå från att samtliga kort föreställde G., men sade genast om ett annat foto: "det kan icke vara han". Sedan han närmare betraktat samtliga foton, sade han, att alla övriga måste ha kommit med av misstag, eftersom endast nr 2 föreställde G. Har detta foto nyligen publicerats i det sammanhang, där K. kunnat observera det?

Det är knappast troligt - men icke helt uteslutet - att fallet kan ha diskuterats i K:s närvaro vid ett tidigare tillfälle.

Roszanowski om Gmoser.

Lokalbestämning.

Roszanowski hade år 1954 kommit till det läger i Magadan, där han våren 1955 första gången sammanträffat med Gmoser. Han visste, att denne kommit "från Ural", men hade ingen som helst aning om från vilken ort Gmoser kom eller när förflyttningen ägt rum. Gmoser hade tidigare vistats i INTA- och ABEZ-lägren. Vid förfrågan om huru Roszanowski fått denna uppgift, blev han osäker, och det föreföll mig troligt, att Kaljanskis berättelse influerat honom. Gmoser hade i lägret lett en studiecirkel i engelska, och Roszanowski hade deltagit i denna, varför han ofta träffat Gmoser. Även efter rehabiliteringen sommaren 1956 hade de träffats; sista gången den 10 augusti 1956, d.v.s. dagen innan Roszanowski lämnat Magadan. Gmoser vistades då under adress "Magadonskaja Oblast, Susumanski Raion, Posjolok Mjaondsja" Eftersom vintern där är oerhört sträng, ansåg Roszanowski det möjligt, att Gmoser dessförinnan sökt sig till någon ort med mildare klimat (om han fått tillstånd till en sådan förflyttning).

Sysselsättning.

Inom lägret hade Gmoser som sagt varit lärare i engelska. Någon annan sysselsättning hade han - såvitt Roszanowski visste - icke haft. Gmoser saknade kläder och ville efter rehabiliteringen skaffa sig ett välbetalt arbete för att kunna skaffa det nödvändigaste därvidlag samt spara pengar till eventuell resa. Det hade varit lättare att förtjäna pengar i ett mindre samhälle under hårdare livsvillkor än i en större stad, där förhållandena vore bättre, och Gmoser hade därför valt att stanna i Magadonskaja som lastbilschaufför. Han förde en gammal renhållningsbil, tillhörande den kommunala bilparken (liksom tydligen alla motorfordon där) och hade en inkomst, som möjligen kunde uppgå till cirka 1.000 rubel i månaden.

Lägerförhållanden.

I lägret hade rått mycket sträng disciplin, och internerna hade iakttagit den största försiktighet när det gällt att berätta om egna förhållanden. Provokatörer och läger-

spioner funnos överallt, och det hände att en intern förrådde sin bästa kamrat för en extra kaka bröd. Roszanowski betonade vid flera tillfällen, att det varit "en atmosfär, där icke mycket talades" och att "intelligent folk höll tyst om sig själv". De flesta interner hade för länge sedan till leda upprepat sin egen berättelse under otaliga förhör. Många hade någon detalj, som de undvikit att nämna, och som de nu voro ängsliga för att de skulle omedvetet förråda. Det var ytterst viktigt att icke avvika från en tidigare lämnad berättelse. För sin egen del hade Roszanowski t.ex. hemlighållit, att hans moder vore bosatt på Krim, och att han även hade andra släktingar och vänner i Sovjetunionen. Samtalen rörde sig nästan enbart om lägerrutinen.

Allmänna högtidsdagar firades i lägret så gott det var möjligt, men enskilda bemärkelsedagar förbigingos. (Frågan ställd för att söka utröna Gmosers födelsedag.)

Roszanowski förnekade bestämt, att han kände namnet på andra interner eller kunde lämna någon uppgift, som kunde tjäna som ledning vid identifiering av dessa. (Det är icke otänkbart att Roszanowskis starkt utpräglade rättskänsla och hans rädsla för att på nytt föra sig själv eller någon kamrat i ryssarnas händer förbjöd honom att lämna någon sådan uppgift.) Den enda uppgift, som därvidlag kunde erhållas, var namnet "Moderny", en äldre man som skulle vara boende i Bryssel och som hade en son som länge varit nära tillsammans med Gmoser. Sonen skulle nu vara boende hos sin moder i Leningrad. Medinter

Politiska fångar hade hållits i ett läger för sig, skilda från kriminella element. Förflyttningar verkställdes mycket ofta mellan olika baracker och läger för att förhindra att vänskapsband knötos.

I Kolyma-lägret hade många olika nationaliteter sammanförts, men de flesta utlänningar hade efter hand lämnat lägret.

Identitet uppgifter

Namn: Förnamn absolut Raoul. Efternamn obekant, men började på W. Kunde mycket väl vara Wallenberg.
Ålder: c:a 35-36 år (gissat på 32 för mig)
Längd: c:a 1.72 cm (" " 1.82 " ")

Hårfärg: mörkt, men ej svart, tämligen tjockt, uppåtstruket hår. Ej "måne" eller bena.

Ögonfärg: Grå eller möjligen gröna, ej mörka ögon.

Näsa, lång, rak (eller möjligen mycket obetydligt böjd)

Figur: slank ("som alla i lägret"), något böjd hållning.

Särskilda kännetecken: inga ("ej invalid på något sätt")

Temperament: lugn, tystlåten.

Uppfostran: en mycket god uppfostran, som delvis varit förlagd till England eller USA (inga som helst detaljer). Mycket goda kunskaper i engelska, tyska och ryska (Roszanowski själv svaga kunskaper, möjligen med undantag för ryskan). Modersmål obekant.

Utlandsvistelser: England eller USA (se ovan), troligen Ungern, i övrigt obekant. Ej vistats i Israel.

Något karakteristiskt: Otydlig handstil. God hälsa ("ej varit sjuk på lång tid").

Familjeförhållanden: ej talat mycket därom. Gmoser tillhörde en judisk (eller möjligen halvjudisk) familj, men hade inga släktingar i Israel, förrän en avlägsen kvinnlig släkting, som suttit i läger i Sovjetunionen, begivit sig dit. Roszanowski hade aldrig hört om Gmoser haft några närmare släktingar; sålunda visste han icke om någon av föräldrarna var i livet.

Yrke: Roszanowski sade sig först icke känna till något därom. På förfrågan, varför Gmoser efter rehabiliteringen valt att bli chaufför, svarade Roszanowski att detta av alla yrken varit den sysselsättning som legat närmast till hands. Gmoser kunde köra bil redan före arresteringen; han hade sålunda icke lärt sig detta i Sovjetunionen. När jag frågade om Gmoser icke kunnat ifrågakomma som ingenjör, tekniker, byggnadsledare eller dylikt, drog sig Roszanowski till minnes, att Gmoser egentligen varit jurist. Vad han därvid sysslat med visste Roszanowski icke och reagerade ej när jag räknade upp några juristyrken, bl.a. diplomat. Roszanowski hade haft intryck av att Gmoser haft något uppdrag för en judisk organisations räkning. Han hade talat om Ungern, men om det var i samband med detta upp-

drag visste Roszanowski icke. Inga som helst detaljer som hängde samman med uppdraget eller namn på några personer i hans dåvarande omgivning hade nämnts.

Nationalitet: Ingen som helst aning. I syfte att komma från Magadan hade Gmoser sökt registrera sig som polsk jude, men icke erkänts som sådan. När Roszanowski skildes från honom, hade han sagt sig ämna söka få tillstånd för resa till Israel. Han hade varit mycket ledsen över att icke kunna resa tillsammans med R. till Polen. Antagligen var han från Europa, men ämnade icke slå sig ned där, eftersom han ansåg, att hela världsdelen stode eller riskerade att komma under ryskt välde. Han hade erbjudits ryskt medborgarskap, men avböjt detta.

Fängelser, ev. dom etc. Se ovan träffande Ural, INTA och ABEZ. Absolut inga uppgifter beträffande medfångar, anklagelser, domslut eller dylikt. Hade aldrig nämnt Kaljanskis namn.

Förmögenhetsförhållanden: "Miljonär" (tänjbart begrepp i Polen) men obekant i vilket land eller i vilken valuta förmögenheten var placerad. Vid arresteringen hade han haft många värdesaker och pengar på sig, men allt hade tagits ifrån honom. Även efter rehabiliteringen saknade han helt ägodelar.

Diverse noteringar från samtalen med Kaljanski och Roszanowski

Kaljanski.

I INTA-lägret voro många "intelligenta och kulturella personer" sammanförda. Kaljanski hade bl.a. träffat en tsarofficer vid namn greve Keller, som omkring år 1912 varit militärattaché i Sverige. Denne över 70-årige man hade dömts till 25 års fängelse. Kaljanski trodde icke att Keller skulle ha träffat W-berg eller känna till denne.

Keller hade om sin företrädare som militärattaché i Stockholm, Ignatew, berättat, att denne efter Stockholm sänts till Paris i samma befattning. En av den nya bolsjevikregimen utsänd danserska hade förmått honom till förskingring, och Ignatew hade därefter övergått från tsarregimens till bolsjevikregeringens tjänst.

Under en resa 1937 hade Kaljanski besökt bl.a. Sverige, Danmark, Holland, Belgien, Italien och Frankrike (världsutställningen i Paris). I Danmark hade han besökt prinsessan Olga, som tidigare varit gift med en Oldenburg, men senare gift om sig med makens f.d. adjutant. Kaljanski trodde, att prinsessan, vars ålder nu vore över 75 år, flyttat till Kanada. En annan uppgift, som han skulle ha fått för kort tid sedan, gällde prinsessan Maria ("syster till prins Dimitri, som var delaktig i mordet på Rasputin"), som "efter sin tidigare make (prins Vilhelm alltså) död" skulle ha fått en fristad på Stockholms slott. (Berättelserna nämnes för att visa Kaljanskis intresse för personer från tsartiden, hans minne och arten av hans förmåga att uppfånga utlandsnytt.)

Vid ett tillfälle hade 1024 tyskar "sänts hem" från ett av lägren. Efter tre dagar hade de återkommit. Det hade visat sig, att de icke varit längre än vid en relativt närliggande järnvägsstation, där alla tillhörigheter fråntagits dem varefter de återsänts till lägret. Bland tyskarna hade befunnit sig en vid namn Friedländer, en "president från Berlin".

Beträffande sitt intresse för fallet W-berg berättade Kaljanski, att han vid ett tillfälle efter hemkomsten hade

sammanträffat med Walstad, som han kände sedan flera år tillbaka - Kaljanski hade bl.a. ombesörjt den villa, som disponerades som kansli och bostad för den norske generalkonsuln - och som liksom Kaljanski var bosatt i Sopot. Kaljanski hade berättat om sin vistelse i olika läger, och Walstad hade därvid frågat om han händelsevis även träffat W-berg, vilket Kaljanski bejakat. En tid senare hade ett nytt sammanträffande ägt rum, och Walstad hade medfört ett exemplar av en namngiven tidning med bilder av bl.a. W-berg. En del andra porträtt hade samtidigt visats i samma artikel, och Kaljanski hade ombetts att utpeka W-berg, som han genast identifierat trots övertäckta namnuppgifter. Kaljanski hade sedan frågat flera andra personer, som återvänt från rysk fångenskap, om de träffat W-berg, men först Roszanowski (en bekant till Kaljanski från fängelsetiden i Schlesien) hade känts vid namnet och identifierat fotot.

Beträffande skildringar från "koncentrationslägerliv i Sovjetunionen" rekommenderade Kaljanski en troligen i Schweiz utgiven bok med nämnda titel. Författarens namn skulle vara Albrecht.

Kaljanski önskade hjälp med inköp av en bil enligt bilagda offert. Bilen finge införas tullfritt som gåva från utländsk givare till en Sovjet-repatrierad. Förmodligen avser han att senare sälja bilen för att använda förtjänsten för sitt uppehälle. Han är beredd att till konsulatets kassa inleverera officiella zlotymotvärdet till ifrågakommande inköpspris, eller om så önskas dess dubbla motvärde.

Roszanowski.

Familjeförhållanden: gift och har en nu tolvårig dotter. Hustrun arbetar vid varvet, där hon nu har en högre administrativ tjänst. Hon berättade om det fruktansvärda slag som makens försvinnande innebar i det att hon blev lämnad ensam med en tvåårig dotter under besvärliga försörjningsförhållanden (tio timmars arbetstid mot en obetydlig lön). Säkerhetspolisen hade på förfrågan förklarat sig icke känna till något om makens försvinnande. Trots skeppsvarvens dåvarande "statshemliga" karaktär hade hon fått kvarstanna i en underordnad tjänst, men hennes personaldossier hade märkts med ett "svart kors", som skulle omöjliggöra varje befordran och mana till noggrann kontroll av hennes förehavanden.

Roszanowskis moder är bosatt på Krim, ett faktum som noga förtigits under interneringstidens många förhör, men familjen är enligt Roszanowskis påstående helt polsk. Vidare har han mera avlägsna

släktingar i Litauen, vilka förmedlade den första brevkontaken med hemmet 1955. (Ett brev vidaresändes från lägret till släktingarna, som i försiktiga ordalag skrevo till andra anförvanter i Polen, att de hade hälsningar från ...(förnamn).)

Sedan Roszanowski för c:a två månader sedan skrivit till Magadan med begäran om upplysningar om och helst även foto av W-berg, hade hans korrespondens med Sovjetunionen avsevärt fördröjts. Ett brev till modern, som tidigare vidarebefordrats på några dagar, hade nu tagit fem veckors befordringstid i anspråk. Telegram från modern med bekräftelse på mottagna pengar hade helt stoppats. Roszanowski kände icke till om denna speciella censur hade samband med hans intresse för fallet W-berg.

Kaljanskis idé var, att anförvanterna skulle sända ett paket genom Internationella Röda Korset för att därigenom utröna om mottagaren befinner sig på den angivna adressen. Roszanowski avrådde från ett sådant försök. Han framhöll vidare, att efterforskningar genom ambassader eller andra officiella institutioner endast kunde leda till undanröjande av tidigare kända spår efter en försvunnen.

Allmänna intryck.

Kaljanskis politiska inställning är odiskutabelt antisovjetisk. Hans sympatier för Gomulka äro tydliga, men "nationalkommunismen" i sin helhet synes han snarare betrakta som det avgjort bättre av två mindre goda ting. Det är svårt att säga i vilken utsträckning han före arresteringen gått den kommunistiska regimens ärenden; 1945-47 hade denna regim ännu icke stabiliserats och vissa alltigenom "borgerliga element" tillätos innehava relativt betydande befattningar. Vi utgingo på den tiden ifrån, att han måste ha intima kontakter med UB, men hade inga bevis. I sina uttalanden var han närmast försiktigt antikommunistisk, och mot utlänningar visade han ständigt prov på vänlig och förståelsefull hjälpsamhet. Den hjälp han vid återkomsten 1955 fick av UB kan ha varit enbart betingad av personlig vänskap med den nyblivne säkerhetsministern(?). Hans skräck för att ånyo råka i sov-

jetisk fångenskap förefaller äkta. Genom att han förlitar sig på Gomułka kan han under nu rådande friare förhållanden i Polen tillåta sig ett något oförsiktigt uppträdande.

Roszanowski ger intryck av att vara en kraftfull, modig, lugn och tystlåten person. Hans upplevelser under den långa fångenskapen gör att han icke vill utsätta sig för några risker. Endast tack vare Kaljanskis rekommendationer samt genom att vinna fru Roszanowskas förtroende var det möjligt att få till stånd ett mera ingående samtal. Förmodligen är Roszanowski i stånd att lämna ytterligare upplysningar i form av namnuppgifter, men hans hederskänsla torde förbjuda honom att utlämna upplysningar om medinterner utan att dessa dessförinnan tillfrågats.

Jag har en bestämd känsla av att provokationsteorin kan helt uteslutas beträffande såväl Kaljanski som Roszanowski. Beträffande den förre kan möjligen en viss vinningslystnad spåras; den senare skulle nog vilja komma till Sverige som varvsingenjör, men har icke uttryckt bestämt önskemål därom.

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Stockholm den 10 maj 1957.
Strängt förtroligt. 3 bil.

Broder,

./. Såsom framgår av bifogade avskrift jämte bilaga av generalkonsulatets i New York skrivelse nr 1. den
./. 25 april samt av ett handbrev från mig till förste vicekonsuln Persson har ett samtal med den från rysk fångenskap återvände amerikanske medborgaren Wilfred Cumish lett till ett viktigt spår på Langfelder. Av största intresse synes bil. 3 till Perssons P.M. vara, av vilken framgår att i cell nr 1 i corpus III Langfelder vistats tillsammans med Voss, Pörzgen, en österrikare vid namn Dengg samt den nu aktuelle Cumish. Du minns måhända, att Voss, vilket bl.a. framgår av vitboken, förklarat, att han icke kände till namnet Langfelder. Avallt att döma har Voss glömt bort att han delat cell med Langfelder och får jag bedja Dig på lämpligt sätt utan alltför ledand frågor och genom att visa Langfelders fotografi friska upp minnet på Voss. (Därest det av mig begärda kortet av Cumish kommer, flygpostar jag detta omgående till Hamburg eller eventuellt Bonn eller München.)

För Din orientering vill jag även omtala, att beskickningen i Wien kommer att höra de i Perssons P.M. omnämnda personerna Landwehr von Pragenau, Moutner och Dengg. Jag skall i görligaste mån söka hålla Dig informerad om resultatet härav.

Kriminalassistenten Lundström,
p.t. Hamburg.

Då Du nu torde ha bildat Dig en tämligen ingående uppfattning om Vladimir-fängelset, synes det mig vara lämpligt att Du, efter det att Du talat med Voss, tar upp kontakten med Schöggl. Jag tror att det, trots att vi här befarat provokation, är nödvändigt, att Du i görligaste mån söker vinna Schöggls förtroende. Schöggl visade, när jag talade med honom, vissa komplex gentemot personer med högre tjänste- och samhällsställning än hans egen. Jag tror därför, att det är värt att ägna Schöggl litet extra tid och uppmärksamhet, och för att Du skall ha möjlighet att noggrant kontrollera de uppgifter han tidigare lämnat mig, bifogar jag en avskrift av den P.M. som jag upprättade efter samtalet med Schöggl i Zürich i oktober 1956. ./.

Ehuru Schöggl ju är bekant bland sina olycksbröder såsom varande en notorisk cellspion, får man inte bortse från den möjligheten, att om Wallenberg varit strängt isolerad, den enda kategori som han haft kontakt med utöver fängelsepersonalen just torde varit cellspionernas krets. Ett annat skäl till varför jag tror, att Du måste ägna Schöggl mera tid än andra utfrågningsobjekt, är att han talar en prononcerad österrikisk accent, vars mysterier det kanske tar Dig en viss tid att dechiffrera.

Vänliga hälsningar

Din tillgivne

Gunnar Lorentzon

(Gunnar Lorentzon)

Bil. 1. Hbr Lorentzon/Lundström 1033,

Avskrift.

KUNGL.SVENSKA
GENERALKONSULATET

ärendet Raoul
Wallenberg

New York den 25 april 1957
Nr 1 1 bil.
P 2

Till Hans Excellens Herr Ministern för Utrikes Ärendena.

Härmed får jag vördsamt - till åtlydande av i särskild ordning givna instruktioner - insända en av förste vicekonsul Folke Persson upprättad promemoria över samtal, som Persson haft med Wilfred Cumish i Bradford nr Haverhill, Massachusetts, den 18 april 1957.

Cumish uppräknade på begäran namnen på alla de medfångar han mött i fängelset i Vladimir eller vilkas namn han där hört men namnet Raoul Wallenberg syntes vara honom obekant. Icke heller hade han under sin fängelsevistelse någonsin hört talas om en svensk diplomats tillfångatagande av rysk militär eller säkerhetstjänst under striderna i Centraleuropa eller kvarhållande i rysk fångenskap under en följd av år för påstått spioneri.

Denna skrivelse jämte däri omnämnda promemoria insände i tre numrerade exemplar.

Enligt uppdrag:

/u/L. De Geer

Uppteckning

med redovisning av förhör och samtal med Wilfred Cumish, Bradford, Massachusetts.

1. Cumishs identitet.

Wilfred Cumish vore född i Amesbury, Massachusetts, den 18 september 1915 av polska föräldrar (immigranter). I föräldrahemmet hade han lärt sig tala flytande polska, vilket han alltjämt behärskade väl. Efter att under tio års tid ha varit sjöman på handelsfartyg av varierande nationalitet sökte han 1945 anställning i amerikanska armén som tolk. Efter en tvåårig utbildning som sådan - och med all sannolikhet även i militär underrättelsetjänst - sändes han 1947 till de amerikanska styrkorna i Tyskland, där han först förlades till Magdeburg och senare i närheten av Frankfurt am Main. Efter några veckor sändes han till Wien. Där tillfångatogs han på rysk begäran av österrikisk polis ("österrikiska gendarmer") den 3 februari 1948. Han kvarhölls under lång tid i fängsligt förvar av sovjetiska myndigheter i Österrike på skilda orter. Under denna fångenskap hade han underkastats intensiva förhör vid ett otal tillfällen, varvid fysisk tortyr understundom kommit till användning, vars sviter alltjämt plågade honom. Efter att ha suttit inspärrad i ett fängelse i Wien under senare delen av 1948, erhöll han en dag plötsligt besked om att han för spioneri för amerikansk och tysk räkning dömts till femton års fängelse (utan rannsakning i egentlig mening). I maj 1949 fördes han under stark eskort (4 fångvaktare med en polishund), slagen i handbojor till Lwow i Polen och efter två veckors uppehåll där till Moskva. Han övernattade i tåget i Moskva och transporterades följande dag vidare till fängelset i Vladimir, dit han anlände i juni 1949. Där kvarhölls han till 16 augusti 1955. Under hela denna fångenskap hade Cumish icke vid något tillfälle givits möjlighet träda i förbindelse med yttervärlden, och hans öde var okänt för de amerikanska civila och militära myndigheterna. Hans hustru hade t.o.m. betraktat honom som död och hade under hans bortovaro erhållit äktenskapsskillnad och därefter ingått nytt giftermål Endast vid ett tillfälle hade han i Vladimir blivit förd till förhör.

Den 16 augusti 1955 hade han under bevakning sänts till ett uppsamlingsläger väster om Moskva ("Bikow?), där han fick stanna 12 dagar. Från detta fördes hela gruppen utlänningar till Moskva och sedan till Öst-Berlin, dit transporten ankom den 5 september 1955.

Cumish, som är en smärt och tämligen reslig man (omkring 175 cm) med smalt ansikte, gröna ögon och brunt hår och vilken i de ryska fängelserna nedgick i vikt från 184 pund till 98, ger intryck av att besitta god iakttagelseförmåga och ett anmärkningsvärt gott minne för detaljer. När han lovordades för dessa egenskaper, framhöll han, att träningen i den militära verksamheten han kom att ägna sig åt (Military Intelligence) bidrog till att skärpa hans uppmärksamhet, och han tillfogade, att han hade hela tiden som riktpunkt att inpränta i sitt minne så många exakta detaljer som möjligt för delgivning med de amerikanska militärmyndigheterna efter sin frigivning. I Vladimir lärde sig Cumish även ryska.

Sedan någon tid tillbaka vore Cumish anställd hos firma Hoyt & Worthen Tanning Corporation, Bradford, nr Haverhill, Massachusetts. (Tel. DRAKE 3-3828.) Han är bosatt under adress 1 South Charles Street, Bradford, Massachusetts (beläget mitt emot fabriken). Samtaler fördes dels i hans hem (Tel. DRAKE 2-2840) dels i ett hotellrum i Haverhill.

Den närmaste anledningen till frigivningen angav Cumish vara den omständigheten att amiral Voss, med vilken han länge delat cell, hemsändes till Tyskland och sedan tydligen enligt givet löfte gav den amerikanska representationen i Tyskland underrättelse om Cumishs öde.

2. Fängelset i Vladimir.

På begäran uppgjorde Cumish en planskiss över fängelsebyggnaderna i Vladimir, vilken här bifogas i kopia. Över fängelset gav han därtill följande beskrivning:

Enligt Cumish vore detta fängelse det centrala fängelset för politiska fångar ("Central Political Prison for spies"), i vilket länge höllos förvarade både ryska och utländska fångar utan åtskillnad. De ryska fångarna blevo emellertid senare - den 19 september

1953 - isolerade från utlänningarna. I fängelset fanns på andra våningen i mittbyggnaden (Corpus III) en avdelning för kvinnliga fångar. I övrigt befolkades fängelset helt av manliga fångar från ett stort antal länder. Sålunda funnos där vid olika tillfällen en engelsman, en amerikanare, fransmän, greker, polacker, araber, kineser, japaner, ukrainare etc., alla anklagade för spioneri eller motsvarande politiska brott Vid Cumishs ankomst uppgick fångantalet till omkring ett tusen man men sjönk senare efter repatriering av österrikare och tyskar till omkring 500 (kvinnorna häri inräknade). Utöver dessa politiska fångar funnos i en helt skild avdelning av fängelset ett antal vanliga förbrytare, vilka användes till arbete utanför fängelset. Åkerbruksredskapen och motsvarande utrustning förvarades i ett antal skjul intill utsidan av den norra fängelsemuren.

På tre sidor begränsas fängelseområdet av en tegelstens mur men på östra (?) sidan, i vilken ingången till fängelset befinner sig, har muren ersatts med ett träplank. Inhägnadden är 7 fot hög. Tegelstensmuren - 18 tum i tjocklek - liksom samtliga fängelsebyggnader äro uppförda i röd tegelsten klädd med ett tunt lager av cement. Undantaget utgjorde Corpus III (mittbyggnaden), som målats i gul färg. Såsom skissen utvisar, äro de egentliga fängelsebyggnaderna uppdelade i 3 avdelningar eller "Corpus" och varje avdelning skild från angränsande avdelning med galler och låsförsedda grindar under bevakning av vaktpersonal. Hundar användes för vakttjänsten utanför inhägnaden men icke på fängelsegårdarna. Räknat från väster (?) befinner sig först Corpus II innehållande fängelseceller i en byggnad och sjukavdelning i en angränsande byggnad. På området för Corpus II finns även generator för den elektriska strömmen samt en liten bod, s.k. "Canteen", i vilken ryska fångar - de enda som voro försedda med godtagbara kontanter - kunde göra smärre inköp. Rastgård för fångarna funnos i varje avdelning. Väggarna till desamma mätte 7½ fot i höjd och varje fånge rastades i sitt eget bås. Sjukhusavdelningen i Corpus II var gemensam för hela fängelse

och bestod egentligen endast av en förbandsstation (first aid station) men omfattade hela den östra (?) tegelstensbyggnaden i tre våningars höjd. I varje sjukhuscell bereddes plats för två personer. En mindre begravningsplats var belägen längs västra (?) sidan av sjukhusbyggnaden. Av alla byggnader i Vladimirfängelset var sjukhusbyggnaden den enda som hade ett schakt i byggnadens längdriktning i mitten, sträckande sig från bottenvåningen till taket med celler belägna på ömse sidor. I varje våningsplan befann sig i detta schakt ett ståltrådsnät.

Centralbyggnaden i Corpus III var en byggnad i fyra våningar. Cellerna voro placerade längs ytterväggarna med en längsgående korridor i mitten. Vid varje ände av korridoren stod utposterad en vakt. Andra vakter höllo cellerna under ständig bevakning och tittade in genom en liten öppning i celldörren "every 2nd or 3rd second". I bottenvåningen befunno sig cellerna 1 - 26, i våningen en trappa upp cellerna 27 - 31 jämte administrationslokaler, i våningen 2 trappor upp cellerna 32 - 59 och i översta våningen cellerna 60-70. I varje våningsplan befann sig en isoleringscell, som användes vid disciplinstraff, samt en cell i vilken fångarna dagligen tömde de i de enskilda cellerna placerade latrinkärlen. En överordnad vaktkonstapel befann sig i en vaktkur vid östra (?) änden av cellraden.

Corpus IV, som befann sig längst öster (?) ut, var en fängelsebyggnad i 4 våningar till inredning lik de övriga fängelsebyggnaderna

Cumish hörde aldrig talas om någon avdelning i fängelset som betecknades såsom Corpus I. Möjligen åsyftades därmed två längs den södra (?) muren uppförda längor innehållande bostadslägenheter för den vid fängelset tjänstgörande personalen.

I varje cell vätte celldörren mot gången. Celldörren var på båda sidor klädd med plåt och i densamma befann sig förutom "titthålet" en matlucka. Dörren låstes med tre riglar samt ett nyckellås. I ytterväggen till cellen befann sig ett högt upp beläget fönster, genom vilket fångarna voro förbjudna att se ut. Genom att klättra upp på ett i cellens mitt befintligt bord kunde fångarna allt emellanåt bereda sig tillfälle kasta en blick ut över fängelsegården och mot den därå belägna rastgården. Därvid hade fångarna tillfälle att se medfångar från andra celler under dessas gång mellan rastgår-

den och fängelsebyggnaden. Under de stunder någon fånge passade på att se ut genom fängelsefönstret, låtsades alltid en av cellkamraterna putsa det glasfönster som befann sig i fängelsedörrens lilla runda öppning. Varje cell mätte 7 x 9 meter. Ytterväggen var 2 fot tjock, mellanväggen 18 tum och taket i varje cell/välvt vilande på tvärgående bjälkar. Varje cell var invändigt målad i grå färg. Varje cell rymde upp till 12 personer, ehuru ofta endast 3-5 fångar under längre tid befunno sig i en cell.
./Bil.2. En skiss över en cell med plats för 12 fångar närslutes. Avståndet mellan sängarna i en sådan cell respektive mellan det i cellens längdriktning placerade bordet och närstående sängar översteg icke 3 tum. Längs ytterväggen löpte genom alla celler ett metallrör ("steam pipe") och under fönstret befann sig i samtliga celler en radiohögtalare. På den ena långväggen i närheten av den inre kortväggen fanns i varje cell "a cupboard" eller litet skåp för förvaring av muggar och matbestick.

En genomgående princip beträffande fångarnas förvaring var den att de vanligen mycket ofta fingo byta celler och cellkamrater. Enligt fångarnas egna förmodanden voro skälen härtill två: dels ville man undvika att fångarna i en cell alltför noga lärde känna varandra, dels gåvos fängelsemyndigheterna därmed tillfällen att på ett icke uppmärksammat sätt placera in sina kunskapare bland de "riktiga" fångarna.

Gamla tidningar tillhandahöllos i cellerna, den enda tillåtna sysselsättningen i övrigt bestod i schackspel. - Alla fångar voro klädda i randiga kläder, skägg och hår kortklipptes var fjortonde dag. Denna enformighet i klädsel och utseende försvårade för fångarna att identifiera varandra redan på ett tämligen kort avstånd.

3. <u>Kommunikationer mellan fångarna.</u>

De längs cellernas ytterväggar löpande ledningarna kunde fångarna begagna som "telefonledningar". De metallmuggar, som fångarna tillätos behålla mellan måltiderna, kommo härvidlag till användning. Den som ville sända ett meddelande denna väg, placerade muggens botten hårt mot röret och talade in i muggen. Mottagaren höll muggen upp- och nervänd, likaledes hårt tryckt mot samma rör och kunde då tydligt uppfatta den talandes röst. Anrop till de skilda cellerna skedde genom knackningar (t.ex. först 4

och sedan 3 knackningar för anrop av cell 43). Dessa samtal kunde självfallet avlyssnas i alla celler förbundna genom samma rörsystem men meddelandena voro icke alltid tillgängliga för dem alla beroende på överenskomna koder eller på att det språk samtalen fördes på icke var förståeligt för mer än vissa av fångarna.

Självfallet tillämpades även systemet med knackning i väggarna med rysk eller tysk kod eller med morsesignaler eller med det s.k. idiotsystemet. Man undvek emellertid om möjligt kommunicering medelst knackningar, vilket delvis hade sin grund i fara för upptäckt dels i det förhållandet att andra medel stodo till buds i detta fängelse. Sålunda voro fångarna tillåtna att alltid ha tillgänglig i cellen såväl bläckpenna som bläck. Det senare, som tillhandahölls i minimala kvantiteter åt gången, utdrygades med vatten. Som fångarna fingo läsa tidningar, hade de möjlighet ur dessa riva ut små papperslappar, på vilka meddelanden nedtecknades. Dessa lappar rullades in i små brödkulor, som fångarna kastade till varandra under den dagliga entimmesvistelsen i rastgårdarna. Det var icke tillrådligt att kasta en brödkula till annan än grannen i angränsande bås och alltså aldrig över till en cell å andra sidan den väl bevakade mittgången i rastgården.

Fångarna ristade även ord och tecken på väggar i celler och rastgårdar och i synnerhet lämpade sig härför den cell, där latrinkärlen tömdes av fångarna själva.

Tillfälle till samtal gavs nästan aldrig i badet, dit fångarna fördes en gång i veckan. Dels träffade de vanligtvis där blott de egna cellkamraterna, dels åstadkoms av ångpannor och duschar (den enda tillgängliga badformen) sådant bullar att man icke under de fem à sex minuter badet fick pågå kunde uppfatta ord från andra badande.

4. <u>Cumishs egen fängelsevistelse</u>.

Cumish förvarades under den allra största delen av sin tid i Vladimir i Corpus III. Till Corpus II överfördes han under en kortare tid, då reparationsarbeten pågingo i Corpus III, samt vid två tillfällen för vård i sjukavdelningen (ena gången i februari 1952 under 10 dagar för blindtarmsoperation, andra gången för behandling av sina under tortyren krossade stortånaglar).

Cumish angav vistelse i följande celler i nedan nämnd ordning:
Nr 42 Första tiden i Vladimir förvarades Cumish ensam i denna cell.

43 I juni 1949 överfördes Cumish hit, vari befunno sig tysken Martinez, Pörzgen, amiral von Bredow, amiral Guse, lettländaren Migunic, tyske sergeanten Meyers, ryske arkitekten Alexandroff från Moskva, Rensinghoff, general Ziegel, tysken Kurt Landwehr von Pragenau.

1952 44 Cumish och Martinez.

45 Här satt Cumish tillsammans med tysken Hinckeldey.

19

1952 7 Här stannade Cumish 2 dagar. Övriga cellkamrater voro: en svensk prästman "troligen katolik", vars namn Cumish icke kunde erinra sig, japanen Sato, Rensinghoff, Meyer, Pörzgen, Ziegel, tysken Martinez, professor Clauberg, minister Clodius samt Puschkarjov och Kurt Landwehr (von Pragenau).

25

11

1.6.54 1 Till att börja med ensam i denna femmanscell. Senare infördes hit amiral Voss jämte tysken Pörzgen från Frankfurter Zeitung (av Cumish uttalat "Pedskill"). Efter någon tid utökades skaran med japanen Sato, som led av tuberkulos, vidare österrikaren Fredrik Dengg (polisman från Wien men hemmahörande i Hofbräu, Innsbruck). Dengg hade tidigare suttit i samma cell som österrikaren Hahn (tbc-sjuk) fick flytta in i. Sato togs ut och fördes till sjukavdelningen. Den 23 december 1954 hämtades Voss. Såväl Cumish som Voss betraktade Pörzgen som hemlig rapportör åt fängelsepersonalen och till deras ömsesidiga beklagande hindrade detta dem från att i någon större utsträckning utbyta informationer.

67

66

55

2

7 Cellkamrater Voss och "Langfelder"

44

45 Tillsammans med Willy Bergemann

43

6

47 Cumish tillbragte tiden i denna cell tillsammans med en österrikisk jude Otto Moutner från Gregor Mendelstrasse i Wien, vilken under 1943 hade arbetat för amerikanska Röda Korset i Wien. - I cell 47 satt Cumish ett slag tillsammans med Keitl Jr.

1

49

53

54 Med generallöjtnant Karto, japan.

Om ovan omnämnda personer hade sig Cumish följande bekant:

a. Professor Clauberg från Västtyskland var läkare till yrket och hade i koncentrationslägret i Dachau experimenterat med sterilisering av kvinnor. Han assisterade i sjukvårdsavdelningen och fanns kvar i Vladimir vid tiden för Cumishs frigivning. Cumish hyste stor aktning för Clauberg, som icke stack under stol med sin pro-amerikans inställning eller dolde sitt hat mot ryssar.

b. Fredrik Dengg hade förts till Vladimir från ett fängelse i "Alexandrow" (en ort enligt Cumish 2000 kilometer från Moskva österut

c. W. Bergemann hade en broder bosatt i närheten av Bourough Hall, Brooklyn, New York.

På tillfrågan svarade Cumish att namnen på följande fångar i Vladimirfängelset vore bekanta för honom endast genom vad han hört av cellkamrater:

Pelkonen
Richter (Corpus II)
Kitschmann
Supprian (kvar i augusti 1955)
Hille
Grossheim (överförd från Alexandrow)
Gruenter (suttit i cell 43 5-6 månader, nationalitet okänd, talade dock ej ren tyska)
Boman (i cell 41; Cumish kunde ej draga sig till minnes i vilket sammanhang han hört detta namn eller vem som givit honom uppgift därom)
Muschke
Nakamura
Koroda, japan
Chikado Yosata, japan

Utsifa, japan
Maeda, japan
Hochiko, japan (cell 54)
Roedl
Hompel
Narbut

Helt obekanta för Cumish voro namnen Henry Thomsen, Krisko Karl Moritz Leuvenhaupt, von Andersson och"Anders Bulman". (Det må här anmärkas att förnamnen aldrig kommo till användning fång arna emellan.)

När Cumish omnämnde cellkamraten Landwehrs namn, i vilket sammanhang Cumish framhöll att denne hade ett dubbelnamn, som han senare identifierade som "von Pragenau", ställdes till honom frågan huruvida han icke möjligen erinrade sig namnet "Langfelder". Efter en stunds betänketid svarade han att detta senare namn "sounds familiar". Därefter berättade han spontant följande:

Langfelder hade suttit tillsammans med Cumish i cell 7 i bottenvåningen kring augusti 1954. Han hade överförts till Vladimir från Alexandrov. Langfelder hade klagat högljutt över att han icke kunnat hålla sig varm i de otillräckliga kläder fängelset tillhandahöll. Han hade kort efter sin placering i cell 7 svårt insjuknat och besvärades av en otäck hosta, som störde trevnaden och nattsömnen för de övriga cellkamraterna, vilka vid den tiden voro blott Voss och Cumish. Genom att under natten slå, sparka och bulta på celldörren lyckades Cumish till kalla en sjukvårdare och framtvinga xxx Langfelders överförande till sjukavdelningen. Hans senare öde kände Cumish icke till men höll icke för helt uteslutet att Langfelder avlidit på sjuk avdelningen i tbc. - Langfelder behärskade ej ryska språket, kunde blott några ord tyska och hade stora svårigheter att göra sig förstådd för Voss och Cumish. "He was not a Jew, not a Hungarian, not an Austrian." En skiss över cell nr 1 åter-
./Bil.3. finnes i härvid fogad bilaga.

När Cumish senare kom till sin beskrivning av medfångarna i cell 43 och vid uppräkningen av namnen kom till "Kurt Land-

wehr", hejdade han sig och tillfogade: I denna cell befunno sig såväl Landwehr som Langfelder. Den senare beskrevs nu som en man på 36 år med ett judiskt utseende, "dark or reddish hair", bruna ögon, 5 fot 6 tum lång, något haltande gång. Langfelder var alltid mån om att dagligen företaga regelbundna gymnastiska övningar. Han talade tyska och något litet engelska. Cumish karakteriserade honom som "a selfspy", varmed torde förstås att han självmant åtagit sig gå fängelsemyndigheternas ärenden. Särskilt tillfrågad sade sig Cumish bestämt kunna erinra sig att Langfelders förnamn vore Vilmos, att han tjänstgjort som chaufför före sitt tillfångatagande samt att han häktats i Budapest. För vem Langfelder tjänstgjort som chaufför hade Cumish icke erfarit.

När Cumish mot slutet av samvaron tillfrågades om han kände till huruvida någon eller några svenskar suttit fängslade i Vladimir, kunde han blott erinra sig den prästman, som förut omnämnts. Han kunde heller icke komma ihåg att han för Voss berättat om ett sammanträffande med någon svensk medborgare. Namnet (Ernst Ludwig) Wallenstein vore honom fullständigt främmande. När jag därefter nedtecknade för honom ett antal svenska namn börjande med Wall- eller Wallen- (såsom Wallgren, Wallensten, Wallengren, Wallberg, Wallman etc.), utpekade Cumish Wallberg (med engelskt uttal). Cumish gav därefter följande beskrivning på denne "Wallberg", med vilken han delat cell 47 vid något tillfälle under år 1954.

Han vore icke vare sig österrikare eller tysk. 5 fot 8 tum lång, mörkt hår och mörka ögon. Talade utmärkt tyska och en del engelska. Han tyckte mycket om att tala, särskilt om sig själv, och han skröt vidlyftigt med sina bravader. Han uppgav sig ha suttit tio år i ryska fängelser, dessförinnan hade han under 4 år bevistat en MVD-skola i Moskva och därunder varit avlönad med 6.000 rubel i månaden. Han hade emellertid för någon orsaks skull blivit dömd till 16 års straffarbete, varav han vid tiden för sammanträffandet med Cumish avtjänat tio år. Aldrig vid något tillfälle hade han talat om Sverige eller om tjänstgöring som svensk diplomat. Han klagade konstant på allt och alla och Cumish vore av den åsikten att hans fängelsevistelse gjort honom själsligen rubbad.

Cumish sade sig slutligen vara villig att på begäran avgiva en skriftlig utsago om sina upplevelser och kontakter i Vladimirfängelset och föreslog att fotografier av relevanta personligheter måtte tillställas honom för identifiering.

New York den 18 april 1957.

Folke Persson
Förste Vicekonsul

VLADIMIR-FÄNGELSET

BIL. 1.

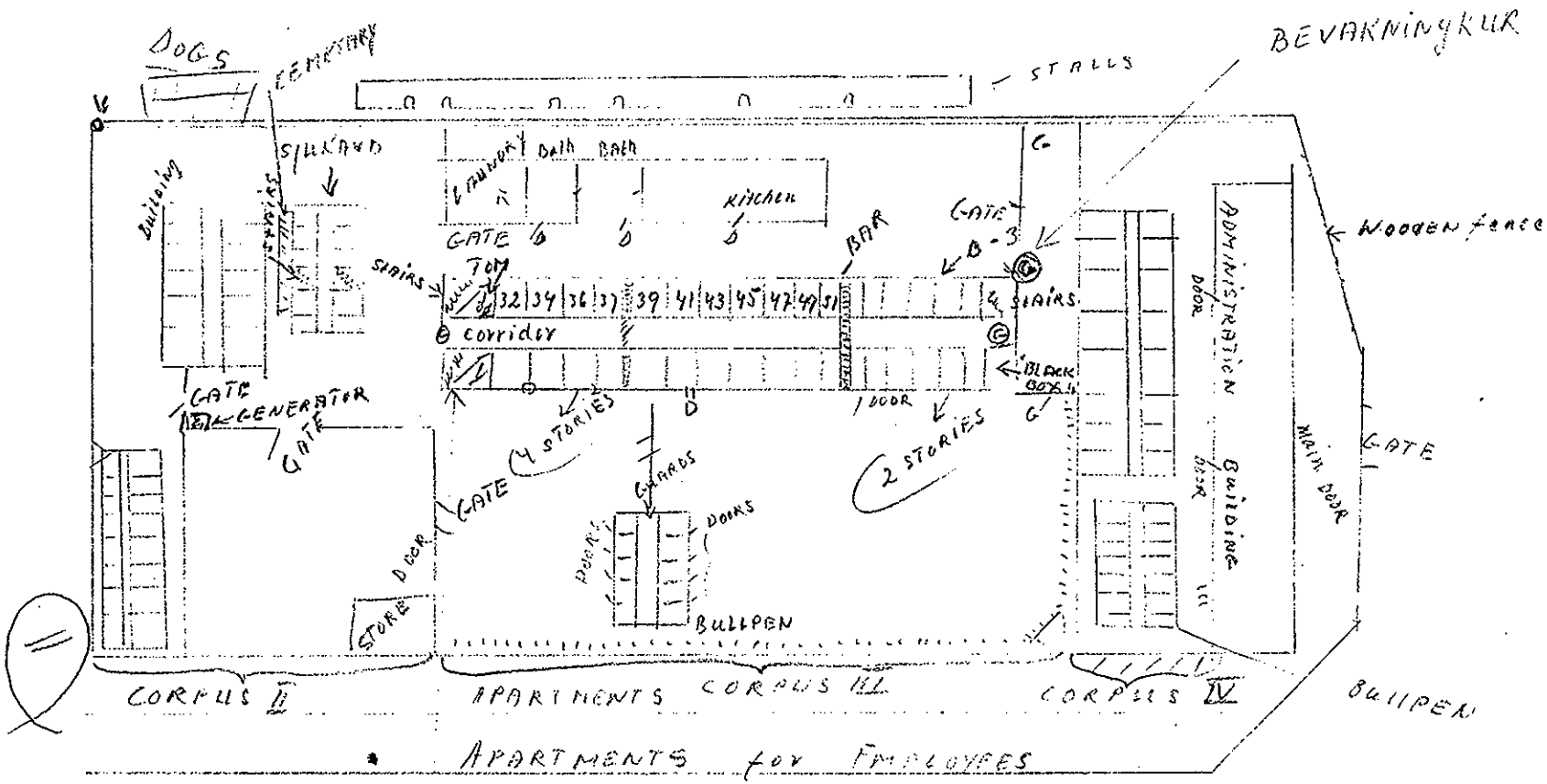

LATRINTÖMNING

BIL 2

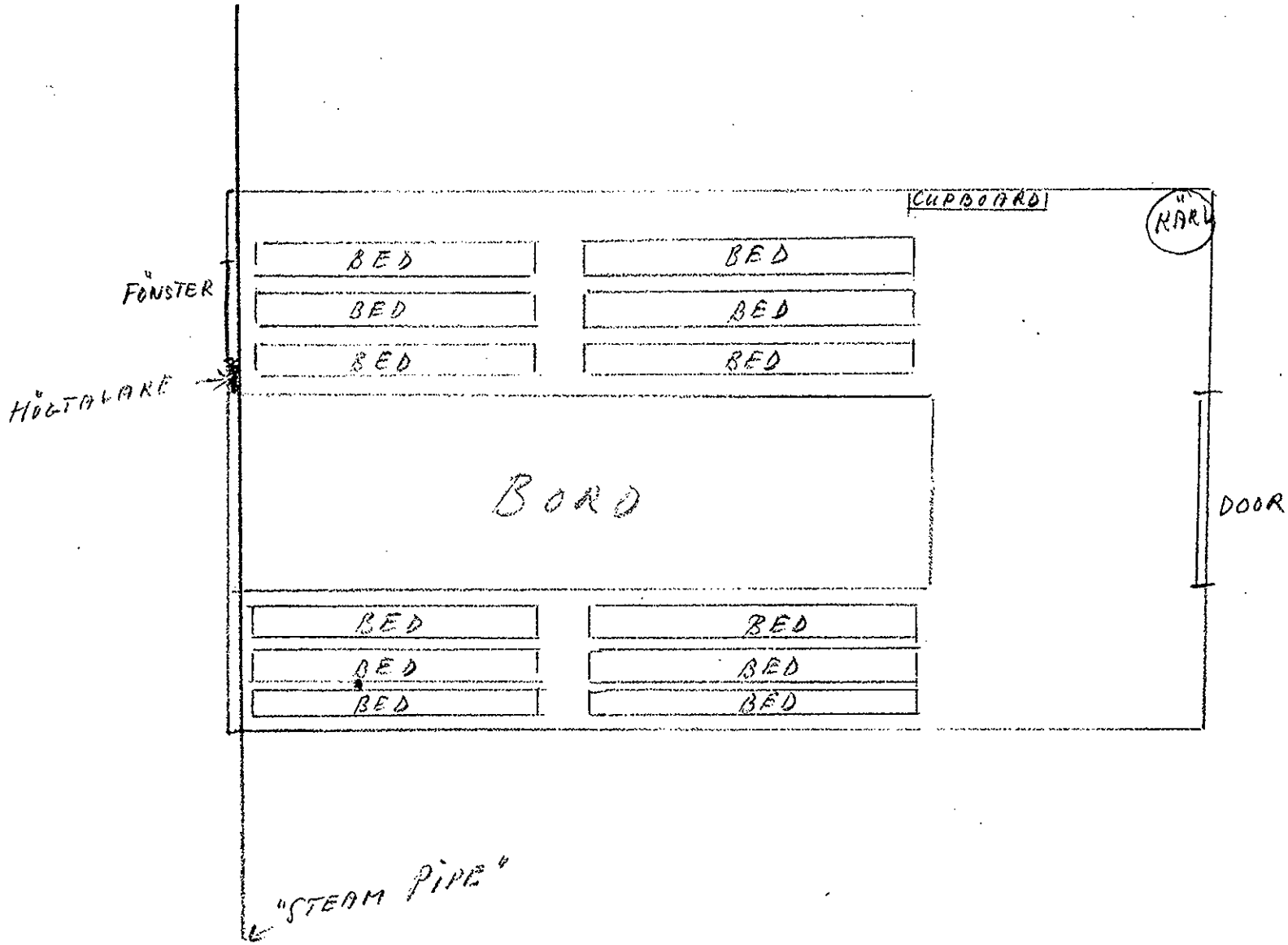
CUPBOARD
KÄRL
BED
BED
BED
BED
BED
BED
FÖNSTER
HÖGTALARE
BORD
DOOR
BED
BED
BED
BED
BED
BED
"STEAM PIPE"

CELL Nr 1.

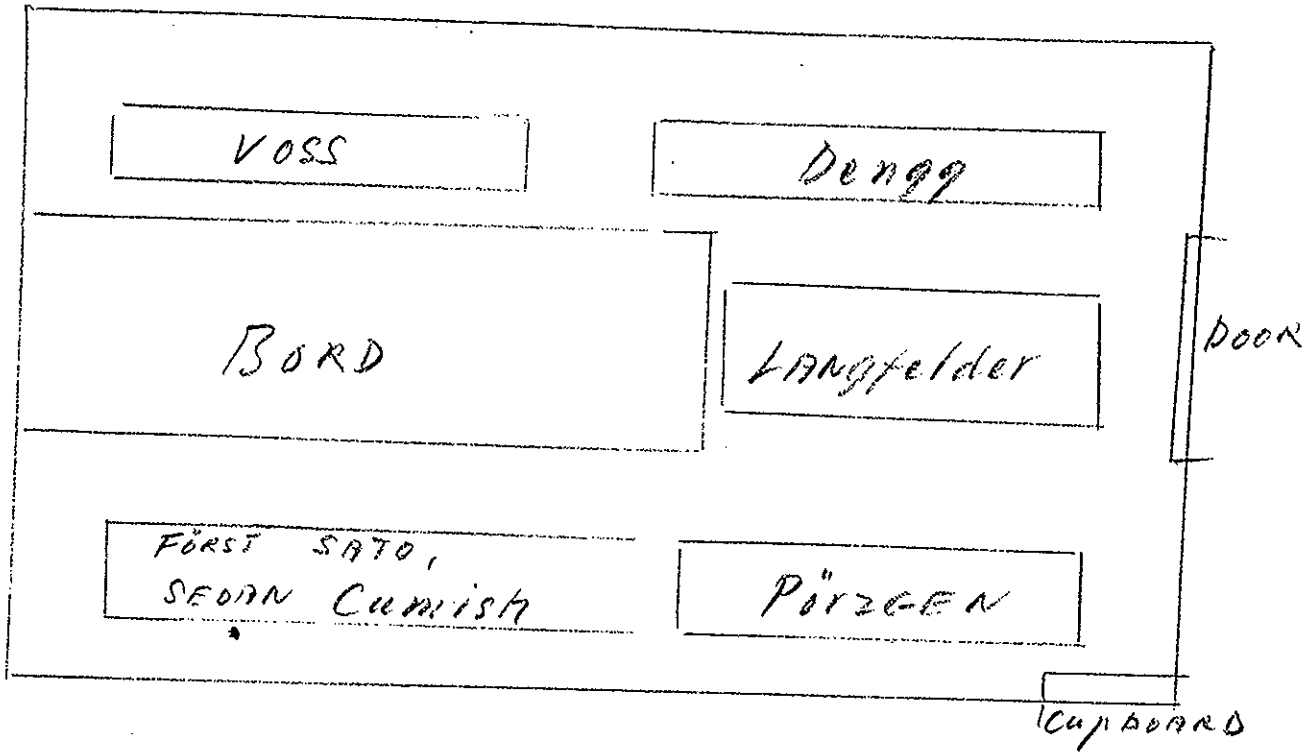
VOSS
Dengg
BORD
LANGFELDER
DOOR
FÖRST SATO,
SEDAN Cumish
PÖRZGEN
CUPBOARD

Bil. 2. Hbr Lorentzon/Hundström 10.5

Avskrift av strängt förtroligt handbrev från sekreteraren Lorentson till förste vicekonsuln F.Persson, New York, dagtecknat Stockholm den 9 maj 1957.

Tack för Ditt utförliga och uttömmande PM över samtalet med Cumish, som översändes med generalkonsulatets skrivelse nr 1 den 25 april 1957. Din begäran om fotografier av relevanta personer efterkommes härmed och i närslutna fotografisamling föreställer de med 1. och 2. betecknade fotografierna Wallenberg och nr 3. Langfelder. Övriga fotografier föreställa helt ovidkommande personer. Möjligen bör samlingen utökas med ytterligare fotografier, som Du kanske kan ta ur viseringsarkivet eller någon annanstans. Samlingen bör omfatta c:a 20 fotografier, och då den visas för Cumish torde samtliga kort på en gång ligga framme, och bör han till en början uppmanas att utpeka Langfelder och därefter tillfrågas, om han känner igen någon ytterligare person. Är icke så fallet får jag be Dig fråga honom, om icke den i Din PM omnämnda "Wallberg" finnes i samlingen.

Cumish' redogörelse för sin vistelse i Vladimir och för fängelset verkar mycket korrekt, och han synes, som Du framhållit, ha ett förträffligt minne. Det är emellertid ett par punkter, som vi önskar få ytterligare belysta, när Du sammanträffar med honom nästa gång, vilket vi hoppas att Du skall få tillfälle att göra ganska snart.

På sid. 9 i promemorian har Cumish på tal om Kurt Landwehr von Pragenau sagt, att även Langfelder befann sig cell 43. Avser denna tidsangivelse vistelsen i cell 43 omnämnd på sid. 6 eller eventuellt vistelsen i samma cell omnämnd på sid. 7?

Cumish' redogörelse för Langfelder på sid. 9 i den

del som avser vistelsen i cell 7 synes strida mot redogörelsen för den Langfelder, som satt i cell 43, bl.a. vad beträffar Langfelders språkkunskaper. Föreligger identitet mellan Langfelder i cell 7 och i cell 43?

För Din information vill jag nämna, att vi här tror, att Langfelder i cell 43 sannolikt är identisk med Wallenbergs chaufför. Langfelder är av judisk härstamning och rödhårig samt något över 40 år gammal i dag.

På sid. 9, där bil. 3 omnämnes, säges att en skiss över cell nr 1 bifogas, under det att stycket i övrigt avser vistelsen i cell 7. Vill Du försöka få Cumish att söka erinra sig mera om i vilka celler och vid vilka tidpunkter, som han varit tillsammans med den Langfelder, som vi här tror är identisk med Wallenbergs chaufför.

Jag vill även tala om för Dig, om Du icke observerat det i vitboken, att amiralen Voss icke kunnat erinra sig, att han delat cell med Langfelder i Vladimir, vilket förhållande ju framgår av bil. 3. Vi kommer nu att höra Voss närmare om detta förhållande. Vidare kommer vi att söka kontakt med Dengg, Moutner och Kurt Landwehr von Pragenau i Österrike. Vi kommer även att höra Pörzgen om beläggningen i cell nr 1. Pörzgen vistas för närvarande som Frankfurter Allgemeine's korrespondent i Moskva.

För att underlätta utfrågningen av här nämnda personer vore det av stort värde om Cumish ville lämna ett fotografi av sig, vilket jag i så fall vore tacksam om Du ville omedelbart flygposta.

Vill Du även fråga Cumish om han kan erinra sig, vad hans cellkamrater haft att berätta om den på sid. 8 omnämnde Roedl. Kan denne möjligen vara identisk med Wallenbergs cellkamrat i Lubljanskaja-fängelset, legationsrådet Willy Roedel från Bukarest, vilken finnes omnämnd på talrika ställen i vitboken?

Det vore även av intresse att få veta, om namnen som finnes uppräknade på sid. 8, uppgivits, då Du läste upp dem, eller om Cumish ur eget minne kunde erinra sig dem. På mig verkar det som om listan tillkommit genom en blandning av dessa båda metoder.

Resultatet av Ditt samtal med Cumish har hos ledningen

här i huset och även hos Arne Lundberg ansetts vara ytterst intressant för att icke säga sensationellt. Trots våra efterforskningar av Langfelder parallellt med Wallenberg har vårt sista spår på Langfelder hittills slutat senhösten 1945. Därest vi hundraprocentigt kunna konstatera, att Cumish verkligen varit tillsammans med Langfelder i Vladimir, vare sig detta var 1949 eller 1954, kan detta stödja vår teori om och våra spår på att även Wallenberg skulle ha förts till Vladimir och där, såsom vi omtalat i meddelandet i särskild ordning, varit isolerad i sjukhuset i corpus II.

Cumish' beskrivning av sjukhuset stämmer icke till alla delar med andra återvända fångars beskrivning. Sålunda har vi uppgifter på att den av Cumish omnämnda konstruktionen med ett genom alla våningar gående schakt endast gällde för parterrevåningen och första våningen, och att således schaktet slutade med taket i första våningen. I parterrevåningen skulle ha funnits ett antal celler, där vissa fångar höllos mycket strängt isolerade.

Vi beklagar att åter behöva besvära Dig och generalkonsulatet med detta extraordinära arbete, men vi lämnar ingen möda osparad, då det gäller att söka visshet i detta ärende.

Därest resultatet av det nya samtalet icke sammanpassar med en kurirlägenhet, vore vi tacksamma för ett sammanfattande chiffertelegram.

et. nr. 3

HEMLIG
enligt 3 § sekretesslagen
den 23.5.1957
Generalkonsulatet i New York

V.P.M.

angående samtal med Mr. Wilfred Cumish, Bradford, Massachusetts, den 21 maj 1957.

På begäran av generalkonsulatet hade Cumish företagit resan från sitt hem i Bradford, Massachusetts, till New York och det här åsyftade samtalet ägde rum i generalkonsulatets i New York huvudkansli.

A. Samvaron med Cumish inleddes med en genomgång av den över förhöret den 18 april 1957 gjorda uppteckningen och härutinnan gav Cumish följande kompletterande eller korrigerande upplysningar.

1. Fängelset i Vladimir.

De i detta fängelse inhysta egentliga förbrytarna, som utförde allahanda sysslor såväl inom som utom fängelsebyggnaderna, voro inhysta i en "log cabin", uppförd utanför men strax intill den norra fängelsemuren, emellan bevakningshundarnas hundgård och redskapsskjulet. Hundarna användes till bevakning inne på fängelsegårdarna - 2 på varje - endast på sådana dagar som 1 maj, oktoberrevolutionens dag och andra liknande märkesdagar, då vaktpersonalen åtnjöt en viss extraledighet.

Sjukhusbyggnaden, som var uppförd i tre våningar och belägen i Corpus II (den västligaste fängelseavdelningen), hade i sin längdriktning ett schakt, som gick genom bottenvåningen och våningen en trappa upp. Öppningen i golvnivån var täckt med ett finmaskigt ståltrådsnät, och det var känt att fångar ibland försökt beröva sig livet genom att kasta sig ut över denna öppning. Schaktet skar icke genom golvet till våningen två trappor upp, vilken våning sålunda hade ett densamma helt täckande golv. I denna våning funnos inga förvaringsceller; densamma inrymde endast operationsrum, tandläkarens mottagningsrum och utrymmen för läkare och för den torftiga tekniska utrustningen. Läkarnas mottagningsrum, två till antalet, voro belägna i mellanvåningen intill schaktets södra kortsida. De längst i söder belägna förvarings-

cellerna voro isoleringsrum, avsedda i första hand för tuberkulosfall och i viss utsträckning för fångar, vilka fängelsevistelsen eller behandlingen gjort själsligt rubbade. Cumish hade sig icke bekant huruvida cellerna i bottenvåningen användes för särskilda ändamål eller för särskilda slag av fångar. Det hade icke sällan inträffat att fångar, som under läkarbehandling förvarats i cell i mellanvåningen, vid förbättring av hälsotillståndet flyttats till våningen under för att bereda plats för svårt sjuka i mellanvåningen så nära som möjligt intill läkarnas mottagningsrum. Dock hade Cumish aldrig hört talas om att kvinnor skulle ha vårdats annorstädes än i mellanvåningen, som städse stod under bevakning av såväl manlig som kvinnlig vaktpersonal.

Fängelsebyggnaden i mellersta avdelningen - Corpus III - var uppdelad i tre sektioner, skilda åt genom nät och grindar i korridorerna. De två västligaste sektionerna hade fyra våningars höjd, medan den i öster belägna sektionen bestod av blott tre våningar, varav den mellersta inrymde de kvinnliga fångarna. Den mitterste och den västliga sektionen föreföllo vara enhetligt byggda, och vad åtminstone våningsplanet två trappor upp (den näst översta våningen) beträffar voro cellerna längs den södra väggen numrerade med udda tal och cellerna å motsatta sidan med jämna tal. Cellerna varierade i storlek. De största, avsedda för tolv upp till sexton personer, mätte ungefär 7 x 9 meter och hade två fönster, de minsta - med endast ett fönster - cirka 7 x 4 meter och avsedda för 4 fångar. Fönsterrutorna utgjordes av ogenomskinligt glas, i vilket ett ståltrådsnät syntes vara inpressat. Fönstren kunde öppnas på glänt i horisontalplanet, och det var endast genom denna öppning, som fångarna kunde iakttaga fängelsegården och de där belägna rastgårdarna.

Den egentliga begravningsplatsen för avlidna fångar återfanns utanför fängelseinhägnaden ett stycke sydöst om inkörsporten i inhägnadens östra kortsida.

2. <u>Cumishs fängelsetid och cellkamrater.</u>

I ungefär ett års tid efter arresteringen i Wien den 3 februari 1948 hade Cumish förvarats i ensamceller. Först i och med att han i juni 1949 insattes i <u>cell 43</u> kom han samman med andra fångar, i första

hand med de tio som tidigare angivits som hans medfångar där. Bland dessa befann sig den fånge som Cumish benämnde Landwehr. Förnamnet "Kurt" och dubbelnamnet "von Fregenau" hade Cumish då och då hört uttalas såsom hänförande sig till denne person.

Cell 44. Hit överfördes Cumish direkt från cell 43 någon gång under hösten 1949 och fick som cellkamrat Martinez.

Cell 45. Efter någon tid överfördes Cumish till denna cell, där han satt tillsammans med Hinckeldey och Pelkonen (vilken Cumish tog för major i tyska armén). Efter en tid i denna cell samt därefter i

Cell 19 blev Cumish någon gång under den kalla årstiden 1952, sannolikt oktober, insatt i

Cell 7. Cellkamraterna där ha tidigare uppräknats. Han sammanträffade således på nytt med samme Landwehr, vilken han först lärt känna under sin tid i cell 43.

Till Cell 25 från cell 7 överfördes senare på en gång Cumish jämte Martinez, Clauberg och Landwehr. Här inne satt då redan en person vid namn David Abraham Mishkay (Mushkin eller Mushke?), ursprungligen amerikansk medborgare av judisk härstamning, vilken avstått från sitt amerikanska medborgarskap och som övertygad kommunist tagit stadigvarande hemvist i Sovjetunionen. (Denne skulle ha en son bosatt i New York.)

Cell 11. Efter vistelse här överfördes Cumish den 1 juni 1954 till

Cell 1. Här träffade Cumish för första gången amiral Voss. Under någon tid satt även i denna cell den person som Cumish angav med namnet "Langfelder" (se nedan). Detta var enda gången under hela fängelsevistelsen i Vladimir, som Cumish haft Langfelder till cellkamrat. Från cell 1 överfördes senare till

Cell 9 Cumish och Voss, och hit kom även Förzgen. Efter kortare eller längre tider i

Cellerna 67
66
55
2 insattes Cumish i augusti 1954 i

Cell 7 med Clauberg och samme Landwehr, som funnits i cellerna 43 och 7. Därefter flyttades Cumish via

Cellerna 44
45 med Willy Bergemann
43
5 till

Cell 47 jämte Moutner, Pelkonen, Pörzgen, Muschko, Bergemann, Vorwerk och Steinberg (se nedan) för att i december 1954 åter sammanföras i Cell 1 med Voss och Pörzgen. Härifrån blev Voss frigiven den 23 december 1954.

Efter vistelse i

Cellerna 49
53
54 återinsattes Cumish slutligen i
Cell 1, varifrån han frigavs den 16 augusti 1955.

Uppmanad att närmare redogöra för vad Cumish hade sig bekant om Landwehr, kamraten från cellerna 43, 7 och 25, uppgav Cumish:

Landwehr vore av judisk börd, kort till växten, mörkt hår, mörk hy, mörka ögon samt en i ögonenfallande stor, krökt näsa. Han gick alltid framåtlutad, vilket torde få tillskrivas hans sätt att under gång alltid placera fötterna i vid vinkel ("spreading his feet"). Han talade flytande franska, engelska, tyska och en perfekt ryska samt syntes behärska även italienska. Cumish erinrade sig vidare att denne Landwehr varit chaufför i Budapest före tillfångatagandet. Landwehr ansågs av Cumish och av flera andra medfångar vara "a rat", varmed avsågs sådan fånge som gick fängelsemyndigheternas ärenden. Bevis därför ansågs ligga uti de extra förmånor som vaktpersonalen allt emellanåt beredde Landwehr.

Cumish berättade därefter om Langfelder (från cell 1) följande:

Langfelder vore tämligen reslig, kraftigt byggd med breda axlar. Han hade en blek ansiktsfärg, rostbrunt hår, mörka ögon. Han besvärades av ständig hosta, som troligen hade sin grund i en långt framskriden lungtuberkulos. Hans röst hördes påfallande sträv och föreföll komma djupt nere från strupen. Han föreföll tidvis vara själsligen rubbad. Han förstod och talade endast obetydligt engelska språket. Langfelder överfördes i juni 1954 till sjukhusavdelningen och var då så svårt sjuk att det icke vore osannolikt att han avlidit där. Langfelder hade överförts från Alexandrow till Vladimir i sällskap med Dengg.

På mycket torftig engelska hade Langfelder för Cumish redogjort för anledningen till sin fängelsevistelse. Cumish trodde sig ha förstått följande: Langfelder hade hjälpt en person att fly från Tjeckoslovakien. Detta hade hans hustru och hennes familj, som alla voro fanatiska kommu-

nister, erhållit kännedom om. Då hustrun kort tid härefter hade funnit en pistol gömd under makens huvudkudde, hade hon tillkallat polis och till tillstädeskomna polismän överlämnat vapnet. Langfelder hade som följd härav arresterats och senare förts till Vladimir.

När namnet "Vilmos" nämndes, framhöll Cumish, att detsamma, såvitt han med svårighet kunde draga sig till minnes, vore Langfelders förnamn.

Cumish upprepade i flera sammanhang de här återgivna detaljerna om Landwehr och Langfelder och försäkrade på skilda frågor att någon sammanblandning av dessa två fångars identitet icke förelåg. Konfronterad med de vid förhöret den 18 april 1957 lämnade uppgifterna, svarade Cumish att minnesbilderna från fängelsetiden, som han så långt som görligt vore sökte undanträngа i sitt medvetande, återkommit klarare för honom efter nämnda samtal.

Namnen Wallenstein och Wallberg visade sig nu vara helt obekanta för Cumish. När jag återgav för honom den beskrivning han vid förra samtalet lämnat av "Wallberg", angav Cumish, att han därmed avsett en fånge vid namn Steinberg, kamrat till Cumish i cell 47, med tillägg av att Steinberg, som alltid bar glasögon, sannolikt arbetat för Gestapo före sitt tillfångatagande. Han hade överförts till Vladimir från Lefortovskajafängelset.

Cumish hade aldrig suttit i samma cell som Roedl. Om denne hade Cumish sig blott bekant att han vore en tysk diplomat, som tjänstgjort i Bukarest, samt att han vid något tillfälle hållits fången i cell 44 eller 45 i Corpus III tillsammans med andra tyska diplomater, som fängslats av ryssarna i Bukarest och Sofia.

Cumish tillade till slut på särskilda frågor, att han även hört nämnas namnen Loyda och Hofstetter men hade icke helt klart för sig

huruvida dessa personer hållits fängslade i Vladimir eller omtalats av personer, som sammanträffat med dem i något Moskvafängelse.

New York den 21 maj 1957

(Folke Persson)
Förste Vicekonsul

aa/Lfld.

svensk - bonn
svensk - bonn
e
hv
cabinet sthm 10 6 1957 154
svensk bonn
foer leifland fraan lorentzon. ankomst dusseldorf torsdag 13 sas 651.
cabinet+

Lfld

kl. 12.50.

11/6. Brolman tillsagd att hämta / Lfld.

cabinet sthm kl 1600
ok+?
svensk - bonn

Leifland/is

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

19

Bonn den 11 juni 1957.

Strängt Konfidentiellt.

5 bil. BIL.
(i tre ex. vard.)

INK. D. N:o

AVD.	GR.	MÅL.

Broder,

Härmed ber jag få översända ytterligare några promemorior angående samtal med tidigare fångar i Norilsk:

./1 1. Paul L o r k e , Bonn (bil. 1);
./2 2. Klas V o g t , Minden in Westfalen (bil. 2);
./3 3. Max L a n g e , Ryhen vid Wolfsburg (bil. 3); och
./4 4. Erich W e i s s e n b o r n , Remscheid (bil. 4).

Dessa fyras utsagor innehåller, som Du finner, tyvärr intet positivt i Norilsk-spåret. Däremot gav samtalet med Lorke helt oväntat ett uppslag i en annan fråga, nämligen beträffande Ch. Hopkins. Enbart om honom handlar promemorian angående samtal med Wilhelm S c h m i t z , Remscheid (bil. 5). ./5

u/Leif Leifland

Sekreteraren G. L o r e n t z o n ,
Stockholm.

Xp m.k. 19/6 / Yfed.

Leifland/BJ

Bil.1till hbr. Leifland -
Lorentzon den 11.6.1957.

Strängt förtrolig

P.M. över samtal med Paul L o r k e, anställd vid tyska utrikesministeriets chiffreringsavdelning, hållet på ambassaden i Bonn den 7 juni 1957.

Lorke, som vore född den 14 december 1921 i Breslau, hade under kriget tjänstgjort som kanslist vid tyska beskickningen i Sofia. Sedan han och den övriga legationspersonalen tillfångatagits på hösten 1944, hade han förts till Lefortovskaja, där han - med avbrott för tiden juni 1945 till maj 1946 (Butyrskaja) - vistats till augusti 1948. I Lefortovskaja hade han delat cell med bland andra Paul Koch, f.d. kanslern vid tyska beskickningen i Sofia Muschke (numera placerad i Neapel) och Thiede. I augusti 1948 hade Lorke förts till Norilsk, där han vistats till juli 1954, hela tiden i läger 4. Från juli 1954 till mars 1955 Tajschet mars 1955 - oktober 1955 Reschjote; repatrierad oktober 1955.

Lorke hade under sin vistelse i Norilsk icke träffat någon svensk, ej heller hört sina medfångar talas om någon annan svensk än W o o g. Lorke hade hört att Woog hade någon anknytning - genom födsel eller bosättning - med Estlan

Namnet Baltins hade Lorke icke hört talas om under sin vistelse i Norilsk.

Lorke trodde sig kunna gå i god för att inga svenskar kunde ha vistats i läger 4 under den tid han själv varit internerad där.

Lorke om Hopkins

På min fråga huruvida Lorke under sin vistelse i Sovjetunionen någonsin sammanträffat med någon amerikansk medborgare svarade han att han vid flera tillfällen själv talat med eller hört sina medfångar berätta om internerade som påstått sig vara amerikaner. Dessa utsagor hade emellertid en-

ligt Lorke måst tagas cum grano salis. Själv kunde han, fortsatte han spontant, för ögonblicket exempelvis erinra sig en viss H o p k i n s, som han flera gånger träffat samman med - men icke samtalat med - i läger 4 i Norilsk. Denne Hopkins hade varit internerad i detta läger någon tid - troligen hade han kommit från ett annat läger i Norilsk år 1950 och stannat i läger 4 till någon gång år 1952, då han fördes till ett annat läger i Norilsk - och därvid gjort sig rätt illa omtyckt av medinternerna; Lorke använde vid några tillfällen uttrycket "kein positiver Typ". Bland fångarna cirkulerade de vildaste rykten om Hopkins: att han under kriget varit internerad i ett tyskt läger, därefter befriats av amerikanarna, som sedan sänt honom som spion till Sovjet; men också att han under kriget varit i tysk säkerhetstjänst. Hopkins torde, då han vistades i läger 4, ha varit mellan 25 och 28 år, bar en tunn mustasch, hade konkav näsa och "typiskt boxarutseende", ljusblont hår; längd 170-174 centimeter. Enligt en uppgift Lorke hört skulle Hopkins ha varit född i Danzig.

En tidigare Norilskfånge, som möjligen kunde lämna konkretare uppgifter om Hopkins, vore Peter-Paul W e r n e r (Lundströms P.M. 2 maj 1957).

Bonn den 7 juni 1957.

(Leif Leifland)

Leifland/is

Bil. 2 hbr Leifland/Lorentzon 11.6.57.

Strängt förtrolig.

P.M.

över samtal med Klas V o g t i dennes bostad, Köslinerstrasse 14, Minden in Westfalen, den 8 juni 1957.

Vogt, som för närvarande vore anställd vid Melittaverken i Minden, vore född den 14 september 1922 i Sondershausen i Thüringen. Han tillfångatogs den 24 april 1945 och vistades därefter i sovjetiska krigsfångeläger till den 26 juni samma år, då han flydde och tog sin tillflykt till träsk- och skogsområdena i södra Estland. Han slöt sig samman med några ester och lyckades hålla sig dold till december 1947, då han ånyo tillfångatogs. Av en sovjetisk militärdomstol dömd till 10 års straffarbete fördes han i december 1947 till ett fängelse i Reval. Därefter till Norilsk, först i läger 4 från oktober 1948 i ungefär två år, sedan i läger 2 till 22 juni 1953. Repatrierad via Tapiau i Ostpreussen i december 1953.

Under sin vistelse i Norilsk - alltså från oktober 1948 till 22 juni 1953 - hade Vogt själv icke träffat någon svensk Ej heller hade han hört sina medfångar tala om att någon svensk skulle vara internerad i Norilsk. Om så vore fallet, skulle vederbörande för övrigt säkerligen icke ha internerats i de för utlänningar avsedda arbetslägren (1-6), utan i något av de tre speciella straffläger som funnes i Norilsk.

Vogt om Hopkins.

Tillfrågad om han någonsin under sin vistelse i Sovjet träffat någon amerikansk medborgare svarade Vogt till en början att flera internerade utgivit sig för amerikaner; över huvud taget hade det varit mycket vanligt att fångarna av

olika skäl hittade på och vidhöll falska versioner om sitt ursprung, tidigare arbete o.s.v. Som ett exempel nämnde Vogt spontant Charles Hopkins, som han flera gånger träffat i Norilsk. Hopkins hade berättat för Vogt att han vore amerikansk medborgare, officer vid flygvapnet och efter krigsslutet kommenderad att tjänstgöra i Berlin. Vid ett tillfälle hade Hopkins med några kamrater begivit sig till östsektorn och där arresterats av sovjetorgan. Han hade sedan ådömts fängelsestraff för spionage och så småningom kommit till Norilsk.

Enligt Vogt hade Hopkins, då han träffade honom i läger 4 i Norilsk, varit ungefär 25-28 år. Talade tyska med amerikansk accent.

Vogt höll för troligt att Hopkins var tysk medborgare men av någon anledning lagt sig till med amerikanskt namn. Hopkins hade icke gjort det bästa intryck på Vogt: "nicht gerade angenehm". Hopkins hade vid ett tillfälle föreslagit Vogt att de tillsammans skulle söka fly från Norilsk. Vogt hade emellertid icke velat diskutera denna fråga med Hopkins: skulle han deltaga i ett flyktförsök, skulle han välja annat sällskap än Hopkins.

Bonn den 11 juni 1957.

(Leif Leifland)

Leifland/is

Bil. 3 hbr Leifland/Lorentzon 11.6.57.

Strängt förtrolig.

P.M.

över samtal med Max L a n g e , hållet i dennes bostad i Ryhen vid Wolfsburg, den 9 juni 1957.

Lange vore född i Lodz den 16 november 1901. Under kriget hade han tjänstgjort vid ett tyskt fältpolisförband; tillfångatagen 20 januari 1945. Sovjetiskt krigsfångeläger i Lemberg till sommaren 1948. 20 augusti 1948 Norilsk; först ungefär sex månader i läger 4, sedan i läger 2 till 28 juli 1954. Sverdlovsk till 10 oktober 1955. Repatrierad december 1955. F.n. anställd vid Volkswagen-fabriken i Wolfsburg.

Lange sade sig vid vårt samtal kunna erinra sig en medfånge från Norilsk, vilken någon gång sagt sig vara svensk medborgare. Denne vore ungefär 175 centimeter lång; blond. Lange kunde emellertid icke erinra sig namnet på denne svensk. (Troligen åsyftar Lange här Woog.)

På min fråga huruvida Lange under sin vistelse i Norilsk sammanträffat med någon amerikansk medborgare svarade han att han några gånger talat med en man, som uppgav sig vara född i U.S.A. Under kriget hade denne amerikan, enligt vad han uppgivit för Lange, arbetat för tysk räkning; efter kriget hade han arresterats av sovjetiska säkerhetsorgan. Lange sade sig tro att det möjligen förhölle sig så att amerikanen sänts till Tyskland för att spionera för amerikansk räkning men att han även instruerats att, för att föra det tyska kontraspionaget bakom ljuset, förse tyska myndigheter med en del uppgifter. - Lange sade sig särskilt erinra sig att

amerikanen stundom sökt spå sina medfångars öden genom att studera handflatans linjer.

För upplysningar om förhållandena i Norilsk rekommenderade Lange särskilt Dröge, Busch och Moser.

Bonn den 11 juni 1957.

(Leif Leifland)

Bil. 4 hbr Leifland/Lorentzon 11.6.57.

Strängt förtrolig.

P.M.

över samtal med telefonisten Erich W e i s s e n b o r n, hållet i dennes bostad, Sieperstrasse 27, Remscheid, den 10 juni 1957.

Weissenborn, som vore född den 9 augusti 1924, hade, sedan han tillfångatagits, förts till ett läger i Berlin i juni 1945. Efter att ha vistats i skilda fångläger i östra Tyskland dömdes han i juli 1948 till 25 års straffarbete. Brest-Litovsk till hösten 1948; sedan Sverdlovsk, Krasnojarsk, Norilsk (läger 4) från juli 1949 till 1954; Tajschet; repatrierad oktober 1955.

Weissenborn sade sig under sin vistelse i Sovjetunionen icke personligen ha sammanträffat med eller hört sina medfångar tala om någon svensk medborgare. Han höll det för uteslutet att någon svensk skulle ha vistats i läger 4 i Norilsk där han själv varit internerad.

För ytterligare upplysningar hänvisade han framför allt till Busch.

Weissenborn om Klaus-Friedrich Glaubitz, alias Ch.H. Hopkins.

På min fråga huruvida Weissenborn i Norilsk eller annorstädes i Sovjet sammanträffat med någon amerikan svarade han omedelbart: "Ja, med en viss Charles Harry Hopkins, alias Klaus-Friedrich Glaubitz". Weissenborn hade träffat Hopkins första gången redan i ett läger i Berlin-Sachsenhausen år 1948; redan på den tiden hade Glaubitz gjort gällande att han vore amerikansk medborgare. Weissenborn och Glaubitz hade förts från Berlin-Sachsenhausen via Brest-Litovsk, Sverdlovsk och Krasnojarsk till Norilsk med samma transporter. Såvitt Weissenborn nu kunde erinra sig, hade Glaubitz lämnat Norilsk antingen

1951 eller 1952. Weissenborn visste icke vart han då förts, men hänvisade till en Wilhelm S c h m i t z , Remscheid, vilken sammanträffat med Glaubitz senare, troligen år 1954.

Weissenborn visade mig under samtalets gång en skrivelse från Tyska Röda Korsets Suchdienst-central i München (Abteilung Dokumentationszentrale für Kriegsgefangene, Infanteriestrasse 7 a) angående efterforskning av en försvunnen amerikansk medborgare vid namn Payne; enligt denna skrivelse skulle Glaubitz för närvarande vara bosatt i Itzehoe i Schleswig-Holstein. - Enligt Weissenborn skulle Glaubitz, sedan han frigivits, ha tagit kontakt med fru Payne och lämnat henne falska uppgifter om hennes mans uppehållsort i Sovjetunionen, varefter fru Payne tagit kontakt med Tyska Röda Korset, som i sin tur vänt sig till bland andra Weissenborn.

Weissenborns spontana karakterisering av Glaubitz var: "ein pathologischer Lügner". Glaubitz hade berättat för Weissenborn att han var amerikansk flygare och efter krigsslutet dömts av en sovjetisk domstol för spioneri. Under fångenskapen hade han berättat de mest fantastiska historier.

Weissenborn hade icke kunnat draga jämnt med Glaubitz - "er hat mir an den Banditen verkauft" - och därför, såvitt jag kunde förstå, i görligaste mån sökt undvika dennes sällskap.

Weissenborn sade avslutningsvis att Wilhelm Schmitz, Bismarckstrasse 53, Remscheid, vilken sammanträffat med Glaubitz i Potma och där kommit honom relativt nära, säkerligen skulle kunna lämna ytterligare upplysningar om Glaubitz.

Bonn den 11 juni 1957.

(Leif Leifland)

Leifland/is

Bil. 5 hbr Leifland/Lorentzon 11.6.57.

Strängt förtrolig. 1 bil.

P.M.

över samtal med Wilhelm S c h m i t z , Bismarckstrasse 53, Remscheid, den 10 juni 1957.

Schmitz, som vore anställd vid staden Remscheids turistbyrå, hade träffat Klaus-Friedrich Glaubitz, alias Ch. H. Hopkins, i läger 5 i Potma, dit Glaubitz kommit i januari 1954. Schmitz karakteriserade Glaubitz som "en patologisk lögnare"; Glaubitz hade dock alltid varit en god kamrat och uppträtt med energi gentemot den sovjetiska lägerledningen.

Glaubitz hade berättat för Schmitz att han vore son till den amerikanske politikern Harry Hopkins och gift med en dotter till en spansk greve och diplomat. En broder till honom vore amerikansk ambassadör i Ankara. Han ägde själv en stor lantgård; stundom hade han påstått att denna vore belägen i närheten av Chicago, stundom på någon av de Västindiska öarna. I Förenta Staterna innehade han en förmögenhet om 800.000 dollar. Han hade inbjudit Schmitz att efter fångenskapen tillbringa en tid i U.S.A.; därvid skulle Glaubitz betala en första klass hytt på en lyxångare och vid Schmitz' ankomst omedelbart överlämna en blanco-check till honom.

Enligt Schmitz hade Glaubitz någon gång efter krigsslutet arresterats av sovjetiska säkerhetsorgan i östzonen, vilka påstått att Glaubitz vore en amerikan vid namn Charles Hopkins. Det vore enligt Schmitz alldeles omöjligt att avgöra huruvida de sovjetiska myndigheterna själva trodde att fråga vore om Charles Hopkins eller om man vore medveten om att det gällde en annan person. Glaubitz hade i varje fall under hela den tid han vistats i Sovjet av de sovjetiska organe

behandlats som Ch. Hopkins: vid frigivningen hade han exempelvis överlämnats till amerikanska ambassaden i Moskva. Glaubitz hade också mycket snabbt levat in sig i rollen av Ch. Hopkins och blandat upp sin tyska med amerikanska slanguttryck. (Glaubitz hade för övrigt varit mycket språkkunnig: förutom tyska och engelska hade han talat franska och ryska ävensom något japanska; det sistnämnda språket hade han lärt sig av en japansk officer i Norilsk.) En märkvärdig tillfällighet hade, fortsatte Schmitz, spelat in när de sovjetiska säkerhetsorganen - vare sig de vore medvetna om Glaubitz' identitet eller icke - ville förvandla Glaubitz till Hopkins: ingen kunde vara mer lämpad för en sådan identitetsförvandling än Glaubitz, som vore en patologisk natur och tacksamt accepterat den nya roll som givit honom rikliga tillfällen till den självhävdelse varav han vore i så stort behov.

Själv hade Schmitz icke genomskådat Glaubitz förrän efter en tid då Glaubitz vid något tillfälle med eftertryck påstått att vänstertrafik vore regel i U.S.A. Schmitz hade då börjat misstänka att Glaubitz icke vore amerikan. Denna misstanke hade rätt snart förvandlats till visshet sedan Glaubitz börjat berätta de mest fantastiska historier om sitt förflutna (se ovan) och om sin tidigare verksamhet i sovjetiska krigsfångeläger. Bland annat hade han gjort gällande att han varit läkare vid ett stort fångläger i Sibirien; vid en influensaepidemi i Potma-lägret hade han emellertid stått alldeles handfallen och hjälplös.

Någon tid före Schmitz' och Glaubitz' repatriering år 1955 hade Glaubitz själv bekymrat talat om för Schmitz att han icke vore Ch. Hopkins utan tysk medborgare och frågat Schmitz huruvida han icke borde tala om detta för den sovjetiska lägerledningen, detta för att påskynda eller underlätta frigivningen. Så tycktes han icke ha gjort; i varje fall frigavs Glaubitz - såsom ovan anmärkts - under namnet Ch. Hopkins och överlämnades till amerikanska ambassaden i Moskva.

Schmitz överlämnade till mig i avskrift närslutna ./.

artikel i tidningen "Rheinische Post" den 24 september 1955 med ett referat av en intervju som Glaubitz givit efter sin repatriering. Enligt Glaubitz' egen utsago skulle han år 1947, då han vore anställd som tolk vid brittiska ockupationsmyndigheterna, tillsammans med en kamrat ha besökt en restaurang i Lübeck och därvid somnat in eller förlorat medvetandet. När han åter vaknade upp, hade han befunnit sig inför en sovjetisk kommissarie som gjort gällande att han vore en amerikansk agent vid namn Charles Hopkins. "Under ett års tid kunde jag bestrida detta. Sedan förde mig emellertid de ständiga förhören så långt att jag undertecknade papper som därefter gav mig namnet Charles Hopkins. Jag har aldrig sett en man med detta namn".

Bonn den 11 juni 1957.

(Leif Leifland)

Avskrift.

Klaus Friedrich Glaubitz wieder zu Hause.
Heimkehr des als USA-Agent zurückgehaltenen Deutschen.

Itzehoe, 23. September. (AP) Der 27-jährige Klaus Friedrich Glaubitz, der kürzlich von den Sowjets nach jahrelanger Haft als angeblicher Amerikaner an die US-Behörden in Berlin übergeben worden war, kehrte jetzt in seinen Heimatort Itzehoe zurück. Glaubitz war nach 1947 unter mysteriösen Umständen in die Hände der Sowjets geraten, die ihn als "amerikanischen Agenten Charles Hopkins" zu 25 Jahren Zwangsarbeit verurteilte Er konnte nach seiner Rückkehr erst durch seinen nach Berlin geeilten Vater identifiziert werden.

Glaubitz erklärte in einem Interview, er habe im Jahre 1947, als er als Dolmetscher für die britische Besatzungsmacht tätig war, mit einem Bekannten ein Lübecker Restaurant besucht. Dabei müsse er eingeschlafen sein oder das Bewusstsein verloren haben. "Als ich wieder erwachte, stand ein sowjetischer Kommissar vor mir. Man zeigte mir einen amerikanischen Pass auf den Namen Hopkins und beschuldigte mich, ei US-Agent zu sein. Ein Jahr lang konnte ich das bestreiten. Dann hatten mich die ständigen Verhöre so weit gebracht, dass ich Papiere unterzeichnete, die mich fortan Charles Hopkins heissen liessen. Ich habe einen Mann dieses Namens nie gesehen."

Glaubitz sagte, er sei dann zur Abbüssung seiner 25jährig Zwangsarbeitsstrafe in ein Lager jenseits des 76. Breitengrades gekommen, in dem Gefangene aus vielen Nationen, aber nu ein paar Deutsche gelebt haben. Er habe damals nur noch 46 Kilo gewogen und wäre wahrscheinlich umgekommen, wenn ihm ein japanischer Offizier nicht Härte und Selbstzucht beigebracht hätte.

Im Jahre 1951 wurde er ins Innere der Sowjetunion abtransportiert. Er kam in ein Gefangenenlager mit vornehmlich

deutschen Insassen. Nach seinen Schätzungen, die auf Angaben von Russen und Mitgefangenen fussen, dürften sich in der Sowjetunion noch 60 000 bis 100 000 Deutsche aufhalten.

Glaubitz' Eltern hatten keine Ahnung über den Verbleib ihres Jungen, bis sie vor etwa einem Jahr eine Karte von "Charles Hopkins" aus Russland erhielten. Frau Glaubitz erkannte sofort die Handschrift ihres Sohnes und schickte ihm Pakete durch das Rote Kreuz.

Fran Gross, Tyska Röda Korsets Suchdienstcentral, München 15 juni-57 / Zfld

G l a u b i t z Klaus-Friedrich,
Itzehoe /Holstein,
Breitenburgerweg, Vosskate.

Wismar	U-Gfgn.	Juni 47 - Juli 48
Schwerin	" "	Juli - Sept.48
Sachsenhausen	Zuchthaus	Okt. 48 - Okt. 49
Abtransport in die UdSSR		
Norilsk	Arb.Lg.	Juni 50 - März 51
	" "	März - Okt. 51
	" "	Dez. 51 - Apr. 52
	" "	Apr. 52 - Aug. 55
Bykowo	" "	Aug. - 3.Sept. 55

Av Glaubitz själv lämnade uppgiften efter hemkomsten till Tyskland (ej Inta eller Potma!).

Leifland/BJ

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

		19
Bonn ~~den 17 juni 1957.~~		
N:o	1 bil.	BIL.
~~Strängt förtroligt.~~		
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Broder,

Härmed ber jag få översända en promemoria över samtal med K o v a l e w s k i i Weilheim den 15 dennes. Kovalewski har, som Du torde finna, bekräftat fru Lapins' och Lesins' versioner av hur Latvija-artikeln tillkommit. Han gjorde på mig på det hela taget ett utmärkt intryck (jfr den till ambassadörens handbrev till Åström den 17 april fogade promemorian från den tyska underrättelsetjänsten "ist als im westlichen Sinne zuverlässig anzusehen").

Leif Leifland

Herr Sekreteraren G. L o r e n t z o n,
Stockholm.

Xp m.k. 19/6 /Eld

Leifland/BJ

Bil. hbr. Leifland/Lorentzon
den 17 juni 1957.

Strängt förtrolig.

P. M.

angående samtal med chefredaktören för den lettiska emigranttidskriften Latvija, herr Paul Kovalewski, i Weilheim, Oberbayern, den 15 juni 1957.

Kovalewski berättade inledningsvis att han varit journalist redan under krigsåren och vid några tillfällen i Berlin sammanträffat med en svensk tidningsman, såvitt jag förstod ~~Sydsvenska Dagbladets~~ Stockholms-Tidningens Tysklandskorrespondent Christer Jäderlund. - I Tyskland hade Kovalewski vistats sedan 1944.

Kovalewski bekräftade fru Lapins' och Lesins' versioner om tillkomsten av den artikel som Latvija publicerat den 20 mars om att svenska flygare skulle hållas internerade i Norilsk: Av fru Lapins' döttrar, vilka vore bosatta i München, hade han erfarit att fru Lapins anlänt till Tyskland; vid ett telefonsamtal hade fru Lapins därefter lämnat honom de uppgifter som legat till grund för artikeln.

Kovalewski sade sig icke känna till någon kapten Baltins i lettiska armén, men erinrade sig däremot att det under mellankrigsåren funnits en högre officer med namnet Baltins, troligen överste eller general.

Kovalewski var, såvitt jag kunde förstå, litet bekymrad över de svårigheter som Latvija-artikeln kunde ha förorsakat eller komma att förorsaka efterspaningarna; han talade vid ett tillfälle om "einige Indiskretionen". Han vore emellertid angelägen att understryka att Latvija varken i sin artikel den 20 mars eller vid något annat tillfälle nämnt vare sig fru Lapins' eller Baltins' namn. (Däremot hade en i Förenta Staterna utkommande lettisk emigranttidning efter fru Lapins' ankomst till München publicerat en artikel om henne och hennes man, skriftställaren Lapins; denna artikel

berörde emellertid icke de svenska flygarna i Norilsk utan hade karaktären av en välkomsthälsning till fru Lapins.) Kovalewski lovade spontant att i sin tidning icke publicera ytterligare uppgifter om de svenska flygarna.

På min fråga förklarade Kovalewski att han vore helt säker på att den sovjetiska huvudstadspressen och de i Lettland utkommande tidningarna varken i juni 1952 eller senare publicerat några uppgifter om nedskjutningen av de svenska planen över Östersjön. Däremot hade han av en lett, som efter juni 1952 flytt till Tyskland, erfarit att nedskjutningarna på den tiden vore kända av befolkningen och livligt diskuterades man och man emellan; uppgifterna torde ha nått Lettland genom västerländska radiostationer.

Kovalewski sade sig tro att även letter, som varit internerade i Norilsk, efter frigivningen legalt eller illegalt lämnat Sovjetryssland. Uppgifter om dessa letters namn och adress kunde säkerligen lämnas av Lettiska Röda Korsets sekreterare, mag.jur. Silde, Zuckerbergstrasse 153, Bad Cannstatt, Stuttgart.

I motsats till Lesins insisterade Kovalewski icke på att de svenska myndigheterna, för att kontrollera källan, på något sätt skulle söka kontakt med Baltins; Kovalewski vore, sade han, medveten om att risker vore förenade med ett sådant försök. Han nämnde i detta sammanhang att i varje fall de lettiska emigrantkretsarna i Västtyskland icke ha någon form av reguljära kontakter med Lettland.

Under vårt samtal nämnde Kovalewski vid ett tillfälle att det sovjetiska utrikesministeriet direkt prenumererat på Latvija; han utgick därför från att man i Moskva väl kände till tidningens artikel den 20 mars.

Kovalewski tog själv upp frågan huruvida man icke skulle kunna få Baltins ut ur Sovjetunionen därest Baltins i Tyskland bosatta dotter - vilkens moder, Baltins första fru, numera vore omgift med en tysk - ansökte därom hos de sovjetiska myndigheterna. (Såvitt jag förstod hade Lesins träffat Kovalewski samma morgon som mitt samtal med honom ägde rum, varvid Lesins antagligen redogjort för sekreterare Lorentzons och mitt samtal med honom dagen innan.)

Kovalewski visste icke vad Baltins tidigare fru hette eller var hon vore bosatt; han trodde emellertid att uppgifter däror skulle kunna inhämtas relativt lätt genom Lettiska Röda Korset.

Kovalewski visade sig vara väl orienterad om de i svenska pressen publicerade uppgifterna om att svenska flygare skulle finnas i Norilsk. Han hade sett att de i Latvija publicerade uppgifternas riktighet betvivlats i någon svensk tidning. Han sade sig vara fullt medveten om att fru ~~Baltins~~ Lapins bara vore en andrahandskälla, men trodde sig å andra sidan, med den kännedom han fått om fru Lapins sedan denna kommit till Tyskland, kunna garantera att fru Lapins vore helt pålitlig. Strax efter sin ankomst till Tyskland hade fru Lapins kanske varit "en smula virrig i sina tankegångar"; men hon hade rätt snart återhämtat sig och det funnes ingen som helst anledning betvivla att hon korrekt återgivit vad Baltins sagt henne.

Kovalewski gjorde under vårt samtal, som varade i ungefär en och en halv timma och hade en otvungen och formlös karaktär, intryck av att vara en lugn och kultiverad man. Han syntes inte ha något av Lesins benägenhet att göra varje led i samtalet till utgångspunkt för häftiga angrepp mot Moskva och kommunismen; han yttrade sig överhuvud taget knappast om politiska frågor under vårt samtal. Jag fick ett intryck av att han redan före vårt samtal fullkomligt insett både önskvärdheten och svårigheten av att kontrollera Baltins utsaga. Han synes vara villig att på allt sätt understödja vidare svenska efterforskningar.

Bonn den 17 juni 1957.

(Leif Leifland)

18.6.57 Leifland/BJ
hbr. Leifland-Lorentzon

Ink. 15/6

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Politiska avdelningen

Stockholm den 12 juni 1957

1 bil.

Broder,

./. Vill Du ha godheten överlämna bifogade konvolut till Lorentzon, när han anländer till Bonn.

Din tillgivne
Sven Fr. Hedin
(Sven Fr. Hedin)

Attachén Leifland
B o n n.

Leifland/BJ

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

		19
Bonn den 18 juni 1957.		
N:o	1 bil.	BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Broder,

./. Härmed ber jag få återställa det konvolut som Hedin skickat Dig till Bonn och varom tal var vid Din vistelse här.

u/ L.Leifland

Herr Sekreteraren L o r e n t z o n,
Stockholm.

Xp m.K. 19/6./Yed

Ink. 18/6.

Weilheim, d. 15.6.57.
Römerstrasse 35.

Sehr geehrter
Herr Leifland!

Gestern habe ich vergessen Ihnen mitzuteilen, dass es in Stockholm ein Mann ist, der Ihnen Auskunft über Hauptmann Baltiņš, bzw. sein Vater General Baltiņš geben kann. Der ist mein ehem. Scheff - Oberst Aleksandrs Plensners, der im Schwedischen Generalschtab tätig ist. Sein Anschrift: Rondelsvägen 4 - III, Kalhäll.

Es ist möglich, dass er Ihnen auch etwas mehr behilflich sein kann. Bitte, wenden Sie sich an ihn zuerst!

Anschrift von Herr A. Lauris: Älgvägen 36, Saltsjö-Duvnas, Tel. St. 16 07 14.

Oberst A. Plensners wird auch Herrn A. Lauris kennen und näheres über im wissen.

Ich wünsche Ihnen guten Erfolg in unsere gemeinsame Sache!

Hochachtungvoll
Ihr Vilis Lesiņš

Ubr Leifland / Lorentzen 18/6 / Ifer

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

Bonn den 18 juni 1957. 19
1 bil.

Strängt förtroligt. N:o		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Broder,

Härmed ber jag få översända avskrift av ett brev som jag idag mottagit från Lesins.

I skrivelsen anger Lesins adresserna till dels den lettiske flykting L a u r i s, om vilken han talade vid vårt besök hos honom i fredags, dels till en överste Flä e n s n e r s, som säges kunna ge upplysningar om Baltins och dennes fader.

L/ Liljeland

Herr Sekreteraren L o r e n t z o n,
Stockholm.

18.6.57 Leifland/BJ
skr.tit. u/Leifland

Tel. 12/6.

Hans Glauning
Rechtsanwalt
Krefeld, Südwall 19 · Fernruf 20169
Postscheckkonto: Köln 134015
Bankkonto: Kreissparkasse Krefeld 8505
Sprechstunden: von 15½—18½ Uhr
außer Mittwoch und Samstag

Krefeld, den 10. 6. 57
Südwall 19
Fernruf 20169
Wohnung: Uerdingerstr. 26

An die
Schwedische Botschaft
z.H. Herrn Attachée Leifland

Bonn

Sehr geehrter Herr Attachée!

Ihre telegrafische Absage unserer für heute vereinbarten Zusammenkunft habe ich sehr bedauert, da ich deswegen den heutigen Feiertag von anderen Plänen freigehalten hatte. Nächste Woche fahre ich bereits am Mittwoch abend zum Hauptverbandstag des Verbandes der Heimkehrer und anschließendem Heimkehrerdeutschlandtreffen nach Frankfurt, sodaß ich erst vom 18. Juni ab wieder zu einer Besprechung zur Verfügung stehen könnte. Sie können mich in meiner Wohnung telefonisch unter der gleichen Nummer wie in meinem Büro erreichen.

Mit vorzüglicher Hochachtung

Hans Glauning

Leifland/BJ

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

		19
~~Bonn, den 13. Juni 1957.~~ Koblenzerstrasse 91.		
N:o D 746		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR. 0	MÅL.

Herrn Rechtsanwalt H. Glauning,
K r e f e l d,
Südwall 19.

Sehr geehrter Herr Rechtsanwalt,

Ich bedauere ausserordentlich, dass ich keine Möglichkeit hatte, Sie wie vereinbart am 10. Juni zu besuchen. Ich bedauere es um so mehr, als ich Ihrem Brief entnehme, dass Sie meinetwegen den Pfingstmontag freigehalten hatten. Wegen einer Autopanne war ich aber gerade Pfingstmontag in Wuppertal eingefroren, ohne Möglichkeit, nach Krefeld zu fahren; waren doch alle Autowerkstätten an diesem Tag geschlossen.

Ich hoffe jedoch Sie in den nächsten Tagen besuchen zu können; um einen Ihnen genehmen Zeitpunkt vereinbaren zu können, werde ich mir erlauben, Sie anzurufen.

Mit vorzüglicher Hochachtung

(Leif Leifland)
Attaché

N.O. 18/6-57 BJ

Leifland/is

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

		19
		2 bil. BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Bonn den 24 juni 1957.

Strängt förtroligt.

Broder,

Åberopande Ditt handbrev den 4 juni och våra samtal under Ditt besök när ber jag få översända en P.M. över samtal i Itzehoe den 22 dennes med Klaus-Friedrich G l a u
./1 b i t z , alias Charles Hopkins. Resultatet är, som Du finner, negativt: Glaubitz säger sig icke ha träffat eller hört sina medinterner tala om någon svensk i Inta-lägrets sjukhus. Även om han sagt att så varit fallet, hade det knappas haft något värde; av promemorian och andra fångars utsagor torde Du finna att man svårligen kan sätta någon större tilltro till Glaubitz.

Jag vill tillägga att det var rätt tidsödande och knepigt att överhuvud taget få till stånd något sammanträffande med Glaubitz. När det väl lyckades, blev det relativt kortvarigt, då Glaubitz blott hade ungefär en timma ledig.

På vägen upp till Itzehoe sökte jag förgäves H u n - o l d t i Bad Harzburg. Han får alltså anstå till ett senare tillfälle.

Det gruppfotografi Du översänt med bland andra Kal-
./2 janski återgår härmed.

u/ Leif Leifland

Sekreteraren G. L o r e n t z o n ,
Stockholm.

Kp m. Kurir 26/6 Lfld

Leifland/is

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

Bil. t. hbr Leifland/Lorentzon
24.6.57.

19

~~Strängt förtroligt.~~

N:o		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

P.M.

angående samtal med bilförsäljaren Klaus-Friedrich G l a u b i t z , hållet i dennes bostad, Breitenburgerweg/Vosskate Itzehoe, den 22 juni 1957.

Glaubitz bekräftade den version om omständigheterna kring sin häktning och vistelse i Sovjet som han lämnat i sin i "Rheinische Post" den 24 september 1955 publicerade intervju, d.v.s. att de sovjetiska myndigheterna ansett honom vara identisk med en amerikansk major vid namn Charles Hopkins och dömt honom till 25 års fängelse för spionage (jfr P.M. den 11 juni 1957 angående samtal med Wilhelm Schmitz i Remscheid, tillställd departementet med handbrev Leifland/Lorentzon samma dag). Av Glaubitz' skildring på denna punkt må därför nämnas blott att han vore övertygad om att de sovjetiska myndigheterna hela tiden faktiskt varit övertygade om att de hade att göra med den till amerikanska underrättelseverksamhet knutne majoren Ch. Hopkins; denne, som tidigare varit placerad i Wien, vistades nu - såvitt Glaubitz hade sig bekant - sedan några år tillbaka i U.S.A.

Samtalet med Glaubitz gav icke tillfälle till en närmare kartläggning av de olika fängelser och läger i vilka han vistats; han nämnde under samtalets gång Sachsenhausen, Vorkuta, Norilsk, Inta och Sverdlovsk.

I Norilsk sade sig Glaubitz ha 1950 eller 1951 sammanträffat med tre svenskar, vilkas namn han emellertid nu icke kunde erinra sig. Han kom blott ihåg att en av svenskarna vore veterinär; denne hade varit allmänt bekant bland fångarna på grund av sin vana att alltid, oberoende av årsti

1723

och väderlek, gå omkring utan huvudbonad. Han hade burit helskägg. - Förutom dessa tre, med vilka Glaubitz personligen sammanträffat, hade det emellertid, enligt vad Glaubitz trott sig förstå av medfångars utsagor, funnits ytterligare flera svenskar i Norilsk; vid ett tillfälle sade sig Glaubitz kunna "ta gift på att det funnits minst 20 svenskar i Norilsk".

I Inta, dit Glaubitz kommit 1950 eller 1951, hade han däremot icke träffat några svenskar. Glaubitz hade arbetat vid Intas sjukhus som läkare eller sjukvårdare. Då jag visade honom ett gruppfotografi med bland andra Kaljanski och frågade om han kände igen någon svarade han nekande. När jag utpekade Kaljanski, sade sig Glaubitz icke känna till honom. Först när jag omtalade att det var en polack, trodde sig Glaubitz erinra sig honom. Han kom emellertid ej ihåg Kaljanskis namn men trodde sig ha ett minne av att det rörde sig om en f.d. överste och konsul, född i Danzig. Han hade icke varit närmare bekant med denna polack, utan blott träffat honom någon enstaka gång i Inta-lägrets sjukhus. På min vid samtalets slut upprepade fråga huruvida han icke träffat eller hört sina medfångar tala om att någon svensk skulle ha varit inhyst i sjukhuset i Inta svarade han bestämt nekande.

I genomgångslägret i Sverdlovsk sade sig Glaubitz år 1954 ha träffat några svenskar. Han utpekade två av dessa i en samling godtyckligt valda fotografier från beskickningens viseringsarkiv. Att dessa föreställde de två svenskarna han träffat i Sverdlovsk vore han "beredd att ta gift på och, om så önskades, omtala i radio". - Fotostatkopior av de av Glaubitz utpekade fotografierna närslutes. ./.

För ytterligare upplysningar om Norilsk hänvisade Glaubitz till:

Raoul R i h l a s , Urakkakentaja, Postfack 5003, Helsingfors; och

Paul W o l f , tidigare bosatt i Berlin.

Av sina medfångar i Inta kunde Glaubitz erinra sig

Helmut W a l t e r , Hannover;
Günther M e n z , Münster in Westfalen; x)
Egon von D i p p e l , Berlin och Hannover; xx) samt
förre SS-Obersturmbannführer H o f f m a n n , repatrierad via Friedland i oktober 1955.

Av några av sina medfångar har Glaubitz karakteriserats som en "patologisk lögnare" (jfr P.M. ang. samtal med Erich Weissenborn och Walter Schmitz den 11 juni 1957). Att efter ett kort samtal bilda sig en uppfattning om sanningshalten i sådana påståenden är naturligtvis ogörligt; mitt intryck av Glaubitz är i varje fall att han icke är tillförlitlig. Hans kategoriska uttalande att minst 20 svenskar vistats i Norilsk är orimligt; ännu orimligare är hans lika kategoriska och flera gånger upprepade påstående att två av sex godtyckligt valda fotografier av tyska viseringssökanden skulle föreställa svenskar. Sedan samtalet med Glaubitz avslutats - Glaubitz skulle träffa en bekant och var tvungen att gå - hade jag tillfälle till några minuters otvunget samspråk med Glaubitz' föräldrar. Glaubitz' fader, Oberrentmeister vid Itzehoes Sparkasse, yttrade därvid bland annat att hans son icke kunnat finna sig riktigt tillrätta efter sin återkomst från Sovjetunionen. Han vore ytterligt orolig, hyste så "komische Ansichten" i olika avseenden och hade "nog icke riktigt förstått" att dagens Tyskland politiskt och socialt vore ett annat än det för vilket han under kriget anmält sig som frivillig. Jag trodde mig förstå att faderns bekymrade ord innehöll en försiktig maning att med viss omsorg sovra sonens utsagor.

Bonn den 24 juni 1957.

(Leif Leifland)

x) Endenerstrasse 34, Münster [bei Koch]; och Marschnerstrasse 24, Berlin - Lichterfeld.

xx) Edinburgerstrasse 67, Berlin N 65 (tfn 460488); och Seydlitzstrasse 34, Hannover (sonen: Augstrasse 34, Hannover) / DRK: Suchdienst tfn 26/6 - Lfld

P.M. Leiglaud
Kreuzm. 24.6.57

Leifland/is

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

		19
Bonn den 27 juni 1957.		
Strängt förtroligt.	1 bil.	BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Broder,

./. Härmed ber jag få översända en P.M. med några rader om ett samtal jag i dag haft med legationsrådet Maenss i Auswärtiges Amt, vilken vi, efter erhållande av Ditt handbrev den 4 juni, bett söka på ett diskret sätt ta reda på Ch. H. Hopkins', alias Klaus-Friedrich Glaubitz', nuvarande adress.

Som Du finner har Maenss intet nytt att förtälja; med visst intresse noterade jag dock hans uttalande om Glaubitz' bristande tillförlitlighet - Maenss torde, såvitt jag förstod av honom, på denna punkt ha fått en vink av Tyska Röda Korset.

u/ Leif Leifland

Sekreteraren G. L o r e n t z o n ,
Stockholm.

Xp m.k. 3/7 Sfld

Leifland/is

Strängt förtroligt.

P.M.

över samtal med legationsrådet M a e n s s , Aus ärtiges Amt, den 27 juni 1957.

Legationsrådet Maenss ringde mig i dag och bad mig besöka honom då han nu vore i tillfälle att lämna svar på min den 7 juni muntligen framförda förfrågan om Charles Harry H o p k i n s ´ nuvarande adress.

Maenss meddelade att en man, som under sin fångenskap i Sovjet påstått sig vara amerikansk medborgare och hette Charles Harry Hopkins, på hösten 1955 överlämnats till amerikanska myndigheterna i Berlin. Vid en undersökning hade framgått att Hopkins icke vore amerikan utan tysk medborgare med namnet Klaus-Friedrich G l a u b i t z. I verbalnote den 8 november 1955 hade amerikanska ambassaden hemställt om närmare uppgifter om denne Glaubitz. Sådana hade också lämnats efter kontakt med Glaubitz själv och Tyska Röda Korset.

Maenss delgav mig Glaubitz´ nuvarande adress (Breitenburgerweg/Vosskate, Itzehoe) och tillfogade avslutningsvis att det, så vitt han kunde förstå av de handlingar som vore tillgängliga för Auswärtiges Amt, framginge att Glaubitz "nog inte vore så förfärligt tillförlitlig".

Bonn den 27 juni 1957.

(Leif Leifland)

Leifland/BJ

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

		19
	N:o	BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Bonn den 1 juli 1957.
Strängt förtroligt.

Broder,

Jag besökte igår Günther M e n z i Münster, vilken enligt Glaubitz skulle ha varit i Inta samtidigt med Glaubitz. Det visade sig emellertid vid mitt samtal att Menz, vilken varit bosatt i Berlin och häktats av sovjetisk polis efter 17 juni 1953, icke någonsin vistats i Inta. Han hade sammanträffat med Glaubitz i Potma 1954 eller 1955 och repatrierats med samma transport som Glaubitz. Vid vårt samtal, vilket ägde rum i hans bostad (Emdenerstrasse 34, bei Koch), hade han intet av intresse att berätta i detta sammanhang.

Jag uppsökte igår även advokaten Hans G l a u n i n g i Krefeld (Uerdingerstrasse 26), vilken, enligt vad Paltzo berättat för Lundström (dennes P.M. den 14 maj), möjligen skulle kunna ha något att berätta. Så visade sig emellertid icke vara fallet. Glauning hade tillfångatagits i Stalingrad 1943, vistats i fängelser i Moskva till 1946, därefter i Uchta och Taischet till sin frigivning oktober 1955 men aldrig hört talas om någon svensk i sovjetisk fångenskap. Däremot nämnde han några f.d. Norilsk-fångar som han träffat i genomgångslägren strax före sin repatriering och med vilka han fortfarande stode i förbindelse, nämligen

Herr Sekreteraren G. L o r e n t z o n,
Stockholm.

Xp m.k. 3/7

W. B u s c h (redan hörd av Lundström);

N i c k a u, Kräheweg 56, Heidelberg/ Pfaffengrund;

H. E t t l e r, Hüttenstrasse 1, Neustadt an der Weinstrasse;

H.-J. K o c h h e i m, Kornbergweg 1, Marburg an der Lahn;

Dr. Helmuth L e ß t e l t , Weberstrasse 8, Heidenheim;

Karl-Heinz L a n g h a g e r, Hochschuldorf 35/2, Rüstersil, Wilhelmshafen.

Slutligen ber jag få nämna, att, enligt vad jag nu kunnat fastställa, Hunoldt - Lundströms handbrev till mig den 4 juni - för närvarande är bosatt i Schömberg, strax söder om Pforzheim i norra Schwarzwald. Han står preliminärt på mitt program den 14 juli.

Leif Leifland

Ink. 15/7

KUNGL. UTRIKES DEPARTEMENTET

Politiska avdelningen

Avdelningschefen

ang. de svenska flygarna i Norilsk.

Stockholm den 10 juli 1957.
HP 1 Er[1] 1 bil.
Strängt förtroligt.

aa/Lfld.

Talat med ambassadören 23.7./

Broder,

./. För strängt förtrolig kännedom får jag härmed översända en promemoria jämte bilagor rörande efterforskning av de svenska flygarna i Norilsk. Vi äro givetvis tacksamma att få del av beskickningens eventuella kommentarer.

Vi räkna med att kriminalassistenten Lundström kan nedresa till Västtyskland inom kort för att fortsätta utfrågningen av i ärendet namngivna, ännu icke hörda personer. Han kommer då givetvis att kontakta beskickningen.

Din tillgivne

Sverker Åström

(Sverker Åström)

Ambassadören Jödahl,
Bonn.

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Strängt förtroligt.
HP 1 Er[1] Bil. A-C

ang. Flygarna i Norilsk.

P.M.

Härmed bifogas

./A en promemoria den 19 juni 1957 jämte sju bilagor angående de svenska flygarna i Norilsk;

./B (Bifogas ej) en skiss över Norilsk hämtad ur tidskriften "Ost-Europa"; samt

./C en promemoria den 17 juni 1957 över samtal med chefredaktören för tidskriften "Latvija", Paul Kovalewski.

Från beskickningen i Madrid meddelades den 18 juni 1957 (handbrev Björk-Hedin) i samband med att upplysningar lämnades om repatriering till Spanien från Sovjetunionen av spanska medborgare följande:

> "För det intresse uppgiften kan äga, vill jag också omtala, att enligt min sagesman (en tjänsteman i spanska UD) medborgare från neutrala länder i stor utsträckning skulle ha isolerats i ett koncentrationsläger utanför Norilsk."

Beskickningen i Madrid har på förfrågan upplyst,

att ovanstående uppgifter lämnades helt spontant utan frågor av något slag;

att kompletterande upplysningar utlovats samt

att hinder icke möter från spansk sida att i förekommande fall direkt utfråga spanjorer, som kan ha upplysningar att lämna i ämnet.

Vid föredragning för utrikesministern den 4 juli 1957 beslöt denne,

att utfrågningar med från Norilsk återvända österrikare skall fortsätta genom beskickningens i Wien försorg;

att om möjligt genom kriminalassistenten Lundströms försorg utfrågning skall ske med till Västtyskland återvända i ärendet namngivna, ännu icke hörda personer; samt

att till pressen skall meddelas, att utrikesdepartementet fortsätter undersökningarna i ärendet.

Stockholm den 6 juli 1957.

(Sven Fr. Hedin)

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Bil. A.

Strängt förtroligt.

7 bil.

P.M.

angående de svenska flygarna i Norilsk.

I den i Weilheim (Oberbayern) utkommande lettiska tidningen "Latvija" meddelades den 20 mars 1957, att några svenska officerare resp. soldater från det marina flyget skulle befinna sig i det sovjetiska deportationslägret Norilsk vid Norra Ishavet. Dessa soldater tillhörde - fortsatte tidningen - besättningen på de två svenska flygplan, som den 13 och 16 juni 1952 nedskjutits av sovjetiskt flyg över Östersjön. Ovanstående uppgifter återgavs påföljande dag i Stockholms-Tidningen.

På fråga från TT den 21 mars 1957 meddelade UD enligt pressbyråns vaktrapport samma dag:

> "Detta är ingen nyhet. Uppgifterna förekom i en artikel i DN den 25 juli 1955 och i ett UP-telegram från Wien den 1 juli 1955. Vi känner väl till denna fråga och har undersökt fallen. Vi har anledning tro att det rör sig om en förväxling och att det inte rör sig om svenska medborgare".

Anm. Detta svar till TT grundar sig på en förmodan, att uppgifterna i den lettiska tidningen skulle ha samband med upplysningar lämnade år 1955 av bl.a. en viss Dr. Maximilian Manfred av innebörd, att två svenska [redacted] officerare skulle ha befunnit sig i det sovjetiska arbetslägret Vorkuta. Med viss sannolikhet har dock kunnat fastställas, att Manfreds utsago härstammat från en för svenska myndigheter väl känd internationell äventyrare, varför ärendet kunnat avskrivas

såsom för svenska myndigheter icke aktuellt.

Den 22 mars 1957 återkom Stockholms-Tidningen till sak under rubriken: "Lettiska kvinnans uppgifter helt nya - tro UD-dementi". Tidningen rekapitulerade sålunda Vorkuta-uppgi terna (jämför ovan) och hävdade att dessa icke hade något s band med Norilsk-affären. På en fråga från TT samma dag sva des från UD:

> "Även om uppgifterna ser ut att röra sig om en förväxling kommer UD givetvis att undersöka det nya materialet eftersom uppgifterna verka att komma från en ny källa".

Den 27 mars 1957 hade en representant för beskickninge i Bonn ett samtal med den person, som lämnat den baltiska tidningen de ifrågavarande upplysningarna, nämligen fru Luc Lapins. Fru Lapins, som är 62 år gammal, lämnade den 9 maj 1956 legalt Riga och överflyttade till sina döttrar i Väst-land. Ur attaché Leiflands promemoria den 29 mars 1957 över detta samtal må följande avsnitt återgivas.

> "Om de svenska flygofficerarna i Norilsk lämne fru Lapins, som på mig gjorde ett trovärdigt intryck, följande uppgifter, vilka hon förkla rade sig vara beredd att styrka med ed. Hon vore sedan gammalt bekant med en f.d. kapten lettiska armén Peter Baltins och dennes maka. Baltins vore född år 1903, son till en på si tid bekant general, hade under tysk-ryska kr get kämpat i ett lettiskt förband och, troli- gen år 1944, råkat i sovjetisk fångenskap. H hade därefter hållits internerad i Norilsk t november år 1955, då han amnesterades och fi tillstånd att återvända till Riga. Under tid från sin återkomst till Riga och fram till f Lapins' avresa den 9 maj 1956 hade han och hans maka sammanträffat med fru Lapins flera gånger. Baltins hade därvid vid åtminstone t tillfällen, senast på kvällen den 8 maj (dag

före fru Lapins avresa), nämnt att han i Norilsk sammanträffat med några svenska medborgare. Sammanträffandena hade ägt rum efter Stalins död, då den tidigare mycket stränga disciplinen i lägret lättat något och fångarna vid enstaka tillfällen, exempelvis vid transport till arbetsplatserna, fått tillfälle att växla några ord med andra medfångar än dem som vore placerade i samma barack som de själva. Svenskarna hade därvid nämnt att de vore flygofficerare, vilkas plan nedskjutits av sovjetiska jaktplan över Östersjön. Såvitt fru Lapins kunde minnas, hade Baltins nämnt att han träffat tre eller fyra svenskar. Enligt fru Lapins ägde Baltins kännedom om namnet på någon eller några av svenskarna; till fru Lapins hade han emellertid icke lämnat några uppgifter härom.

Då Baltins träffade fru Lapins den 8 maj 1956, hade han bett henne att - dock utan att under några omständigheter röja källan - söka offentliggöra en uppgift om att det funnes svenskar i Norilsk som nedskjutits över Östersjön. Fru Lapins hade emellertid först helt nyligen påmint sig detta och då trätt i kontakt med tidningen Latvija som på grundval av hennes uppgifter publicerat artikeln den 20 dennes".

Enligt ett av fru Lapins för Leifland företett, från Baltins mottaget brevkort (vilket finnes tillgängligt i UD), vore Baltins bosatt Kapsellostrasse 3 A, våning 5, Riga.

Västtyska förbundsregeringens underrättelsetjänst har på beskickningens i Bonn förfrågan upplyst, att man endast hade tillgång till knapphändiga upplysningar om fru Lapins resp. herr Lesins (bitr. redaktör för tidningen "Latvija"). Något ofördelaktigt om dessa vore dock icke känt.

- - - -

I slutet av mars 1957 uppdrogs åt en tjänsteman hos statspolisen, vilken i tjänsteuppdrag avreste till Västtyskland, att hos västtyska Röda Korsets "Suchdienst" söka erhålla adresser

till sådana i Västtyskland bosatta personer, som i egenskap av krigsfångar eller civilinternerade uppehållit sig i Norilsk-lägret från och med år 1952. Framställning härom riktades till "Suchdienst" i Hamburg den 4 april. Med skrivelse den 18 april överlämnade "Suchdienst" en förteckning över 15 personer, vilka återvänt från Norilsk till Västtyskland. Samtidigt lämnades
./1 vissa upplysningar om Norilsk-lägret (jämför bilaga 1).

Utfrågningar av vissa av dessa personer - jämte andra av de utfrågade namngivna Norilsk-fångar - påbörjades den 23 april.

I Dagens Nyheter den 21 april 1957 publicerades en intervju med ovannämnda fru Lapins. Fru Lapins (i artikeln benämnd fru K.) hade för DN:s korrespondent i Bonn Bo Järborg uppgivit, att en f.d. lettisk officer i Riga, vilken vore gammal vän till fru Lapins och vilken hösten 1955 återvänt från c:a 10 års fångenskap i Sibirien, i november 1955 för henne berättat, att han i snickeriet i Norilsk sammanträffat med svenska flygare, vilkas plan blivit nedskjutet över Östersjön några år tidigare. Den lettiske officeren hade i maj 1956, dagen före fru Lapins avresa till Västtyskland, bett henne icke glömma att meddela Sverige, att svenska flygofficerare befunne sig i Norilsk. Officeren hade icke velat ge fru Lapins en namnlista över svenskarna, då han ansåge risk föreligga för att hon skulle bli kroppsvisiterad. Den lettiske officeren betecknades av fru Lapins såsom absolut pålitlig, och hon ansåge det uteslutet, att denne förväxlat baltsvenskar med rikssvenskar, eftersom han även talat om att han under fångenskapen träffat balter av svensk härkomst.

Över de samtal, som hållits med tidigare Norilsk-fångar, har redogjorts i en för varje samtal separat promemoria. Utsagorna har därefter sammanfattats i här närslutna tablå (bil. 2).
/2 Såsom därav framgår har 23 personer utfrågats, vilka befunnit

Även Glaubitz (alias Leh. Hoppkins) påstår sig ha sammanträffat med tre svenskar 1950 och 1951 (P.M. 27.6.57) / Sped

sig i Norilsk efter år 1952. Av dessa har endast en person (Wagner) förklarat sig personligen ha sammanträffat med fyra män, som uppgivit sig vara svenskar. En av dessa skulle ha varit löjtnant. En annan person (Fischer) säger sig ha hört talas om att tre eller fyra svenskar skulle ha vistats i Norilsk. Av de övriga har visserligen några uppgivit, att de träffat enstaka svenskar, eller personer med anknytning till Sverige, men uppgifterna har varit av sådan art, att de med stor bestämdhet kan sägas sakna samband med Wagners och

./3 Fischers utsagor (jämför bilaga 3).

Tidigare Norilsk-fångar har i några fall uppgivit, att såväl amerikanska som brittiska medborgare skulle ha vistats i Norilsk-lägret. Med anledning härav har beskickningarna i Washington och London anmodats att söka fastställa, huruvida amerikaner eller britter, som återvänt från Norilsk, där träffat eller hört talas om svenskar, Beskickningen i Washington har numera inberättat, att State Department efter noggrann undersökning meddelat, att ingen av de amerikanare, som återvänt från Norilsk hört talas om svenskar i lägret. Enligt beskickningen i London har Foreign Office meddelat, att det visserligen ryktats att brittiska medborgare befunne sig i Norilsk-lägret. Vid undersökning hade det dock visat sig, att dessa personer ej vore brittiska. Foreign Office förfogade icke över några upplysningar om eventuella svenskar i lägret.

I ärendet har hittills utfrågning verkställts med 26 personer. Uppgifter från 23 av dessa återfinnas i bilaga 2. Beträffande övriga tre gäller att Bachstelz över huvud icke varit i Norilsk, medan Haunold lämnade Norilsk i juni 1952 och Sukowski år 1948.

./4 I en särskild förteckning (bilaga 4) lämnas uppgift över i ärendet namngivna men ännu icke hörda personer.

Genom österrikisk myndighet har upplysning erhållits om elva till Österrike återvända personer, som år 1952 eller senare vistats i Norilsk. Utfrågning av dessa personer pågår f.n. genom beskickningens i Wien försorg.

För ytterligare belysning av fru Lapins', redaktör Lesins och redaktör Järborgs befattning med saken har den 13 och 14 juni 1957 förnyade samtal med dessa personer ägt rum. Redogörelser för dessa samtal - varvid inga anmärkningsvärda omständigheter framkommit - lämnas i separata promemorior (bi-
./5-7 laga 5 - 7).

Sammanfattningsvis kan följande konstateras:

1) De grundläggande upplysningarna i ärendet - fru Lapins' - baserar sig på uppgifter, som denna sista gången i maj 1956 erhölls av en, enligt hennes uppgift, tidigare Norilsk-fånge. Fru Lapins dröjde - ovisst varför - i det närmaste ett år med att föra upplysningarna vidare;

2) Wagner påstår sig ha träffat fyra svenskar i läger nr 2 i Norilsk. Beträffande tidpunkten är han dock osäker. "Det kan första gången ha varit 1948, men lika gärna 1953". Wagners utsago måste följaktligen tagas med all reservation;

3) Fischer säger sig ha hört talas om tre eller fyra svenskar i läger nr 5. Här är dock att märka, att Fischer lämnade läger nr 5 år 1952 och därefter överfördes till läger nr 2 - alltså samma läger där Wagner påstår sig ha träffat svenskarna - där han kvarstannade till sommaren 1954. Fischers uttalande måste sålunda betraktas såsom ännu osäkrare än Wagners;

4) Busch, som vistats i läger nr 2 från 1950 till slutet av 1954 och i detta läger varit de tyska internernas förtroendeman samt i denna egenskap även haft goda för-

bindelser med interner av andra nationaliteter, har förklarat, att uppgiften om att en grupp svenskar skulle ha befunnit sig i sagda läger vore honom "helt obekant";

5) Diestel, Dröge, Moser, Nossol, Werner och Wischnewski, som alla längre eller kortare tid uppehållit sig i läger nr 2, har icke hört talas om att svenska flygare skulle ha vistats där;

6) Oberndorfer och Wischnewski känner icke till några svenskar från sin vistelse i läger nr 5;

7) I ett flertal fall har frågan ställts, huruvida vederbörande i Norilsk träffat eller hört talas om en man vid namn Baltins. Vid intet tillfälle har dock denna fråga besvarats jakande;

8) Den verkställda undersökningen i form av utfrågningar av tidigare Norilsk-fångar har sålunda hittills icke bekräftat de av Baltins genom fru Lapins lämnade uppgifterna;

9) Även om Wagner kan antas ha förväxlat svenskar med balter - vilket icke förefaller orimligt - kvarstår en mycket väsentlig faktor, nämligen att Baltins i egenskap av balt näppeligen torde ha gjort sig skyldig till en dylik förväxling.

Stockholm den 19 juni 1957.

Gunnar Lorentzon Sven Fr. Hedin

Utdrag.

Bil. 1.

Strängt förtroligt.

Deutsches Rotes Kreuz
Suchdienst Hamburg
Abteilung II (Zivilgefangene in der UdSSR)

(24 a) Hamburg-Osdorf, den 18. April 1957

Az: A II/F 1/Kl.-Mi/Lo-
Bei Beantwortung bitte angeben.

An die
Schwedische Botschaft in Bonn
z.Hd. Herrn L u n d s t r ö m

(22c) B o n n
Koblenzer Str. 91

Betr.: Raoul W a l l e n b e r g
Bezug: Ihr persönlicher Besuch auf unserer Dienststelle am 4.4.1957 - unser Schreiben vom 11.4.1957

Sehr geehrter Herr Lundström!

Wunschgemäss übermitteln wir Ihnen nunmehr den zugesagten Bericht über Norilsk:

Lager Norilsk Postfach Nr, Moskau 5110/32, interne, nur für den Postverkehr innerhalb der UdSSR bestimme Nr., 384, Der Strafverwaltungsbezirk Norilsk liegt im Mündungsgebiet des Jenissej (70. Breitgrad). Die einzige Stadt, die noch im Aufbau begriffen ist, ist Norilsk, die heute ca. 50 - 100.000 Einwohner zählt. Der eigentliche Hafen ist Dudinka, ca. 120 km westlich. Er ist mit Norilsk nur durch eine Schmalspurbahn verbunden. Sonst gibt es keinerlei Bahnverbindungen dorthin. Das gesamte Gebiet, das höchstens drei Monate im Jahr auf dem Wasserwege erreichbar ist, wird allgemein als Tajmyr-Halbinsel bezeichnet. Es ist sonst lediglich durch Flugzeuge erreichbar. Im gesamten Strafgebiet sind folgende Bodenschätze vorhanden: Gold, Silber, Kobalt, grössere Vorkommen von reinem Nickel und Kupfer, ausserdem Kohle. Im genannten Bereich sollen sich schätzungsweise 35 bis 40 Lager befinden. Diese Lager waren in zwei Kategorien geteilt:
1. Strenge Zwangsarbeitslager (sogen. Spez.-Lager) und
2. Arbeitsbesserungslager (sogen. I.T.L. Lager mit eigener Verwaltung). Die einzelnen Lager sind in sich durchnumriert. Bisher wurden bekannt: 8 Spez. Lager mit den Nr. 1 - 5 u. 8. I.T.I Lager sollen erheblich mehr dort sein, von denen uns bisher die Lager Nr. 6, 7, 9, 10 und 21 bekannt sind. Eine Gesamt-Belegungsstärke lässt sich nicht angeben, da nur für die Spez.-Lager Einzelheiten über die Belegungsstärke bekannt wurden. Nach dem Stand von Ende 1953 sollen sich damals ca. 17 000 Gefangene in den Spez.-Lagern befunden haben.

In der Mehrheit waren dort Ukrainer und der Rest umfasste fast sämtliche Nationen. Der Anteil der Deutschen war verhältnismässig gering. Im Schnitt weniger als 1 %. Vereinzelt befanden sich auch Kriegsgefangene darunter.

-.-

gez. Dr. B. Nether

Bilaga 2.

Strängt förtroligt.

Sammanställning över utsagor om flygarna i Norilsk.

Uppgiftslämnarens namn och yrke	Tidpunkt för vistelse i läger					Utsagor	Observationer avseende trovärdighet m.m.
	Nr 1	Nr 2 Kaierkan	Nr 3	Nr 4	Nr 5		
DABROWSKI, Joachim, Dr. Ing.		sept.49-30.8.54				I Norilsk, Taischet, Svero-Uralsk och Sverdlovsk icke träffat eller hört talas om svenskar eller andra skandinaver	B. uttalat sig med stor bestämdhet
BECKER, Erich tekniker		aug.53-senson. 1954				Endast träffat Woog (Se separat PM om "Svriga svenskar i Sovjetunionen")	
BUSCH, Wilfred studerande		1950-slutet av 1954				Uppgiften att en grupp svenskar skulle finnas i läger 2 i Norilsk "helt obekant"	Viktiga uppgifter, då B-usch varit de tyska internernas förtroendeman i läger nr 2 och även haft goda förbindelser med interner av andra nationaliteter.
DIESSEL, Johann smiekare		1948-1954				Ingen kännedom om svenskar i Norilsk.	
FISCHER, Karl studerande		1952-sommaren 1954		juni 1949-aug. 1950	aug. 1950-1952	Hört talas om att tre eller fyra svenskar skulle finnas i läger nr 5. "Svenskarna" hade talat bruten tyska med tydlig accent. (Se även separat PM om "andra svenskar i Sovjetunionen")	Identifiering med fotografier resultatlös
MARTENS, Gerhard polisman	Läger 1 eller 3 år 1946 till 1948 eller 1949. Därefter möjligen läger 5 till januari 1954.					Icke träffat eller hört talas om svenskar.	

	1	2	3	4	5		
ATUSSEK, Werner ygnadsarbetare	Skilda läger i Norilsk-området juni 1948-januari 1953					Aldrig träffat eller hört talas om svenskar i Sovjetunionen.	
OSER, Johann läkare		1945- jan. 1948				Icke träffat eller hört talas om svenska medborgare	Vid konfrontation med fotografier funnit vissa likheter med medfångar i vad avser Bladh o. Svensson. Deras namn sade honom dock ingenting. Uppgifterna av värde, då Moser i egenskap av läkare torde ha varit i förbindelse med en rad medfångar.
	jan.1948-augusti 1948 kvinnoläger i Norilsk-området.						
	augusti 1948-april 1949 strafläger						
	apr. 1949- jan. 1950	jan. 1950- juni 1953					
UHMANN, Kurt gårvagnsförare	juli 1945 - sommaren 1947 i skilda läger					Trodde att svenskar funnos i Norilsk-området, men visste ingenting konkret. (Se även separat PM om "andra svenska i Sovjetunionen")	
OSSOL, Heinrich abelverksarbetare		1952- 31.dec. 1953		1.1.48- 1952		Endast träffat en skandinav vid namn "Valdeman" (Se separat PM om "andra svenskar i Sovjetunionen")	Nossol tidigare nervsjuk. Virriga uttalanden.
BERDORFER, ichael, med	höston 1949- senhösten 1949			som. 1949- hösten 1949	sen- hös- ten 49- sens. 1953	Ej träffat eller hört talas om svenska medborgare	
LATER, Valerian v.	aug. 1945-1949 i skilda ITL-läger.			1949- 1954		1947 träffat en svensk i 35-40-årsåldern, som kommit till Norilsk 1945 eller 1946. (Se separat PM om "andra svenskar i Sovjetunionen"). I övrigt icke träffat eller hört talas om svenskar i Norilsk.	

	1	2	3	4	5		
PUZICHA, Wilhelm ✓	Sommaren 1949 - sommaren 1950					Aldrig träffat eller hört talas om svenskar i Sovjetunionen.	Äldre man med svagt minne.
RIEDLE, Theodor ✓	Skilda läger i Norilsk-området augusti 1949-juni 1953.					"Kände icke till någon omständighet, som gjorde att han positivt kunde säga, att någon svensk hölls insatt i Norilsk".	
SZEMSITZKE, Robert ✓	sept. 1950-aug. 1954			okt. 1949-sept. 1950		Endast träffat en svensk till yrket läkare, vars namn slutade med -stedt. (Se separat PM om "andra svenskar i Sovjetunionen")	
WAGNER, Johann ✓	oktober 1945 - oktober 1948 ITL-läger nr 1	okt. 1948-juli 1954				1. I läger nr 2 träffat fyra män, som uppgivit sig vara svenskar. Det kan första gången ha varit 1948, men lika gärna 1953. I varje fall torde "svenskarna" ha varit i lägret 1953-54. Kan icke erinra sig namnen. Endast en av svenskarna, som uppgav sig vara löjtnant, talade hjälpligt tyska. En av dem var minst 184 cm lång, kraftig kroppsbyggnad, blont kalklippt hår och ljus ansiktsfärg. 2. I ITL-läger nr 1 träffat en svensk (namnet okänt) i 38-40-årsåldern (Se separat PM om "andra svenskar i Sovjetunionen").	Identifiering med fotografier resultatlös Dr. Moser h r betecknat Wagner som en man "med relativt svag begåvning".
ERNER, Peter-aul, ingenjör ✓		maj/juni 1949-1952		1948-maj/juni 1949, 1952-juni [illegible]	juni-juli 1953	I läger nr 2 träffat en "svensk" vid namn Georg Woog. (Se separat PM om "andra svenskar i Sovjetunionen")	

	1	2	3	4	5		
√ WICHEREK, Wolfgang				sept. 1948- juli 1954		I Norilsk och Taischet icke träffat eller hört talas om svenskar eller andra skandinaver.	På grund av Wichereks tid kontra-spiona verksamhet sy hans utsago b tillmätas bet se.
√ WISCHNEWSKI, Heinz, handelsresande	skilda läger 1945 - våren 1949	som. 52- dec. 53		våren 1949- som. 49	höstan 1949- som. 52	Icke träffat eller hört talas om svenskar	
√ HÄSSLER, Adam	läger nr 25 år 1946 - somm. 1954					Icke träffat eller hört talas om svenskar	
√ DRÖGE, Hermann ingenjör		okt.-52- juli-54				Förutom Woog (Se separat PM om "andra svenskar i Sovjetunionen") icke hört talas om svenskar eller skandinaver i Sovjet.	
√ TARKOVZADEH, Peter			mars -49- 1954			Inga svenskar i läger nr 3. "Hade så varit fallet skulle T. otvivelaktigt ha erfarit detta, då han enligt egen uppgift haft ställningen av ett slags förtroendeman".	
√ SCHAFFERSCHIK, Alois köpman	ITL-läger nr 1 juli 1948 - sommaren 1953					Icke träffat eller hört talas om svenskar	

Tillägg till bilaga 2.

Strängt förtroligt.

Sammanställning över utsagor om flygarna i Norilsk.

	1	2	3	4	5	
LORKE, Paul tjänsteman i västtyska UD				aug. 1948 -juli 1954		Icke träffat eller hört talas om andra svenskar än Woog (se separat PM om "andra svenskar i Sovjetunionen") "Lorke trodde sig kunna gå i god för att inga svenskar kunde ha vistats i läger 4 under den tid han själv varit internerad där."
WEISSENBORN, Erich telefonist				juli 1949 - 1954		Icke personligen sammanträffat med eller hört sina medfångar tala om någon svensk. "Han höll det för uteslutet att någon svensk skulle ha vistats i läger 4 i Norilsk, där han själv varit internerad."
LANGE, Max		febr. 1949- juli 1954		aug. 1948 - febr. 1949		Kunde erinra sig en medfånge, vilken någon gång sagt sig vara svensk medborgare. Åsyftade troligen Woog (Se separat PM om "andra svenskar i Sovjetunionen")
VOGT, Klas		okt. 1950 -juni 1953		okt. 1948 -okt. 1950		Icke träffat eller hört talas om någon svensk i Norilsk.

GLAUBITZ,

Sammanträffat med tre svenskar 1950 el. 1951. — Förra tillförlitlig

Bilaga 3.

Strängt förtroligt.

Sammanställning över i samband med Norilsk-affären framkomna upplysningar om "andra svenskar i Sovjetunionen".

Uppgiftslämnarens namn och yrke	Tidpunkt och plats för sammanträffande	Utsage	Anmärkning
Neumann, Kurt spårvagnsförare	1944-45, Ursak (Ural)	Träffat man, som sagt sig vara svensk, född omkring 1913-15. Snögd (höger öga borta), stort ärr intill munnen, ca 185 cm lång, kraftig, mörkt, nästan svart hår. Tjänstgjort i Waffen-SS, tillfångatagen 1944, troligen vid Leningrad. Icke talat om Sverige. Språkkunnig. Förnamnet kan vara Walter.	1) Egor Alexander [illegible] 2) Kinder [illegible]?
Plater, Valerian, Kr.	Sommaren 1947. Norilsk, ITL-läger nr 5.	Samtalat på tyska med man, som uppgivit sig vara svensk. 35-40 år gammal, minst 180 cm lång, kalklippt, normal kroppsbyggnad, markerade ansiktsdrag. Minns icke svenskens namn. Yrke: diplomat eller vetenskapsman. Svenskan var med säkerhet "politisk" fånge och hade kommit till Norilsk 1945 eller 1946. Dömd i Moskva, där han även suttit i fängelse.	Vid konfrontation med fotografier trodde sig Plater känna igen ett av Raoul Wallenberg.
Wagner, Johann V	1945-1948. ITL-läger nr 1 i Norilsk	Träffat en person, som uppgivit sig vara svensk i lägrets barack nr 13. Arbetade som kolsorterare. 30-40 år gammal, smärt, 183-184 cm lång, förkrympt eller amputerat pekfinger på höger hand. Bildad, kan ha varit lärare el. dyl.	

Werner, Peter-Paul	maj/juni 1949-1952 Norilsk, läger nr 2.	Georg Woog, troligen est med anknytning till Sverige. Född i Sverige omkring 1920, 195-200 cm lång.	
Busch, Wilfred studerande	1950-augusti 1954. Norilsk, läger 2	Woog vore född i Estland, troligen 1918. Har två anförvanter i Sverige: a) von Pressentin b) Groterus	
Dröge, Hermann ingenjör	okt. 1952-juli 1954, Norilsk, läger nr 2	SS-man vid namn Woog, tidigare lantmätare, som påstod sig vara svensk	För ytterl. uppl. hänvisat till Busch
Nessel, Heinrich kabelverksarbetare	1952, Norilsk, läger nr 2	En skandinav, möjligen svensk, som med en grupp om tre eller fyra estländare kom till Norilsk i januari eller februari 1953. Namnet möjligen Waldeman. 26-30 år gammal (1953), cirka 195 cm lång, kraftig kroppsbyggnad, blont hår.	Enligt Busch vore namnet Waldman. Namnen hade ingen anknytning till Sverige. Kan enligt Wischnewski vara en "Volksdeutscher" vid namn Waldemar Seifert
Fischer, Karl studerande	April 1949, Lubljanskaja-fängelset i Moskva, cell 25 i 4:e våningen	"Svensk", född omkring 1922, 176-177 cm lång, kraftig kroppsbyggnad	
Szemeitzke, Robert	Oktober 1949-september 1950, Norilsk, läger nr 4.	Svensk medborgare, tidigare bosatt i Lettland. Hade även varit i läger nr 1 och 2 i Norilsk. Namnet slutade troligen på -stedt. Ålder 1949 omkring 45 år, längd 168-170 cm, blont hår, glasögon. Gick alltid - även i den strängaste kyla - omkring barhuvad.	Enligt Moser antoge "svensken" allmänt vara från Lettland. Namnet kunde vara Milstedt eller Mittelstedt.

Werner, Peter-Paul ingenjör	Norilsk	"En kemist vid namn Dr. Weissberger (?) hade arbetat i en "kärnfysikfabrik"(?) i Norilsk. Denne kunde ej tala ryska utan hade ständigt en tolk vid sin sida. I Norilsk gick ryktet att Weissberger skulle vara skandinav."	

Bil. 4.
Strängt förtroligt.

P.M.

Över i Norilsk-ärendet namngivna icke hörda personer.

Greger, Christel (torde endast ha uppehållit sig i kvinnoläger)

✓Lück, Ruth - " -

Dahn, Richard (Helsingfors, ingående hörd i RM-ärendet, dock utan att ha nämnt andra svenskar)

Schulz, Heinz (troligen i Österrikland, enligt Fischer)

König, Manfred (namngiven av Wischnewski)

Rauch, Willy - " -

✓Dietrich, Hans - " -

✓Borchers - " -

✓Weissinger, Emil - " -

Motzny, Hans - " -

✓ Erben, Walter (namngiven av Szemeitzke)

✓ Hut, Erland - " -

✓ Wolff, Paul - " -

Kurt, Walter (namngiven av Moser)

✓ Bayer, Fritz - " -

Gork, Edward (namngiven av Martens)

Buynov, Valerian (namngiven av Becker)

Zimmermann, Friedrich Ernst, Berlin-Rudow, Beifussweg 15 (svårt sjuk; torde icke kunna höras)

Hörd Lange, Max (namngiven av Drüge)

" Lorke, Paul - " -

" Vogt, Klaus - " -

" Weissenborn, Erich - " -

Pürschmann, Erich (namngiven av Tarkovzadeh) } Vorkuta?

Brinski, Sigurd - " -

Hack eller Haag - " -

+ två av Glaubitz och fem av Glanning nämnda

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Strängt förtroligt.

P.M.

över samtal med Dagens Nyheters korrespondent i Bonn, redaktör Bo Järborg den 13 juni 1957.

Samtalet fördes med anledning av Järborgs artikel i Dagens Nyheter den 21 april med rubriken "Svenska Flygare i Sibirien".

Inledningsvis förklarade Järborg, att det "icke alls varit svårt att få tag i fru Lapins namn och adress. Det hade endast tagit rätt lång tid." Artikeln, vilken som bekant i huvudsak överensstämmer med vad fru Lapins vid sitt samtal med Leifland berättade, divergerade härifrån endast i två punkter, nämligen att Järborg angivit, att det var fyra svenskar (Leifland tre eller fyra svenskar) samt att Baltins (vars namn Järborg icke kände till) sammanträffat med svenskarna i snickeriet i Norilsk. Järborg konsulterade sina anteckningar från samtalet med fru Lapins, och det visade sig, att hon vad antalet beträffade hade angivit "vier Menschen etwa", vilket i artikeln av Järborg hade uttytts som fyra svenskar. Fru Lapins hade således icke frångått sin tidigare uppgift om att det var c:a fyra svenskar det handlade om. Järborg, vilken visade stor beredvillighet under samtalets gång, var absolut säker på att hon meddelat, att det var i snickeriet som den från rysk fångenskap återvände balten hade sammanträffat med svenskarna. Järborgs intryck av fru Lapins var att hon var tillförlitlig.

Järborg hade kommit till fru Lapins adress och där

erfarit, att hon befann sig hos en hårfrisörska i närheten, där Järborg sammanträffade med henne. Han hade omtalat, att han var svensk journalist och önskade ett samtal angående den nedskjutna svenska flygplansbesättningen. Fru Lapins hade icke gjort några som helst svårigheter utan villigt svarat på Järborgs frågor efter frisörbehandlingen.

Jag pressade icke Järborg närmare på hur han erfarit fru Lapins namn och adress.

Stockholm den 17 juni 1957.

/u/ Gunnar Lorentzon

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Strängt förtroligt.

P.M.

över samtal med fru Lucija Lapins hos dennas dotter fru Dietrich, Schanitzer Strasse 16, Grävelfing bei München, den 14 juni 1957.

Fru Lapins mottog herr Leifland och mig mycket vänligt och förklarade inledningsvis, att hon icke hade någonting att tillägga utöver vad hon tidigare sagt, och att hon icke hade erinrat sig något ytterligare om de svenska flygarna. Fru L. vidhöll, att enligt vad hon kunde erinra sig antalet vore "vier oder so".

Härefter fick fru L. i detalj redogöra för vad Baltins sagt och omständigheterna kring detta. Härvid ändrade eller tillade hon icke något utöver det som hon tidigare berättat för Leifland och Järborg. Såsom tidigare kom hon lätt ifrån ämnet in på sina egna erfarenheter, vilket gjorde att samtalet blev ganska långvarigt. Fru L. behärskar alltjämt det tyska språket ganska dåligt, men efter cirka en timmes samtal infann sig fru L:s andra dotter, fröken Lapins, vilken vistats i Tyskland längre tid, och vid språksvårigheter kunde denna översätta från tyska till lettiska, vilket gjorde att samtalet fick mera exakthet. Det kan utöver vad som framgår av den tidigare promemorian över Leiflands samtal med fru L. förtjäna att noteras, att hon numera erinrat sig att Baltins sagt, att alla svenskarna vore "gesund", och att han sagt att det var i snickeriet som han bl.a. träffat dessa. Hon upprepade även, att hon träffat Baltins

två gånger, första gången i november 1955 och sedan dagen före sin egen avresa till Tyskland i maj 1956. Fru L. vidhöll, att Baltins icke lämnat några namn på andra fångar, som lämnat Norilsk och repatrierats. Baltins ålder uppgav fru L. till 52 eller 53 år. Baltins vore för närvarande byggnadsarbetare och fru Baltins, som tidigare varit kemist och arbetat vid Rigas universitet, vore numera bokhållerska i en idrottsförening. Fru L. kunde även meddela, att Baltins tidigare varit gift och att hans första fru numera bodde i Västtyskland och där gift om sig med en tysk. Adressen vore henne obekant. I det tidigare äktenskapet har Baltins en dotter, vilken ävenledes lär finnas i Västtyskland. (Leifland föranstaltar om undersökningar efter Baltins första fru och dottern, då den senare möjligen kan hos sovjetryska myndigheter utverka faderns utresa.)

f. 1903

Fru L. förklarade på min fråga om hon vore beredd att tillåta oss begagna hennes namn vid en eventuell framställning till sovjetryska myndigheter om flygplansbesättningen, att hon först ville konsultera sin dotter, och sedan denna kommit tillstädes och jag berört denna fråga ännu en gång, förklarade fru L., att hon icke hade några släktingar kvar på sovjetryskt territorium, och att hon gav sitt tillstånd till att hennes namn finge begagnas.

Fru L. var fullständigt säker på att hon icke hade förväxlat lägret Norilsk med något annat läger, och att hon icke heller kunnat misstaga sig på flygarnas nationalitet.

Vid en ingående diskussion om det verkligen handlat om flygare, meddelade fru L., att hon var absolut säker på denna sak. Hon kände till nedskjutningarna tidigare, då hon själv läst i Riga-tidningarna härom. (Jfr Lesins utsaga.)

Fru L. gjorde ett vederhäftigt intryck, men hon torde icke förrän nu ha fått klart för sig vidden och vikten av det meddelande hon framfört från Baltins. Hon meddelade, att en svensk tidningsman hade uppsökt henne några dagar efter Leiflands besök, och att hon för denne även berättat om vad hon haft att säga, dock med utelämnande av Baltins namn. Det är betecknande för fru L., att hon för oss berättade, att det först efter samtalet slagit henne, att den journalist hon haft att göra med möjligen kunde ha varit skribent för en kommunistisk tidning.

Fru L. meddelade, att hon alltjämt stode i korrespondens

med fru Baltins och skickade henne modejournaler och andra ofarliga tidskrifter. Fru L. föreslog, att hon "durch die Blume" skulle skriva till fru Baltins för att på så sätt söka få närmare upplysningar om åtminstone en av svenskarna. Hon trodde att det icke skulle erbjuda några större svårigheter och fröken Lapins skulle bistå henne härmed. Jag framhöll riskerna för Baltins i detta sammanhang men emotsatte mig icke förfarandet. Fru L. skulle sätta sig i förbindelse med Leifland om detta förfarande skulle leda till något resultat.

Stockholm den 17 juni 1957.

/u/ Gunnar Lorentzon

KUNGL.UTRIKES
DEPARTEMENTET

Strängt förtroligt.

P.M.

över samtal med f.d. redaktören i tidningen Latvija Lesins, Römerstrasse 38, Weilheim, den 14 juni 1957.

För att få kontroll på hur fru Lapins approcherat tidningen Latvija, och hur hon första gången för redaktionen redogjort för att det verkligen var svenska flygare, som Baltins sammanträffat med, fördes ett samtal med redaktören Lesins, vid vilket även Leifland var närvarande.

Lesins är numera anställd i Voice of America, vilket har sina lokaler i Förenta Staternas generalkonsulats lokaler i München (tel. till Voice of America 299491 och 299493). Lesins uppgifter kontrollerades och bekräftades hos radioföretaget.

Lesins berättade utöver vad han tidigare gjort för Leifland, att Latvijas chefredaktör Kovalewski varit i kontakt med fru Lapins döttrar i München redan före fru Lapins ankomst till München våren 1956 (icke hösten 1956, som Lesins sade vid samtalet). Det framgick även av samtalet, att Weilheim varit något av ett centrum för de baltiska flyktingarna i Västtyskland, och att dessa tydligen hade en ganska intim kontakt med varandra och tidningen Latvija som ett gemensamt centralt organ. Kovalewski hade av döttrarna erfarit, att fru Lapins ankommit till München, varefter han satt sig i förbindelse med henne. Fru Lapins hade därefter skrivit ett antal artiklar i Latvija om livet i Riga etc. Lesins uppgav, att det först var i samband med att Latvija publicerade sin första artikel om de svenska flygarna den 20 mars 1957,

som fru Lapins första gången tagit kontakt med Latvija i detta ärende. Detta hade gått till så, att fru Lapins en natt hade erinrat sig Baltins budskap om svenskarna i Norilsk, och att hon därvid (eller strax därefter) hade gjort en anteckning därom i en notisbok och ~~medelbart~~ efteråt telefonerat till tidningen och där samtalat med Kovalewski och framfört Baltins budskap. Lesins framhöll, att anledningen till att fru Lapins ej tidigare erinrat sig denna sak var att hon var mycket omskakad vid ankomsten till Tyskland och "von Hunger aufgeschwollen" och sjuklig. dagen därpå

Herr Lesins sade sig, då jag berörde denna fråga, tro att sovjetiska och baltiska tidningar icke publicerat några uppgifter om nedskjutningarna. Detta förhållande hade varit "ganz verschwiegen". (Det verkliga förhållandet är att den svensk-sovjetiska noteväxlingen i samband med nedskjutningarna gavs en omfattande publicitet såväl i sovjetryska som baltiska tidningar och distribuerades delvis via TASS.) Lesins hade tidigare icke hört talas om Baltins, men däremot hade han hört talas om Baltins fader generalen B.

Lesins tog härefter själv upp frågan om hur man lämpligen skulle kunna få kontakt med Baltins. Härvid bör inskjutas, att jag vid samtalet med L. sökte föra detta på sådant sätt, att det skulle avslöjas om fru Lapins på något sätt blivit inspirerad av Lesins eller någon annan av Latvijas redaktörer att ge Baltins meddelande ett annat innehåll än det ursprungliga, exempelvis att Baltins endast talat om svenskar och att Latvijas personal tillagt, att det i så fall måste handla om de svenska flygarna, och att fru Lapins på så sätt suggererats till att tro detta. Lesins bristande kännedom om publiciteten i Sovjetunionen och hans utomordentligt aggressiva antikommunistiska inställning, vilken stundtals tenderade till att vara osaklig, ökade misstankarna härför. Det bör emellertid tillfogas, att jag bedömer att Lesins icke påverkat fru Lapins, och att om det således är fråga om en provokation denna ligger i ett tidigare led i förmedlingskedjan. (Leifland har vid samtal med Kovalewski den 15 juni fått bekräftat Lesins version av fru Lapins samtal med K. om flygarna.) Följande kontaktmöjligheter föreslog Lesins:

1. Genom en person vid namn A (X) Lauris vid Lettiska Nationella Fonden i Skandinavien, vilken enligt Lesins åtminstone tidigare hade haft regelbundna kontakter med Balticum. Lauris är avlyssnare av de sovjetryska radioutsändningarna och bosatt i Stockholm.

2. Genom att låta en till Riga utsänd svensk affärsman genom en pålitlig balt taga kontakt med Baltins.

3. Genom att låta en från Västtyskland till Balticum återvändande baltisk flykting taga upp kontakten. "Av lätt insedda skäl fick man här gå fram mycket försiktigt, då de som ville återvända icke alltid vore pålitliga".

4. Genom de baltiska flyktingorganisationerna och diplomatiska representationerna i Västeuropa, som hade illegala förbindelser med Balticum. Lesins framhöll, att det för någon tid sedan kommit en högre tjänsteman från den lettiska förvaltningen, vilken till de baltiska flyktingorganisationerna i Västeuropa givit illegala informationer om förhållandena i Lettland.

Vid Lesins utläggningar om ovanstående möjligheter spelade Leifland och jag endast åhörarnas roll och inlät vi oss icke på någon diskussion om vad man eventuellt från svensk sida skulle företaga i detta ärende.

Stockholm den 17 juni 1957.

/u/ Gunnar Lorentzon

Bil. C

Strängt förtrolig.

P.M.

angående samtal med chefredaktören för den lettiska emigranttidskriften Latvija, herr Paul Kovalewski, i Weilheim, Oberbayern, den 15 juni 1957.

Kovalewski berättade inledningsvis att han varit journalist redan under krigsåren och vid några tillfällen i Berlin sammanträffat med en svensk tidningsman, såvitt jag förstod Stockholms-Tidningens Tysklandskorrespondent Christer Jäderlund. - I Tyskland hade Kovalewski vistats sedan 1944.

Kovalewski bekräftade fru Lapins' och Lesins' versioner om tillkomsten av den artikel som Latvija publicerat den 20 mars om att svenska flygare skulle hållas internerade i Norilsk. Av fru Lapins' döttrar, vilka vore bosatta i München, hade han erfarit att fru Lapins anlänt till Tyskland; vid ett telefonsamtal hade fru Lapins därefter lämnat honom de uppgifter som legat till grund för artikeln.

Kovalewski sade sig icke känna till någon kapten Baltins i lettiska armén, men erinrade sig däremot att det under mellankrigsåren funnits en högre officer med namnet Baltins, troligen överste eller general.

Kovalewski var, såvitt jag kunde förstå, litet bekymrad över de svårigheter som Latvija-artikeln kunde ha förorsakat eller komma att förorsaka efterspaningarna; han talade vid ett tillfälle om "einige Indiskretionen". Han vore emellertid angelägen att understryka att Latvija varken i sin artikel den 20 mars eller vid något annat tillfälle nämnt vare sig fru Lapins' eller Baltins' namn. (Däremot hade en i Förenta Staterna utkommande lettisk emigranttidning efter fru Lapins' ankomst till München publicerat en artikel om henne och hennes man, skriftställaren Lapins; denna artikel

berörde emellertid icke de svenska flygarna i Norilsk utan hade karaktären av en välkomsthälsning till fru Lapins.) Kovalewski lovade spontant att i sin tidning icke publicera ytterligare uppgifter om de svenska flygarna.

På min fråga förklarade Kovalewski att han vore helt säker på att den sovjetiska huvudstadspressen och de i Lettland utkommande tidningarna varken i juni 1952 eller senare publicerat några uppgifter om nedskjutningen av de svenska planen över Östersjön. Däremot hade han av en lett, som efter juni 1952 flytt till Tyskland, erfarit att nedskjutningarna på den tiden vore kända av befolkningen och livligt diskuterades man och man emellan; uppgifterna torde ha nått Lettland genom västerländska radiostationer.

Kovalewski sade sig tro att även letter, som varit internerade i Norilsk, efter frigivningen legalt eller illegalt lämnat Sovjetryssland. Uppgifter om dessa letters namn och adress kunde säkerligen lämnas av Lettiska Röda Korsets sekreterare, mag.jur. Silde, Zuckerbergstrasse 153, Bad Cannstatt, Stuttgart.

I motsats till Lesins insisterade Kovalewski icke på att de svenska myndigheterna, för att kontrollera källan, på något sätt skulle söka kontakt med Baltins; Kovalewski vore, sade han, medveten om att risker vore förenade med ett sådant försök. Han nämnde i detta sammanhang att i varje fall de lettiska emigrantkretsarna i Västtyskland icke ha någon form av reguljära kontakter med Lettland.

Under vårt samtal nämnde Kovalewski vid ett tillfälle att det sovjetiska utrikesministeriet direkt prenumererat på Latvija; han utgick därför från att man i Moskva väl kände till tidningens artikel den 20 mars.

Kovalewski tog själv upp frågan huruvida man icke skulle kunna få Baltins ut ur Sovjetunionen därest Baltins i Tyskland bosatta dotter - vilkens moder, Baltins första fru, numera vore omgift med en tysk - ansökte därom hos de sovjetiska myndigheterna. (Såvitt jag förstod hade Lesins träffat Kovalewski samma morgon som mitt samtal med honom ägde rum, varvid Lesins antagligen redogjort för sekreterare Lorentzons och mitt samtal med honom dagen innan.)

Kovalewski visste icke vad Baltins tidigare fru hette eller var hon vore bosatt; han trodde emellertid att uppgifter däroм skulle kunna inhämtas relativt lätt genom Lettiska Röda Korset.

Kovalewski visade sig vara väl orienterad om de i svenska pressen publicerade uppgifterna om att svenska flygare skulle finnas i Norilsk. Han hade sett att de i Latvija publicerade uppgifternas riktighet betvivlats i någon svensk tidning. Han sade sig vara fullt medveten om att fru Lapins bara vore en andrahandskälla, men trodde sig å andra sidan, med den kännedom han fått om fru Lapins sedan denna kommit till Tyskland, kunna garantera att fru Lapins vore helt pålitlig. Strax efter sin ankomst till Tyskland hade fru Lapins kanske varit "en smula virrig i sina tankegångar"; men hon hade rätt snart återhämtat sig och det funnes ingen som helst anledning betvivla att hon korrekt återgivit vad Baltins sagt henne.

Kovalewski gjorde under vårt samtal, som varade i ungefär en och en halv timma och hade en otvungen och formlös karaktär, intryck av att vara en lugn och kultiverad man. Han syntes inte ha något av Lesins benägenhet att göra varje led i samtalet till utgångspunkt för häftiga angrepp mot Moskva och kommunismen; han yttrade sig överhuvud taget knappast om politiska frågor under vårt samtal. Jag fick ett intryck av att han redan före vårt samtal fullkomligt insett både önskvärdheten och svårigheten av att kontrollera Baltins utsaga. Han synes vara villig att på allt sätt understödja vidare svenska efterforskningar.

Bonn den 17 juni 1957.

/u/ Leif Leifland

Leifland/is

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

Bonn den 15 juli 1957.

Strangt förtroligt.

N:o		1 bil.	BIL.
INK. D. N:o			
AVD.	GR.	MÅL.	

19

Broder,

./. Åberopande Lundströms handbrev den 4 juni ber jag närslutet få översända en P.M. angående samtal med Ludwig H u n o l d t den 14 dennes.

u/ Leif Leifland

Sekreteraren G. L o r e n t z o n,
Stockholm.

Exp. m.K. 17/7
/Lfld.

Leifland/is

Bil. t. hbr. Leifland/Lorentzon
den 15.7.57.

Strängt förtrolig.

P.M.

över samtal den 14 juli i Schömberg med Ludwig H u n o l d t p.t. Haus Westfalia, Schömberg, Kreis Calw; stadigvarande adress Walter Bode Strasse 3, Bad Harzburg.

Hunoldt, som vore född i Bochum och före kriget studerat medicin, hade från krigsutbrottet till 7 januari 1945, då han i Ostpreussen råkade i sovjetisk fångenskap, tjänstgjort som sjukvårdssoldat och -officer. Han hade varit övertygad nationalsocialist och partiansluten.

Sedan Hunoldt tillfångatagits hade han först transporterats till lägren Sachsenhausen i Östtyskland och Brest-Litovsk och sedan till Ljubljanka och Lefortovskaja; från sin vistelse i dessa båda fängelser, där han varit internerad fram till hösten 1948, sade han sig icke ha något minne av att någon svensk skulle hållits inspärrad där.

Till Wladimir hade Hunoldt kommit den 3 december 1948; han hade vistats där till juli eller augusti 1953, då han fördes till genomgångslägret Tapiau i Ostpreussen för att vid jultiden 1953 repatrieras till Västtyskland via Friedland. Under de dryga 4½ år han vistats i Wladimir hade han mestadels varit internerad i corpus III; till följd av sjukdom - dels tuberkulos, dels epilepsi - hade han även vid ungefär femton tillfällen för kortare perioder varit intagen i lägrets sjukhus, corpus II.

I januari 1950 hade Hunoldt efter ett epileptiskt anfall intagits i cell 57 i sjukhuset. Efter någon tid infördes i samma cell en medfånge som just opererats för

gallsten eller annan gallsjukdom. Denne medfånge, som stannade i cell 57 i fem dagar, hade för Hunoldt omtalat att han hette Eriksson och vore svensk medborgare, gift och tidigare bosatt i Uppsala. Han hade på hösten 1944 tillsammans med ytterligare två svenskar, som även de vid detta tillfälle skulle vistas i Wladimir, tillfångatagits i antingen Sofia, Bukarest eller Budapest - Hunoldt mindes icke längre exakt Erikssons utsaga på denna punkt. Däremot kom han ihåg att Eriksson berättat att han och de två andra svenskarna av en Röda Kors-organisation fått i uppdrag att avveckla de tyska diplomatiska representationerna på Balkan ("mit der Abwicklung der deutschen Gesandtschaften betreut") och därvid häktats av sovjetiska organ och förts till Ljubljanka och sedan till Wladimir efter att ha dömts till 25 års straffarbete för spionage.

Hunoldt beskrev Eriksson som en ungefär 52 års man; ljusblå ögon, ovalt och regelmässigt ansikte; kortklippt hår; breda skuldror. Eriksson hade varit mycket medtagen efter galloperationen och snarast försämrats under de fem dagar han delat cell 57 med Hunoldt; vid flera tillfällen hade han varit medvetslös. När han bortfördes var han enligt Hunoldts uppfattning snarast att betrakta som moribund. Eriksson hade från cell 57 förts till cell 53, 54 eller 55 (se närslutna skiss som ritats efter samtalet med Hunoldt efter ritningar jag då gjorde efter hans anvisningar). På min fråga om han via sina grannceller försport något om Eriksson svarade han nekande. Knackningsförbindelser hade visserligen förekommit sporadiskt men hade varit strängt förbjudna, i många fall även omöjliga att praktisera till följd av språksvårigheter och medfångarnas sjukdom. Redan efter några dagar hade Eriksson emellertid, såvitt Hunoldt trodde sig veta, flyttats från denna del av sjukhuset; möjligen hade han under mellantiden avlidit. ./.

Hunoldt och Eriksson hade icke haft några längre och

ingående samtal med varandra; detta hade varit omöjligt redan till följd av Erikssons medtagna tillstånd. Vid ett tillfälle hade Eriksson emellertid givit uttryck för sin förvåning och förbittring över att de sovjetiska myndigheterna kunde hålla honom - medborgare i ett neutralt land och representant för Röda Korset - internerad år efter år. - Såvitt Hunoldt kunde erinra sig hade Eriksson icke nämnt vad de båda andra svenskarna hette som skulle ha tillfångatagits samtidigt med honom och nu skulle vistas i Wladimir. Ej heller hade han lämnat några andra uppgifter om dem (ålder, yrke, utseende o.s.v.) än att de tillfångatagits tillsammans med honom på hösten 1944 i någon av de ovannämnda städerna.

På min fråga huruvida Eriksson talat god tyska svarade Hunoldt jakande och tillade att Erikssons moder varit tyska. - Hunoldt visste icke när Eriksson kommit till Wladimir men ansåg det icke osannolikt att han anlänt ungefär vid samma tid som de tyska diplomaterna, d.v.s. någon gång på sommaren 1948.

Hunoldt hade vid ytterligare ett tillfälle hört talas om att svenskar skulle vistas i Wladimir. Detta hade varit några år senare, troligen på våren 1952. Han hade då vistats i corpus III i lägret. En litauer, f.d. partisanledare - namnet kunde Hunoldt icke erinra sig -, hade då sagt honom att två svenskar skulle finnas i Wladimir, icke i sjukhuset utan i någon av fängelsebyggnaderna eller barackerna. Denne litauer, som på den tiden torde ha varit ungefär 36 år gammal, sade sig själv ha träffat dessa svenskar i Wladimirlägret. Ytterligare frågor från min sida om denna utsaga blev utan svar; Hunoldt hänvisade till sina krigsskador och sjukdomar, särskilt de epileptiska anfallen, som avtrubbat hans minnesbild för vissa perioder.

Om sina allmänna intryck om Wladimir berättade Hunoldt bland annat följande. Förhållandena hade varit svårast åren 1948 och 1949, därefter sakta men successivt förbättrats, särskilt efter Stalins död, då fångarna fick tillstånd att i viss utsträckning brevväxla med sina anhöriga. I lägret hade funnits fångar av många nationaliteter: ryssar, ukrainare,

italienare, tyskar, holländare, balter, fransmän, engelsmän, kineser, koreaner, japaner, armenier o.s.v. Behandlingen från det sovjetiska vaktmanskapets sida hade i stort sett varit korrekt. Sjukhusavdelningen hade varit väl organiserad, läkarna och sjuksköterskorna kompetenta. Översta våningen i sjukhuset (4. Stock) hade inrymt mottagningsrum, operationssalar och dagrum för personalen; våningen därunder ungefär 25-30 celler för allvarligt sjuka; i de undre våningarna, som sinsemellan förbands av ett ljusschakt, hade lindrigt sjuka placerats. - Fångarna hade möjlighet att läsa den litteratur - mest rysk, men även en del fransk, tysk och engelsk - som fanns i lägerbiblioteket i corpus I (Peresilkan).

Av sina medfångar i Wladimir kunde Hunoldt erinra sig följande:

Walter S c h m i d t , möjligen bosatt i Stuttgart. (Hunoldt trodde att Hans Schmidt säkert kände till adressen.) Denne Schmidt skulle enligt Hunoldt ha en lista på 72 eller 73 tyskar som vid olika tillfällen vistats i Wladimir, med uppgifter om den tid de varit där, nuvarande adresser o.s.v.

Mr. Frank K e l l y , brittisk undersåte; numera bosatt i London. F.d. fallskärmssoldat, tillfångatagen av tyskarna vid Arnheim på hösten 1944 och från ett tyskt fångläger i Österrike förd till Sovjetunionen. "Min bäste kamrat."

Dr. M o h r m a n n , Auswärtiges Amt. "En utmärkt man."

von G r e g o r y , tidigare vid tyska beskickningen i Sofia.

Amiral von B r e d o w . "En äldre man, en smula virrig i huvudet redan på den tiden."

Amiral G u s e .

Professor C l a u b e r g .

Dr. och fru S t e l t z e r .

Namnet Gogiberidse var Hunoldt alldeles obekant, likaså namnet Wallenberg.

Hunoldt gjorde intryck av att vara både kroppsligen och själsligen svårt märkt. Den tuberkulos han ådragit sig i Sovjetunionen vore nu visserligen i det närmaste botad, men Hunoldt sade sig icke vilja hänge sig åt några illusioner om sitt framtida hälsotillstånd. - Hans hustru hade under hans fångenskap inlett förbindelse med en annan man, och han stode nu alldeles ensam, utan familj, släktingar eller närmare vänner, arbetslös och nästan arbetsoförmögen. "Ibland önskar jag att jag icke repatrierats utan fortfarande vore kvar i Wladimir. Sedan jag väl tvingat mig att acceptera livet där, fann jag mig i mitt öde och sökte stöd i det kamratskap som lägerlivet framtvingade."

Hunoldt har, som tidigare sagts, till följd av sin hjärnskada och epileptiska anfall vissa minnessvårigheter. Hans uttalanden var dock relativt bestämda och klara på de punkter där han yttrade sig, och jag har svårt att tro att han medvetet fabricerat några historier. Vid kontroller av hans utsagor på olika punkter upprepade han sina tidigare uttalanden.

Bonn den 15 juli 1957.

(Leif Leifland)

Bil. t. P.M. Leifland den 15 juli 195

3. Stock av Wladimir-fängelsets sjukhus enligt Ludwig Hunoldt.

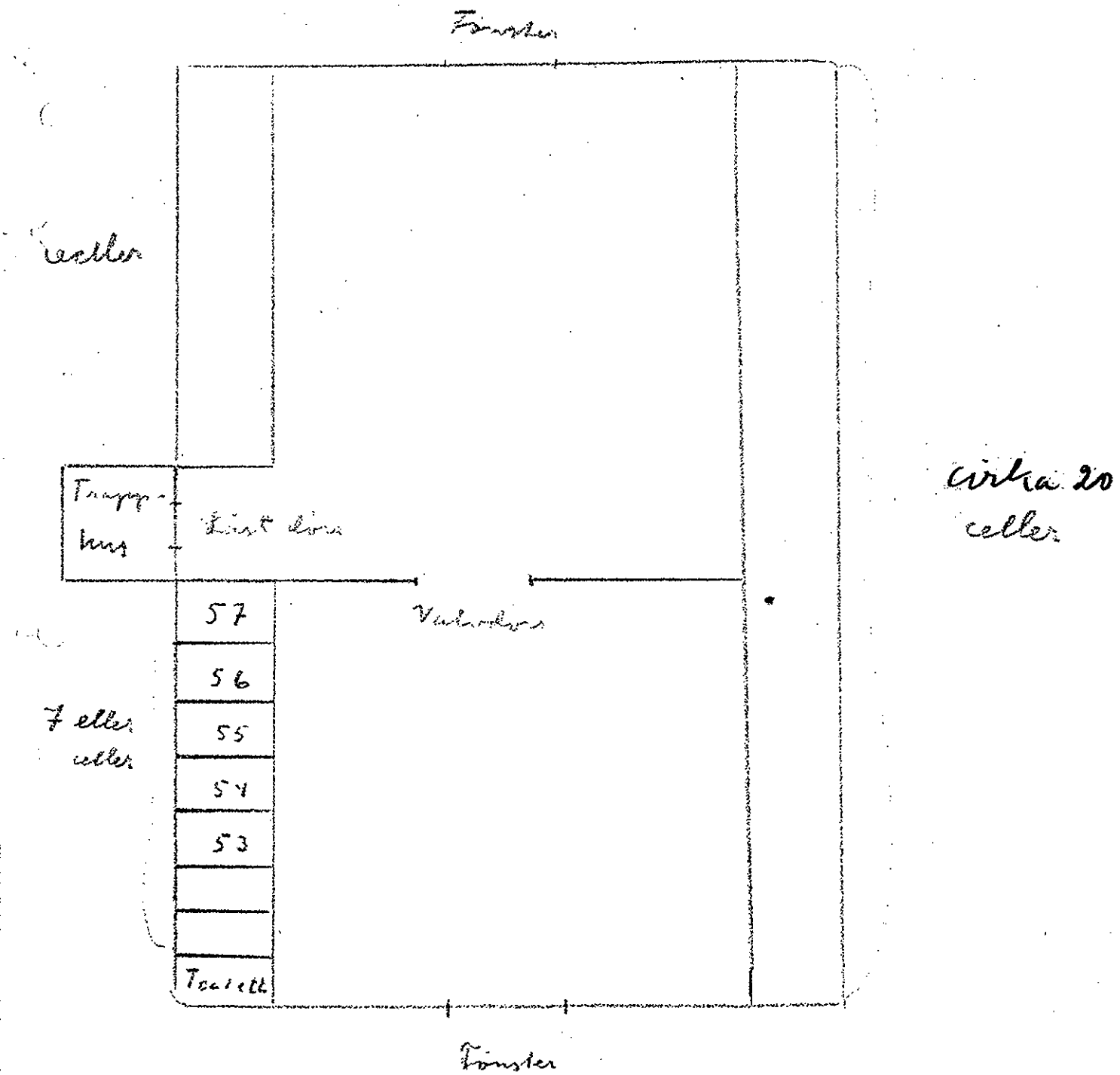

17.7.57 Leifland/is
br. Hedin + bil.
u/Leifland

Hamburg den 16 juli 1957.

Sten Lundström
p/t Generalkonsulatet
i Hamburg.

Strängt förtroligt.

1 bil.

Broder,

Med åberopande av Hedins P. M. den 6 juli 1957 ang. flygarna i Norilsk (vilken P.M. tillsammans med en sammanställning över de hittills bedrivna undersökningarna i samma ärende redan översänts till bl. a. ambassaden i Bonn) får jag i enlighet med Hedins önskan framföra följande.

Sedan jag på nytt kommit ned till Västtyskland med uppdrag att fortsätta utfrågningarna med f.d. Norilsk-fångar, har jag efter förfrågan i dag erhållit de adressuppgifter, som vid Suchdienst i Hamburg finnas tillgängliga beträffande
./. vissa i bil. 1 uppräknade personer. Adresserna äro i allmänhet relativt gamla, och man vet därför ej, om personerna nu bo kvar där. En förfrågan vid respektive Einwohnermeldeamt synes därför vara nödvändig, om man snabbt skall kunna få till stånd sammanträffanden. Därför får jag be Dig att i första hand beträffande nedan uppräknade personer låta föranstalta om en sådan undersökning.

Emil M e i s s i n g e r, Friedrich Ebertstr. 38, J ü l i c h üb. Aachen.

Dr. Rolf B o r c h e r s, f.d. 28.12.99, Ludwigstr.38, Ludwigshafen,

Erhard (Erland) H u t, f.d. 19.9.25, Jugendherberge, E i c h s t ä t t/Bayern, och

Walter E r b e n, Kraft-Käse-Werk, L i n d e n b e r g/Allgäu.

De adressater, som befinna sig ovanför trakten av

Herr Attachén Leif Leifland,
B o n n.

Bonn, har jag för avsikt att besöka, innan jag kommer till ambassaden.

Som synes, bo två av de i bilaga 1 uppräknade personerna i Berlin. Jag får därför be Dig underrätta Stockholm om detta förhållande, så att dessa personer kunna bli hörda av någon från generalkonsulatet i Berlin.

För övrigt har från Suchdienst i Hamburg utlovats ytterligare några namn på f.d. Norilsk-fångar - sådana som varit där senare än juli 1952. En sådan lista kan emellertid bli klar först i slutet av veckan och kommer då att översändas till ambassaden i Bonn.

Hjärtliga hälsningar
Din tillgivne
Sten Lundström

(Sten Lundström).

SL/Wi

Bilaga 1.

x) S c h u l z, Heinz, född 28.12.27 (1) Berlin-Schöneberg, Hauptstr. 105

K ö n i g, Manfred, (2oa) Oelerse üb. Lehrte/Hann., Nr. 17

B o r c h e r s, Dr. Rolf, ~~(ziemlich-alt)~~, född 28.12.89, Ludwigshafen, Ludwigstr. 28

M e i s s i n g e r, Emil, (22c) Jülich üb. Aachen, Friedrich-Ebertstr. 39

x M o t z n y, Hans, (1) Berlin-Staaken, Am Krummenweg 1o

E r b e n, Walter, (14b) Lindenberg/Allgäu, Kraft-Käse-Werk

H u t, Erland (Erhard), född 19.9.25, (13a) Eichstätt/Bay., Jugendherberge.

W o l f f, Paul, (21a) Gütersloh/Westf., Reckenbergerstr. 37

16.7.57.

Leifland/is

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN
flygarna i Norilsk

Bonn den 17 juli 1957.

Strängt förtroligt.

N:o		1 bil. BIL.
INK. D. N:o		
AVD. HP	GR. 1	MÅL. Er

19

Broder,

Från Lundström har jag just mottagit ett brev, i vilket han meddelar att två av de i Norilsk-ärendet namngivna, ännu icke hörda personerna enligt uppgift från Suchdienst i Hamburg torde vara bosatta i Berlin, nämligen

Heinz S c h u l z, f. 28.12.27, (1) Berlin-Schöneberg, Hauptstrasse 105; och

Hans M o t z n y , (1) Berlin-Staaken, Am Krummenweg 1

./. Jag bifogar en avskrift av Lundströms skrivelse.

u/Leif Leifland

Sekreteraren H e d i n ,
Stockholm.

Strängt förtrolig.

P.M.

Vid förfrågningar hos resp. Einwohnermeldeamt per telefon har följande upplysningar lämnats om de i Lundströms handbrev den 16 dennes nämnda f.d. Norilsk-fångarna:

Emil M e i s s i n g e r vore fortfarande bosatt i Jülich, dock under adress Basqalinistrasse 6; födelseår 1889, ej 1899;

Dr. Rolf B o r c h e r s : bei L a u k n e r , Ludwigstrasse 38, Ludwigshafen;

Erhard H u t h , (ej Erland Hut) flyttat från Eichstätt till Hannover, Andertensche Wiese 16;

Walter E r b e n , lämnat Lindenberg 1956, ovisst vart; även förfrågning hos Kraft-Käse-Werk resultatlös.

Bonn den 17 juli 1957.

(Leif Leifland)

Genomslagskopia över-
lämnad f. hr Lundström 20.7/
Lfld

Överlämnad av Mr Lundström
20/7 /Spld

Strängt förtrolig.

P. M.

angående samtal med tyske medborgaren, köpmannen Alexander S c h m u c k, född 1905, hållet onsdagen 17/7 1957 på hans kontor under adress Hamburg 1, Glockengiesserwall 2V

Schmuck är bosatt under adress Hamburg-Altona, Goethestrasse 16.

Rörande sin vistelse i olika ryska fängelser och läger lämnade Schmuck följande redogörelse:

1945 blev han krigsfånge och överfördes till ett krigsfångeläger i Kaukasus.

1949 transporterad till Ljubljanka-fängelset i Moskva, där han dömdes till 25 års arbetsläger.

Därefter överförd till Taischet och insatt i läger 019.

I slutet av 1953 frigiven därifrån och i januari 1954 ankommen till Friedland.

På särskild fråga, om Schmuck vid något tillfälle under fångenskapen hört talas om eller träffat någon svensk i samma belägenhet, förklarade han, att han endast träffat en man under fångenskapen, som utgivit sig för att vara svensk medborgare. Detta inträffade i juli 1950, då Schmuck befann sig i ett genomgångsläger i Kuybischev intill floden Wolga. Dit anlände han efter att ha erhållit sin dom i Moskva. Under de fyra veckor Schmuck uppehöll sig i lägret, lärde han känna en man, som utgav sig för att vara svensk och hette Andersson eller Andresen. Denne var förlagd till samma barack som Schmuck. Schmuck antog, att Andersson verkligen var svensk enär man kunde märka en svensk accent, när han talade tyska. Andersson var då troligen mellan 25-30 år gammal. Han uppträdde i en rysk uniform med stövlar - uniformen var dock icke försedd med gradbeteckningar.

Rörande sitt eget öde hade Andersson berättat följande för Schmuck:

Andersson blev troligen 1947 "verschleppt" i Berlin. Han sade sig ha tjänstgjort vid den "svenska militärmissionen" i Berlin. Hans far skulle vara en bekant svensk personlighet, välkänd inom industrikretsar. Modern skulle ha varit engelska till börden och syster till en välkänd engelsk general vid namn Robertson eller Richertson. Orsaken till att Andersson blev anhållen skulle ha varit, att han i någon tidskrift haft infört en av honom författad pasifistisk artikel, vilken ryssarna observerat. En bidragande orsak till

att Andersson blev anhållen, lär också ha varit att han hade tillstånd att i Berlin röra sig fritt inom alla sektorerna. Han blev anhållen, då han besökte en väninna i ostsektorn. Denna kvinna var troligen rysk agent. Andersson hade vidare för Schmuck berättat, att han haft sin bostad i en ort utanför Berlin vid namn Finsterwalde (?).

Andersson blev relativt bra behandlad efter tillfångatagandet. Ryssarna gav honom kommunistisk litteratur och ville binda honom för framtida samarbete med sovjetiska myndigheter. Såsom svensk officer skulle Andersson ha avböjt detta. Ungefär ett halvår efter tillfångatagandet transporterades han till Moskva, där han isolerades i ett hus, där han blev försedd med mer sovjetisk propagandalitteratur. Trots ytterligare påtryckningar avböjde han dock samarbetet med ryssarna och blev därför insatt i fängelse.

Andersson hade vidare berättat för Schmuck, att han lyckats utverka en audiens hos den numera avlidne minister Wischinsky, inför vilken han protesterat mot sin behandling - dock utan framgång. Andersson blev dömd till 2o eller 25 års straff. Förutvarande MGB-ministern Abakumov lär ha förklarat för Andersson, att han vore ett specialfall, och att han icke behövde arbeta i läger, samt att han dessutom skulle erhålla 15o rubel i månaden.

Andersson väntade liksom Schmuck i Kuybischev på vidaretransport till något ryskt fångläger. Sedan sommaren 195o hade Schmuck icke hört talas vidare om Andersson. Denne hade slutligen berättat, att han under fångenskapen dittills icke tillåtits skriva till sina anhöriga i Sverige.

xxxxxxx

På fråga, om Schmuck i Taischet lärt känna någon man, som utgivit sig för att vara svensk, förklarade han, att så ej var fallet. Icke heller sedan han meddelats det signalement på den föregivne svensken, som Langhagel lämnat, kunde han erinra sig något härom.

Schmuck visades slutligen den serie fotografier, jag medför, men han sade sig icke tidigare ha sett någon av de avbildade.

För den händelse Schmuck skulle erinra sig den man, Langhagel åsyftat, skulle han lämna underrättelse härom till generalkonsulatet i Hamburg.

Hamburg den 17 juli 1957.

(Sten Lundström).

Strängt förtroligt P. M.

angående samtal med tyske medborgaren studeranden Karl-Heinz L a n g h a g e l, född den 26/8 1919, hållet tisdagen den 16/7 1957 i hans tillfälliga bostad i Wilhelmshaven, Hochschuldorf 46/1.

Samtalet med Langhagen kom till stånd med anledning av uppgift i hbr. 1/7 1957 Leifland/Lorentzon, att Langhagel skulle ha befunnit sig i ett läger i Norilsk. Vid mitt samtal med honom uppgav han emellertid, att han aldrig varit där. Rörande sin vistelse i olika läger under den ryska fångenskapen lämnade han nedanstående redogörelse:

1949 tillfångatagen i Thüringen i samband med ett försök att därifrån hämta anhöriga till Västtyskland.

1950 avtransporterad till Ryssland och överförd till Taischet, läger 019, Tschuna, DUK, där han blev kvar till oktober 1954.

Oktober-november 1954 i Taischet, läger 026, Anseba.

November 1954 - april 1955: Taischet, läger 043, Anseba.

Därifrån till Taischet, läger 011-013, till oktober 1955.

20/10 1955 ankommen till Friedland efter frigivningen.

På särskild fråga förklarade Langhagel, att han under sin fångenskap endast träffat en man, som uppgivit sig vara svensk. Denne träffade Langhagel någon gång under år 1951 och var tillsammans med honom fram till 1954 i Taischet, läger 019, Tschuna, DUK. Under deras gemensamma vistelse i lägret talade "svensken" ej så mycket med Langhagel eller andra icke-ryssar. Beträffande sig själv hade dock "svensken" vid något tillfälle talat om, att hans föräldrar varit svenska medborgare men utvandrat och bosatt sig i trakten av Leningrad, troligen redan före första världskriget. Båda föräldrarna lära numera vara avlidna. "Svensken" torde aldrig ha varit i Sverige och kunde ej heller tala svenska. Däremot kunde han uttrycka sig perfekt på ryska, engelska och tyska. Han torde ha varit i lägret sedan 1947, och det är möjligt, att han tidigare befunnit sig i andra ryska läger. Såvitt Langhagel kände till, lär "svensken" ha blivit tillfångatagen i Leningrad. Langhagel trodde icke, att "svensken" deltagit i krigshändelserna på tysk sida. Mannen lär ha en "Onkel" bosatt i Sverige. Något närmare beträffande denne kände Langhagel icke till, ej heller kunde han erinra sig "svenskens" namn. Uppgift härom kan möjligen lämnas av två andra medfångar från Taischet, nämligen:

Ullimportören Alexander S c h m u c k, Hamburg 1, Glockengiesserwall 2, och

Harald K ö n i g (troligen officer i tyska flygvapnet), Berlin-Steglitz, Mariendorferstr. 14.

SL/Wi

Langhagen beskrev "svensken" på följande sätt:

Han torde vara född omkring 1925, har smärt kroppsbyggnad och var ungefär 180 cm. lång, mörkt hår, bärare av glasögon.

Trots att "svensken" ej var någon "Spitzeltyp", hade han dock relativt lindrigt arbete i lägret. Ryssarna höllo honom för att vara rysk medborgare.

Rent tillfälligt träffade Langhagel "svensken" vid ett senare tillfälle, nämligen någon gång tidigt under år 1955 i Taischet läger 045, Anseba, där de varit tillsammans under en dag.

Langhagel höll för troligt, att "svensken" var rysk medborgare, men att han, sedan han märkt, att utlänningar börjat frigivas från de olika lägren, försökt att bliva betraktad såsom svensk för att därigenom kunna få en möjlighet att själv bliva frigiven.

Hamburg den 17 juli 1957.

(Sten Lundström).

Leifland/is

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

Bonn den 22 juli 1957.

Strängt förtroligt.

N:o	1 bil.	BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

19

Broder,

./. För Din kännedom ber jag närslutet få översända en P.M. angående ett samtal med magister S i l d e i Lettiska Röda Korsets Tysklandscentral. Som Du ser kan det dröja någon tid innan vi får klarhet om huruvida vi skall lyckas spåra upp Baltins' dotter.

Jag vill tillägga att enligt Sildes informationer skulle huvuddelen av dem, vilkas repatriering nu krävs från tysk sida vid de i dag påbörjade tysk-sovjetiska förhandlingarna, vistas i Kasakstan samt i områdena kring Krasnojarsk och norr om Mongoliet. I dessa regioner funnes flera fängelser, läger och kolonier med bland annat lettisk arbetskraft, varför Silde - därest repatrieringsförhandlingarna går i lås - hoppades kunna få ytterligare informationer om letterna i Sovjet.

u/ Leif Leifland

Sekreteraren G. L o r e n t z o n,
Stockholm.

Xp 24/7 m.k./Zfld

Leifland/is hbr Leifland/Lorentzon d.22.7.57.

Strängt förtrolig.

P.M.

över samtal med mag.jur. S i l d e , Lettiska Röda Korset, Bad Cannstatt.

Jag besökte i går chefen för Lettiska Röda Korsets avdelningskontor i Tyskland, mag.jur. S i l d e (Bad Cannstatt bei Stuttgart, Zuckerbergstrasse 153) för att med honom diskutera möjligheterna att spåra upp Baltins' dotter i första äktenskapet, vilken enligt uppgifter från fru Lapins och redaktör Lesins torde vara bosatt i Västtyskland (jfr Lorentzons P.M. över samtal med fru Lapins den 17 juni i år och min P.M. över samtal med redaktör Kovalevski damma dag). Vi gick gemensamt igenom organisationens kartotek - tyvärr både ofullständigt och inaktuellt - och fann att följande uppgifter möjligen skulle kunna avse fru Baltins och hennes dotter:

Vera Baltins f. 1907; dottern Vija f. 1942; enligt senaste införda uppgifter (5 juni 1948) bosatta i Schleswig, (24) Grunewald II; möjligen senare flyttat till Eutin.

Elsa Baltins, f. 2 oktober 1910; dottern Ilse, f. 31 maj 1942. Före flykten till Tyskland bosatta i garnisonsstaden Silupe vid lettisk-sovjetiska gränsen. I Tyskland registrerade i staden Oldenburg.

Alma Baltins, f. 12 juni 1903 (flicknamn Kamete); dottern Ingrida, född 15 mars 1931. I februari 1949 bosatta i Würzburg, Infanterikaserne.

Vivija Baltins, f. 5 augusti 1925, student i Riga; modern okänd. I januari 1948 registrerad i Regensburg, v.d. Tann-Kaserne; då tuberkulossjuk.

Ytterligare några personer - Baltins synes vara ett relativt vanligt namn i Lettland; kartoteket upptog väl dryga femtiotalet kort - skulle möjligen komma ifråga, men födelse- och andra uppgifter beträffande dem passar icke helt.

Då dessa uppgifter alltså avser förhållandena för sju och åtta år sedan, komme det enligt Silde att stöta på avsevärda svårigheter att fastställa de aktuella adresserna - om nu Baltins' första fru och hans dotter fortfarande vore bosatta i Tyskland: huvudparten av de lettiska flyktingarna hade emigrerat till framför allt Kanada och Förenta Staterna. Silde föreslog därför att jag genom fru Lapins eller redaktör Lesins skulle söka få konkretare uppgifter (exempelvis förnamn, födelseort och- dag, moderns flicknamn, senaste bosättningsort före flykten från Lettland) och att man därefter på grundval av detta material skulle söka fastställa dotterns nuvarande adress. Utöver Röda Korsets kartotek i Bad Cannstatt skulle man därvid kunna konsultera det centrala flyktingregistret för letter i Münster.

+ + + + +

Enligt Silde hade endast sex av de närmare 10.000 krigsfångar, som fått lämna Sovjetunionen efter överenskommelsen mellan Adenauer och Bulganin i september 1955, varit lettiska medborgare eller - genom bosättning eller släktskap - haft närmare anknytning till Lettland. Ingen av dessa sex hade vistats i Norilsk.

Bonn den 22 juli 1957.

(Leif Leifland)

Avskrift

Överlämnat av hr Lundström 22/7 Sfld.

Deutsches Rotes Kreuz
Suchdienst Hamburg

Abteilung II (Zivilgefangene in der UdSSR)

(24 a) Hamburg-Osdorf, den 19.7.57
Blomkamp 51

AZ.: AII/Mö/Hm.
Bei Beantwortung bitte angeben!

An die
Schwedische Botschaft in Bonn
z.Hd. Herrn L u n d s t r ö m

(22c) B o n n
Koblenzer Str. 91

Betr.: Heimkehrerermittlung.
Bezug: Ihr persönlicher Besuch auf unserer Dienststelle am 15. und 16.7.1957.

Sehr geehrter Herr Lundström!

Als Anlage übersenden wir Ihnen eine Liste mit Namen und Anschriften von Heimkehrern, die in dem Gebiet Norilsk s.Zt. in der Sovjetunion zurückgehalten wurden und entweder selber in dem Lager waren, mindestens aber über das Lager Angaben beim Suchdienst Hamburg abgaben.

Wir möchten ausdrücklich betonen, dass es sich um solche Heimkehrer handelt, die ab Juli 1952 von der Lagergruppe Norilsk sprechen. Eine genaue Ueberprüfung unserer Lagerkartei ergab, dass wir bis zur Stunde nicht in der Lage sind, Ihnen weitere Heimkehrernamen aufzugeben, jedoch bitten wir Sie, falls weitere benötigt werden, sich ohne weiteres an uns zu wenden, da zwischen zeitlich die Möglichkeit besteht, dass neue Heimkehrer Aussagen über dasGebiet Norilsk abgaben.

Mit freundlichen Grüssen
i.A.

Gez. Möller

Avskrift.

Heimkehreranschriften

Friedr. Wilh. Berndt	(1) Berlin-Grunewald Salzbrunnerstr. 38
Johann Distl	(21) Gladbeck/Westf., Glatzerstr. 8
Rudolf Metzner	(1) Berlin-Friedenay, Südwestkorso 70
Klaus Vogt - Hesse	(21a) Minden/Westf., Fischerallee 4
Dipl.-Ing. Dröge	(20b) Braunschweig, Kalandstr. 12
Dr.Ing. Joachim Babrowski	(20b) Braunschweig, Heinrichstr. 11
Josef Busch	(22a) Oberhausen-Sterkrade, Neugahlenstr. 21
Anton Swalentz	St. Genesius/Belgien Lindenstr. 64
Viktor Jonda	(20b) Einbeck/Hannover Gartenstr. 20
Peter Paul Werner	(14a) Stuttgart, Stafflenbergstr. 1
Anton Swierzy	(1) Berlin-Charlottenburg Pestalozzistr. 78
Alois Schafferschick	(20) Hannover-Linden, Herforderstrasse 23
Horst Mirus	(22a) Wuppertal-Elberfeld, Cronenbergerstr. 86
Herbert Könnicke	(1) Berlin SO 36, Falckensteinstr. 14
Eleonore Rumi	(23) Hellern Krs. Osnabrück, Lünsebrink 4
Hans Raulf	(1) Berlin-Schmargendorf, Heiligendammerstr. 24
Eduard Dümmler	(1) Berlin-Neukölln, Flughafenstr. 6/12
Siegfried Bigüs	(14a) Stuttgart (Bitte über Einwohnermeldeamt die genaue Anschrift einholen

D.N. 18/7-55/Zfed

Efter utrensningen i Ryssland

vore det naturligt att den svenska regeringen tog upp sådana affärer i vilka de nu avskedade ryska politikerna kan antas ha spelat eller åtminstone kan påstås ha spelat en avgörande roll. Vi syftar naturligtvis främst på Wallenbergaffären samt på frågan om nedskjutningen av svenska flygplan och svenska flygare på sommaren 1952. Vad Wallenbergaffären beträffar innebar ju den ryska regeringens förklaringar från i våras att tidigare ryska myndigheter, främst nu avlidne utrikesministern Vysjinskij, under en följd av år lämnat den svenska regeringen oriktiga upplysningar. Det ligger nära till hands att fråga de nuvarande ryska ledarna om möjligen något liknande varit fallet i fråga om de myndigheter och personer som haft hand om saken under senare år, särskilt då Molotov och Sjepilov. Beträffande nedskjutningarna 1952 är ett liknande resonemang tillämpligt. Det vore egendomligt om den svenska regeringen inte skulle våga begagna omvälvningen i Ryssland till en hänvändelse som möjligen kunde leda till korrektare och fullständigare meddelanden och kanske rent av till att i Ryssland fängslade svenska medborgare får komma tillbaka.

Lundström/is

Bonn, den 22. Juli 1957.
Koblenzer Str. 91

Deutsches Rotes Kreuz,
Suchdienst Hamburg,
Hamburg-Osdorf,
Blomkamp 51.

Sehr geehrter Herr Möller,

Ich beehre mich, den Empfang des Schreibens vom 19. Juli zu bestätigen, und danke verbindlichst für die damit übersandte Liste über deutsche Staatsangehörige, welche sich im Lager Norilsk nach Juli 1952 befanden.

Mit freundlichen Grüssen

(S. Lundström)

Xp. 22/7 Zpd

Lundströms resrutt
fr.o.m. 22/7-57

Lauschied -	Jeschkovsky, Fritz (uppg.fr. Storbritannien)
Neustadt -	Ettler, H. (nämnd av Glauning)
Ludwigshafen -	Borchers, Rolf, Dr. (nämnd av Wischnewski)
Heidelberg -	Nickau (nämnd av Glauning)
Stuttgart -	Jonda, Viktor (uppg. fr. Suchdienst Hamburg)
Heidenheim -	Leutelt, Helmuth, Dr.
München -	DRK Suchdienst
Wuppertal -	Mirus, Horst (uppg. fr. Suchdienst, Hamburg)
Velbert -	Dietrich, Hans (nämnd av Wischnewski)
Oberhausen -	Busch, Josef (uppg. fr. Suchdienst Hamburg)
Osnabrück -	Rumi, Eleonore (uppg. fr. Suchdienst Hamburg)
Hannover -	Lück, Ruth (uppg. fr. Suchdienst Hamburg)
Hannover -	Huth, Erland (nämnd av Szemeitzke)
Hamburg -	Rudisch, Willy (nämnd av Meissinger)

*

Lundström/BJ

Sten Lundström
p.t. Ambassaden i Bonn.

Bonn den 22 juli 1957.
Strängt förtroligt.
7 bil.

Broder,

./1-5 Härmed översändes P.M. över samtal med H. Kochheim, P. Wolff, C. Christen, M. König och E. Meissinger. Som synes har undersökningarna hittills lämnat negativt resultat.

./6-7 Idag mottog jag bifogade skrivelse jämte bilaga från Suchdienst i Hamburg. Av de nämnda hemsända fångarna har ju ett flertal adresser i Berlin och kan kanske höras genom Generalkonsulatets försorg.

Min avsikt är att nu fullfölja utfrågningarna här i Västtyskland, varunder Leifland kommer att vara närmare underrättad om mina förflyttningar.

(Sten Lundström)

Herr Sekreteraren G. L o r e n t z o n,
Stockholm.

Xp. m. K. 27/7 /Zfes

Lundström/BJ

Strängt förtrolig.

P. M.

ang. samtal med tyske medborgaren Hansjochen K o c h - h e i m född den 13 juli 1929, hållet söndagen den 21 juli 1957 i hans bostad Marburg an der Lahn, Hornbergweg 1.

Rörande sin fångenskap i olika ryska läger lämnade Kochheim följande redogörelse.

1949 blev han anhållen i Tysklands östzon och överfördes inom kort tid till Sovjetunionen, där han passerade ett flertal olika perisilkor. Redan 1949 överfördes han till Taischet, där han sedan blev kvar till 1955. I Taischet har han varit insatt i lägerpunkterna 048, 043, 011 och 013. Den 4 oktober 1955 fick han lämna Taischet och fördes över Brest-Litovsk till Fürstenwalde, dit han anlände efter frigivningen den 16 i samma månad.

Kochheim förklarade, att han, som synes av ovanstående redogörelse, aldrig varit i Norilsk-området. Då jag förklarade att advokaten Glauning uppgivit att Kochheim varit i Norilsk, uppgav denne att Glauning måtte ha blandat ihop sina minnen av medfångarna. Kochheim och Glauning hade träffats 1954 i lägerpunkt 011 i Taischet. Vid samma tidpunkt kom också Wielfred Busch dit, efter att tidigare ha varit i Norilsk. Det är troligt att Glauning förväxlat Busch' och Kochheims tidigare vistelseorter under fångenskapen.

Under sin vistelse i ryska läger har Kochheim aldrig hört talas om att någon svensk skulle hållas fången där.

Kochheim har i Taischet också träffat andra fångar, som varit i Norilsk, men han kan numera ej erinra sig namnen på någon sådan f.d. fånge.

Rörande storleken av de olika lägerpunkterna i Taischet förklarade Kochheim, att i lägerpunkt 048 finns mellan 1.500 och 1.800 fångar insatta. I de övriga lägerpunkterna där Kochheim varit befann sig mellan 1.000 - 1.200 fångar.

Bonn den 22 juli 1957.

(S. Lundström)

Lundström/BJ

Strängt förtrolig.

P. M.

ang. samtal med tyske medborgaren, mekanikern Paul W o l f f , hållet i hans bostad i Gütersloh, Koloingstrasse 17, söndagen den 21 juli 1957.

Rörande sin fångenskap i Ryssland lämnade Wolff följande uppgifter.

1948 tillfångatagen och förd till Sever-Uralsk, där han blev kvar i ca. fyra månader. Därefter överförd till Krasnogjarsk via några genomgångsläger. I Krasnogjarsk sammanställdes en transportgrupp, som med ett fartyg på floden Jenissej fördes till Dudinka, dit han anlände på hösten 1949. Han insattes då i lägerpunkt 4 i Norilsk men fick påföljande år flytta över till lägerpunkt 1, där han var kvar under flera år. I oktober 1954 överfördes han till ITL-lägret nr 13. I januari 1955 fick han med flygplan lämna Norilsk och kom då till Taischet. Där var han insatt i flera olika underläger. Han blev den 19 oktober 1955 frigiven i Fürstenwalde invid Berlin. Först den 17 november 1955 kom han till Friedland efter att under mellantiden ha sökt förbindelse med sin hustru i Berlin.

På särskild fråga förklarade Wolff, att han under fångenskapen icke träffat eller hört talas om någon svensk i samma belägenhet. På fråga förklarade han vidare att namnet Baltins var honom alldeles obekant. Jag förde därefter på tal den man, som i Norilsk lär ha gått omkring utan huvudbonad även i den strängaste kyla. Wolff förklarade att, såvitt han kunde erinra sig, denne persons namn torde vara Bierstätt eller något liknande. Wolff kände icke till någonting om denne mans medborgarskap. De hade ej heller någonsin talat med varandra.

Slutligen förklarade Wolff, att han under vistelsen i Norilsk varit mycket svårt sjuk och att han därför ej har så många minnen av medfångar från denna tid.

Bonn den 22 juli 1957.

(S. Lundström)

Lundström/BJ

Strängt förtrolig.

P. M.

ang. samtal med tyska medborgaren fru Christel C h r i s t e r
född 1924, hållet torsdagen den 18 juli 1957 i hennes bostad
i Clausthal-Zetterfeld, Stettinerstrasse 5.

Fru Christen uppgav, att hon varit i Norilsk-området åren 1945-1947 men icke vid något senare tillfälle.

Hon blev tillfångatagen 1945 och överfördes genast till Norilsk-området. Hon insattes i ett strafläger, där de internerade till största delen bestod av ryssar. 1947 överfördes hon till Chuwaschen, varifrån hon 1950 fick flytta till Krassnogorssk, Härifrån fördes hon vidare till Borowitschi och Kiew. Hon blev frigiven 1953 och anlände den 26 september nämnda år till Friedland.

På fråga förklarade fru Christen, att hon under fångenskapen aldrig hört talas om någon svensk i samma belägenhet.

Hon kunde icke erinra sig hur de olika lägerpunkterna benämndes i Norilsk-området. Där hade hon varit sysselsatt med kolbrytningsarbeten. Isoleringen hade varit synnerligen sträng, och de olika arbetsgrupperna lämnades aldrig tillfälle att tala med varandra.

Bonn den 22 juli 1957.

(S. Lundström)

Lundström/BJ

Strängt förtrolig.

P. M.

ang. samtal med tyske medborgaren, kontoristen Manfred K ö n i g , född 1928, hållet fredagen den 19 juli 1957 i hans bostad i Hagen-Delstern, Delsternerstrasse 116.

Rörande sin vistelse i olika ryska fångläger lämnade König nedanstående redogörelse.

Den 13 maj 1945 fånge i Ost-Preussen förd över Willna till Archangelsk, ankom 2 oktober 1945 till Norilsk, omedelbart insatt i ITL-läger 6. 1946 överfö d till ITL-läger 3. Hösten 1948 insatt i Gorlag 5. Framtill den 19 juni 1953 fick König därefter flera gånger flytta mellan Gorlag 5 och Gorlag 4. Den 19 juli 1953 transporterades han till Krasnogjarsk, varifrån han över Swerlovsk fördes via Moskva och Willna till Tapiau, där han fick vara kvar till den 25 december 1953. Sistnämnda dag fick han anträda en transport över Brest-Litovsk - Warszawa - Frankfurt an der Oder och senare med buss till Friedland.

På särskild fråga förklarade König, att han aldrig hört talas om några svenskar i fångenskap i Sovjetunionen. Namnet Baltins var för honom alldeles obekant.

König känner till att under det han vistades i Tapiau fanns där 33 andra tyska fångar, som tidigare varit internerade i Norilsk-området. König har emellertid numera inga förbindelser med dem och kommer ej heller längre ihåg namnet på någon a f.d. fångar.

Under det att König var internerad i Gorlag 4 och Gorlag fick han utföra byggnadsarbeten i samband med att staden Norilsk byggdes upp.

Den fotografiserie, som jag medför, visade jag för König, men han förklarade, att han icke kunde känna igen någon av de avbildade.

Bonn den 22 juli 1957.

(S. Lundström)

Lundström/BJ

Strängt förtrolig.

P. M.

ang. samtal med tyske medborgaren, mekanikern Emil Meissinger, född 1923, hållet lördagen den 20 juli 1957 i hans bostad Jülich, Pasqalinistrasse 6.

Den 6 oktober 1944 blev Meissinger krigsfånge vid den ungersk-rumänska gränsen, varifrån han fördes till Stalingrad. Efter ett flyktförsök greps han på nytt vid gränsen till Turkiet och överfördes då till Moskva, där han i juli 1945 insattes i Ljubljanskaja-fängelset. Efter en tid flyttades han till Butyrskaja-fängelset och därefter till Woronesh, dit han anlände i början av 1946. Kort därefter fick han medföljа en järnvägstransport till Kuibyshev, där han fick vara kvar till sommaren 1946. Då fördes han med en transport till Krasnogjarsk, varifrån han utefter floden Jenissej på ett fartyg fördes till Dudinka. Transporten varade ungefär 17-18 dagar. Från Dudinka fördes Meissinger vidare över smalspårsjärnvägen till Norilsk (5110/32). Meissinger kan inte erinra sig i vilka olika lägerpunkter han befunnit sig i Norilsk. Till en början arbetade han i ett kopparverk men flyttades 1949 till Kartoschanen-lägret, som ligger i Norilsk strax söder om den smalspåriga järnvägen. Där fick han vara kvar till 1953, varefter han efter upproret i Norilsk (den 4 juni 1953) i början av augusti 1953 överfördes till Kamschatka. Därifrån blev han hösten 1954 transporterad till Swerdlovsk, delvis med flygplan, med ankomst till sistnämnda stad den 3 eller 4 oktober 1954. Den 13 oktober 1955 fördes han med en transport västerut men fick avbryta resan i Potma, varifrån han först i december samma år blev frigiven och fick återresa till Västtyskland. Den 17 december 1955 anlände han till Friedland.

Förutom ryssar, balter och tyskar har Meissinger i Norilsk träffat såväl holländare, fransmän, tjecker, polacker

som belgar. Däremot kan han inte påminna sig att han hört talas om att någon svensk skulle hållas fången där eller i något annat område i Sovjetunionen. På fråga om Meissinger kände till någon balt vid namn Baltins svarade han, att han aldrig hört namnet tidigare. Beträffande sina tyska medfångar i Norilsk kunde Meissinger blott erinra sig en vid namn, nämligen Willi R u d i s h , som efter frigivningen lär ha bosatt sig i Hamburg-Ottmarschei.

I Kartoschanen-lägret, där endast omkring 320 man var insatta, fick internerna arbeta med röjning för vägar.

Sedan jag för Meissinger visat den av mig medförda fotografiserien uppgav han, att han inte kunde känna igen någon av de avbildade.

Bonn den 22 juli 1957.

(S. Lundström)

Dagens Nyheter 24/7-57

UD fortsätter undersökningen om flygarnas öde

Utrikesdepartementet bekräftade på tisdagen officiellt att man bedriver undersökningar på grundval av uppgifterna från en lettisk kvinna att fyra svenska flygare skulle finnas i fånglägret Norilsk i norra Sibirien. Det material som framkommit hittills är emellertid mycket sprött, säger man, och tillåter ännu inga slutsatser, vare sig i bekräftande eller dementerande riktning.

Det var den 12 juni 1952, som ett obeväpnat svenskt militärplan, en DC 3:a, försvann i Östersjön. Fynd av en skadad gummilivbåt bevisade senare att flygplanet nedskjutits. Ombord befann sig åtta man tillhörande flygvapnet. Några dagar senare nedsköts ett svenskt Catalinaplan av ryssarna. De sju ombordvarande räddades. I den officiella notväxlingen med Moskva drog man av indiciematerialet den slutsatsen att DC 3:an "störtat och besättningen omkommit".

I själva verket har man inom UD aldrig släppt tanken att de ombordvarande kan ha fiskats upp men det har inte funnits tillstymmelse till tecken som bestyrker en sådan tanke och man har inte kunnat ta upp en undersökning.

Forts. sidan åtta, spalt tre.

(Forts. från sidan 1)

UD...

Slutgiltig rapport dröjer ännu några månader

Fånglägret Norilsk ligger i norra Sibirien, öster om floden Jenisej.

I mars i år kom så meddelandet att en lettisk kvinna som kommit över till Västtyskland hade upplysningar om svenska flygare i ett ryskt fångläger. Hon hade fått dem innan hon lämnade Riga av en f d lettisk officer som i lägret Norilsk träffat fyra svenska flygare, som uppgett sig ha blivit nedskjutna över Östersjön.

Först avfärdade man historien på UD då man trodde att det rörde sig om en sammanblandning med en annan uppgift som dykt upp flera gånger och där det rört sig om svensktalande balter.

Sedan bl a Dagens Nyheters Tysklandskorrespondent Bo Jarborg intervjuat den lettiska kvinnan och funnit henne trovärdig tog UD upp saken.

Några uppgifter utöver de i ingressen lämnade vill man inte f n ge på UD om hur undersökningen fortlöpt. Detta är mycket naturligt eftersom det ju måste röra sig om mycket känsliga vittnesmålsupptaganden bland från lägret i Norilsk repatrierade fångar i olika länder. Likaså måste en undersökning av detta slag ideligen leda in på sidospår och återvändsgränder.

Det enda man i UD vill tillägga är att någon definitiv rapport om undersökningen inte kan väntas de närmaste veckorna utan torde bli en fråga om månader.

20 000 fångar i Norilsk

Lägret i Norilsk är emellertid inte alldeles okänt. På bättre kartor finns platsen utsatt, öster om floden Jenisej i norra Sibirien. Klientelet lär vara en blandning av kriminella ryska element, krigsfångar och civila utlänningar. En uppgift anger antalet interner till strax under 20 000. Den svenska undersökningens uppgift har givetvis varit att ringa in personer som varit fångar i Norilsk.

Den lettiska kvinnans sagesman, den f d officeren, befinner sig i Riga och är således inte inom räckhåll för några svenska undersökningar.

Lundström/BJ

Överlämnat av hr Lundström 31/7

Sten Lundström
p.t. Ambassaden
i Bonn.

Bonn den 31 juli 1957.
Strängt förtroligt.

Ifed.

Broder,

Härmed översändes bifogade P.M. angående samtal med tyska medborgarna

F. Jeschkovsky
V. Jonda
H. Leutelt (jämte bilaga)
H. Ettler
G. Nickau
F. Bayer
R. Borchers
A. Haufe
A. Wendt
W. Kündahl
H. Dietrich och
H. Mirus.

Dessutom närslutes en P.M. angående upplysningar, som inhämtats vid besök hos Suchdienst i München den 25 juli 1957.

Avsikten är att intervjuerna fortsätter med de ännu ej utfrågade, som har adresser här i Västtyskland.

(Sten Lundström)

Herr Sekreteraren S.-F. Hedén,
Stockholm.

Lundström/BJ

Strängt förtroligt.

P. M.

angående samtal med tyske medborgaren, montören Fritz Gustav J e s c h k o v s k y, född den 21 november 1899, hållet tisdagen den 23 juli 1957 i hans bostad i Lauschied, Kr. Kreuznach, Bärweilerstrasse 11.

Samtalet med Jeschkovsky kom till stånd med anledning av att tidigare från brittiskt håll uppgivits, att han skulle känna till något om en svensk, som skulle ha befunnit sig i rysk fångenskap i ett läger i Tymscha.

Rörande de olika läger Jeschkovsky själv varit i under fångenskapen lämnade han följande redogörelse:

1945 tillfångatagen i Königsberg, varefter han hölls internerad i olika läger i Ostpreussen,

1948 förd till Ryssland och insatt i ett läger i Nischnij Tagil (i Ural-bergen),

1951 överförd till ett läger i Kuschwa,

1952 åter till Nischnij Tagil,

1953 transporterad till Krassnoturinsk,

1954 överförd till ett läger i Tymscha (i närheten av Solikamssk),

juli 1955 förd till Potma för att stanna där i fyra veckor,

därefter förflyttad till en "villa" utanför Moskva,

24 sept. 1955 anländ med en transport till Frankfurt a.O.

26 sept. 1955 ankommen till Friedland.

På min fråga om Jeschkovsky under fångenskapen själv träffat eller av sina medfångar hört berättas om någon svensk fånge, svara han till en början nej.

Rörande förhållandena i Tymscha berättade Jeschkovsky att där fanns fångar från många olika nationer. Sålunda fanns där

polska, ungerska, rumänska, bulgariska, fra ska och holländska fångar.

Då Jeschkovsky hunnit hit i sin förklaring erinrade han sig så småningom att det i Tymscha också skulle ha funnits en man som uppgivit sig vara svensk. Denne, som arbetade i en "Schreibstube", kunde tala god ryska. Jeschkovsky var sjuk då han befann sig i Tymscha och låg i en s.k. invalidbarack, medan svensken var förlagd till en annan barack i lägret. I Tymscha hölls cirka 200 man internerade, varav 18 var att betrakta som invalider. De senare var samlade i den förut omnämnda invalidbaracken medan de övriga internerna alla var förlagda i en annan stor barack, som var indelad i fyra sektioner.

Jeschkovsky har endast vid något enstaka tillfälle bytt några ord med den föregivna svensken och kan ej erinra sig något av vad som sades då. Han lämnade följande beskrivning på "svensken": Cirka 30-35 år gammal (1955), ungefär 175 cm lång, normal kroppsbyggnad, bar polisonger. (Hårfärgen kunde Jeschkovsky ej erinra sig.)

En tysk medborgare vid namn Wolfgang D ö l l e, som nu bor i Hannover under adress Suthwiesenstrasse 9 torde ha varit relativt mycket tillsammans med "svensken" enär de båda i lägret var sysselsatta i samma "Schreibstube".

Jag visade Jeschkovsky den av mig medförda fotografiserien, men han sade sig tidigare ej ha sett någon av de avbildade.

Bonn den 30 juli 1957.

(S. Lundström)

Lundström/BJ

Strängt förtrolig.

P. M.

angående samtal med tyske medborgaren, posttjänstemannen Viktor J o n d a, hållet onsdagen den 24 juli 1957 i dennes bostad i Stuttgart-Gablenberg, Pflandäckerstrasse 46.

Beträffande sin vistelse i olika läger under sin fångenskap lämnade Jonda nedanstående berättelse.

januari 1944	tillfångatagen i Nowgorod vid sjön Ilmen och från
februari - mars 1944	insatt i ett krigsfångeläger i Borowitschi (vid järnvägslinjen Leningrad-Moskva);
april 1947	transporterad via Krassnogjarssk till Dudinka;
juni 1947	framkommen till Norilsk och under cirka 14 dagar insatt i ett ITL-läger;
juli 1947	överflyttad till ett Katorschanläger, benämnt "Boff" (järnsmältverk) omedelbart intill staden Norilsk och strax söder om den smalspåriga järnvägen dit;
kort tid därefter	överförd till Katorschan läger 3 såsom sjuk p g a undernäring;
april 1948	åter till järnsmältverket;
maj 1948	överflyttad till Katorschanläger 3;
november 1953	insatt i Specialläger 3
juni/juli 1954	transporterad till Swerdlowsk;
september 1954	under hemtransport kvarhållen i Moskva;
16 december 1955	återkommen till Västtyskland över Friedland.

Till denna redogörelse ville Jonda tillfoga, att lägren i Norilsk bytte nummer två eller tre gånger, medan han vistades där.

På särskild fråga förklarade Jonda, att han under fångenskap

aldrig träffat eller hört talas om någon svensk i samma belägenhet.

Bland sina tyska medfångar i Norilsk erinrade sig Jonda

apotekaren Walter E r b e n, nu bosatt i Münster/ Westfalen, Südstrasse 81;

Kemikern Kurt W e s s e l y (sudettysk), vars adress Erben torde känna till; och

Willy R u d i c h, nu bosatt i Hamburg.

Tillfrågad svarade Jonda, att han aldrig under fångenskapen hört talas om någon lettisk medborgare vid namn Baltins.

Jag visade Jonda den fotografiserie jag medför, men han kände ej igen någon av de avbildade.

Bonn den 30 juli 1957.

(S. Lundström)

Lundström/BJ

Strängt förtrolig.

1 bil.

P. M.

angående samtal med tyske medborgaren Dr. Ing. Helmut L e u t e l t, född den 10 augusti 1908, hållet onsdagen den 24 juli 1957 i dennes bostad i Heidenheim, Weberstrasse 8.

Angående sitt tillfångatagande och sin vistelse i olika läger hänvisade Leutelt till en skriftlig redogörelse härför, som han överlämnade till mig och som till denna PM bifogas i avskrift som bilaga. Han återkom till Västtyskland över Friedland den 20 oktober 1955.

Leutelt anförde vidare att beträffande lägernumreringen tillämpades det systemet, att om en nummerbeteckning inleddes med en 0:a, t.ex. 051, var det fråga om ett politiskt läger. Ingick däremot en 0:a som andra siffra i nummerbeteckningen, t.ex. 501, var det i stället fråga om ett läger för kriminella fångar. På detta sätt tillämpades i varje fall sedan 1948 numreringssystemet.

Som framgår av Leutelts redogörelse för sin vistelse i olika läger, var han aldrig förlagd till Norilsk.

Någon gång under åren 1949-1950 träffade Leutelt i Taischet, lägerpunkt 021, Glauning för första gången. De kom därefter att vara tillsammans i ungefär fem år.

Då jag omtalade för Leutelt att Glauning uppgivit, att Leutelt skulle ha varit internerad i Norilsk, förklarade han, att detta måste bero på ett minnesfel eller förväxling från Glaunings sida.

Till Taischet kom emellertid efter sommaren 1953 flera grupper med interner, som tidigare varit insatta i Norilsk, och som deltagit i ett uppror där. På grund av önskan att nedbringa riskerna för att upprorstendenserna skulle sprida sig i Taischet, höll lägerledningen till en början de f.d. Norilsk-fångarna isolerade från de övriga fångarna i Taishet.

Leutelt erinrade sig under vårt samtal, att han under hemtransporten till Västtyskland av en tysk fått höra, att "folk

från skandinaviska länder fanns i Norilsk". På grund av att det numera finns vissa luckor i Leutelts minne sade han sig omöjligen kunna påminna sig vem som sagt detta. Ej heller kan han uttala sig om huruvida någon av de åsyftade skulle ha varit svensk.

Namnen Baltins och Wallenberg var fullkomligt okända för Leutelt.

Sedan jag för Leutelt visat den av mig medförda fotografiserien förklarade han, att han ej kände igen någon av de avbildade.

Bonn den 30 juli 1957.

(S. Lundström)

Avskrift

Dr.Ing. Helmut Leutelt 14.11.55.

Beantwortung der im Rundschreiben - Brief bestellten Fragen:

1. Die im Militaer gedient. War Exportingenieur in der Mandschurei. Von 1940 mit meiner Frau in Mukden. Dort vom Russlandkrieg überrascht. Verschleppt am 5. Oktober 1945, durch sowjetische Militärpolizei (GPU), nicht arrestiert. Packet- Postfach- Nr. war Moskau 5110/37.

2. Lager in chronologische Reihenfolge. Daten leider ungenau - vergessen:
   1. Kasalmanka im Nordural, etwa km 400 nördl. Swerdlovsk
      Dez. 1945, Jan. 1946
   2. Werchaturi, Zentrallager, etwa 20 km von Kasalmanka
      Jan. 1946 bis April 1946
   3. Barabljanka, Holzfällager, etwa 16 km von Werchaturi, Nordural April bis Sept. 1946
   4. Werchaturi, siehe (2)
      Sept., Okt. 1946
   5. Tschornaja Retschka, Holzfällager, etwa 12 km von Werchoturi
      Okt. 1946
   6. 6. Werchoturi, siehe (2)
      Nov. 1946

   Dezember und Januar 1946/47 im Gefängnis Swerdlovsk
   7. Soswo im Nordural, ebenfalls etwa 400 km nördlich Swerdlovsk, Ort der Nordural- Oberleitung der Lager (Uprawlenie) Feb. 1947 bis Nov. 1948
      zwischendurch für 2 Monate in einem Nebenlager, 4 km von Soswo, namens Nabereschni
   8. Werchaturi, siehe (2)
      Nov. 1948 bis April 1949

   Im April 1949 Umettappierung in die Speziallagergruppe Taischet
   9. Speziallager 021 auf km 45 der Trasse Taischet-Bratsk
      April 1949 bis ?? 1951 oder 1952??
   10. Speziallager 051 auf km 176 der Trasse T.-B.
      von 1951? bis April 1955
   11. Spezial - Ausländer - Lager 043 auf etwa km 280 von Taischet, nahe Bratsk, abseits der Bahnlinie
      April 1955
   12. Ausländer- Sammel- Lager 011, auf etwa km 280 an der Bahnlinie Mai, Juni 1955
   13. Ausländer- Sammel- Lager 013, auf etwa km 272 an der Bahnlinie Juli bis Oktober 1955

   Abfahrt 4. Oktober 1955

3. Lagerverhältnisse: Bis 1952 regelmässige Todesfälle durch Disfrophie und Folgeerscheinungen und durch Abschiessen. Ab 1953 grundsätzliche Änderung der Einteilung der Gesundheitskategorieen (Arbeitskategorieen), das Verhaltens der Lagerverwaltung und -bewachung. Geringfügige Besserung der Ernährung, aber Entlohnung eines Teiles der Arbeiten. Wenn erwünscht, kann ich von verschiedenen Lagern ungefähre Pläne zeichnen,

4. Arbeitseinsatz, Bezahlung und Norm:
   Ich arbeitete als: Schneeräumer, Aufräumer im Ambulatorium, Hilfs-

feldscher, Holzfäller, Zimmermann, Elektriker, Konstrukteur (auf deutsch Zeichner), Mechaniker, Baupolier, Schlosser, Schlossermeister, Werkzeug-Verwalter usw.

Lundström/BJ

Strängt förtrolig.

P. M.

angående samtal med tyske medborgaren, fabriksarbetaren Heinz E t t l e r, född den 11 september 1915, hållet fredagen den 26 juli 1957 på hans tillfälliga uppehållsplats i en kuranstalt under adress Bad Kissingen, Bismarkstrasse 7 a.

Ettler är bosatt under adress Neustadt an der Weinstrasse, Hüttenstrasse 1.

Beträffande sin ryska fångenskap lämnade Ettler nedanstående redogörelse.

1948	häktad i Dresden och därefter insatt i fängelser i Grossenheim, Finsterwalde, Werde och Potsdam (där han ådömdes 25 års tvångsarbete);
januari 1949	överförd till Sachsenhausen (Berlin);
juni 1949	flyttad till ett läger i Orscha;
11 september 1949	insatt i Butyrskaja-fängelset i Moskva och 14 dagar senare transporterad till Swerdlovsk;
i slutet av november 1949	överförd till Taischet (perisilka);
i mitten av februari 1950	förflyttad till Taischet läger 036;
december 1951	införd till en sjukbarack i Taischet läger 018 (efter olyckshändelse i samband med skogsfällning);
juni 1952	flyttad till Taischet läger 04;
19 december 1952	överförd till Taischet läger 031;
februari 1953	insatt i Taischet läger 033;

februari 1954	förflyttad till Taischet läger 018 och sysselsatt med arbeten i sjukbaracken;
september 1954	överförd till Taischet läger 307, dit fångar, som deltagit i ett uppror i Workuta också förflyttats;
januari 1955	insatt i Taischets speciella utlänningsläger, där också spanjorer och ungrare vistades utom ett flertal tyska medborgare;
kort därefter	flyttad till Taischet (perisilka) efter ytterligare dom om 1 års fängelse för olaga vapeninnehav (egenhändigt tillverkad kniv);
oktober 1955	transporterad i riktning mot Västtyskland bl.a. över Brest-Litovsk;
20 oktober 1955	ankommen till Friedland.

Som framgår av ovanstående redogörelse har Ettler - i motsats till vad Glauning uppgivit - aldrig varit i Norilsk.

Ettler träffade Glauning 1955 i det s.k. utlänningslägret i Taischet. Kort därefter blev de skilda åt men träffades ånyo under hemfärden till Västtyskland.

Till Taischet överfördes många fångar från Norilsk, vilka sommaren 1953 deltagit i ett uppror där. Såvitt Ettler kunde påminna sig - hans minne är dåligt efter den förut omnämnda olyckshändelsen, då han erhöll hjärnskakning i samband med att ha kommit under ett nedfallande träd - torde en man vid namn Arno W e n d t, tidigare socialdemokratisk riksdagsman från Dresden, ha varit internerad i Norilsk, innan han överfördes till Taischet. Ettler kunde ej erinra sig Wendts nuvarande adress men denna kunde med säkerhet erhållas av tyske medborgaren Arno H a u f e, Heppenheim/Bergstrasse, Blumenstrasse 3. Haufe, som tidigare varit socialdemokratisk riksdagsman i Dresden var även internerad i Taischet och kom där också i kontakt med många utlänningar. Troligen p g a relativt hög ålder och dåligt hälsotillstånd blev han frigiven redan 1954, Han har däremot aldrig varit i Norilsk-området.

Ettler uppgav, att han kände en tysk vid namn Heinz B e r g e r, som tidigare varit internerad i Norilsk, men som ännu skulle hållas

kvar i Sovjetunionen.

Från vistelsen i perisilkan i Taischet 1949 erinrade sig Ettler, att där fanns en fånge av lettisk härkomst, en jude vid namn G o l d m a n n. (Förnamnet kunde Ettler ej komma ihåg.) Goldmann, som kunde tala svenska språket, var gift med en svenska, vars vistelseort Ettler ej visste något om. Goldmann hade troligen blivit arresterad 1947 eller 1948 och sade sig oskyldigt ha blivit beskyld för spioneri. Han var då (1949) omkring 48-50 år gammal, 168-170 cm lång, konvex och böjd näsa samt mycket avmagrad. Goldmann, som tydligen vistats i Sverige, hade berättat något om svenska förhållanden, men Ettler kunde ej erinra sig detaljer från samtalet. De hade varit tillsammans endast under en dag.

Ettler har själv vid flera tillfällen vistats i Sverige, där han har anförvanter.

Slutligen förklarade Ettler, att han i övrigt under fångenskapen ej träffat eller hört talas om fångar, som varit svenskar eller haft svensk anknytning.

Bonn den 30 juli 1957.

(S. Lundström)

Lundström/BJ

Strängt förtrolig.

P. M.

angående samtal med tyske medborgaren, radioteknikern Gerhard N ick a u, född den 26 juni 1923, hållet fredagen den 26 juli 1957 i hans bostad i München-Obermenzing, Ortolfstrasse 13.

Beträffande sin vistelse i olika läger under sin ryska fångenskap lämnade Nickau följande redogörelse.

1944	häktad och insatt i ett läger i Reschne i Lettland;
september 1945	transporterad till Tyskland och därefter insatt i ett läger i Torgau;
december 1945	överförd till Ljubljanskajafängelset i Moskva;
december 1947	förflyttad till ett läger i Petschora;
april 1949	överförd till Taischet, där han blev kvar till oktober 1955, då han fick återvända till Västtyskland.

I Taischet var Nickau insatt i följande lägerpunkter, nämligen 08,042, 013, 011 och 013. Han kunde icke i detalj erinra sig under vilka tidsperioder han befunnit sig i de olika lägerpunkterna.

Då jag förde namnet Glauning på tal förklarade Nickau, att han träffat denne i Taischet i lägerpunkt 013 eller möjligen i 011. Glaunings uppgift om att Nickau skulle ha befunnit sig i Norilsk förklarade han troligen ha berott på ett misstag från Glaunings sida. Emellertid hade Nickau under vistelsen i Taischet ofta talat om Norilsk, enär han i Taischet träffat två ukrainare, som tidigare varit i Norilsk-området. Såvitt Nickau känner till befinner sig dessa ukrainare i rysk fångenskap.

På fråga om Nickau under fångenskapen träffat eller hört

talas om någon svensk i samma belägenhet förklarade han, att han på våren 1946 under två månader i ett fängelse i Schwerin delat cell med baron von Lanken-Wakenitz, (förnamnet kunde Nikau icke påminna sig). Denne som ägde ett gods på ön Rügen hade en dotter som skulle vara gift med en man som är närstående till familjen Bernadotte. Lanken-Wakenitz hade före fångenskapen tjänstgjort inom tyska överkommandot. Han hade för Nikau omtalat, att han lyckats utverka att svenska myndigheter intervenerade hos ryssarna som en protest mot hans häktning. Nikau kände icke till vilka förbindelser Lanken-Wakenitz i övrigt hade med Sverige. Denne gjorde ett synnerligen seriöst intryck och hade framstående språkkunskaper. Han hade omtalat att han alltsedan barndomen vid ofta återkommande tillfällen vistats i Sverige.

Nikau beskrev Lanken-Wakenitz på följande sätt: ca. 60-65 år gammal (1946), i det närmaste 200 cm lång; kraftig kroppsbyggnad dock med något framåtböjd hållning, gråvitt hår.

Nikau kände icke till något ytterligare från Lanken-Wakenitz' vidare öden.

Bonn den 30 juli 1957.

(S. Lundström)

Lundström/BJ

Strängt förtrolig.

P. M.

angående samtal med tyske medborgaren dr.ing. Fritz B a y e r, född den 31 maj 1892, hållet lördagen den 27 juli 1957 i hans bostad i Mannheim-Feudenheim, Adolf-Damaschke-Ring 33.

Beträffande sin vistelse i olika ryska läger lämnade Bayer följande redogörelse.

1945	arresterad och förd till Bautzen och
därefter	vid olika tidsperioder insatt i Mühlberg, Buchenwald, Halle, Weimar och åter i Bautzen samt därefter i Lichtenberg;
1950	förd till Sovjetunionen och insatt i Marfino ca. 7 km nordväst från Moskva i ett fängelse bland ca. 500 andra fångar;
augusti 1952	transporterad till Norilsk och insatt i Kairkan (lägerpunkt 2);
sommaren 1953	transporterad därifrån till Taischet och i olika tidsperioder insatt i lägerpunkterna 04 (invalidläger) 032, 037 och 042;
senare	överförd till en perisilka i Reschotti och därifrån i
oktober 1955	återkommen till Västtyskland över Friedland.

På fråga om Bayer under fångenskapen träffat eller hört talas om någon svensk, förklarade han att han kände till att i Norilsk fanns en man som man talade om såsom varande svensk. Bayer, som under vistelsen i Kairkan var relativt sjuk, kunde icke erinra sig några ytterligare detaljer beträffande den omnämnde mannen. I varje fall trodde sig Bayer med säkerhet kunna säga att den föregivne svensken, då Bayer vistades i Kairkan, icke var insatt i samma lägerpunkt.

För övrigt hade Bayer endast träffat en nordbo, nämligen

en finsk medborgare, vilken 1955 uppehållit sig i Reschotti läger nr 1. Denne man, som blivit häktad i samband med att han utfört ett kuriruppdrag mellan Helsingfors och Moskva, fick lämna Reschotti ett par dagar före avfärden för den transport Bayer själv tillhörde. Bayer kunde icke erinra sig finnens namn.

På fråga om Bayer kände till någon lettisk fånge vid namn Baltins förklarade han att så ej var fallet.

Bland sina medfångar från Norilsk-tiden erinrade sig Bayer följande personer.

Hermann Dröger,
Dr. Borschers,
nu bosatta i Ludwigshafen, Wittelsbacher-strasse 26.

Dr. Moser
Max Langer
nu bosatta i Braunschweig.

Samtidigt som Bayer var i Kaierkan befann sig där åtta eller nio tyska medborgare. Förutom de här uppräknade personerna fanns där också två tyskar som i samband med hemtransport fick kvarbli i Polen, samt därjämte en man, vars namn Bayer ej kan erinra sig.

Då jag visade den av mig medförda fotografiserien förklarade Bayer, att han ej kunde känna igen någon av de avbildade.

Bonn den 30 juli 1957.

(S. Lundström)

Lundström/BJ

Strängt förtrolig.

P. M.

angående samtal med tyske medborgaren Dr. Ing. Rolf B o r c h e r s, född den 28 december 1889, hållet lördagen den 27 juli 1957 i hans bostad i Ludwigshafen, Wittelsbacherstrasse 26.

Borchars uppgav beträffande sin vistelse i olika ryska fångläger följande.

Oktober 1945	tillfångatagen i Eisleben och förd till Potsdam;
maj 1946	överförd till Moskva och insatt först i Butyrskaja-fängelset och sedan i Ljubljanskaja-fängelset;
13 april 1948	anträddes transport över Krassnogjarssk till Dudinka;
28 oktober 1948	ankommen till Dudinka och omedelbart införd i ett centralsjukhus i Norilsk;
november 1948	överförd till regimläger 4 i Norilsk;
24 april 1949	flyttad till regimläger 2 (Kaierkan);
augusti 1949	insatt i ITL-läger 3;
november 1949	överförd till centralsjukhuset i Norilsk;
januari 1951	flyttad till regimläger 5;
sommaren 1951	insatt i regimläger 4;
hösten 1951	överförd till regimläger 5;
januari 1953	flyttad till regimläger 2 (Kaierkan);
maj 1954	anträddes transport till Krassnogjarssk för vidare färd till Taischet;
hösten 1954	överförd till Rechotti;
6 oktober 1955	anträddes återfärd till Västtyskland, och
20 oktober 1955	anländ till Friedland.

Under det att Borchers vistades i Kaierkan 1953 och 1954 lärde han känna en annan fånge, som utgav sig för att vara svensk. Det mest karakteristiska för denne var att han även i den strängaste kyla gick utan huvudbonad. Borchers kunde ej erinra sig mannens namn. Han beskrev honom vara cirka 40-45 år gammal (1954), högst 170 cm lång och ha ljusblont hår.

I Kaierkan var den omtalade mannen verksam som hjälpläkare och gjorde sig synnerligen omtyckt bland medfångarna.

Såvitt Borchers kunde erinra sig talade mannen aldrig om Sverige eller sina anhöriga.

Borchers var under vistelsen i Norilsk mycket sjuk och hans minnesbilder från vistelsen där är därför dåliga.

En ungersk medborgare vid namn Bela I r a n y, som nu bor i Schweiz under adress Niedau bei Biel, Knettau 23, var även i Kaierkan samtidigt med Borchers och den föregivne svensken och torde kunna lämna ytterligare upplysningar om denne.

På fråga förklarade Borchers att han under fångenskapen i övrigt aldrig träffat eller hört talas om någon svensk.

Namnet Baltins var obekant för Borchers.

Borchers kände ej igen någon av de avbildade i den av mig medförda fotografiserien.

Bonn den 31 juli 1957.

S. Lundström

(S. Lundström)

Lundström/BJ

Strängt förtrolig.

P. M.

angående samtal med tyske medborgaren f.d. Oberregierungsrat Arno H a u f e, född den 13 november 1884, hållet söndagen den 28 juli 1957 i dennes bostad i Heppenheim/Bergstrasse, Blumenstrasse 3.

Samtalet med Haufe kom till stånd med anledning av att Ettler (se mitt p.m. av den 30.7.1957) uppgivit, att Haufe i Taischet varit i kontakt med många utlänningar.

Rörande sin vistelse i olika fängelser och läger lämnade Haufe följande redogörelse.

1948	häktad i Dresden, överförd till Berlin och insatt i ett källarfängelse i Hohenschönhausen;
1 augusti 1950	transporterad till Ryssland och förd med järnväg och flyg till Alexandrowsk på ön Sachalin;
nov. 1950	förd till Taischet, sjukhuset;
22 september 1954	anträddes en transport västerut, vilken resa tog cirka fyra månader i anspråk;
december 1954	anländ till Moskva och insatt i den till Ljubljanskaja-fängelset hörande perisilkan;
efter fem - sex dagar	överförd till en "villa" i närheten av Bykowa, där general Paulus tidigare hade vistats;
18 februari 1955	ankommen till Fürstenwalde vid Frankfurt a.O.;
våren 1955	anländ till Västtyskland.

I Alexandrowsk på ön Sachalin träffade Haufe 1950 en man som sade sig vara svensk och som skulle ha råkat i rysk fångenskap i Mongoliet. Mannen var högst 40 år gammal (1950), hade kraftig kroppsbyggnad, och var cirka 170 cm lång. (Hårfärgen kunde Haufe ej påminna sig.) Den föregivne svensken

bodde i samma barack som Haufe och kunde på bristfällig tyska underhålla sig med honom. Mannen talade aldrig om Sverige eller sina anhöriga.

Haufe ville framhålla, att han under fångenskapen varit synnerligen sjuklig och att hans minne därför är mycket dåligt beträffande detaljer från denna tid.

Genom att Haufe p g a sitt dåliga hälsotillstånd kom att vara inlagd på sjukhus under längre tidsperioder, kom han även i kontakt med sjuklingar från andra närliggande läger.

Under sin vistelse i centralsjukhuset i Taischet fick Haufe reda på, att två eller tre män, som utgivit sig för att vara svenskar, vistades där. Haufe kunde ej påminna sig något av "svenskarnas" namn. Han ville emellertid framhålla, att tyske medborgaren Dr.Med. K a t z e n s t e i n (från Kassel) tjänstgjorde som överläkare på nämnda sjukhus i Taischet. Denne, som kommit till Ryssland redan 1934, kan möjligen numera ha fått återvända till Västtyskland. Han torde i så fall förmodligen kunna lämna ytterligare upplysningar om "svenskarna". Haufe kände vidare till att även tyske medborgaren Dr.Med. Hans L ö l l k e, nu bosatt i Berlin-Steglitz, Elisenstrasse 15, tjänstgjort som läkare på centralsjukhuset i Taischet.

Haufe är god vän med tyske medborgaren Regierungsoberinspektor Arno W e n d t, bosatt i Wiesbaden, Anton Wall-strasse 5. Denne har varit i rysk fångenskap och var därvid tyskarnas förtroendeman i Workuta. Såvitt Haufe kände till har Wendt däremot aldrig varit i Norilsk.

Namnet Wallenberg var obekant för Haufe.

Jag visade honom den av mig medförda fotografiserien, men han sade sig ej ha sett någon av de avbildade.

Bonn den 31 juli 1957.

(S. Lundström)

Lundström/BJ

Strängt förtrolig.

P. M.

angående samtal med tyske medborgaren Regierungsoberinspektor Arno W e n d t, född 1906, hållet söndagen den 28 juli 1957 i hans bostad i Wiesbaden, Anton Wallstrasse 5.

Beträffande sin vistelse i olika ryska fängelser och läger lämnade Wendt följande redogörelse.

7 juli 1948	häktad i Dresden och förd till Berlin, där insatt i ett fängelse i Hohenschönhausen och senare i Lichtenberg;
1 augusti 1950	anträddes transport till Ryssland, förd över Moskva och Gorki till Workuta;
1 oktober 1950	anländ till Morkuta;
21 mars 1955	transporterad till Suchobeswodnoje;
12 december 1955	återkommen till Västtyskland över Friedland.

Under fångenskapen har Wendt träffat endast en man, som kan ha anknytning med Sverige, nämligen Felix I t a l i e n e r. Han utgav sig i varje fall för att vara svensk. De träffades första gången 1950 i Berlin-Lichtenberg och därefter i maj 1955 i Suchobeswodnoje. Troligen under hösten 1955 blev Italiener förd från Suchobeswodnoje och hans senare öden är okända för Wendt. Italiener gjorde sig impopulär bland medfångarna p g a dåligt uppträdande gentemot dessa.

Wendt har efter frigivningen genom pressen fått reda på att svenske medborgaren Wallenberg varit i rysk fångenskap, men därutöver vet Wendt intet om vad som hänt Wallenberg.

Som framgår av ovan avgivna redogörelse var Wendt aldrig i Norilsk. Ettlers förmodan att så var fallet måste ha uppkommit genom någon förväxling från dennes sida.

Bonn den 31 juli 1957.

(S. Lundström)

Lundström/BJ

Strängt förtrolig.

P. M.

angående samtal med tyske medborgaren, teknikern Wilhelm K ü n d a h l, född 1903, hållet söndagen den 27 juli 1957 i hans bostad i Köln, Bernhard Letterhaus-strasse 12.

Kündahl uppgav angående sin vistelse i olika ryska fängelser och läger följande.

1945	tillfångatagen och insatt i fängelse i Wünsdorf/Berlin, därefter i Magdeburg och i Torgau;
sommaren 1947	förd via Krassnogjarssk och Dudinka till Norilsk;
sensommaren 1947	insatt i Norilsk, Gorlag 4;
våren 1949	flyttad till Norilsk, Gorlag 2;
hösten 1949	överförd på nytt till Norilsk, Gorlag 4;
våren 1950	flyttad återigen till Norilsk, Gorlag 2;
hösten 1950	på nytt till Norilsk, Gorlag 4;
23 juni 1953	överförd till Norilsk, Gorlag 5;
juli 1953	flyttad till Norilsk, Gorlag 7;
omkring 10 augusti 1953	med en transport till Dudinka och därifrån vidare till Krassnogjarssk, Novosibirsk och Moskva till Tapiau.
20 december 1953	förd vidare över Brest-Litovsk och Warzawa till Frankfurt a.O.
28 december 1953.	anländ till Friedland.

Under fångenskapen sade sig Kündahl aldrig ha träffat eller hört talas om någon svensk fånge.

Namnet Baltins var obekant för Kündahl.

Han kände ej igen någon av de avbildade i den av mig förevisade fotografiserien.

På fråga om Kündahl kunde namngiva andra f.d. Norilsk-fångar

räknade han upp följande namn.

Rudolf M e t z n e r, Frankfurt am Main;

Wilhelm B e r n d t, Berlin-Friedenau,
Varzinstrasse 2;

Anton S w i e r z y, Berlin-Charlottenberg,
Pestalozistrasse 78
bei Marsoleck;

Otto H e r d e n, Steinheim/Main,
Röder weg 7;

Werner U r b a n s k i, Achtrup b/Leek
Kreis Südtondern;

Horst M i r u s, Wuppertal-Elberfeld.

Kündahl ~~sa~~ uppgav att samtliga de nämnda skulle ha befunnit sig i Norilsk efter år 1952.

Bonn den 31 juli 1957

(S. Lundström)

Lundström/BJ

Strängt förtrolig.

P. M.

angående samtal med tyske medborgaren, svarvaren Hans D i e t r i c h, född den 18 september 1913, hållet måndagen den 29 juli 1957 i hans bostad i Velbert, Dammstrasse 33.

Angående sin vistelse i olika ryska läger lämnade Dietrich följande redogörelse.

Februari 1947	häktad i Halbertstadt i Tysklands östzon, och förd till Halle/Saale;
juni 1948	transporterad över Torgau - Novosibirsk och Dudinka;
september 1948	anländ till Norilsk insatt i lägren 4,1, 2 och 5 under icke närmare preciserade perioder;
juni 1953	transporterad till Tapiau;
27 december 1953	ankommen till Västtyskland över Friedland.

På särskild fråga förklarade Dietrich, att han under fångenskapen aldrig själv träffat eller hört medfångar tala om någon svensk fånge.

Namnet Baltins var obekant för Dietrich.

Han sade sig ej känna igen någon av de avbildade i den av mig visade fotografiserien.

Bonn den 31 juli 1957.

(S. Lundström)

Lundström/BJ

Strängt förtrolig.

P. M.

angående samtal med tyske medborgaren, posttjänstemannen Horst M i r u s, född den 3 mars 1925, hållet måndagen den 29 juli 1957 i hans bostad i Wuppertal-Elberfeld, Kronenbergstrasse 86.

Beträffande sin vistelse i olika ryska läger lämnade Mirus nedanstående redogörelse.

27 mars 1945	tillfångatagen i Königsberg, förd via Wilna-Moskva-Arkangelsk till Dudinka;
maj 1946	insatt i Norilsk läger 1;
1948	överförd till Norilsk läger 5;
1950	flyttad till Norilsk läger 4;
1951	insatt i Norilsk läger 2 (Kaierkan);
10 juni 1953	anträddes transport till Tapiau;
december 1953	fortsatt transport över Frankfurt a.O.;
28 december 1953.	anländ till Friedland.

På fråga svarade Mirus, att han under fångenskapen aldrig träffat eller hört talas om någon svensk bland fångarna.

Ej heller hade Mirus hört talas om någon lettisk fånge vid namn Baltins.

Jag visade Mirus den medförda fotografiserien, men han kunde inte känna igen någon av de avbildade.

Särskilt tillfrågad uppgav Mirus att han bland sina medfångar från Norilsk endast kunde erinra sig

Hans Dietrich, Velbert, Dammstrasse 33 och
Willy Kündahl, Köln.

Bonn den 31 juli 1957.

(S. Lundström)

Lundström/BJ

Strängt förtrolig.

P. M.

angående upplysningar, inhämtade vid besök den 25 juli 1957 på Tyska Röda Korsets Suchdienst-avdelning i München.

På begäran erhölls följande uppgifter rörande sådana tyska medborgare, vilka senare än sommaren 1952 hållits internerade i Norilsk och som ej tidigare varit omnämnda i våra undersökningar.

A l t h a b e r, Fritz Fredi, född den 15.10.26,
Dammfleth b. Wilster
(Norilsk, lägerpunkt 5 tiden oktober 1948-juli 1953)

G r i m m e, Elli, född den 31.1.25,
Saal/Saale Nr 4. Kr. Königshofen i Gr.
(Norilsk, lägerpunkt 6 tiden september 1948 - juli 1953)

H i r s c h, Fritz, född den 1.7.27,
Deutsch-Nienhof, Kr. Kiel (Kr. Rendsburg)
(Norilsk oktober 1947 - juli 1953)

K ü n d a h l, Wilhelm, född 4.5.03
Köln, Dasselstrasse 8
(Norilsk, lägerpunkt 4 tiden maj 1948 - juni 1953)

Det upplystes vidare, att förteckningen ej är att betrakta som fullständig. Säkerligen har ett betydligt större antal tyska medborgare som krigsfångar befunnit sig i Norilsk men p g a registreringens uppläggning skulle det vara en synnerligen omfattande arbetsuppgift för Suchdienst att få fram ytterligare aktuella namn. F.n. kunde avdelningen ej åtaga sig en sådan undersökning.

\+ + + + +

Beträffande ovannämnda Elli Grimme inhämtades vid besök i

Saal, att hon numera är gift och bär efternamnet R u d i samt är bosatt i Osnabrück-Hellern under adress Lynesbrink 4.

Hon är med stor sannolikhet identisk med den i bilagan till Suchdienst's i Hamburg skrivelse den 19.7.57 omnämnda Eleonore Rumi.

Bonn den 30 juli 1957

(S. Lundström)

Lundström/is

Sten Lundström
p.t. Ambassaden i Bonn

Bonn den 31 juli 1957.

1/8. Reinius ringt och sagt att Katzenstein fortfarande kvar i Sovjet (Taischet). F. 1/8-90.

Herr Konsul,

Under de fortsatta samtalen med tyskar, som tidigare suttit i rysk fångenskap har bl.a. en uppgift lämnats om att tyske medborgaren Dr. Med. K a t z e n s t e i n under tiden 1951-1954 skulle ha varit i Taischet. Sagesmannen håller för möjligt att Dr. Katzenstein kan ha repatrierats till Västtyskland.

Enär det skulle vara värdefullt att få samtala med Dr. Katzenstein får jag hemställa om att en förfrågan genom Generalkonsulatets försorg göres hos Suchdienst i Hamburg för att om möjligt få upplysning om hans senast kända adress.

Om Dr. Katzenstein är för övrigt intet annat känt än att han härstammar från Kassel och att han lär ha varit i Sovjetunionen sedan 1934.

Jag emotser tacksamt svar i ärendet adresserat till Ambassaden i Bonn.

(Sten Lundström)

Herr Vicekonsuln K. R e i n i u s ,
Hamburg.

Sten Lundström
p.t. Kungl. Svenska
Beskickningen

19		
N:o		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Bonn den 7 augusti 1957.

Strängt förtroligt.

Broder,

Härmed bifogas P.M. angående samtal med tyska medborgarna

O. Herden.

J. Herden och

G. Platte.

Hittills har jag dessutom intervjuat följande fd. Norilsk-fångar, nämligen

R. Metzner

R. Reinert

H. Hadwiger

A. Hadwiger

R. Hackenberg

Dr. J. Moser (förnyat samtal) och

G. Göpel

En ur utskrift av P.M. beträffande sistnämnda samtal som ej innehåller några positiva nyheter - före kurirens avgå ej kan medhinnas ber jag få översända dessa P.M. med nästa kurir.

Herr Sekreterare Gunnar L o r e n t z o n
S t o c k h o l m

/Sten Lundström/

Xp m K 7.8/Lfld

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

Strängt förtroligt		19
N:o		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	CR.	MAL.

P.M.

Angående samtal med tyske medborgaren arkitekt Otto H e r d e n, född 1928 hållet fredagen den 2 augusti 1957 i hans bostad i Steinheim/Main, Röderweg 7.

Herden lämnade följande uppgifter om sin fångenskap:

Juni 1945	Tillfångatagen i Schlesien och insatt i ett fängelse där, därefter förd via Arkangelsk och norra ishavet till Dudinka.
Slutet av september 1945	insatt i Norilsk ITL-läger 3.
1946	Överförd till Stajorschina (omkring 100 km nordost om Krasnogjarsck, dit bland annat sådana fångar fördes som blivit svårt sjuka i Norilsk
Sommaren 1947	Flyttad till Norilsk ITL-läger 2.
Sommaren 1948	Insatt i Norilsk Gorlag 5.
Hösten 1948	Förflyttad till Norilsk Gorlag 4.
Juni 1953	Transporterad från Norilsk till Tapiau.
28 december 1953	Kommit till Västtyskland över Friedland.

På fråga om Herden under fångenskapen träffat eller hört talas om någon svensk fånge, svarade han att han på våren 1946 i Stajorschina sammantriffat med en man som utgivit sig för att vara svensk medborgare. Herden kunde icke påminna sig den föregivne svenskens namn. Denne skulle före fångenskapen under flera år vistats i Estland. Den omtalade mannen var cirka 35 år gammal (1946), ungefär 180 cm lång och hade blond hårfärg.

Herden förmodade att ytterligare upplysningar angående denne man skulle kunna erhållas av tyske medborgaren Waldemar A w a k o w i c z, bosatt i Dortmund-Brambauer, Schulstrasse 10.

I övrigt sade sig Herden aldrig ha hört talas om nå-

gon svensk i rysk fångenskap. Efter att ha visat min medförda fotografiserie uppgav Herden att han icke kände igen någon av de avbildade.

Särskilt tillfrågad förklarade vidare Herden att han aldrig hört talas om någon lettisk medborgare vid namn Beltins.

Gorlag 4 i Norilsk innehöll cirka 4.500/5.000 fångar, av vilka 12 var tyska medborgare.

Herdens närmaste kamrater under fångenskapen var:

Rudolf M e t z n e r

Werner U r b a n s k i

Willy K ü n d a h l

Richard R e i n e r t samt två berlinare vars namn herden ej kunde erinra sig.

Herden kände endast adressen till en av de upprinnade nämligen Reinert, bosatt i Gross-Auheim.

Enligt Herdens uppfattning bestod cirka 20% av fångarna i Norilsk av letter.

Bonn den 7 augusti 1957.

S. Lundström

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

Strängt förtroligt		19
N:o		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL

F.M.

Angående samtal med tyska medborgaren fru Johanna H e r d e n, född Hohmann, hållet fredagen den 1 augusti 1957 i Steinheim/Main, Söderweg 7.

Fru Herden lämnade följande uppgifter om sin fångenskap.

1945	Hållen i Schlesien - förd till ett läger i Bajrirbinsk intill Moskva där hon fick tillbringa ett halvt år därefter överförd till andra läger i trakten av Moskva.
1948	Transporterad till Norilsk och insatt i speciallägor 6, det s.k. kvinnolägret.
Sommaren 1953	Förd från Norilsk till Tapiau.
December 1953	Återkommen till Västtyskland över Friedland.

Fru Herden som samtidigt med sin man befunnit sig i Norilsk lyckades vid några tillfällen utvixla meddelanden med denne. På liknande sätt gick det att i någon liten mån erhålla upplysningar om de manliga fångarna i Norilsk.

På frågan om fru Herden hört talas om någon svensk medborgare svarade hon att så ej var fallet.

Sedan jag visat fru Herden de medförda fotografierna förklarade hon att hon icke kände igen någon av de avbildade.

Hon uppgav vidare, att hon aldrig hört talas om någon lettisk fånge vid namn Dalthins.

I kvinnolägret i Norilsk fanns ungefär 2.000 fångar, därav 6 tyskor.

Fru Herdens tyska medfångar var:
Anni Hadwiger, vosatt i Dachau/Obb. Bucherstrasse 15
Hilde Hadwiger (kusin till Anni) bosatt i Mönchherrnsdorf 6½ Kreis Bamberg.

Elly Grimme (numera gift Runi).
Friedl Karpstein, bosatt i Aalen/Würtemberg, Erlau 20, samt
Ruth Mück (exten).

Bonn den 7 augusti 1957.

S. Lundström

Lundström /CE

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

Strängt förtroligt 19		
N:o		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

P.M.

Angående samtal med tyske medborgaren posttjänstemannen Gustav P l a t t e, född den 31/10 1915, hållet söndagen den 4 augusti 1957.

Platte är bosatt i Bayreuth, Bahnhofstrasse 9.

Han uppgav beträffande sin vistelse i olika ryska fängelser och läger följande.

20 maj 1943	Tillfångatagen i Zuckmantel i Ostsudetenland, insatt i olika Kullerfängelser, senare överförd till Glatz och i denna fästning dömd till 20 års tungt tvångsarbete.
Sommaren 1945	Överförd till ett fängelse i Lemberg.
September 1945	Via Moskva, Arkangelsk till Dudinka. I slutet av september transporterad på smalspårig järnväg till Norilsk och insatt i dess 6:e läger.
Omkring årsskiftet 1945 - 46	Överförd till ett sjukhus i Norilsk.
Sommaren 1946	Åter insatt i 6:e lägret i Norilsk.
1948	Överförd till Norilsk Gorlag I (Metwedske)-en koppargruva -.
Årsskiftet 1949-50	Insatt i Norilsk ITL-läger 10.
Våren 1950	Överförd till Norilsk reginläger 3.
Hösten 1950	Åter flyttad till Norilsk ITL-läger 10.
1951	Överförd till Norilsk Gorlag 1.
Våren 1952	Flyttad till Norilsk Gorlag 4.
Sommaren 1953	Insatt i Norilsk Gorlag 5.
Sommaren 1953	Överförd till Norilsk läger 7 (ett samlingsläger som upprättats efter upproret) Några dagar senare transporterad över

Budinka, Krassnorjarsok, Moskva till Tapiau. I slutet av december 1953 transporterad över Bischoffswerde till Friedland, med ankomst dit den 6 januari 1954.

Platte förklarade sig före fångenskapen ha tjänstgjort i luftstridskrafterna som radioexpert.

Efter ankomsten till Norilsk blev Platte synnerligen svårt sjuk och överfördes som förut nämnts till ett sjukhus i Norilsk. Såvitt Platte kände till skulle 86 patienter ha funnits där samtidigt. Dödlighetsprocenten var mycket hög och Platte trodde sig veta attigenomsnitt 15 man var dag avled. Plattes eget hälsotillstånd förvärrades och han var kort efter införandet till sjukhuset så illa däran att sjukhuspersonalen trodde att han avlidit. Av denna anledning blev han placerad bland fångar som redan avlidit. En av sjukhusets läkare upptäckte emellertid att Platte visade svaga livstecken och återförde honom för behandling till sjukhuset. Så småningom förbättrades hans hälsotillstånd och han fick efter återkomsten till 6:e lägret försöka börja arbeta som ritare. Emär Platte icke behärskade ryska språket blev han istället sysselsatt som mekaniker.

På frågan om Platte under fångenskapen träffat eller hört talas om någon svensk i samma belägenhet förklarade han att han en dag då han på sommaren 1953 befann sig i 7:e lägret i Norilsk sammantträffat med en Ukrainare. Denne man vars namn Platte ej kan erinra sig hade lyckats bli överförd till 7:e lägret från ett Kartoschanläger (tukthuslägor), som var beläget mellan 6:e och 7:e lägret i Norilsk. Från samtalet med ukrainaren kan Platte erinra sig att under det denna redogjorde för sina erfarenheter att han även nämnde 12 - 16 svenskar skulle finnas i nämnda Kartoschanläger. Denna uppgift hade ukrainaren nämnt sera apropos och Platte hade icke ställt några frågor i anslutning härtill. Han ville dock erinra sig att svenskarna skulle vara officerare. Platte kan icke påminna sig om någon annan fånge skulle ha kunnat samtala med denne ukrainare. Denne var född omkring 1915 cirka 168- 169 cm lång och mörkhårig. Platte kunde icke på något annat sätt beskriva mannen.

Särskilt tillfrågad om vilka andra tyska fångar som samtidigt befann sig i 7:e lägret uppgav Platte att möjligen dr. Moser varit där.

Platte förklarade vidare att han från det korta samtal han haft med ukrainaren fått det intrycket att denne skulle vara tillförlitlig.

På fråga förklarade Platte vidare att han ej kände till någon lettisk medfänge vid namn Baltins.

Ej heller kunde Platte igenkänna någon av de avbildade i den av mig medförda fotografiserien.

Bland tyskar som befunnit sig i fångenskap i Norilsk fram till 1953 nämnde Platte följande personer:

Kurt W e s s e l y	(efter frigivandet tillsvidare bosatt i Marxzell bei Karlsruhe tyska röda korsets Erholungsheim.
Gerd G ö p e l	Oberwellmar bei Kassel, August Repelstrasse 13.
Friedl K a r p s t e i n	okänd adress
Lore B e r n d t,	som till en början kommit till östzonen men som numera lär studera i Västtyskland. Dr. Moser torde kunna ge anvisningar om hennes adress.

Beträffande antalet fångar i Gorlag 4 respektive 5 och lämnade Platte följande uppgifter. Gorlag 4 omkring 12.000 fångar, därav 16 - 18 tyskar. Gorlag 5 12.000 - 15.000 fångar, antalet tyskar okänt. Gorlag 7 omkring 100 fångar, antalet tyskar okänt.

Efter det relativt korta samtal jag haft med Platte måste jag beträffande hans tillförlitlighet förklara att denna är mycket svårbedömd. Under samtalet återkom jag emellertid ofta till uppgifterna beträffande svenskarna varvid Platte utan större avvikelser upprepade vad han tidigare sagt. I sammanhanget bör man också erinra sig att Plattes hälsotillstånd under vistelsen i Norilsk varit synnerligen dåligt och att hans minnesbilder rimligtvis icke kan vara så starka.

Bonn den 7 augusti 1957.

S. Lundström

Ink. m. K. 8/8 / Lfeld

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Politiska avdelningen

RW-ärendet

Stockholm den 31 juli 1957.
Strängt förtroligt. 2 bil.

Lfeld

Broder,

Lorentzon, som för närvarande är på semester, har bett mig sända Dig här närslutna avskrifter av beskickningens i Wien skrivelser n:ris 484 och
./1-2 493 och samtidigt be Dig att om möjligt kontakta herrar Leutelt och Glauning x) samt möjligen även Kaltschmidt för sedvanlig utfrågning i RW-ärendet. Med hänsyn till Jacoubowitsch' påstående om Kreubel bör vi i varje fall icke tills vidare närma oss denne.

Det är väl inte uteslutet, att "Hermann's" utsagor har samband med de Latry-spåret?

Din tillgivne

Sven Fr. Hedin

(Sven Fr. Hedin)

x) Fredagen 9/8 Kl. 18.00, Südwall 19, Krefeld.

P.S. Jag tror det skulle vara värde fullt om Du vid utfrågningarna undantagslöst sporde om antalet tyckar i de skilda Norilsk-lägren. Jag har en hänsla av att Suchdiensts siffra är tilltagen något i underkant.

Kriminalassistenten Lundström
p.t. Bonn.

1724

Avskrift.

KUNGL.SVENSKA
BESKICKNINGEN

samtal med Karl Spuller
och Karl Schneider rör.
Norilsk och Taischet.

Wien den 23 juli 1957.
Nr 484 2 bil.
R 18 Strängt förtroligt.

Till Hans Excellens Herr Ministern för Utrikes Ärendena.

Härmed får jag vördsamt översända promemorior dels
./1 över samtal med österrikiske medborgaren Karl Spuller röran-
de förhållandena i Norilsk och Taischet, dels med vissa
./2 kompletterande upplysningar om Taischet lämnade av Karl
Schneider.

Spuller, som från sommaren 1948 till juni 1954 vistades i speciallägren 4, 2 och 5 i Norilsk, har där aldrig sammanträffat med eller hört talas om svenskar.

Hösten 1954 hade Spuller emellertid i Taischet träffat en tysk major från Breslau, vars förnamn vore Hermann. Den tyske majoren hade i förbigående omtalat, att han 1949 eller 1950 i en transport från Lubljanka i Moskva till genomgångslägret i Krasnojarsk råkat tre svenskar, vilka under kriget tjänstgjort vid en beskickning i - såvitt Spuller kan minnas - Rumänien eller Bulgarien och haft något med Röda Korset att göra. Dessa svenskar skulle ha häktats av de sovjetryska myndigheterna ungefär vid årsskiftet 1944/45 och suttit i Lubljanka. Tyvärr äro Spullers erinringar om den tyske majorens utsago mycket vaga.

Närmare uppgifter om den tyske majoren kan enligt Spuller lämnas av herr Rolf Kreubel, Postlagerkarte 1060, Berlin-Steglitz 1.

undert. Sven Allard

1725

Strängt förtroligt.

P. M.

angående samtal den 20 juli 1957 med Karl Spuller.

Karl Spuller, f. 4.2.1924,
adress: Puchbergerstrasse 52, St.Johann bei Ternitz, NÖ.
Arbetare vid Semperit gummifabrik i Wimpassing.

Spuller var öppen, sympatisk och intelligent samt hade ett relativt gott minne. Han uttryckte sig dock understundom slarvigt och visade en tendens till att vilja bygga på sina minnesbilder med egna slutsatser. Däremot influerades han föga av ledande frågor.

Han antydde, att han mot krigets slut i SS fått specialutbildning i sabotage. Detta fick ryssarna veta, varför han den 7 februari 1946 häktades och fördes till Neunkirchen. Där dömdes han omedelbart efter § 58 mom. 8 och 9 till "10 års hårt straffarbete i Sibirien". Redan efter en vecka fördes han över Sopron (där han satt 1 månad) - Lemberg (3 mån. Krasnojarsk (7 dagar) - Tschita (en stad vid mongoliska gränsen) - Vladivostok (några veckor) till Buchtavanina.

Detta var ett stort lägerområde på Kamtchacka. Det omfattade minst fyra läger med vardera ca 6.000 fångar. Spuller själv satt i läger 3. Där funnos fångar av 18 nationaliteter, om ryska folkgrupper såsom georgier och armenier medräknas. I lägret funnos finnar och balter, men - såvitt Spuller visste - inga skandinaver. Fångarna arbetade i kolgruvor

Sommaren 1948 - det var ovanligt varmt - förflyttades Spuller till Norilsk-området, där han kom till specialläger nr 4. Spuller kände till skillnaden mellan specialläger och ITL-läger. I själva verket funnes en tredje kategori, nämligen läger för kedjefångar (Katraschan). Behandlingen i speciallägren var särskilt sträng, fångarna hade nummer både fram och bak på uniformen (Spuller hade nr 100 0 154), hade

givetvis skrivförbud o.s.v.

Om jag förstod Spuller rätt, gjorde ryssarna även försök med omskolning av utländska fångar i speciallägren. Man försökte sålunda att övertala dem att genomgå specialkurser med löften om bättre behandling och att anmäla sig som frivilliga i Korea-kriget.

Fångarna i läger 4 arbetade i en koppargruva tillhörande kombinatet Medstroi (Stavningen av detta liksom andra namn osäkra. Spuller hade aldrig sett dem nedskrivna.). Där arbetade även fångar från ett närbeläget Katraschan-läger. Kombinatet lär sammanlagt ha haft 16.000 arbetare. På grundval av uppgifter från medfångar uppskattade Spuller det sammanlagda fångantalet i Norilsk-området till omkring 200.000. Av de ryska fångarna voro flertalet soldater ur Vlassov-armén.

I läger 4 funnos även några österrikare. Flertalet österrikare överfördes emellertid i början av 1952 till fängelser i europeiska Ryssland. Kvar blevo förutom Spuller (på grund av den speciella avfattningen av hans straffdom) även österrikarna Kurt Waldherr och Martin, vilka efter avtjänat straff frigivits men erhållit reseförbud från Norilsk-området.

I läger 4 tjänstgjorde vidare österrikaren Huterer från Wien 16, som tandläkare. Denne torde därigenom ha lärt känna många fångar. Spuller visste inte om han återkommit till Österrike.

I mars 1952 överfördes Spuller till specialläger nr 2, även kallat Kaierkan. Detta läger hade omkring 4.000 fångar, däribland ett stort antal balter och finnar. Fångarna arbetade i kolgruvor. Här träffade Spuller österrikaren Otto Marek. I februari 1953 överfördes Spuller härifrån med ett antal specialarbetare, särskilt folk som inte led av svindel, till specialläger 5. Fångarna - omkring 9.000 - sysselsattes nämligen här med högbyggnader, bl.a. byggandet av fabriksskorstenar. Bredvid lågo kvinnolägret nr 6 och ett ITL-läger, vars nummer Spuller ej minns.

Den 29 maj utbröt i läger 5 jämte ITL-lägret en strejk, genom vilken fångarna ville framtvinga bättre behandling. Strejken avbröts den 7 juni, då ryssarna svarat med att varken ge fångarna bröd eller vatten. Den 10 juni togs strejken upp på

nytt och omfattade nu lägren 5 och 3 samt ett närbeläget Katraschan-läger. Den bröts denna gång den 20 juni med vapenmakt. Särskilt under dessa strejker fick österrikaren Wilhelm Rauch, ehuru han saknade medicinsk utbildning, ge vård åt sjuka och sårade i läger 5 och han torde därigenom ha kommit i kontakt med ett stort antal fångar.

Efter strejkerna överfördes alla letter till läger 4 medan estländarna koncentrerades till läger 5.

Spuller har själv aldrig hört talas om skandinaver i Norilsk. Han höll dock icke för uteslutet att sådana funnos där. I speciallägren fingo fångarna, åtminstone icke i vakters närvaro, samtala med varandra på annat språk än ryska, vilket gjorde det svårt att avgöra varifrån kamraterna härstammade. I ett av lägren hade Spuller i mer än ett halvår dagligen träffat en annan fånge, men först omedelbart före sin förflyttning erfarit, att denne var österrikare och hemmahörande i en by blott ett par mil från Spullers egen hemort.

Spuller har heller aldrig hört namnet Baltins.

I juni 1954 flyttades Spuller till Taischet, där han insattes i skogslägret nr Oll. Dit kommo även österrikarna Karl Schneider, Marek och Lassy. Marek och Spuller voro alltjämt särskilt strängt behandlade och hade fortfarande skrivförbud.

Till den barack, där Spuller och Marek bodde, kom på hösten samma år en tysk major från Breslau, vars förnamn vore Hermann. Denne hade dömts till livstids straffarbete. Han hade fått till arbetsuppgift att sköta renhållningen i baracken och latrinen.

En dag hade Spuller och Hermann kommit att diskutera det sätt, varpå ryssarna behandlade fångarnas tillhörigheter. Därvid hade Hermann bl.a. berättat följande. Han hade mot krigets slut tillfångatagits i Polen och förts till Ljubljanka, där han suttit i flera år. Sedan han äntligen dömts, hade han 1949 eller 1950 - absolut icke tidigare - förflyttats med en fångtransport till Krasnojarsk. Under resan hade han träffat tre svenskar och även med dem samtalat om behandlingen av fångarnas tillhörigheter. De hade då omtalat, att deras tre kappsäckar i fängelset öppnats i deras närvaro och innehållet

granskats, varefter de tvingats underteckna en förklaring av innebörd att allt var rysk statsegendom. En av kappsäckarna hade bl.a. innehållit en fotoapparat.

Dessa tre svenskar hade under kriget arbetat på en beskickning eller ett konsulat, troligen i Rumänien eller Bulgarien och haft något med Röda Korset att göra. De hade häktats i samband med den ryska inmarschen ungefär vid årsskiftet 1944/45 och förts till Moskva, där de suttit i Ljubljanka. De hade troligen anklagats för spioneri och först år 1949 dömts till 25 års "sobe svéschanny". En av dem var i 40-50-årsåldern och var vid dålig hälsa på grund av det långa stillasittandet i fängelset.

I Krasnojorsk hade Hermann skilts från svenskarna och själv förts vidare till Norilsk, där han suttit i ett Katraschanläger tills han transfererats till Taischet.

Detta var allt Spuller kunde erinra sig av Hermanns berättelse och även detta drog han sig blott långsamt och med möda till minnes, ehuru utan hjälp av ledande frågor. Till en början uppgav han, att Hermann sagt, att svenskarna numera funnos i Taischet men senare framkom, att Hermann blott uttalat en förmodan om att så kunde vara fallet. Det funnes inte många läger, till vilka man kunde föras via Krasnojarsk.

Då jag pressade Spuller visade han sig icke vara alldeles säker på att det verkligen varit fråga om svenskar. Det kunde kanske ha varit exempelvis schweizare. Hans spontana minne tycktes dock gälla svenskar. Jag håller det icke för alldeles uteslutet att Spuller av det förhållandet, att de tre haft med Röda Korset att göra, själv dragit slutsatser om deras nationalitet. Han förnekade dock bestämt, att de varit tyskar.

Spuller hade icke fått fullt klart för sig, i vilket land de tre häktats, men hans intryck var att det varit på Balkan. I Ungern kunde det ju icke ha varit, framhöll Spuller, eftersom alla utlänningar lämnat Budapest då ryssarna kom dit (!).

Icke heller hade det av Hermanns berättelse klart framgått, vid vilket lands beskickning svenskarna arbetat. Det verkade som om Spuller åtminstone till en början trott, att de stått i tysk tjänst.

Om Hermann nämnt svenskarnas namn, hade Spuller icke upp-

fattat dem. Det var överhuvud ofta svårt att uppfatta vad Hermann sade, då han alltid gick och tuggade på något. Spuller reagerade icke för namnen Wallenberg och Langfelder, icke heller för något av namnen på Wallenbergs medfångar i Moskva. Av flera tecken att döma har han aldrig hört talas om Wallenberg-affären.

Slutligen hade Hermann icke nämnt något om svenskarnas familjeförhållanden eller vari deras aktivitet bestod. Hermann, som själv var stark antisemit, hade aldrig sagt något om hjälp till judar.

Spuller erinrade om att samtalet med Hermann icke rört svenskarna som sådana utan behandlingen av deras och andras bagage. Svenskarna hade omnämnts mera i förbigående och deras öde syntes icke ha speciellt intresserat Hermann. Spuller ansåg det därför för mindre sannolikt, att Hermann berättat om svenskarna för någon annan.

Den förutnämnde Otto Marek hade träffat Hermann lika mycket som Spuller själv och kunde kanske därför lämna några upplysningar om honom. Marek, som numera bor i Wien-Liesing, är tyvärr bortrest och återkommer inte förrän i början av augusti.

En mycket nära vän till Hermann vore tysken Kreibel, numera bosatt i Berlin-Wannsee och aktiv i den tyska Heimkehrer-organisationen. Dennes adress skulle jag kunna få av den ovannämnde Karl Schneider i Wien.

Den 19 maj 1955 hade Spuller för att frigivas förts till det centrala peresilka-lägret i Taischet, där han vistats i tre dagar. En tysk vars namn han glömt, hade där berättat att en svensk uppgavs befinna sig bland de fångar, som arbetade med uppförandet av en högspänningsledning från Ankara-kraftverket. Några detaljer hade Spuller icke fått.

I peresilkalägret hade Spuller även sammanträffat med två personer, som varit mycket länge i Taischet, ofta varit i detta läger och därför bättre än de flesta kände förhållandena i Taischet-området. De kunde kanske säga, vilka svenskar som funnos där.

Den ene är en man vid namn Leitel, född i Innsbruck men numera bosatt i Bonn. Han hade varit tolk vid tyska

beskickningen i Bukarest, troligen suttit fången i Moskva och därifrån förts till Taischet.

Den andre är österrikaren Gerhartl, vilken såsom Oberleutnant tillfångatagits i Rumänien och i tio år vistats i Taischet. Numera tjänstgör han som kapten i den österrikiska armén. Enligt Spuller vore Gerhartls far vanlig arbetare. Gerhartl hade tre bröder, varav dock ingen hade något med lantbruk att göra. Han torde sålunda icke vara identisk med Scheuer.

Jag vill tillägga, att Spuller spontant framhöll, att det i Taischetområdet är mycket lätt att effektivt isolera viktiga fångar. Enligt bland internerna cirkulerande uppgifter funnos djupt inne i skogarna ett antal små skogshuggarläger, där fångarna voro totalt avskurna från alla förbindelser med yttervärlden.

Wien den 22 juli 1957.

u/ Erik Braunerhielm

Wien den 26 juli 1957.

No. 495. 1 bil. (i 3 ex.).

ang. samtal med Alexander Jacoubowitsch.

R 18.

Strängt förtroligt.

Till Hans Excellens Herr Ministern för Utrikes Ärendena.

./. Härmed får jag vördsamt insända en promemoria rörande samtal med den ur sovjetrysk fångenskap återvände österrikaren Alexander Jacoubowitsch. Denne kom 1950 till Taischet, som han lämnade först i maj månad innevarande år.

Jacoubowitsch omtalade bl.a., att de ryska myndigheterna i slutet av år 1956 verkställde en omprövning av alla politiska domar, vilket åtminstone vad de politiska fångarna i Taischetdistriktet beträffar, ledde till att omkring 80 % av dessa frigåvos - ehuru de tvingades kvarstanna i Sovjetunionen - medan återstoden överfördes till ITL-läger. Jacoubowitsch anser, att alla kvarvarande utländska politiska fångar i Sovjetunionen numer börs hava haft tillfälle att sätta sig i förbindelse med hemmet. Undantag härifrån gäller givetvis för särskilt viktiga fångar, som sovjetryska vederbörande under inga omständigheter vilja frigiva och som sannolikt isolerats i s.k. Schweige-Lager.

I detta sammanhang må nämnas, att österrikaren Albin Mayr, vilken dock icke är helt tillförlitlig, uppgivit att forna arbetskamrater i Norilsk i brev till honom berättat, att speciallägren där numera skulle vara upplösta.

Jacoubowitsch har ett synnerligen gott personminne och kunde bl.a. identifiera en person - Sahrfeldt - vilken av ett annat vittne uppgivits vara svensk, såsom estländare. Därest departe-

1727

mentet förfogar över namnen på andra personer i Taischet, som uppgivits vara svenskar, får jag föreslå att dessa meddelas beskickningen i syfte att höra Jacoubovitsch därom.

(Sven Allard).

Strängt förtroligt.

Bil. till Beskrens i Wien
skr. nr 493/507.

P.M.
angående samtal den 25 juli 1957 med Alexander Jacoubowitsch.

Alexander Jacoubowitsch, ingeniör i automobilbranschen, mer än 60 år gammal,
adress: Blattgasse 13/7, Wien III, tel: 62 10 27
tel. till kontoret: 72 66 06.

Såväl Buynov som Schneider hade hänvisat mig till Jacoubowitsch såsom varande en man med gott personminne, som återvänt från Taischet först för sex veckor sedan. Jacoubowitsch, som är ryskfödd och först 1920 lämnade Ryssland, föreföll också vara en synnerligen vederhäftig person. Hans skildring av de allmänna förhållandena i Taischet kommer att lämnas i en särskild promemoria.

Jacoubowitsch häktades 1945 och kom till att börja med till "kontrollägret" i Dombas. Han överfördes därifrån som krigsfånge till Morschansk-lägret i guvernementet Tamboff, där han vistades under år 1947, och satt i krigsfångelägret Michailovka år 1948. 1949 fördes han till Ivanova, där han dömdes administrativt (OSO) till 25 års straffarbete enligt § 58, mom. 4. Han fördes till Taischet, där han länge satt i peresilka-lägret. I augusti 1950 kom han till läger 019, vistades en kort tid i 011, varefter han i november 1954 överfördes till lägret 043. I maj 1956 benådades han men tvingades kvarstanna som deporterad i staden Taischet till maj 1957, då han genom sina släktingars ingripanden lyckades utverka sovjetryskt utresetillstånd.

Under så gott som alla sina vistelser i ovannämnda numrerade läger, till vilka för övrigt huvuddelen av de utländska fångarna vore koncentrerade, hade han haft till uppgift att

emottaga och distribuera post till fångarna i elva av de sammanlagt cirka 60 lägen i området, nämligen till lägren n:ris 019, 011, 013, 022, 016, 410, 420, 043, 026, 307, 311. Han hade härigenom kommit i beröring med ett mycket stort antal fångar och hört så gott som samtliga utländska fångars namn. Han hade aldrig hört talas om någon svensk i Taischet och höll det för uteslutet att någon sådan skulle ha kunnat vistats i de nämnda elva lägren utan att han känt till detta.

Han kände Arvid Sahrfeld, vilken först suttit i läger 019 och 1950 kommit till 011. Denne vore otvivelaktigt estländare och hade aldrig utgivit sig för att vara svensk. Han hade uppgivit sig ha arbetat för brittiska Secret Service men Jacoubowitsch trodde att han varut dubbelagent och även stått i rysk tjänst. (Jfr von Schwabs vittnesmål 798 B 28.11.1955.)

Jacoubowitsch kände också till en Andersson i Taischet, vilken vore i 50 - 55-årsåldern. Även denne vore emellertid estländare.

Då jag bland andra namn nämnde Langfelder, meddelade Jacoubowitsch, att en person med detta namn funnits i läger 011. Denne Langfelder vore emellertid östtysk.

Den ende fånge Jacoubowitsch träffat, som hade någon beröring med Sverige, var en person vid namn Stackelberg, av kamraterna kallad Judi. Denne hade vistats i läger 019 men vore numera frigiven och hade återvänt till sin moder, som bor i Leningrad. Han lär ha varit född i Sverige.

Jacoubowitsch hade ett dunkelt minne av tysken Hermann, som nämnts av Spuller. Den senare har som bekant meddelat, att Hermanns namn torde vara känt av berlinaren Kreubel och österrikaren Marek. Jacoubowitsch ville emellertid varna för båda dessa personer, vilka hade haft kommunistiska sympatier och möjligen äro sovjetagenter. Särskilt Marek hade ett egendomligt förflutet och hade bl.a. före kriget arbetat i Sovjetunionen.

Jacoubowitsch angav emellertid följande personer, som också torde känna Hermann och som han anser vara fullkomligt pålitliga:

Dr.Ing. Helmuth Leutelt,
Weberstrasse 8, Heidenheim, Västtyskland.

Advokat Hans Glauning
Südwall 19, Krefeld, tel. 20169, Västtyskland;

samt möjligen:

Ingeniör Julius Kaltschmidt,
Reichenbachstrasse 24/1 St,
München 5.

Leutelt torde vara identisk med den av Spuller omnämnde Leitel. Leutelt arbetade för tyska Ford-verken i Manschuriet och togs av ryssarna där. Spullers uppgift att Leitel skulle varit tolk vid tyska beskickningen i Bukarest torde sålunda bero på en sammanblandning.

Ytterligare en person som känner Hermann är en Georg von Satin, som troligen är balt. Jacoubowitsch nämnde dennes namn därför att han i ett brev från honom nyligen erfarit att Satin erhållit svensk inresevisering. Satin hade emellertid icke lyckats utverka ryskt utresetillstånd. Han lever som frigiven i Krasnojarski Kraj, Sarajinski rayon, Rudnik Priiskovij.

Jacoubowitsch berättade vidare, att i slutet av år 1956 alla domar enligt § 58 - d.v.s. politiska domar - började omprövas av de sovjetryska myndigheterna. Resultatet därav blev att omkring 80 % av de politiska fångarna frigåvos omedelbart medan återstoden med avkortade straff överfördes till ITL-läger. De utländska fångarna hade emellertid icke automatiskt repatrierats utan tvingats att kvarstanna i Sibirien såvida de icke hade släktingar på annat håll inom Sovjetunionen. Jacoubowitsch var emellertid av den uppfattningen, att därest några svenska politiska fångar funnes i Sovjetunionen, skulle de numera ha haft möjlighet att sätta sig i förbindelse med hemlandet. Undantag gällde givetvis för synnerligen viktiga politiska fångar, som ryssarna av tungt vägande skäl icke vilja frigiva. Otvivelaktigt funnes det ännu "Schweige"-lager, där sådana fångar isolerades. Jacoubowitsch trodde emellertid icke, att några Schweige-lager skulle befinna sig just i Taischet-området.

För övrigt bekräftade Jacoubowitsch att åtminstone flertalet av de utländska fångarna förflyttats från Norilsk till Taischet i början av 1955.

Wien den 25 juli 1957.

Erik Braunerhielm

Lundstr öm/is

S. Lundström
p.t. Ambassaden i Bonn

Bonn den 8 augusti 1957.
Strängt förtroligt. 7 bil.

Broder,

De utlovade promemoriorna angående samtalen med tyska medborgarna

R. M e t z n e r
R. R e i n e r t
H. H a d w i g e r
A. H a d w i g e r
R. H a c k e n b e r g
Dr. J. M o s e r (kompletterande samtal) och
G. G ö p e l

./1-7 översändes härmed som bilagor.

I går kväll mottog jag Hedins brev med bilagor angående Raoul Wallenberg-ärendet.

Enligt överenskommelse med Leifland skall denne och i viss mån även Lindén söka bringa klarhet i vem Hermann kan vara och vad denne berättat.

Själv reser jag nu norrut för att avsluta min uppgift med samtal med personer bosatta i de norra delarna av Västtyskland.

(Sten Lundström)

Herr Sekreteraren G. L o r e n t z o n ,
Stockholm.

Lundström/CE

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

		19
N:o	Strängt förtroligt.	BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

P.M.

Angående samtal med tyske medborgaren köpmannen Rudolf M e t z n e r hållet fredagen den 2 augusti 1957 i Frankfurt am Main på utställningsområdet.

Metzner är bosatt i Frankfurt/Main under adress auf der Insel 16, där han driver egen rörelse i radiobranschen.

Beträffande sin fångenskap i olika ryska läger lämnade han följande redogörelse.

6.12.1947	Tillfångatagen i Berlin och förd till Brandenburg.
I juli 1948	Förd över Torgau, Kobyschev och Krassnogjarsk till Dudinka.
Sensommaren 1948	Försatt till Norilsk 4:e specialregimlägret.
Sommaren 1953	Transporterad från Norilsk till Tapiau.
I slutet av december 1953	kom Metzner till Västtyskland.

På fråga om Metzner under fångenskapen träffat eller hört talas om svenska medborgare, förklarade han bestämt att så ej var fallet.

I läger 4 där Metzner fick uppehålla sig under hela tiden i Norilsk fanns cirka 4.000 fångar av vilka 34 var tyska medborgare. En del av dessa tyskar torde ännu vara kvar i fångenskap. Bland de till Västtyskland återkomna fångarna nämnde han följande personer:

Ingenjör W e r n e r från Stuttgart,
Otto H e r d e n från Steinheim,
Erich W e i s s e n b o r n från Remscheid,
Werner U r b a n s k y, ,
Klas V o g t från Münster/Westfahlen
Dr.med. G o s e r,

Friedrich Wilhelm B e r n d t från Berlin/West.

Särskilt tillfrågad om Metzner under fångenskapen hört talas om någon lettisk medborgare vid namn Baltins, svarade Metzner att namnet var honom alldeles obekant.

Jag visade den av mig medförda fotografiserien, bland annat innehållande fotografier av de försvunna flygarna och i anslutning härtill uppgav Metzner att han icke kände igen någon av de avbildade.

Bonn den 8 augusti 1957.

S. Lundström

Lundström/BJ

Strängt förtrolig.

P. M.

angående samtal med tyske medborgaren teknikern Richard R e i n e r t, född den 5/8 1924, hållet i Heinheim/Main fredagen den 2 augusti 1957.

Reinert är bosatt i Gross-Auheim, Bahnhofsstrasse 10.

Beträffande sin vistelse under olika tidsperioder i olika läger lämnade han följande uppgifter.

April 1945	tillfångatagen och förd till Brest-Litovsk samt senare till Prokojewsk/Stalinsk;
1947	insatt i Bajdajefk (krigsfångeläger) och därefter i Mariinsk invid Krassnogjarssk;
sommaren 1948	överförd till Norilsk läger 1;
december 1951	förflyttad till Norilsk läger 4;
juni 1953	transporterad via Krassnogjarssk till Tapiau;
28 december 1953	frigiven och ankommen till Friedland.

Särskilt tillfrågad om Reinert under fångenskapen träffa eller hört talas om någon svensk i samma belägenhet, svarade han, att så ej var fallet. Däremot hörde han vid något tillfälle talas om att några norrmän skulle hållas fångna i Norilsk. Reinert kunde ej påminna sig något av norrmännens namn.

I Norilsk fanns många ester och letter bland fångarna. Namnet Baltins var obekant för Reinert.

Sedan jag visat honom den av mig medförda fotografiserien uppgav han, att han ej kunde känna igen någon av de avbildade.

På fråga angående hur många fångar som fanns insatta i läger 4 i Norilsk, förklarade Reinert, att antalet växlade troligen mellan 1.000 - 4.000. Av dessa torde 18-20 ha varit tyska medborgare.

Av sina medfångar från Norilsk-tiden erinrade sig Reinert följande personer

Otto H e r d e n; och dennes hustru

Johanna H e r d e n född Hohmann;

Manfred K ö n i g;

Dr. M o s e r;

Ingenjör Paul W a r n e r (i Stuttgart); och

Rudolf M e t z n e r (i Frankfurt am Main).

Bonn den 7 augusti 1957.

(S. Lundström)

Lundström/BJ

Strängt förtrolig.

P. M.

angående samtal med tyska medborgaren fröken Hilde H a d w i g e r, född den 4 juli 1923, hållet lördagen den 3 juli 1957 i hennes bostad i Mönchherrndorf 6½, Kr. Bamberg.

Fröken Hadwiger lämnade följande redogörelse beträffande sin fångenskap i olika ryska läger.

8 maj 1945	tillfångatagen i Tjeckoslovakien och förd till olika läger där;
juli 1945	överförd till ett genomgångsläger i Lemberg;
augusti 1945	flyttad till Molotowsk;
september 1945	transporterad via Archangelsk till Dudinka;
oktober 1945	överförd till Norilsk och där insatt i ett läger kallat Nagorny;
1948	flyttad till regimläger 6;
7 juli 1953	transporterad till Tapiau;
6 januari 1954	efter frigivning ankommen till Friedland.

På fråga om fröken Hadwiger visste något om manliga fångar i Norilsk och i så fall om hon hört talas om någon svensk, svarade hon att det endast tillfälligtvis lyckats att erhålla uppgifter om män, som hölls fångna där. Läger 6 var ett kvinnoläger, som hölls strängt avgränsat från övriga läger i Norilsk. Hon hörde emellertid aldrig talas om att någon svensk skulle hållas i rysk fångenskap. Däremot kände hon till att förutom ryssar och tyskar också balter, ungrare, rumäner, polacker och japaner fanns insatta i Norilsk-lägren.

Ett flertal lettiska kvinnor fanns i läger 6 i Norilsk. Namnet Baltins är fullständigt obekant för fröken Hadwiger.

Då en strejk utbröt sommaren 1953 i Norilsk deltog inte minst kvinnorna i det uppror som samtidigt uppkom i lägren.

I läger 6 hölls ungefär 3.500 kvinnor fångna av vilka 7 var tyskor, Fröken Hadwigers tyska medfångar var

Anni Hadwiger (kusin), nu bosatt i Dachau, Buchenstrasse 15,

Friedl Karpfstein, nu bosatt i Aalen-Erlau/ Würtemberg,

Elli Rumi, nu bosatt i Osnabrück,

Ruth Lück och

Johanna (Hohmann) Herden, samt

fru Kawalenie, född omkring 1895, troligen frigiven till Tysklands östzon.

Vidare kände fröken Hadwiger till att följande tyskar varit internerade i Norilsk, nämligen

Otto Herden,
Rudi Hackenberg; och
Gustav Platte (nu bosatt i Bayreuth).

Sedan jag visat den av mig medförda fotografiserien för fröken Hadwiger förklarade hon att hon ej kände igen någon av de avbildade.

Bonn den 7 augusti 1957.

(S. Lundström)

Lundström/BJ

Strängt förtroligt.

P. M.

angående samtal med tyska medborgaren fröken Annie H a d w i g e r, född 1924, hållet lördagen den 3 augusti 1957, i hennes bostad i Dachau, Buchenstrasse 15.

Fröken Hadwiger lämnade följande redogörelse för sin vistelse i olika ryska fångläger.

1945	tillfångatagen i Habelswerth i Schlesien och därefter insatt i läger i Liegnitz, Lemberg och Molotowsk;
sensommaren 1945	transporterad över Arkangelsk till Dudinka;
1 oktober 1945	insatt i Norilsk, Nagorne-lägret;
september 1948	överförd till specialregimlägret 6 i Norilsk;
juli 1953	transporterad över Krassnogjarssk, Swerdlowsk och Moskva till Tapiau;
december 1953	förd via Brest-Litovsk; Frankfurt a.O. och Bischofswerde med ankomst
6 januari 1954	till Friedland.

Särskilt tillfrågad om hon under fångenskapen hört talas om eller träffat någon svensk förklarade fröken Hadwiger att så ej var fallet. Kvinnolägret nr 6 i Norilsk var strängt avgränsat från andra läger inom området. Ändå lyckades det de kvinnliga fångarna att i någon liten mån erhålla upplysningar om manliga fångar i grannskapet. Sålunda visste fröken Hadwiger om att tyska medborgarna Rudi Hackenberg, nu bosatt i Buchsdorf Kr. Donauwörth och Otto Herden, nu bosatt i Steinheim/M. Rödesweg 7, befunnit sig i Norilsk fram till 1953. Dessutom visste fröken Hadwiger om att många este letter och litauer fanns internerade i Norilsk. Inom kvinnolägret hade f.ö. en estnisk läkare varit verksam.

På fråga om fröken Hadwiger hört talas om någon lettisk fånge vid namn Baltins, svarade hon, att hon troligen hört

detta namn nämnas i Norilsk. När hon hört detta kunde hon ej påminna sig, och dessutom kunde hon ej komma ihåg, vem som sagt något om Baltins. Fröken Hadwiger uppgav, att en transport med baltiska kvinnor anlände till Norilsk 1949. De flesta var dömda till 25 års tvångsarbete. Möjligen kunde någon av dessa kvinnor heta Baltins eller också kunde det vara så, att någon av dem berättat något om en person med detta namn.

I läger 6 i Norilsk hölls omkring 4.000 kvinnor internerade. Av dessa var sju tyskor, nämligen

Hilde H a d w i g e r (kusin)
Elli (Grimme) R u d i
Johanna (Hohmann) H e r d e n
Friedl K a r p s t e i n (återkommen först hösten 1956) nu bosatt i Aalen/ Würtemberg, Erlau 20.
Ruth L ü c k; och
en fru som härstammade från Litauen och som troligen frigivits till Tysklands östzon; samt
fröken Hadwiger själv.

Sedan jag för fröken Hadwiger visat de av mig medförda fotografierna, förklarade hon, att hon icke igenkände någon av de avbildade.

Bonn den 7 augusti 1957.

(S. Lundström)

Lundström/BJ

Strängt förtrolig.

P. M.

angående samtal med tyske medborgaren, mekanikern Rudi Hackenberg, född 1921, hållet i dennes bostad i Hafenreuth bei Buchsdorf, Kr. Donauwörth.

Hackenberg var under fångenskapen insatt i följande läger.

24 maj 1945	tillfångatagen i Sudet-området, förd till olika genomgångsläger bl.a. till Lemberg, därifrån transporterad över Arkangelsk och Dudinka för att
omkring 10 oktober 1945	anlända till Norilsk; ITL-läger 6;
våren 1946	flyttad till ITL-läger 3;
våren 1948	överförd till ITL-läger 2;
våren 1949	insatt i Gorlag 5;
sommaren 1949	flyttad till Gorlag 4;
sommaren 1953	transporterad över Dudinka - Krassnogjarssk - Moskva till Tapiau;
slutet av december 1953	förd över Frankfurt a.O. till Västtyskland.
12 januari 1954	anländ till Friedland efter frigivning.

Hackenberg uppgav, att han aldrig träffat eller hört talas om någon svensk i rysk fångenskap. Han visste däremot om bl.a. att en del finnar och många balter fanns internerade i Norilsk-området. Någon lett vid namn Baltins hörde han dock ej talas om.

Bland sina tyska medfångar från interneringen i Norilsk nämnde Hackenberg:

Paul L o r k e, nu bosatt i Bonn,

Gustav P l a t t e, som nu tjänstgör vid posten i Bayreuth och

Paul W e r n e r, nu bosatt i Stuttgart.

Samtliga var kvar i Norilsk åtminstone till 1953.

Jag visade den av mig medförda foto rafiserien för Hackenberg och denna uppgav därefter, att han ej igenkände någon av de avbildade.

Hackenberg förklarade att omkring 4.000 fångar hölls internerade i Gorlag 4 och att 15-20 av dessa var tyska medborgare.

Bonn den 8 augusti 1957

(S. Lundström)

Lundström/is

Strängt förtrolig.

P.M.

angående förnyat samtal med tyske medborgaren Dr.Med. Johann M o s e r , hållet i dennes bostad i Hirschorn måndagen den 5 augusti 1957.

Beträffande den av Platte nämnda fröken Lore B e r n d t uppgav Moser, att hon numera är gift och bär ett familjenamn som han ej kan erinra sig. Hennes nuvarande adress är emellertid Freiburg i. Breisgau, Ilmenthalerstrasse 25. I anslutning härtill uppgav Moser, att han bestämt kände till att hon var kvar i Norilsk endast till augusti 1948 och att hon senare överförts till Taischet före frigivningen.

På särskild fråga förklarade Moser vidare, att han aldrig hört talas om att någon svensk eller några svenskar skulle ha funnits internerade i något av de olika Kartoschanlägren i Norilsk.

Emellanåt förekom att fångar blev överförda från Kartoschan-lägren till specialregimlägren om de enligt lägerledningens uppfattning visat gott uppförande. Det är därför ej omöjligt att en ukrajnare förflyttats på nämnt sätt, ehuru Moser ej känner till något härom i det aktuella fallet.

Rörande P l a t t e uppgav Moser, att han under flera år varit tillsammans med honom i Norilsk-lägren och att han på så sätt kommit att närmare lära känna honom. Det är Mosers övertygelse att det måste finnas grund för uppgifter som Platte lämnar angående sina minnen från fångenskapen. Moser bestyrkte samtidigt att Platte varit mycket svårt sjuk i Norilsk och vid ett tillfälle varit mycket nära döden. Man bör därför icke utesluta att hans hälsotillstånd, som visserligen förbättrats år 1953, kunnat inverka i sådan riktning att en förväxling av minnesbilder kunnat uppkomma.

Bonn den 8 augusti 1957.

(S. Lundström)

Lundström/BJ

Strängt förtrolig.

P. M.

angående samtal med tyske medborgaren, kontoristen Gerd G ö p e l, född den 15 januari 1923, hållet tisdagen den 6 augusti 1957 på kurbadanstalten Gustav Weigand Stiftung i Bad Homburg.

Göpel är bosatt i Korbach/Waldeck, Hopflenbergerweg 24 och anställd vid Kreissparkasse i Korbach.

I maj 1945 tillfångatogs Göpel och fördes till Lemberg, där han hölls kvar i ett fängelse till maj 1946. Då fick han medfölja en transport upp till Dudinka, dit han anlände omkring den 25 juni 1946. Efter tre månaders uppehåll i Dudinka fördes Göpel vidare till Norilsk. I slutet av 1946 blev Göpel, som då var svårt sjuk, vid läkarkontroll förklarad som invalid och fick härigenom förflyttning till ett invalidläger i Krassnogjarssk. Där fick han tillbringa tiden fram till juni 1947. Vid förnyad läkarundersökning erhöll Göpel besked om att hans hälsotillstånd förbättrats i sådan grad att han ej längre fick vara kvar i invalidlägret. På grund härav återfördes han i juni 1947 till Norilsk. Under vistelsen där var han i olika tidsperioder insatt i de olika lägerpunkterna enligt följande.

juni 1947 - Specialläger 5 - mitten av 1951;
mitten av 1951 - Specialläger 4 - slutet av 1952;
slutet av 1952 - ITL-läger 8 (kolschakt) - december 1953.

I specialläger 4 fanns minst 8.000 fångar, varav 23 torde ha varit tyskar. Motsvarande siffror beträffande ITL-läger 8 utgjorde cirka 6.000 och 4.

Göpel blev i december 1953 förd med flygplan från Norilsk till Krassnojarsk. Därifrån fortsattes transporten med järnväg till Moskva, där han blev insatt i Ljubljanskaja-fängelset tiden 21 - 28 december 1953. Sedan överfördes han till ett samlingsläger i Stalino. Den 5 januari 1954 fick Göpel i samband med frigivning resa västerut. Han kom den 21 januari 19[illegible] till Fürstenwalde och påföljande dag till Friedland.

Under vistelsen i läger 8 var han tillsammans med tre andra tyskar, nämligen Erich W e i s s e n b o r n, Hermann K o l u s a och Horst J e s k e. Av dessa lär endast Weissenborn numera finnas i Västtyskland. Kolusa bor troligen i Österrike och Jeske i Berlins östsektor.

För övrigt kände Göpel till att följande tyskar varit internerade i Norilsk efter år 1952, nämligen:

P l a t t e
U r b a n s k i
S c h u t z e (från Berlin; född omkring 1895; troligen numera bosatt i östsektorn)
Heinz S c h ö n e m a n n (sannolikt avliden)
Valter H a r t m a n n
Adolf K ü n z e l l.

Den sistnämnde, som i lägret gått ryssarnas ärenden, lät sig övertalas att antaga ryskt medborgarskap och vistas fortfarande i Sovjetunionen.

Göpel uppgav att många nationer var representerade bland fångarna i Norilsk. Förutom ryssar och tyskar fanns där ett flertal ester och letter. Vidare fanns ungrare och finnar bland fångarna liksom en fransman. Den sistnämnde hette Pierre S u p i o n t eller något liknande. Göpel har aldrig sett hans namn skrivet och är därför osäker om stavningen. Han vet ej heller om fransmannen blivit frigiven eller ej.

De omnämnda finnarnas namn kände Göpel icke till.

På särskild fråga om Göpel träffat eller hört talas om någon svensk fånge i Sovjetunionen, svarade han bestämt nej.

Jag frågade därefter om han hört talas om någon lett vid namn Baltins, men namnet var fullkomligt obekant för Göpel.

Icke heller kunde Göpel känna igen någon av de avbildade i den av mig medförda fotografiserien, där bl.a. de försvunna flygarna finns med.

Bonn den 8 augusti 1957.

(S. Lunström)

Leifland/is

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

		19
Bonn den 12 augusti 1957.		
Strän N:o förtroligt.		3 bil. BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Broder,

Enligt överenskommelse med Lundström - dennes handbrev till Hedin den 8 dennes - har Lindén och jag besökt Rechtsanwalt Glauning i Krefeld för att fråga om han kunde bringa klarhet om vem den av Spuller nämnde Herrmann kan vara. Glauning själv kunde tyvärr icke hjälpa oss men hänvisade till några medfångar; Du finner dessas namn och adresser i promemorian över samtalet. Två av dem, Scheid och Waschkau, har hörts. Den av Waschkau nämnde Fritz Herrmann kan möjligen vara den Herrmann vi söker; i varje fall anser jag möjligheten så stor att jag kommer att uppsöka honom i Hamburg på väg hem till Sverige i slutet på veckan.

Därest detta spår kommer att visa sig felaktigt och ej heller Lundström lyckas komma i kontakt med Herrmann före sin återresa till Stockholm i mitten eller slutet av denna vecka, kommer Lindén att fortsätta efterforskningarna. I första han kommer han då att uppsöka den av Spuller nämnde Kaltschmidt i München. Skulle ej heller denne ha något att förtälja, kommer Lindén att kontakta några av de av Waschkau och Scheid nämnda; möjligen kan ju även Kaltschmidt ge några tips.

u/ Leif Leifland

Sekreteraren G. L o r e n t z o n ,
Stockholm.

Exp. m. kuvi d. 14/VIII-57

Leifland/BJ

Strängt förtrolig.

P. M.

över samtal med advokaten G l a u n i n g, hållet på dennes kontor (Südwall 19, Krefeld) fredagen den 9 augusti 1957.

Glauning omtalade att han vistats i Taischet-området från våren 1949 till sin repatriering oktober 1955 (jfr handbrev Leifland-Lorentzon 1 juli 1957). Antalet tysskspråkiga fångar i lägren kring Taischet hade enligt Glaunings mening maximalt uppgått till cirka 800. Glauning erinrade sig några av de av Spuller för Braunerhielm nämnda fångarna, bland andra Otto M a r e k, Alexander J a c o u b o w i t s c h och Julius K a l t s c h m i d t. Däremot hade han intet minne av Spuller själv eller av Schneider. På fråga huruvida han själv träffat eller hört talas om en tysk major med förnamnet Hermann, vilken skulle ha vistats i Taischet-området på hösten 1954, svarade han nekande. Han underströk i detta sammanhang att fångarna i Taischet-lägren var spridda över ett stort område och fördelade på mindre, i oöverskådliga skogsområden placerade arbetsgrupper; någon regelbunden och omfattande kommunikation mellan de olika grupperna hade icke varit möjlig. På fråga huruvida han kunde nämna några tillförlitliga medfångar som hade vistats i Taischet-regionen på hösten 1954 och som möjligen skulle kunna ha något att förtälja om Hermann nämnde han förutom L a n g h a g e r och K o c h h e i m följande:

W. S c h e i d, Nordring 77/1, Leverkusen, anställd vid Bayer-verken, avdelning Pharma B;

Gerhard H u s s o c k, Köln-Ostheim, Grevenstrasse 30;

W a s c h k a u, Krefeld, Königsstrasse 192, bei Köhlemann, tel. 615 25; anställd vid Edelstahlwerke.

Bonn den 10 augusti 1957.

(Åke Lindén) (Leif Leifland)

Strängt förtrolig.

P. M.

över samtal med Günther W a s c h k a u, hållet i dennes bostad Königsstrasse 192 (bei Pöhlemann), Krefeld, den 10 augusti 1957.

Waschkau, som vore affärsman till yrket, hade under åren 1931 - 1935 varit verksam i Moskva såsom representant för en tysk firma. I augusti 1944, då han varit knuten till en infanterifördelningsstab, hade han tillfångatagits. På hösten samma år tillsammans med bland andra Heinz-Helmut von H i n c k e l d e y och von R a n t z a u förd till Lefortovskaja i Moskva. Om sin vistelse där hade Waschkau redogjort för två representanter för svenska myndigheter på senhösten 1955 (från september 1944 till mars 1948 i cell 149; jfr sidan 40 i vitboken om Wallenberg).

Genom OSO-förfarande dömdes Waschkau till 25 års straf: arbete på grund av ekonomiskt spionage under de fyra år han varit bosatt i Moskva. Han hade så småningom förts till Karaganda i Kasakstan, där enligt Waschkaus åsikt en icke obetydlig del av de Volksdeutsche och andra numera vore bosatta, om vilkas repatriering förhandlingar för närvarande föres i Moskva.

Från Karaganda hade Waschkau förts till Tajsjet, dit han anlände i mars 1955 och där han fått kvarstanna till sin repatriering i oktober 1955. Han hade hela tiden varit placerad i Peresilkan och fungerat som ett slags förtroendeman för de - enligt Waschkaus åsikt - cirka 300 tyskarna där. (Waschkau företedde under samtalet ett av Dr.phil. F.-J. O p h a u s i Bad Pyrmont undertecknat intyg om Waschkaus egenskap av talesman för de tyska fångarna och om hans tillförlitlighet.)

På vår fråga om han under sin vistelse i Tajsjet själv träffat eller hört sina medfångar tala om någon fysk f.d. officer från Breslau med förnamnet Herrmann svarade Waschkau att han blott kunde erinra sig en man som hade Herrmann som efternamn och Fritz som förnamn. Denne hade

tidigare varit direktör för Städtische Stadt- och Sparkasse i Breslau och ungefär 1948 eller 1949 tagits i fängsligt förvar av sovjetiska organ i Berlin. Han torde ha varit född 1907 eller 1908. Waschkau kunde icke säga om Fritz Herrmann varit officer i tyska krigsmakten, ej heller i vilka fångläger han varit innan han kom till Tajsjet. Waschkau och Herrmann hade vid repatrieringen haft sällskap från Tajsjet till Moskva, där Herrmann emellertid frivilligt stannat kvar i två månader för att söka återfå ett belopp om 50.000 à 60.000 DM, som han haft på sig vid häktningen och då fråntagits honom av sovjetiska milisoldater eller undersökningsdomare. Efter sin återkomst till Tyskland hade Herrmann bosatt sig i Hamburg under adress Kippingstrasse 40.

Såvitt Waschkau kunde erinra sig hade Herrmann icke vid något tillfälle nämnt att han träffat eller hört talas om att svenska medborgare skulle hållas fängslade i Sovjetunionen; Waschkau underströk i detta sammanhang att han varit tillsammans med Herrmann så gott som dagligen under sin vistelse i Tajsjet.

För ytterligare upplysningar om förhållandena i Tajsjet och för vidare efterspaningar efter Herrmann hänvisade Waschkau till följande medfångar som alla vore minnesgoda och tillförlitliga:

1. Harald G ä d e c k e, Gorlittstrasse 47, Hamburg 1; f.d. officer;
2. Dr.ing. Rolf B o r c h e r s, Ludwigsstrasse 38, Ludwigshafen;
3. Dr.phil. F.-J. O p h a u s (jfr ovan), Humboldtstrasse, Bad Pyrmont;
4. Amtsgerichtsrat Georg W e g e m u n d, Brandenburgerstrasse 107, Nürnberg-Eibach;
5. Heinz P o s s e l t, Blumenstrasse 9, Wiesbaden;
6. Günther G a r b s c h, Ulm; samt
7. Leonhardt W e n i n g, Georg Strobelstrasse 54/I, Nürnberg;

Han hänvisade vidare till Organisation Gehlen och de amerikanska underrättelseorganisationerna; för dessa hade Waschkau redogjort för

sina upplevelser och iakttagelser i Sovjetunionen. De vore enligt Waschkau utomordentligt väl informerade om förhållandena i Sovjet, även om fånglägren.

Bonn den 12 augusti 1957.

(Åke Lindén) (Leif Leifland)

Strängt förtrolig.

P. M.

över samtal med ingeniör W. S c h e i d, hållet i dennes bostad Nordring 77, Leverkusen, den 10 augusti 1957.

Scheid, som för närvarande vore anställd vid Bayerverken i Leverkusen, hade tillfångatagits vid rumänska fronten och därefter förts till Moskva (Ljubljanka och Lefortovskaja). År 1950 Marinsk, därefter Tajsjet fram till våren 1955 (mestadels lägerpunkt 15 samt Peresilkan), då han repatrierades.

Scheid sade sig på fråga icke kunna erinra sig någon f.d. major med förnamnet Hermann, som skulle ha varit i Tajsjet. Under sin vistelse i Sovjetunionen hade han överhuvudtaget icke träffat någon svensk, ej heller hört sina kamrater tala om någon svensk medborgare som skulle hållas fängslad i Sovjet.

För vidare efterforskningar hänvisade Scheid till följande före detta medfångar:

1. Georg A l t e n b u r g e r, Duschweg 29, Hamburg/Altona;
2. Leo B a u e r, p.t. Haus Königsstein, Königsstein in Taunus;
3. Willy D r e s c h e r, Holzendorfstrasse 9, Berlin-Charlottenburg 5;
4. Herbert K o r n e f f e l, Leibneitzstrasse 19, Kassel;
5. Willy L a n g e, Lothar Bucher-Strasse 7 C, Berlin-Stegnitz;
6. Ernst L e d e r, Paradestrasse 47, Berlin-Tempelhof;
7. Günther M e y e r, Ermlandweg 23 F, Hamburg-Langenhorn;
8. Gerhardt N i c k e l, Rüddigerstrasse 11, Oranienbaum (Oranienburg i östzonen?);

9. Teodor von V j ä t k i n, Feldstrasse 109, Kiel; samt

10. Dr. Joachim Z v i z, Braunschweigerstrasse 26, Burgdorf bei Hannover.

Bonn den 12 augusti 1957.

(Åke Lindén (Leif Leifland)

Leifland/BJ

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

Bonn den 9 augusti 1957.

		19
N:o	1 bil.	BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Broder,

I en rapport i dag har vi sökt redogöra för frågekomplexet om repatrieringen av tyska medborgare i Sovjetunionen, dess bakgrund och nuläge. Då rapporten kanske kan erbjuda visst intresse för Dig, ber jag få närsluta en genomslagskopia.

u/ Leif Leifland

Herr Sekreteraren L o r e n t z o n,
Stockholm.

Xp m.k. 14/8/Zfed.

Sten Lundström
p.t. Generalkonsulatet
i Hamburg

Mott. 16/8.

Hamburg den 15 augusti 1957.

Broder,

./. För Ambassadens och Din egen kännedom får jag härmed översända PM angående samtal, som jag haft med olika Heimkehrer, vilka jag träffat på färd mellan Bonn och Hamburg.

De omnämnda promemoriorna avser samtal med

J. B u s c h (och dennes hustru M. Busch);
W. S c h n e i d e r (och dennes hustru E.Schneider)
F. H i r s c h;
W. E r b e n;
H. M e n g e;
E. R u m i;
E. H u t h;
R. L ü c k;
W. D ö l l; och
W. R u d i c h.

Den i min PM angående samtal med Otto H e r d e n (av den 7.8.57) omnämnde tysken Waldemar A w a k o v i c z var i Italien på semesterresa, då jag sökte honom under hans adress Schulstrasse 10, Dortmund - Brambauer. Det uppgavs, att han skulle vara tillbaka i bostaden den 31 augusti 1957. Jag får därför be Dig (eller Leifland) ombesörja samtalet med honom.

Som synes av Hirsch's utsaga förekommer där ett nytt namn, nämligen Willy N e u m a n n, anställd vid hotell Hamburger hof i Bad Neuenahr. Även i detta fall får

Herr Ambassadsekreteraren
Åke Lindén,
B o n n.

jag be Dig ombesörja kontakt. Neumann lär ju också ha kontakt med en viss hr S c h u m a n n, vilken kanske kan vara värd att besöka.

Kurt Wesselys adress har av Walter Erben angivits vara Mössingen, Neuer Strasse 13. Denna adressuppgift lär vara mer aktuell än den till ett sjukhus i Karlsruhe.

Den av Menge omnämnde Karl F r e n z e l sökte jag i Haus Maria i Dabringhausen. Där upplystes, att två Heimkehrer med efternamnet Frenzel bott i pensionen men att båda flyttat därifrån. Den ene hette Günter och den andre Gottfrid i förnamn. De lär ej ha varit släkt med varandra. Günter Frenzel torde ha bosatt sig i Wermelskirchen (alldeles i närheten av Dabringhausen) och hans adress kanske kan erfaras genom Einwohnermeldeamt. Mycket talar för att det är just Günter Frenzel som Menge avsett. Beträffande Gottfrid Frenzel, som synes böra kontaktas endast för den händelse Günter ej skulle visa sig vara den rätte, inhämtade jag den uppgiften, att han ofta brukar besöka en viss familj Hoffmann, bosatt i Köln-Nippes under adress Leipzigerplatz 11 (?).

I Menges utsaga dyker ytterligare två nya namn upp, nämligen Walter H a r t m a n n i Mönchen-Gladbach och Franz S c h ö f f m a n n i München. De närmare adresserna kanske Du även i dessa fall kan erfara från respektive Einwohnermeldeamt.

I går fick jag hit till Generalkonsulatet översänt ett brev, som fröken Lück efter mitt besök hos henne skrivit och överlämnat till Konsulatet i Hannover. En avskrift av brevet bifogas. Jag har besvarat brevet med hemställan om att hon inte ska företaga någonting i saken f.n. ./.

Slutligen har jag vid besök hos Suchdienst i Hamburg fått adresser till en del återvända Norilskfångar. En PM angående de inhämtade uppgifterna bifogas. ./.

Själv kommer jag under återfärden till Stockholm att besöka tre Heimkehrer norr om Hamburg, bland dem den av Rudich nämnde Otto G u b i t z i Bad Segeberg.

Hjärtliga hälsningar
Din tillgivne
Hans Lundström

Strängt förtrolig.

P.M.

angående samtal med tyske medborgaren posttjänstemannen Josef B u s c h, född 1929, hållet torsdagen den 8 augusti 1957 i dennes bostad i Oberhausen, Nohlstrasse 217.

Den 27 mars 1945 blev Busch, som tillhörde 4:e kompaniet i Vikingdivisionen inom Waffen SS, tillfångatagen vid Zeehden invid floden Oder. Han insattes omedelbart i ett läger i Wittenberg och kom i augusti samma år till ett tukthus i Brest-Litovsk, varifrån han i april 1946 överfördes till ett läger i Stalinsk. Ungefär ett år senare flyttades han till ett läger i Mariinsk. I augusti 1948 fick han anträda en transport, som över Krassnojarssk och floden Jenissey, förde till Dudinka. Därifrån transporterades han vidare med tåg på en smalspårig järnväg till Norilsk och insattes där under följande tidsperioder i olika lägerpunkter, nämligen

Augusti 1948	Gorlag 1 (betecknat K 384/1) - 1949/1950;
1949/1950	Gorlag 5 (under fyra - fem månader);
Våren 1950	Gorlag 1 - juni 1953.

Under det att Busch var insatt i 5:e lägret fick han arbeta på ett fabriksbygge och blev specialist på betongarbeten.

Sommaren 1953 utbröt en strejk i Norilsk. Genom att i de olika lägeravdelningarna kasta in meddelanden, som skrivits på papper omlindade stenar, åstadkoms samtidighet i strejkåtgärderna, som pågick i cirka tre veckor. För att kväsa strejken ställde den ryska lägerförvaltningen upp i det närmaste en division med ryska militärer mot de olika lägren.

Busch uppskattade, att cirka en miljon människor fanns i Norilsk och dess omgivningar. Därvid räknade han inte blott fångar utan även förvaltnings- och vaktpersonal samt ryssar, som mer eller mindre frivilligt var bosatta där.

I 4:e lägret i Norilsk fanns blott 12 tyskar, då Busch var där. Övriga fångar kom från många olika nationer.

Där fanns ryssar, blater, polacker, rumäner m.fl.

I början av juni 1953 samlades bl.a. tyskarna till en transport som på nytt gick över floden Jenissey till Krassnojarssk, varefter färd på järnväg togvid och förde fångarna till Tapiau i Ostpreussen. Avsikten var tydligen att frigiva fångarna men återtransporten avbröts och i Tapiau fick Busch vara kvar till den 22 december 1953. Då fick han medfölja en transport över Brest-Litovsk och Frankfurt a.O. med ankomst till Friedland den 27 december 1953. Från denna transport mindes Busch särskilt ett pinsamt intermezzo i Frankfurt a.O. Där hade folk samlats invid järnvägen och vinkade glatt med blommor åt de hemvändande fångarna. Glädjeyttringarna avbröts emellertid av polispersonal på platsen med förklaring , att det var opassande att på så sätt hälsa förbrytare.

Buschs hustru med vilken han ingick äktenskap efter frigivningen blev även tillfångatagen våren 1945. I Stalinsk och Mariinsk vistades de samtidigt men skildes därefter åt för att på nytt komma i samma läger i Tapiau. De blev därefter frigivna på samma gång och kom samtidigt till Friedland.

På fråga om Busch under fångenskapen träffat eller hört talas om någon svensk fånge förklarade han, att så ej var fallet. Han har ett svagt minne av att en norrman skulle ha befunnit sig bland fångarna i Norilsk, men han kan ej erinra sig några detaljer härom.

Busch var relativt mycket tillsammans med litauer, ester och letter. Såväl ryssar som balter fick hela tiden i Norilsk mottaga paket från hemorten med vilken de även tilläts korrespondera. Sådant var förbjudet för fångar av övriga nationaliteter.

Särskilt tillfrågad förklarade Busch, att han aldrig hört talas om någon lettisk fånge vid namn Baltins. I detta sammanhang ville Busch emellertid framhålla, att fångarna sins emellan i allmänhet tilltalade varandra endast med förnamn.

Sedan jag visat Busch den av mig medförda fotografiserien, innehållande bl.a. foton på de försvunna flygarna, uppgav han, att han icke med bestämdhet kunde säga sig ha sett någon av de avbildade. Några av dessa hade visserligen en del ansiktsdrag som liknade några fångars i Norilsk. De

omnämnda fångarna var dock ej av svensk natinalitet.

På fråga om Busch kunde namngiva någon av sina kamrater från tiden i Norilsk, påminde han sig att tysken Walter S c h n e i d e r, nu bosatt i Mühlheim/Rhur, Boverstrasse 67, varit där åren 1951 - 1953. Denne, som under fångenskapen fick vara verksam som skräddare, kom på grund av denna sysselsättning i stor utsträckning i kontakt med fångar från olika lägerpunkter.

x x x x x x x x x x x x

Fru Martha Busch, maka till ovannämnde Josef Busch, lämnade vid tillfället följande upplysningar.

Hon tillfångatogs den 1 maj 1945 och fördes till Stalins och senare till Mariinsk. I dessa städer träffade hon som fånge sin nuvarande man. Därefter fördes hon till Taischet och fick under några veckor år 1951 uppehålla sig i ett läger i själva staden. Efter detta och under år 1952 var hon insatt i Taischets 32?a läger, som låg relativt långt från staden. 1953 överfördes hon till Tapiau och sammanträffade där på nytt med sin nuvarande man.

På fråga om fru Busch under fångenskapen träffat eller hört talas om någon svensk fånge svarade hon nej.

Ej heller kunde hon påminna sig att hon i Taischet hört talas om någon major med förnamnet Hermann, vilken skulle härstamma från Breslau.

Fru Busch kände ej heller igen någon i fotografiserien.

Hamburg den 13 augusti 1957.

(S. Lundström)

Strängt förtrolig.

P.M.

angående samtal med tyske medborgaren elektrikern Walter S c h n e i d e r, född 1918, hållet torsdagen den 8 augusti 1957 i dennes bostad i Mühlheim/Rhur, Boverstrasse 67.

Samtalet med Schneider kom till stånd, enär Josef B u s c h (se mitt PM av den 13.8.1957) uppgivit, att Schneider under fångenskapen varit insatt i ett läger i Norilsk-området. Denna uppgift visade sig emellertid vara felaktig.

Beträffande sin vistelse på olika platser vid skilda tidsperioder under den ryska fångenskapen lämnade han följande redogörelse.

Schneider tillfångatogs på nyåret 1945 i Berlin, där han den 18 juni samma år blev dömd. Han insattes därefter i tukthus i Brest-Litovsk, varifrån han på sommaren 1945 överflyttades till perisilkan i Butyrskajafängelset i Moskva, där han fick stanna i ungefär 3 månader. Efter denna tid transporterades han till Novosibirsk och kom våren 1946 till Stalinsk. Sommaren 1947 överflyttades han till ett fördelningsläger i Mariinsk och fördes 1950 till Taischet, där han i lägerpunkterna 020, 018 och 021 tillbringade tiden fram till 1953. På sommaren sistnämnda år kom han med en transport till Tapiau, där han fick vara kvar i nästan ett halvt år. Den 27 december 1953 anlände han efter frigivning till Friedland.

Särskilt tillfrågad förklarade Schneider, att han under fångenskapen vid ett tillfälle träffat en man, som utgivit sig för att vara svensk medborgare. Det var sannolikt sommaren 1947 i ett fördelningsläger i Mariinsk som detta inträffade. Hans namn kunde Schneider ej komma ihåg.

"Svensken", som troligen var mellan 27 - 30 år gammal (1947), omkring 178 - 180 cm lång, var påfallande mager. Hans hårfärg kunde Schneider ej påminna sig; ej heller andra särskilda kännetecken.

Mannen hade uppgivit, att han tillhört Waffen SS. Några ytterligare uppgifter om honom kunde Schneider ej påminna sig. Ej heller kunde han erinra sig namnet på någon annan Mariinsk-

fånge, som nu kan ha återvänt till Västtyskland.

Schneider påminde sig så småningom, att ovannämnde "svensk" ofta varit tillsammans med en annan fånge som eventuellt även kunde vara svensk medborgare. Om den sistnämnde kunde Schneider emellertid icke alls erinra sig några detaljer såsom namn, signalement eller dylikt.

Under den ryska fångenskapen fick Schneider vara verksam som skräddare i de olika lägren. Han kom därför i kontakt med ett stort antal fångar under sin "yrkesutövning". Då han sade sig ha ett relativt dåligt minne har han inte kunnat bevara intryck från olika medfångar i så stor utsträckning.

Schneider påminde sig senare under samtalet, att han någon gång under sin vistelse i Mariinsk träffat en kvinna, som även utgivit sig för att vara svenska. Hon tillhörde en konstnärstrupp, som reste omkring i de olika lägren och underhöll förvaltningspersonal och fångar. Sådan underhållning, som i allmänhet bestod av sång och spel, kunde förekomma tre till fyra gånger om året. Den omnämnda kvinnan, som talade lettiska, finska, ryska och perfekt tyska, hade omtalat, att hennes man skulle ha tjänstgjort vid tyska krigsmakten som officer men försvunnit under krigsåren. Kvinnan hade ett "nordiskt klingande" namn, som Schneider dock inte kunde påminna sig. Han beskrev henne på följande sätt: cirka 30 år gammal (1949), ungefär 168 cm lång, med mörkt hår och ovalt ansikte.

Schneider kunde inte påminna sig att kvinnan berättat något om Sverige eller i övrigt om sina förhållanden.

Sedan jag visat Schneider den av mig medförda fotografiserien, uppgav han, att han ej kände igen någon av de avbildade.

På fråga om Schneider i Taischet-området råkat någon tysk major från Breslau med förnamnet Hermann svarade Schneider, att han inte kunde erinra sig att ha träffat någon person, som kunde vara identisk med den efterfrågade.

x x x x x x x x x x x x x x x x

Fru Edit S c h n e i d e r (maka till ovannämnde Walter Schneider) född Hoepfner, som var närvarande vid samtalet, uppgav, att också hon varit i rysk fångenskap,

År 1951 blev hon tagen tillfånga i Berlin och var fram till nyår 1954 insatt i följande fängelser och läger, nämligen Brest-Litovsk, Gomel (cirka 180 km SV från Moskva), Jaroslav, Molotov, Solikamsk och Solianka samt slutligen i Tapiau.

Hon återvände till Friedland i början av januari 1954.

Under fångenskapen hörde fru Schneider aldrig talas om någon svensk fånge. Hon vistades uteslutande i utpräglade kvinnoläger men fick då och då utföra arbeten i en byggbrigad tillsammans med manliga fångar.

Hamburg den 13 augusti 1957.

(S. Lundström)

Strängt förtroligt.

P. M.

ang. samtal med tyske medborgaren portieren Fritz H i r s c h, född den 1 juli 1927, hållet fredagen den 9 augusti 1957 i hans bostad i Dortmund, Kasselstr. 9, c/o Greinke.

Rörande sin vistelse i olika ryska fängelser och läger lämnade Hirsch följande redogörelse.

Den 17 maj 1945 råkade han i fångenskap i trakten av Königsberg och fördes omedelbart till ett fängelse i Instaburg. I slutet av juli månad 1945 överfördes han till Villna, där han fick tillbringa 6 dagar i fängelse för att slutligen få resa till Molotovsk. Där fick han vara två månader i ett läger. I oktober månad 1945 fick han medfölja en transport upp till Dudinka. Därefter blev Hirsch insatt i olika lägerpunkter inom Norilskområdet enligt nedanstående.

Hösten 1945	Norilsk, ITL-läger 6;
Våren 1946	" " " 3;
September 1946	Överflyttad till invalid-sjukhus i Krassnojarssk;
Oktober 1947	Åter till Norilsk, nu i ITL-läger 7;
Januari 1948	Norilsk, ITL-läger 10;
April 1949	" Gorlag 4;
Januari 1951	" " 1;
Juni 1951	" " 4; t.o.m. juli 1953;

I juli 1953 transporterades Hirsch tillsammans med andra fångar först till Dudinka, där han fick tillbringa fyra dagar i fängelse, och sedan med ett fartyg till Krassnojanssk. Efter 3 till 4 dagars fängelsevistelse där, fördes han tillsammans med andra fångar vidare på järnväg till Tapiau i Öst-Preussen, dit han anlände i början av augusti samma år. Först den 24 januari 1953 fick han lämna Tapiau och anlände tre dagar senare till Frankfurt an der Oder. Därefter gick färden vidare till Bischofswerde i Sachen, där transporten blev av-bruten under c:a 14 dagar. Troligen den 10 januari 1954 anlände Hirsch till Friedland.

På fråga om han under fångenskapen träffat eller

hört talas om någon svensk fånge svarade han bestämt nej. Ej heller kunde han - efter en fråga av mig - erinra sig att någonsin ha hört talas om någon lett vid namn Baltins. I sammanhanget ville han dock framhålla, att det kunde vara möjligt, att han hört namnet, men i varje fall kunde han nu inte komma ihåg något därom.

Sedan jag visat honom de av mig medförda fotografierna, bl.a. innehållande bilderna av de saknade flygarna medgav Hirsch, att han inte kunde känna igen någon av de avbildade. På begäran räknade Hirsch upp sådana tyskar, som varit i Norilsk efter 1952 och som han i någon mån hade kontakt med nämligen

Fritz A l t h a b e r, bor nu Dammfleth bei Wilster,
Willy N e u m a n n, nu anställd vid hotell Hamburger Hof i Bad Neuenahr.
Otto H e r d e n, Herbert M e n g e, nu bosattt i Duisburg,
Manfred K ö n i g, Heinz W i s c h n e w s k y,
Paul W e r n e r och H a c k e n b e r g.

Dessutom omtalade Hirsch, att Willy Neumann upprätthöll brevväxling med en tysk vid namn Schumann, förnamn obekant, som varit i Norilsk åtminstone fram till 1953.

Beträffande antalet fångar i Gorlag 4 förklarade Hirsch, att det sammanlagda fångantalet utgjorde omkring 3.500, varav antalet tyskar var 18 - 20.

Hamburg den 13 augusti 1957.

(S. Lundström)

Strängt förtroligt.

P.M.

ang. samtal med tyske medborgaren drogisten Walter E r b e n, född den 26 februari 1913, hållet fredagen den 9 augusti 1957 i hans bostad i Münster/Westfalen, Südstr. 81.

Erben berättade beträffande sin vistelse i olika ryska fängelser och läger följande.

Den 26 juli 1946 tillfångatogs han i Tysklands östzon och fördes till Leningrad, där han blev dömd. I maj 1947 fick han medfölja en transport till Norilskområdet, där han sedan var insatt i olika lägerpunkter enligt följande.

September 1947	ankommen till Norilsk och insatt i ITL-läger 2;
April 1949 (1950	Norilsk, Gorlag 5 överförd till Leningrad och Bernau för förhör);
Hösten 1951	Norilsk, Gorlag 1 (2 dagar)
" "	" " 5;
Nyår 1952	" " 4;
Våren 1952	" " 5;
Sommaren 1953	" " 1; (Medweska);
	fram till sommaren 1954.

Erben fick sommaren 1954 medfölja en transport till Braszk (inom Taischetområdet). I september 1954 flyttades han tillsammans med 10 andra fångar över till läger 1 i Swerdlovsk, där endast tyska krigsfångar då var insatta. Enär avsikten var att Erben skulle frigivas, fick han i september 1955 anträda en resa västerut. Denna transport blev därefter avbruten i Potnau och först den 16 december 1955 anlände Erben till Friedland.

På fråga om Erben träffat eller hört talas om någon svensk medborgare i rysk fångenskap svarade han, att så ej var fallet. I Norilsk fanns ett flertal balter internerade och av balterna torde estländarna ha varit talrikast. Då jag frågade om han hört talas om någon lettisk medborgare vid namn Baltins, svarade Erben, att namnet på något sätt föreföll honom bekant

men han kunde icke numera placera in det i sina minnesbilder.

Sedan jag visat Erben fotografierna över försvunna svenskar, förklarade han sig inte kunna känna igen någon av de avbildade.

Rörande sina medfångar från Norilsk (sådana som varit där efter 1952) lämnade Erben följande uppgifter.

Erhard H u t h;
Paul W o l f f;
Kurt W e s s e l y, nu bosatt i Mössingen, Neuer Strasse 13 (i trakten av Stuttgart);
Willy R a u c h, österrikare;
B e r n d t (från Berlin);
Dr Rolf B o r c e r s, nu bosatt i Ludwigshafen;
Rudi H a c k e n b e r g, bosatt i Buschdorf bei Donau Nörth;
Dr M o s e r;
Hermann P l a t z, Berlin-Biesdorf;

Paul L o r k e;
Paul W e r n e r, nu bosatt i Stuttgart, Staffenbergstr. 18;
Erich W e i s s e n b o r n och
Karl S c h u l z (från Potsdam).

En kvinnlig tysk fånge, som varit internerad i Norilsk, kände Erben endast till, Friedl Karpstein.

Rörande antalet fångar i Norilsk-lägren kände Erben till att Gorlag 4 innehöll 6.000 fångar varav 50 - 60 torde ha varit tyskar, Gorlag 5 omkring 3.500 varav 20 - 30 tyskar samt Gorlag 1 mellan 1.500 - 2.000 fångar varav m:a 10 var tyskar.

Hamburg den 13 augusti 1957.

(S. Lundström)

Strängt förtrolig.

P.M.

angående samtal med tyske medborgaren fabriksarbetaren Herbert M e n g e, hållet lördagen den 10 augusti 1957 i hans bostad i Duisburg, Hochfelderstr. 97.

Beträffande sin vistelse i olika ryska fängelser och läger lämnade Menge följande redogörelse.

År 1948 blev han tillfångatagen i Tysklands östzon och förd till fängelset Bautzen. Senare blev han överförd till ett fängelse i Sachsenhausen och ett läger i Orscha. I augusti 1949 var han under c:a tre veckor insatt i Ljubljanska-fängelset i Moskva. Därefter överfördes han till Kubyschev, där han blev kvar endast över en natt för att därefter flyttas till Krassnojarssk. Senare under hösten samma år fick han medfölja en transport till Dudinka och i december 1949 anlände han till Norilsk.

I Norilsk-området var han under olika tidsperioder insatt i följande lägerpunkter:

December 1949	Norilsk, Gorlag 1 - Medweska;
1951	Norilsk, Gorlag 5 (telgelbruk)
1952	Norilsk, Gorlag 4 - t.o.m. sommaren 1953.

Efter vistelsen i Norilsk överfördes Menge med en transport till Magadan och insattes i ett läger Kolodnoja. I sist nämnda läger och i ett annat läger benämnt Jubileum var Menge växelvis insatt fram till hösten 1955. Då fick han anträda återresan till Tyskland och kom över Fürstenwalde den 15 december 1955 till Friedland.

Då jag frågade om han under sin fångenskap någonsin träffat eller hört talas om någon svensk fånge berättade han följande.

När den transport, som Menge medföljde, ankom till Kolodnoja erfor han att en annan grupp fångar, som varit insatt i Kolodnoja-området, omedelbart dessförrinnan lämnat Kolodnoja. Här träffade Menske tyske medborgaren Karl F r e n z e l (nu efter frigivningen bosatt i Dabringhausen inom Rhein Wupperkreis

under adress Haus Maria in der Aue - såvitt Menge kände till), vilken berättade att han som är ingenjör fått vara kvar i Kolodnoja, enär han där konstruerat och anlagt en luftnings-anläggning i ett schakt. Lägerförvaltningen hade ansett att Frenzel borde vara kvar för att se till anläggningen. Frenzel hade vidare omtalat vad han visste om medfångarna i Kolodnoja. Härvid hade han i förbigående omnämnt, att en svensk och några danskar skulle ha varit i lägret men flyttats därifrån till Relschnaja c:a 8 km från Kolodnoja. Något ytterligare nämnde Frenzel aldrig om dessa nordbor.

Själv hade Menge aldrig varit tillsammans med någon svensk medborgare däremot med en man, som hade finskt medborgarskap och vars mor var svenska. Namnet kunde Menge inte erinra sig endast att mannens efternamn började på As..... Denne man, som var 30 år gammal (1953) och ungefär 182 cm lång, nästan svart hår, talade såvitt Menge kunde bedöma finska, svenska, ryska, estniska, lettiska och tyska. Den 21 september 1955 skildes Menge från denne finne i perisilkan i Magaden.

Beträffande förhållanden i Norilsk förklarade Menge, att Gorlag 4 innehöll omkring 3.000 fångar av vilka troligen 16 var tyskar. Bland sina fångkamrater från Norilsk-tiden erinrade sig Menge följande personer:

Fritz H i r s c h;
Willy N e u m a n n, född 1923;
Gerhard S c h u m a n n, född 1925 (nu troligen bosatt i Saar-området);
Walter H a r t m a n n, född 1922, bosatt i Mannheim;
Paul F a s s, född 1923, bosatt Mönchen-Gladbach;
Franz S c h ö f f m a n n (München).

Den sistnämnde lär ha intagit en ledande ställning vid partisankriget i Estland och hade många baltiska förbindelser.

Särskilt tillfrågad om Menge i Norislk sammanträffat eller hört talas om någon lett vid namn Baltins, uppgav han att så inte var fallet.

Sedan jag visat Menge den av mig medförda fotografiserien, bl.a. innehållande bilder av den försvunna flygplansbesättningen, uppgav han, att han inte kunde känna igen någon av de avbildade.

Hamburg den 14 augusti 1957.

(S. Lundström)

Strängt förtrolig.

P.M.

angående samtal med tyska medborgaren fru Eleonore R u m i, född G r i m m e år 1925, hållet söndagen den 11 augusti 1957 i hennes bostad i Hellern, Kreis Osnabrück, Lünzebrink 4.

Den 18 maj 1945 råkade fru Rumi i rysk fångenskap och blev genast insatt i ett läger i Lemberg. Härifrån fördes hon senare till Molotovsk och Arkangelsk samt fick på hösten samma år anträda en färd med fartyg till Dudinka. I början av oktober 1945 anlände hon till Norilsk. Där blev hon genast insatt i ~~xxx~~ ITL-läger 1 och fick arbeta i ett schakt fram till år 1948. Då överfördes hon till kvinnolägret i Norilsk, vars n:r fru Rumi inte kunde påminna sig. Troligen i maj 1953 fick hon lämna Norilsk med en transport över floden Jenessey och kom via Krassnojarssk på sommaren samma år till Tapiau i Ost-Preussen, som hon fick lämna först den 24 december 1953. Den 6 januari 1954 anlände hon till Friedland.

På särskild fråga uppgav fru Rumi, att hon under fångenskapen aldrig träffat eller hört talas om någon svensk fånge. Ej heller hade hon lärt känna eller hört talas om någon lett där vid namn Baltins. Hon förklarade, att hon uteslutande varit internerad tillsammans med kvinnor men att det ändå givits tillfällen att då och då erfara uppgifter om män, som vistades i läger i grannskapet.

Bland sina medfångar från Norilsk-tiden nämnde fru Rumi följande tyskar:

Annilore B e r n d t (numera gift S t e i n h i l p) och bosatt i Freiburg i Breissgau, Hauptstr. 89);

Friedl K a r p s t e i n;

Anni H a d w i g e r;

Hilde H a d w i g e r;

Ruth L ü c k;

Ilse H e r m a n n (som härstammade från Posen men som avlidit under fångenskapen);

och en kvinna med förnamnet I s o l d e, som numera lär ha

frigivits till Tysklands östzon.

Av de omnämnda var samtliga kvar i Norilsk efter år 1952 med undantag av fru Berndt-Steinhilp, som fick lämna Norilsk troligen år 1948 för att bli insatt i något fängelse. Hon återvände därefter icke till Norilsk.

Kvinnolägret i Norilsk omfattade c:a 3.000 fångar varav 7 var tyskar, för övrigt var ett flertal nationaliteter representerade i nämnda läger.

Sedan jag visat fru Rumi den medförda fotografiserien uppgav hon att hon inte kände igen någon av de avbildade.

Hamburg den 14 augusti 1957.

(S. Lundström)

Strängt förtrolig.

P.M.

angående samtal med tyske medborgaren köpmannen Erhardt H u t h, född 1925, hållet söndagen den 11 augusti 1957 i hans bostad i Hannover, Anderteuscher Wiese 16.

Huth blev tillfångatagen 1947 och insattes till en början i fängelser i Halle och Sachsenhausen. 1948 överfördes han först till Brest-Litovsk och sedan till Orscha. På sommaren 1949 fick han medfölja en transport över Krassnojarssk till Dudinka och kom den 25 augusti 1949 till Norilsk. Beträffande sin vistelse i olika lägerpunkter inom Norilsk-området meddelade Hu th följande.

25 augusti 1949	Norilsk, Gorlag 4 - Medstroj (kopparbergverk);
Sommaren 1950	Norilsk, Gorlag 5 (tegelbruk);
Slutet av 1950	Norilsk, Gorlag 1, Medweska - fram till augusti 1954;

I september 1954 anlände Huth till Taischet, där han först insattes i lägerpunkt 307. Detta läger hade tidigare innefattat kriminella fångar, men i samband med att Huth och hans medfångar insattes där övergick lägret till att bli ett straffläger för politiska interner. Senare var Huth inom Taischet-området insatt i lägerpunkt 026, 07 samt åter igen 307.

I januari 1955 överfördes Huth till Novo-Tscherkassk, där han insattes i ett fängelse. Efter frigivningen anlände han den 14 oktober 1955 till Friedland.

På fråga om Huth under fångenskapen träffat eller hört talas om någon svensk fånge uppgav han följande.

Någon gång under åren 1952 - 1953 talades det i Norilsk om att två svenskar skulle finnas inom detta område. Han visste icke i vilket av de olika lägerpunkterna svenskarna i så fall skulle ha varit insatta, men i varje fall var det ej i Gorlag 1, där Huth då befann sig. Ej heller kunde han påminna sig vem som sagt något om dessa. Huth förklarade, att han i första hand intresserat sig för och sökt inhämta uppgifter om sina egna landsmän och att han numera inte kunde påminna sig vad som sagts om övriga utlänningar i Norilsk. I sammanhanget ville Huth dessutom understryka, att han haft det intrycket, att man just

i Norilsk-lägren ofta felaktigt angav sitt medborgarskap för att därigenom försöka att lättare komma ut från fångenskapen.

Då jag förde på tal den fånge, som i Norilsk setts gå omkring utan huvudbonad även vintertid, insköt Huth genast att den omnämnde mannen säkerligen var E i c h f u s s, som från slutet av 1950 till någon gång under åren 1953 och 1954 befann sig i Gorlag 1. Huth hörde sedan talas om att Eichfuss fått lämna Norilsk med ett flygplan. Han kände icke till någonting om hans vidare öden.

Eichfuss var mellan 35 - 38 år gammal (1950), c:a 175 cm lång med ljusblont, tunt hår, som delvis lämnat hjässan kal.

Huth hade det intrycket att Eichfuss inte hade riktigt normal sinnesförfattning. Anledningen till att han gick utan huvudbonad sade han själv vara, att han härigenom hoppades att håret skulle börja växa bättre. Huth kunde påminna sig att Eichfuss yttrat, att han hade anhöriga i Sverige. Från lettiska medfångar erhöll Huth den uppgiften att Eichfuss enligt sitt idiom torde vara född i Lettland. Vidare kände Huth till att Eichfuss lär ha tjänstgjort som läkare inom de tyska stridskrafterna.

På fråga om Huth kände till någonting om en lettisk fånge vid namn Baltins svarade han nej. Ej heller kunde han igenkänna någon i den av mig uppvisade fotografiserien.

Gorlag 1 omfattade mellan 4.000 - 5.000 fångar, varav omkring 50 var tyskar.

När jag förde förhållanden i Taischet på tal och frågade Huth om han kände till någon tysk med förnamnet H e r m a n n och som utgivit sig vara officer och härstamma från Breslau samt i Taischet bl.a. haft till uppgift att hålla rent på en latrin, uppgav Huth följande.

Den åsyftade mannen torde enligt hans åsikt vara Hermann K a l u s a, som härstammade från Oberschlesien, och vars hustru bott någonstans i Lausitz. Däremot hade Kalusa säkerligen aldrig varit officer. Enligt Huths förmenande var Kalusas intelligens något under medelmåttan, varför han höll det för otroligt, att han någonsin kunnat tjänstgöra som major. Kalusa befann sig före vistelsen i Taischet i Norilsk-området. Inom Taischet träffade Huth honom i straffläger 307. Var han senare hamnat kände Huth icke till.

Särskilt tillfrågad förklarade Huth, att han aldrig hört Kalusa tala om att han varit i förbindelse med ~~eller~~ hört talas om någon svensk fånge i Sovjetunionen.

Bland sådana fångar, som varit mycket tillsammans med Kalusa, nämnde Huth tysken Friedrich A l b e r t (Fritz) K ü h m e.(Denne reste för c:a två månader sedan till okänd adress i Sydamerika).

En annan tysk, som torde känna till Kalusa men som för övrigt ej kommit överens med denne, var Hans-Gustav R a u l f, som nu bor i Lüdensched/Westf., Unterm Freihof 46.

Beträffande f.d. medfångar i Norilsk-området uppgav Huth följande tyskar:

Friedrich Wilhelm B e r n d t, född 1914, nu bosatt Berlin-Grunewald, Salzbrunnenstr. 38 samt

Heinz G o r e t z s k y, som först frigivits till Polen men därifrån torde han kommit över till Väst-Tyskland.

Hamburg den 14 augusti 1957.

(S. Lundström)

Strängt förtrolig.

P.M.

angående samtal med tyska medborgaren kontoristen fröken Ruth L ü c k, född 1923, hållet måndagen den 12 augusti 1957 i hennes bostad i Hannover, Kochstrasse 2, c/o Lieber.

År 1948 råkade hon i Berlin i fångenskap och blev följande år överförd till Ryssland, där hon först var insatt i läger i Ural-området och därefter överförd till Krassnojarssk. I oktober 1949 anlände hon därefter till Norilsk, där hon omedelbart insattes i Gorlag 6, som var ett kvinnoläger. Här blev hon kvar till augusti 1954, varvid hon överflyttades till Taischet. I sistnämnda området var hon först i en persilka därefter i lägerpunkt 9 och sist i lägerpunkt 03. Omkring månadsskiftet februari - mars 1955 överfördes hon till ett kvinnoläger i Reschotta. Efter frigivningen anlände fröken Lück den 20 oktober 1955 till Friedland.

På särskild fråga uppgav fröken Lück, att hon under fångenskapen icke känt till något om att någon svensk skulle ha hållits fången i Sovjetunionen. Hon förklarade vidare att hon varit insatt i utpräglade kvinnoläger och att hon därför icke ständigt kunnat erhålla uppgifter från männens läger. Hon visste emellertid om att förutom ryssar och tyskar, även balter, belgier och fransmän fanns internerade i Norilsk-området.

Fröken Lück påminde sig särskilt, att hon i Norilsk träffat en fransk medborgare, Pierre Supier, som nu lever som en fri man i Sovjet i Irkurtsk Oblast. Fröken Lück hade vid något tillfälle tillskrivit honom och frågat om hon kunde göra någonting för honom men fått till svar att han under inga omständigheter ville ha hjälp av någon tysk medborgare. Fröken Lück visste inte vad som kan ligga bakom Supiers negativa inställning mot tyskar.

Beträffande sina medfångar från Norilsk-området nämnde fröken Lück följande tyskor:

Anni H a d w i g e r;
Hilde H a d w i g e r;
G r i m m e;
H a u m a n n (Herden).

Som en synnerligen tillförlitlig "Heimkehrer" från Norilsk ville fröken Lück nämna Wilfred B u s c h, som hade sitt

föräldrahem i Hannover-Bothfeld, Einsteinstr. 5.

På särskild fråga förklarade fröken Lück, att hon icke hört talats om någon lettisk fånge vid namn Baltins.

I kvinnolägret var c:a 3.000 fångar insatta, varav 5 var tyskor. Antalet baltiska fångar uppgick till omkring 300. Slutligen ställde jag till fröken Lück den frågan, om hon i Taischet hört talas om någon tysk fånge med förnamnet Hermann, vilken skulle härstamma från Breslau och som skulle ha haft majors rang. Härpå svarade fröken Lück, att hon inte kände till någonting om denne.

Hamburg den 14 augusti 1957.

(S. Lundström)

Strängt förtrolig.

P.M.

angående samtal med tyske medborgaren bankvaktmästaren Wolfgang D ö l l e, född 1929, hållet måndagen den 12 augusti 1957 i dennes bostad i Hannover, Suthwiesenstr. 9

Samtalet med Dölle kom till stånd, enär Jeschkovsky (se mitt P.M. av den 30.7.1957) uppgivit att Dölle i Timscha skulle ha varit mycket tillsammans med en man, som utgivit sig för att vara svensk medborgare.

Rörande sin ryska fångenskap lämnade Dölle följande koncentrerade redogörelse.

19.12.1949	Tillfångatagen i Tysklands östzon
11. 1.1950	Anländ till Halle;
28. 8.1950	Insatt i fängelse i Berlin-Lichteberg;
11. 9.1950	Överförd till etappfängelse i Brest-Litovsk;
Slutet av september 1950	Flyttad till Orscha i Ukraina;
Oktober 1950	Insatt i Butyrskaja-fägelset i Moskva i 14 dagar;
Oktober 1950	Flyttad till Wologda (6 dagar);
November 1950	Insatt i Tschinja-Woryck, 19 lägret;
Augusti 1954	Överförd till utlänningslägret i Timscha;
September 1954	Transport över Perworualsk för vidare färd till Tyskland (transporten hejdad på vägen och återförd till Perworualsk);
15 december 1955	Anländ till Friedland.

På fråga om Dölle under fångenskapen träffat eller hört talats om någon svensk fånge berättade han följande.

Under tiden augusti eller september 1954 och samma månader 1955 var Dölle i Timscha (invid Solikanssk) tillsamman med en man, som utgav sig för att vara svensk. Dölle kunde ick

genast erinra sig mannens namn. Han uppgav emellertid, att också Joachim S i l b e r b o r t h i Braunschweig skulle känna till nämnde person, som 1955 var c:a 32 år gammal och som hade egenheten, att han talade påfallande långsamt.

Dölle kände till att den ovannämnde mannen numera vistades i Sverige. Då jag under hand räknade upp en del aktuella namn på personer, som återkommit från Sovjetunionen, stannade Dölle utan tvekan för namnet B r i n g e n t o f f och uppgav dessutom, att hans förnamn var Nils.

I samband härmed förde jag Jeschkovskys uppgift på tal, att det i en "Schreibstube" i Timscha skulle ha funnits en man, som också utgivit sig för att vara svensk. Härpå förklarade Dölle, att den sistnämnde mannen, som var född omkring 1900, gick omkring stödjande sig på en käpp (enär ena benet var stelt i knäleden - troligen alltsedan födseln). Mannen, som bar hornbågade glasögon och hade gråsvart hår, gjorde sig känd som god schackspelare. Icke heller denne persons namn kunde Dölle omedelbart erinra sig. Han kom dock ihåg att förnamnet var A l f r e d eller A r t u r samt att han blivit tillfångatagen troligen i Estland. Då räknade upp ett flertal olika estniska namn, stannade Dölle omedelbart för namnet L a g u s och förklarade att omnämnde mannen hette så.

Lagus hade omtalat, att han hade anhöriga i Sverige och Tyskland men däremot hade han inte såvitt Dölle kunde påminna sig talat någonting om svenska förhållanden i övrigt.

I samband med att jag visade Dölle min medförda fotografiserie, bl.a. innehållande de försvunna flygarna, stannade han helt bestämt inför fotografiet av telegrafisten J o n s s o n och uppgav, att han sett en person med dennes anletsdrag någon gång under åren 1954 och 1955 i Tschimja-Woryk eller Timscha. Då jag bad Dölle beskriva den man han sett, uppgav han, att denne skulle vara omkring 22 år gammal, c:a 165 cm lång och ha mörkt hår. En egenhet hos mannen var att han alltid ~~uppträdde~~ synnerligen lugnt.

I sammanhanget bör erinras om att den försvunne telegrafisten Jonsson är född redan 1921 och är 188 cm. lång,

varför identitet ej kan föreligga mellan honom och den man, som Dölle sade sig ha sett.

Dölle uppgav vidare, att han aldrig talat ett ord med den sist omnämnde mannen, men att han flera gånger sett honom på väg till olika arbetsplatser.

Hamburg den 14 augusti 1957.

(S. Lundström)

Strängt förtrolig.

P.M.

angående samtal med tyske medborgaren varvsmekanikern Willy R u d i c h, född 1920, hållet torsdagen den 15 augusti 1957 i dennes bostad i Hamburg-Langenhorn, Erlandsweg 17 G.

Den 22 maj 1945 råkade Rudich i fångenskap i Sydtyrolen. Till en början var han fånge hos amerikanarna, men dessa lämnade efter en kort tid över honom till rysk fångenskap. Efter en del mellanstationer anlände Rudich i september 1945 till Arkangelsk, där han blev dömd till 25 års tungt tvångsarbete. Därefter fick han anträda en resa med fartyg till Dudinka och kom i oktober 1945 till Norilsk. Där insattes han först i Kaierkan i ett ITL-läger, som enligt Rudich förmodligen hade n:r 3. År 1947 överflyttades han till "Boff"-lägret i Norilsk, vilket såvitt han visste ej bar något särskilt nummer. Där var han under tre år verksam med att bygga upp en fabrik. År 1950 överflyttades han till Kartaschan-lägret n:r 3, där han blev kvar till augusti 1954. Då fick han medfölja en transport över Dudinka och floden Jenessey till Krassnojarssk och därefter vidare till Taischet. Inom detta område var han under 2 - 3 månader insatt i lägerpunkterna 44 (Brazk), 26 och 4.

Därifrån transporterades han sedan till ett läger Sverdlovsk, där han fick tillbringa ett år. Efter frigivningen anlände Rudich den 17 december 1955 till Friedland.

Särskilt tillfrågad förklarade Rudich, att han under fångenskapen aldrig träffat någon svensk i samma belägenhet, däremot hörde han vid flera tillfällen under åren 1952 - 1954 talas om att det i Norilsk i Gorlag 1 skulle finnas fångar av alla nationaliteter och att även svenskar skulle finnas där. Några närmare detaljer om detta förhållande kunde Rudich inte lämna. Ej heller kunde

han erinra sig vem som sagt något härom. Rudich hade själv dragit den slutsatsen, att även dessa svenskar skulle ha blivit dömda enligt 58 §:6 för spioneri, enär det i allmänhet talades om att det i Gorlag 1 endast fanns fångar, som var dömda enligt denna paragraf. Han förmodade att antingen Kurt Wessely eller Walter Erben skulle kunna lämna närmare uppgifter om fångarna i Gorlag 1, enär båda en längre tid varit insatta där.

På fråga om Rudich hört talas om någon lettisk fånge vid namn Baltins svarade han nekande. I detta sammanhang förklarade han, att c:a 25 % av fångarna i de olika lägren i Norilsk bestod av balter.

Kartaschan-lägret n:r 3 innehöll omkring 6.000 fångar, varav endast 8 var tyskar. Rudich kände alla sina sju tyska medfångar vid namn. Dessa var

Wiktor J o n d a;
Adam H ä s s l e r (nu bosatt i Hof);
Joachim B o b r o w s k i;
Otto G u b i t s c h (nu bosatt i Bad-Segeberg);
Erich H e c k (nu bosatt i Düsseldorf-Mettman och troligen tjänstgörande som kapten i Bundeswehr);
Konrad P o h l (okänt om denne återvänt till Väst-Tyskland); samt
Walter K e s t n e r (frigiven till Dresden).

Sedan jag visat Rudich min medförda fotografiserie, uppgav han, att han inte kunde känna igen någon av de avbildade.

Då jag förde Taischet-tiden på tal, förklarade Rudich, att han där aldrig hört talas om någon svensk fånge.

Jag frågade vidare om Rudich kände någon fånge från trakten av Breslau med förnamnet Hermann, vilken bl.a. hade som uppgift att hålla ren en latrin. I anslutning härtill uppgav Rudich, att den åsyftade egentligen härstammade från Rosenberg i Oberschlesien. Först efter ett grundligt funderande kom Rudich fram till att mannens efternamn måste vara K a l u s a. Denne var c:a 58 år gammal (1954), 176 - 178 cm lång, med gråblont hår och tämligen smalt rödbrusigt ansikte.

Han hade den egenheten, att han nästan ständigt rökte pipa. Rudich hade aldrig hört att Hermann Kalusa talat något om svenska fångar. Kalusa torde under åren 1950 - 1954 ha befunnit sig i ett av Gorlag-lägren i Norilsk.

Vid samtalet överlämnade Rudich 3 st. teckningar över olika delar av Norilsk-området.

Hamburg den 15 augusti 1957.

(S. Lundström)

Avskrift.

Hannover, d. 12.8.57.

Sehr geehrter Herr Lindström,

vor einigen Stunden waren Sie bei mir, um nach schwedischen Staatsangehörigen zu forschen, die ich in der Sovjet-Union gesehen oder von ihnen gehört haben könnte. Verzeihen Sie mir bitte, dass ich mich erst jetzt der einzigen Auskunft, die ich Ihnen geben könnte, entsinne.

Ich erwähnte Ihnen gegenüber, dass ich Post aus der UdSSR bekäme. In einem Brief vom 6.6.57 schrieb mir meine Freundin so nebenbei, dass sie einen staatenlosen Schweden getroffen und gesprochen hätte, er ist Ingenieur. Sie erwähnt weder Namen noch Alter. Meine Freundin wohnt z.St. in Tauscheb (?), die wenigen Ausländer kennen sich, so dass ich in irgend einer Form nach den näheren Personalien fragen könnte. Bitte, nehmen Sie keinen Anstoss daran, dass der Schweden dort als Staatenloser gilt. Dort ist es üblich, dass man Ausländern, die aus der politischen Gefangenschaft entlassen werden, die Staatsbürgerschaft aberkennt.

Bitte, geben Sie mir baldmöglichst Nachricht, ob ich etwas bzw. was ich unternehmen könnte. Falls Ihnen meine unvollständige Information etwas nützen kann, so schreiben Sie mir, bitte, oder rufen Sie mich bitte in den Wochentagen bis 16.00 (nicht zwischen 12.30 - 13.00) auf meiner Arbeitsstelle an. Meine Nummer ist: 86 561/394 (LVA. Die Hausapparat-nr. stimmt nur bis zum 16.8.57. Nach dieser Zeit erkundigen Sie sich bitte gegebenenfalls in der Personalabteilung nach meinem Apparat).

Der Brief steht Ihnen jederzeit zur Einsicht zur Verfügung.

Mit der nochmaligen Bitte um Entschuldigung grüsst

hochachtungsvoll

(u) Ruth Lück

Strängt förtrolig.

P.M.

Torsdagen den 15 augusti 1957 besökte jag DRK, Suchdienst, i Hamburg och erhöll då beträffande nedanstående personer vidstående adresser, som är de senast kända efter det vederbörande återvänt till Tyskland.

Walter H a r t m a n n,	Mannheim, Uhlandstr. 9
Gerhard S c h u m a n n,	Bexbach/Saar, Dr. Ludwig Niederstr. 18
Hermann K a l u s a,	SBZ (Tysklands östzon)(Ehefrau) 19/a Falkenberg/Elster, Am Hufen 17
Heinz G o r e t z s k y,	13 b/ München, Heidelbergerplatz 5, b/ Dr. Middendorf
Albert K ü h m e	Kassel-Ha., Ahnatalstr. 81
Herman P l a t z,	Berlin-Spandau, Kol. Gute Hoffnung, Hasensteg 107
Paul F a s s,	Mönchen-Gladbach, Hensenweg 73 a
Franz S c h ö f f m a n n,	13 b/ Eching, Kr. Erding

Det bör anmärkas, att adresserna nu är relativt gamla, varför man i vissa fall kan förvänta att förflyttning skett.

Hamburg den 15 augusti 1957.

(S. Lundström)

Kopia.
Kungl. Svenska
Ambassaden

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

Lindén/MB

		19
N:o	2 bil.	BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Born den 23 augusti 1957.

~~Strängt förtroligt.~~

Herr Sekreterare,

./2 Bifogade ber jag få översända två promemorior rörande samtal, främst i Norilsk-frågan, med Paul F a s s och Willy N e u m a n n (nämnda som medfångar i Norilsk av Herbert M e n g e resp. av densamme och Fritz H i r s c h jfr. Sten Lundströms promemorior den 13 och 14 augusti 1957).

Jag har vidare sökt den av Willy R u d i c h (jfr. Lundströms P.M. den 15 augusti 1957) nämnde kaptenen Erich H e c k i Mettman, men han var bortrest på semester till c:a 1 september. Leif Leifland eller jag själv får väl i sinom tid göra ett nytt försök med honom.

I samband med att jag den 2 september börjar tjänstgöra vid konsulatet i Frankfurt am Main, ämnar jag besöka aktuella personer i Syd- och Mellantyskland.

adress: Mettmann
Am Island 38
(Född 26.5.15 i Rheydt)

/Åke Lindén/

Sekreterare Gunnar Lorentzon,
Utrikesdepartementet.

Exp. m. kurir 21/VIII-57.

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

Lindén/MB

		19
N:o		BIL.
INK. D. N:o		
~~Strängt förtroligt.~~		
AVD.	GR.	MÅL.

P.M.

beträffande samtal med väveriarbetaren
Paul F a s s, född den 4 november 1923,
i dennes bostad, Hensenweg 67 d, Mönchen-
Gladbach, den 17 augusti 1957.

F a s s uppgav att han råkat i rysk krigsfångenskap hösten 1943. Efter att passerat olika "Sammellager" hade han 1945 kommit till Moskva, där han bl.a. suttit en tid i Lefortoskaja-fängelset. Från Moskva hade han med kortare uppehåll i ett flertal läger förts till Norilsk, dit han anlänt i maj 1953 och där han placerats i läger nr 5. I detta hade han vistats under hela den tid han kvarhållits i Norilsk, d.v.s. fram till årsskiftet 1954/55. Till Västtyskland hade han återkommit den 20 december 1955.

Antalet fångar i läger nr 5 i Norilsk angav han till "några tusen", varav huvuddelen varit ryssar, ukrainare och kaukasier. Antalet utlänningar hade varit litet; utom tyskar, vilkas antal han uppskattade till något tiotal, erinrade han sig ha sett ett fåtal italienare i lägret. Några svenskar hade han ej träffat eller hört talas om, vare sig i Norilsk eller eljest under sin tid i Sovjetunionen. Namnet B a l t i n s sade honom ingenting, och någon major med förnamnet Hermann kunde han ej heller erinra sig ha träffat eller hört omnämnas. Han påpekade i detta sammanhang, att han aldrig suttit i officersläger och endast haft obetydlig kontakt med officerare under sin fångtid.

Bonn den 19 augusti 1957.

/Åke Lindén/

KUNGL. SVENSKA BESKICKNINGEN

Lindén/MB

		19
N:o		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Strängt förtroligt.

P.M.

beträffande samtal med nattportieren Willy N e u m a n n, född den 27.4. 1923, i dennes bostad, Antoniusstrasse 3, Bad Neuenahr, den 19 augusti 1957.

N e u m a n n lämnade följande uppgifter om sin vistelse i Sovjetunionen:

fängslad sommaren 1948 i Litauen och dömd till 25 års straffarbete,
1948-49: fängelse i Königsberg (Kaliningrad),
1949 (början av året) - 1950: Norilsk, läger I,
1950 - 1953 (slutet av året): Norilsk, läger IV,
1953 - 1954: Kalima,
1954 - 1955: flera läger, bl.a. Magadan och Swablowsk,
1955, oktober: frigiven och repatrierad via Friedland.

Han förklarade sig ej ha träffat eller kunna påminna sig ha hört talas om svenskar under sin tid i Sovjetunionen. Han påpekade dock, att det vore svårt att efteråt minnas nationaliteter på alla de fångar han kommit i kontakt med; i läger IV i Norilsk hade tidvis funnits fångar av sammanlagt 19 olika nationaliteter. Det hade också varit vanligt, att fångar uppgivit falsk nationalitet, om de på så sätt trott sig komma i ett fördelaktigare läge eller kunna skaffa sig förmåner av något slag.

Tillfrågad om antalet fångar i Norilsklägren uppgav han

för läger I c:a 2.000 och för läger IV c:a 9.000 vid tiden för hans ankomst dit 1950. Sedan hade antalet gått ned, och när han lämnade lägret hösten 1953, torde det ha funnits c:a 6.000 fångar där.

På fråga om han kunde påminna sig ha träffat någon person vid namn B a l t i n s, svarade han efter någon tvekan, att han i samband med upproret i Norilsk i juni 1953 kommit i kontakt med en f.d. lettisk officer i tysk tjänst med detta namn. Utöver att denne vid tiden i fråga torde ha varit en c:a 35 års man, kunde han ej erinra sig någonting närmare om honom. Han kunde ej påminna sig ha sett honom före upproret och hade ingen uppfattning om, vart han senare tagit vägen.

Tillfrågad om han vid något tillfälle sammanträffat med eller hört talas om en tysk major med förnamnet Hermann, bördig från Breslau, svarade han, att det i läger IV i Norilsk funnits en tysk med detta namn (troligen hans efternamn), som på grund av att han alltid uppträdde tillsammans med sin hund, varit allmänt känd som "Hermann mit dem Hund". Denne, som varit en c:a 50 års man, hade emellertid, såvitt Neumann kunde minnas, ej varit officer utan polis, ursprungligen "vanlig" polis men under kriget överförd till Gestapo eller möjligen Sicherheitsdienst. Han hade troligen varit schlesier och hade efter kriget blivit gripen i Bautzen i östzonen och dömd till livstids straffarbete. Hermann hade varit kvar i Norilsk, när Neumann fördes därifrån. Neumann hade aldrig hört Hermann tala om några svenskar, men han hade endast känt honom ytligt. Två, som varit mycket tillsammans med Hermann, vore: Gerhard S c h u m a n n, numera bosatt i Bexbach/Saar, Dr. Ludwig Nieder-Strasse 18, och Willy M o r o w s k i, vars adress Neumann ej kände till men varom Schumann torde kunna lämna besked.

En pålitlig person med stor personkännedom beträffande Norilsk vore Hans G e b e l s, född i Magdeburg omkring 1925 och numera bosatt i Kassel.

Då jag på fråga av Neumann, varför jag vore särskilt intresserad av Norilsk, nämnde, att det uppgivits, att några 1952

nedskjutna svenska flygare skulle ha vistats där, svarade han, att detta förefölle honom mindre troligt. Han hade aldrig hört talas om några fångar i Norilsk, som gripits senare än 1949/50 och han hade uppfattningen att några "nya" fångar knappast förts dit efter denna tid. Dessutom förefölle det honom föga sannolikt, att flera vid samma tillfälle gripna eller dömda förts till samma läger. Det vore snarare i enlighet med rysk praxis att splittra dem på lika många läger som personer.

Då jag på tal om Hermann kom att nämna namnet S p u l l e r, reagerade Neumann omedelbart och undrade om det vore fråga om en österrikare med detta namn. Denne hade Neumann nämligen haft att göra med i Norilsk och ansåge vara en suspekt figur, som möjligen gått ryssarnas ärenden och i varje fall vore högst ovederhäftig.

Bonn den 20 augusti 1957.

/Åke Lindén/

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

Lindén/MB

19

Bonn den 28 augusti 1957.
Strängt förtroligt.

		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Herr Sekreterare,

Med hänsyn till mina förestående utfrågningsexpeditioner med utgångspunkt från Frankfurt vore jag tacksam för uppgift, om de av Leif Leifland och Sten Lundström i Nordtyskland följda spåren i Hermann-frågan lett till något resultat eller om jag i fortsättningen skall söka fullfölja i detta sammanhang ev. uppdykande ytterligare uppslag.

/Åke Lindén/

Sekreterare G. Lorentzon,
Utrikesdepartementet.

Exp. 28/VIII-57

Ink. 2/9-57 /Gu

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Stockholm den 30 augusti 1957.

Tel. 4/9: Innehållet framfört till Lindén, p.t. Frankfurt/M /Gu

Broder,

Åberopande handbrev den 28 augusti om Hermannfrågan får jag meddela att Leiflands och Lundströms efterforskningar icke bringat något ljus i denna fråga. Jag får därför bedja Dig att i samband med andra utfrågningar även beakta detta spörsmål och hoppas, att det inte skall leda till alltför stora och tidsödande utvikningar.

Hjärtliga hälsningar
Din tillgivne
Gunnar Lorentzon
/Gunnar Lorentzon/

Attachén Å. Lindén,
B o n n .

KUNGL.
SVENSKA KONSULATET

Frankfurt am Main den 10 september 1957.

Strängt förtroligt.

Mk. 11 sept. Bil. sända med Kurir t. UD samma dag/ Tfed.

Broder,

./. Härmed översänder jag ett till sekreteraren Lorentzon adresserat konvolut, som jag vore tacksam om Du ville låta vidarebefordra till Stockholm med närmaste kurir. För ambassadens dossier bifogar jag arkivkopiorna av min skrivelse till Lorentzon och av de åtföljande samtalspromemoriorna.

./.

Hjärtliga hälsningar!
Din tillgivne
Åke Lindén

(Åke Lindén)

Herr Attachén O l s s o n
B o n n .

Frankfurt am Main den 10 september 1957.

Strängt förtroligt. 2 bil. i 3 ex.

Herr Sekreterare,

./. Härmed ber jag få översända promemorior beträffande samtal med Friedl K a r p s t e i n i Aalen och Kurt W e s s e l y i Mössingen.

Ytterligare några, däribland den av J a c o u b o w i t s c h i Hermann-frågan nämnde Helmut L e u t e l t , har jag sökt träffa, men hittills utan framgång.

(Åke Lindén)

Herr Sekreteraren L o r e n t z o n
Utrikesdepartementet
S t o c k h o l m

Strängt förtroligt!

P.M.

betriffande samtal med fröken Friedl Karpstein
den 8 september 1957 i hennes bostad, Erlau 20, Aalen.

Fröken Karpstein, som tillfångatagits i Sudetområdet 1945, hade omedelbart förts till Norilsk, där hon suttit i lägret för kvinnliga politiska fångar fran till slutet av år 1954. Från Norilsk hade hon förts till Potma, där hon vistats till dess hon i början av år 1956 frigivits och återförts till Tyskland.

Hon förklarade sig under sin tid i Sovjetunionen ej ha haft någon kontakt med svenska fångar. I Potma hade hon emellertid hört ryktas om en svensk, som tidigare varit fånge och som efter sin frigivning frivilligt stannat kvar någon tid där och varit verksam som byggmästare. Såvitt hon kunde erinra sig, skulle han dock ha rest till sin hemort, innan hon själv lämnade Potma. Hon hade aldrig hört hans namn nämnas och kunde ej erinra sig från vem hon hört uppgifterna om honom. Ryktena hade för övrigt varit vaga, och även om hon ville minnas, att mannen skulle ha varit svensk, vore det ej helt uteslutet, att det kunde ha varit fråga om en balt med svenskt namn.

De kvinnliga fångarna hade i allmänhet endast haft en obetydlig kontakt (genom översmugglade lappar etc.) med de manliga medfångarna, varför hon knappast skulle ha haft någon kännedom om ev. manliga svenska fångar i Norilsk eller Potma. Däremot kunde hon säga, att det med största sannolikhet ej funnits några svenska kvinnor där. Sammanlagt hade det funnits ca. 3.500 kvinnliga fångar i Norilsk, varav 8 tyskor (de av henne namngivna ha redan hörts).

Namnen Baltins och Hermann vore henne helt obekanta.

Frankfurt am Main den 9 september 1957.

(Åke Lindén)

Strängt förtroligt!

P.M.

beträffande samtal med ingenjören Kurt W e s s e l y
i dennes bostad, Neue Strasse 13, Mössingen, den 8 september 1957.

Ingenjör Wessely uppgav om sig själv, att han tillfångatagits i Böhmen strax efter krigsslutet 1945. Efter att ha dömts till 25 års straffarbete fördes han direkt till Norilsk, där han vistats i olika läger (han kunde ej exakt erinra sig ordningsföljd och tidpunkter) till december 1953. Från Norilsk hade han förts till Ukraina, där han passerat ett par olika läger, innan han sommaren 1954 frigivits och återvänt till Tyskland.

Tillfrågad om han under sin fångtid kommit i kontakt med någon svensk, förklarade han, att han under ett rätt tidigt skede av sin vistelse i Norilsk i läger nr. 1 träffat en svensktalande lantmäteriingenjör vid namn Woog. Han hade klart för sig, att denne ej varit rikssvensk, men Woog hade gärna understrukit sin svenska anknytning, sjungit svenska sånger o.s.v., och allmänt gått som svensk. Någon annan svensk hade Wessely ej varit i förbindelse med eller hört talas om.

På fråga, om han kände till någon person vid namn Baltins, svarade han, att han under åren 1948-51 tillhört specialläger 3 och tjänstgjort som kemist vid cementfabriken i Norilsk (hans yrke är kemiingenjör). Därvid hade han som assistent haft en lett vid namn Baltins (förnamn Eduard, Edvin el.dyl.), som vid tiden i fråga varit i fyrtioårsåldern. Dennes yrke vore osäkert, han hade i varje fall haft akademisk utbildning, dock ej i kemi. Wessely hade ej träffat Baltins efter 1951.

Någon major från Breslau (eller över huvud taget någon person) vid namn Hermann kunde han ej erinra sig ha sett eller hört talas om i Norilsk.

Han uppskattade totalantalet tyska fångar i Norilsk till ca.300 st. Som pålitliga och trovärdiga kunde han nämna:

Österrikarna
Willy R a u c h , (c/o Hotelpension Rauch, Bad Gleichenberg, /nära Graz/), och
Karl S p u l l e r ,

som han båda träffat i läger 1. Rauch hade haft goda förbindelser med vissa balter; Spuller vore, bortsett från att han tidvis varit starkt deprimerad, en tillförlitlig person.

Vidare:

Otto G u b i t z ,(Hamburgerstrasse 54, Bad Segeberg, /i Holstein/) och

Edv. G u r k , (Bahnhofstrasse 61, Alt Döbern b.Niederlausitz, /i Östzonen/),

vilka han träffat i läger 3, samt de i annat sammanhang framkomna namnen

Hans H o s e r ,

Peter-Paul W e r n e r och

Erich H e c k .

Frankfurt an Main den 9 september 1957.

(Åke Lindén)

KUNGL.
SVENSKA KONSULATET

Frankfurt am Main den 10 september 1957.

Strängt förtroligt.

Ink. 11/9/Upl.

Broder,

I anslutning till vårt telefonsamtal i dag översänder jag en skiss över vägen till kaptenen Heck i Mettmann. Vidare undrar jag, om Du skulle vilja hälsa på Dr.Phil. F.J.Ophaus i Bad Pyrmont x) (nämnd av Waschkau) i samband med Din Hamburg-expedition. Jag hade tänkt fara till Bad Pyrmont i samband med en expedition till Kassel, men jag ser, att det ligger betydligt närmare till Autobahn Ruhr-Hannover än till Kassel.

Hjärtliga hälsningar!
Din tillgivne
Åke Lindén
(Åke Lindén)

Adr: Humboldtstrasse 22; f. 5.10.89 (enl. uppgift fr. Einwohnermeldeamt Bad Pyrmont).

Herr Attachén L e i f l a n d
B o n n .

STATSDEPARTEMENTEN 6/9 1957

Till
Sekretariatet Leifland, Bonn

Från
Hr S. Lundström

Hj. tralsningar Mk. m. k.
Bea 11/7/ [illegible]

Önskas ~~åter~~
ej åter

Dep 352

8. 56. 2000x50. B-A CARLSSON, VBG 561546

Strängt förtrolig.

2

P.M.

angående samtal med tyske medborgaren, tjänstemannen Otto Gubitz, född 1906, hållet torsdagen den 15 augusti 1957 i Gubitz' bostad i Bad Segeberg, Burgfeldstrasse 50.

Beträffande sin vistelse i olika ryska fängelser och läger lämnade Gubitz följande redogörelse.

8.5.45	Tillfångatagen på halvön Hela och
i sept. 1945	förd till ett officersläger i Minsk;
i jan. 1946	insatt i ett läger i Mogileff;
i aug. 1946	överflyttad till ett fängelse i Sluzsk;
i början av nov. 1946	flyttad till Orscha;
3.4.47	överförd till Krassnojarssk och därifrån transporterad till Dudinka;
7.8.47	anländ till Norilsk (5110/32) och insatt i Boflägret med uppgift att delta i arbetet på anläggning av en stor anrikningsfabrik;
maj 1948	överförd till Kartroschan-läger 3 (tegelbruk);
1.12.53	insatt i Kartroschan-läger 5;
30.7.54	transporterad via Dudinka över floden Jenissej;
20.8.54	ankommen till Krassnojarssk;
30.9.54	överförd till Sverdlovsk (5110/45);
10.10.55	transporterad över Kasan-Krassnojfinsk-Moskva till Moschajsk (5110/60);
8.12.55	efter frigivning förd från Moschajsk till Väst-Tyskland;
13.12.55	anländ till Friedland.

På fråga om Gubitz under fångenskapen träffat eller hört talas om någon svensk fånge, uppgav han, att han inte

kunde erinra sig detta. Särskilt i Norilsk-området fanns en mängd nationaliteter representerade bland fångarna. Han kunde dock inte erinra sig att han någonsin hört talas om någon skandinavisk fånge. I sammanhanget ville Gubitz framhålla, att antalet tyska medborgare i lägren i Norilsk var relativt litet, och att han därför bemödade sig att lära känna de européer från väststaterna som i övrigt fanns där. Han menade, att skulle någon svensk ha funnits i de läger där han själv varit insatt, skulle han absolut ha hört talas om detta.

Kartroschan-läger 3 omfattade ungefär 4.000 fångar, varav 10 var rikstyskar.

Motsvarande siffror för Kartroschan-läger 5 var 2.500-3.000 respektive 8.

Som sina medfångar i läger i Norilsk nämnde Gubitz följande tyskar:

Willy R u d i c h ,
Erich H e c k (nu bosatt i Düsseldorff-Meltmann, Am Island 38),
Adam H ä s s l e r (nu bosatt i Hof),
Konrad P o h l (troligen frigiven till Tysklands östzon),
Alvin S t e i n (frigiven till östzonen och bosatt i Deutsch Sorno nr 20 über Finsterwalde),
Walter K e s t n e r (nu bosatt i Dresden),
Kurt W e s s e l y (nu bosatt i Mössingen/Würtemburg bei Tübingen, Neue str. 13),
Viktor J o n d a , och
Gerhard M a r t e n s .

Särskilt tillfrågad om Gubitz under fångenskapen hört talas om någon lettisk fånge vid namn Baltins förklarade han, att han personligen lärt känna en lett med detta namn. Under samtalet lyckades Gubitz emellertid icke närmare erinra sig några detaljer från sin samvaro med Baltins. Icke heller kunde han komma ihåg när och var han träffat honom. För den händelse Gubitz senare skulle påminna sig något mera angående Baltins, skulle han i brev meddela detta till svenska generalkonsulatet i Hamburg. Gubitz framhöll i detta sammanhang, att ovannämnde Heck torde ha varit bekant med Baltins.

Vidare omtalade Gubitz, att han i Kartroschan-läger 5 år 1954 träffat en lett vid namn Goldmann eller Goldmanues, som då var ca 36 år gammal, ungefär 185 cm lång, med blont hår, och härstammande från trakten av Riga. Goldmann arbetade i lägret som elektriker.

Goldmann och en annan lett vid namn Wilfred Straume arbetade tillsammans i en brigad, där också Gubitz var verksam. Då Goldmann och Straume talade med varandra skedde detta alltid på lettiska språket.

På fråga om Gubitz kände till något snickeri i Norilsk uppgav Gubitz, att ett sådant fanns i Kartroschan-läger 5. Gubitz hade själv arbetat där tillsammans med 2 eller 3 tyskar, en finne och 6-7 letter. Däremot är Gubitz säker på att någon skandinav inte arbetat i detta snickeri. Han framhöll vidare, att snickerier fanns troligen i var lägerpunkt i Norilsk-området. Vid närmare eftertanke trodde sig Gubitz komma ihåg, att ovannämnde Baltins skulle ha arbetat i snickeriet i Kartroschan-läger 5.

Sedan jag visat Gubitz den av mig medförda fotografiserien, bl.a. innehållande fotografier av de försvunna flygarna, uppgav han, att han trodde sig ha sett en person med anletsdrag liknande en av de avbildade männen. Ifrågavarande fotografi avser fanjunkare Älmeberg. Då jag bad Gubitz att lämna ytterligare uppgifter om den man som han ansett likna mannen på fotografiet, förklarade han, att han troligen något av åren 1948-50 sett denne i Norilsk, och att han bedömde mannens längd vara ca 171 cm. Som bekant försvann fanjunkare Älmeberg först sommaren 1952, och hans kroppslängd är 184 cm, varför någon identitet med den av Gubitz iakttagne icke föreligger.

Stockholm den 21 augusti 1957.

/Sten Lundström/

Strängt förtroligt.

P.M.

angående samtal med tyske medborgaren, smidesarbetaren Fritz-Fredi Althaber, född 1926, hållet lördagen den 17 augusti 1957 i hans bostad i Dammfleth b. Wilster.

I februari 1945 blev Althaber tillfångatagen av ryssarna och först förd till Ungern och därefter till Österrike i olika krigsfångeläger. Sedan fick han medfölja en transport till Arkangelsk, varifrån han i juni samma år med ett fartyg fördes till Dudinka. I denna hamnstad fick han därefter arbeta i tre år. 1948 överfördes han till Norilsk och insattes i ett politiskt läger med nr. 5. Ungefär ett halvt år senare flyttades han över till det politiska lägret nr 4 i Norilsk, där han var kvar till slutet av år 1950. Sedan flyttades han åter tillbaka till läger 5 och blev kvar där till maj 1953. Då fick han medfölja en transport, som förde honom via Krassnojarssk till Tapiau. I det sistnämnda lägret fick han vara kvar till slutet av 1953, då han fördes till Bischofswerde, där han fick tillbringa ungefär 1½ månad i ett läger. I början av 1954 blev han frigiven och kom då via Friedland till Västtyskland.

På särskild fråga förklarade Althaber, att han under fångenskapen aldrig träffat eller hört talas om någon svensk fånge. I Norilsk fanns ett flertal balter och några finnar bland fångarna, men Althaber kunde inte erinra sig några namn på dessa fångar. Ej heller sade han sig ha hört talas om någon lettisk fånge vid namn Baltins.

Som medfångar från Norilsk nämnde Althaber följande tyskar:

Otto G o r d e n (en man från Schlesien, född troligen 1927 eller 1928);

Werner U r b a n s k i ; och

Fritz H i r s c h .

Sedan jag visat Althaber min medförda fotografiserie, bl.a. innehållande foton av de försvunna flygarna, uppgav han, att han inte kände igen någon av de avbildade.

Det politiska lägret nr 5 omfattade ca 3.500 fångar, varav 10-15 var tyskar.

Stockholm den 21 augusti 1957.

/Sten Lundström/

Strängt förtroligt.

P.M.

angående samtal med tyske medborgaren Werner Urbanski, född 1912, hållet fredagen den 16 augusti 1957.

Urbanski, som före fångenskapen tjänstgjort inom Waffen SS och som efter frigivningen ännu inte kommit in i något yrkesarbete, är bosatt under adress Achtrup, Kr.Südtondern.

Den 9 maj 1945 blev Urbanski tillfångatagen i Kaukasus och förd till ett krigsfångeläger, där han en kort tid efteråt blev ådömd 10 års tungt tvångsarbete. Via ett fängelse i Baku överfördes han senare till Krassnojarssk. Därifrån fick han hösten 1947 medfölja en transport på floden Jenissej till Dudinka och kom den 10 oktober samma år till Norilsk, där han blev insatt i ITL-läger 3. En kort tid därefter överfördes han till ITL-läger 2 i Norilsk. I oktober 1948 överflyttades han till Gorlag 4 i Norilsk, där han fick vara kvar till juli 1953. Då fick han medfölja en transport och anlände den 4 augusti 1953 till Tapiau i Ostpreussen. Först i december 1953 blev han frigiven och fördes via Frankfurt a.O. till Friedland.

På särskild fråga förklarade Urbanski, att han under fångenskapen aldrig hört talas om eller träffat någon svensk fånge. Efter en stunds eftertanke förklarade han emellertid, att han troligen redan år 1948 hört talas om att en svensk journalist skulle ha hållits fången i samma läger. Själv hade Urbanski aldrig träffat denne man, som uppgavs ha varit verksam inom sitt yrke i Leningrad eller Moskva. Mannen hade redan fått lämna lägret, då Urbanski fördes in där. Några ytterligare detaljer beträffande den förmente svensken kunde Urbanski icke lämna, annat än att "svensken" varit mycket omtyckt av medfångarna. Urbanski förmodade, att ingenjör Paul

Werner, som återvänt till Västtyskland efter att ha varit fången i Norilsk, möjligen skulle kunna lämna ytterligare uppgifter om den omtalade fången.

Gorlag 4 i Norilsk omfattade ungefär 4.000 fångar, varav 14 var tyskar.

Som sina medfångar i Norilsk kunde Urbanski erinra sig:

Hans K ö n i g (troligen född omkring 1925 i Oberschlesien);

Willy K ü n d a h l ;

B e r n d t (från Berlin); och

S w i e r z i (också från Berlin).

På fråga om Urbanski hört talas om någon lettisk fånge vid namn Baltins, lämnade han nekande svar.

Inte heller kände Urbanski igen någon av de avbildade i den fotografiserie - bl.a. innehållande fotografier av de försvunna flygarna - som jag visade vid tillfället.

Stockholm den 21 augusti 1957.

/Sten Lundström/

Leifland/BJ

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

		19
Bonn den 16 september 1957.		
Strängt förtroligt.		BIL. 1 bil.
N:o		
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Broder,

./. Härmed ber jag få översända en P.M. över samtal i Norilsk-ärendet med den av Willy Rudich omnämnde Erich H e c k.

Jag sökte i går även den i Dortmund bosatte Waldemar A w a k o v i t z (se Lundströms P.M. den 7 augusti), som emellertid visade sig vara bortrest för tillfället. Han får därför anstå till en kommande resa.

Leif Leifland

Herr Sekreteraren G. L o r e n t z o n,
Stockholm.

Exp-m-K. 19/9 /Lfd

Leifland/BJ

Strängt förtrolig.

P. M.

över samtal med kaptenen i Bundeswehr Erich H e c k, hållet den 15 september i dennes bostad, Am Island 38, Mettmann, Nordrhein-Westfalen.

Heck, som är född 1915 och som under kriget varit kapten i Wehrmacht, hade råkat i rysk fångenskap 1944. Fram till 1947 hade han vistats i olika fångläger i västra Sovjetunionen. Från 1947 till 1954 Norilsk (lägerpunkterna 3 och 5). Repatrierad över Tajsjet hösten 1955.

Heck sade sig från sin fångenskap blott kunna erinra sig en medfånge med svensk anknytning, den av andra tidigare Norilsk-internerade nämnde G u r k, under krigets slutskede anställd vid Berlin-legationens avdelning i slottet Alt Döbern öster om Berlin. Gurk hade numera återvänt till sitt föräldrahem i Alt Döbern (östzonen); om några svenskar någon sin vistats i Norilsk, kunde enligt Heck utan tvivel just Gurk lämna besked härom.

Antalet tyska medborgare i Norilsklägren nummer 3 och 5 uppginge enligt Heck till högst tio i vardera lägerpunkter

För vidare upplysningar hänvisade Heck till ett femtontal tyskar, vilka alla tidigare hörts (med undantag för en : Finsterwald i östzonen bosatt A. S t e i n) samt till belgaren Toni S w a l e n s, Rhode-St. Genèse (vid Bryssel), Lindenstraat 62. Särskilt goda iakttagare hade enligt Heck R u d i c h och G u b i t z varit; däremot vore en viss försiktighet på sin plats betr. T a r k o v z a d e h (min P.M. den 1 juni i år.

Bonn den 16 september 1957.

(Leif Leifland)

KUNGL.
SVENSKA KONSULATET

Strängt förtroligt.

Frankfurt am Main den 17 september 1957.
7 bil.

Mk. 18/9 /Lfed

Käre Leif,

Skulle Du vilja vidarebefordra bifogade konvolut x/ med närmaste kurir till Stockholm? Jag översänder samtidigt för ambassadens dossier kopior av skrivelsen till Lorentzon och av promemoriorna över samtalen.

Din tillgivne
Åke Lindén

(Åke Lindén)

x) Med flygkurir 18/9 /Lfed.

Attachén L e i f l a n d,
Ambassaden i B o n n.

Strängt förtroligt.

Frankfurt am Main den 17 september 1957.
6 bil.

Herr Sekreterare,

Härmed ber jag få översända promemorior över samtal med:

Georg W e g e m u n d,
Leonhardt W e n i n g,
Brunhild W e n i n g, född Albrecht,
Franz S c h ö f f m a n n,
Julius K a l d s c h m i d och
Helmuth L e u t e l t.

I och med samtalet med Kaldschmid torde väl "Hermanns" identitet få anses vara fastställd. Eftersom det ju för närvarande knappast är möjligt att få kontakt med honom, böra vi väl fortsätta att taga kontakt med sådana personer, som direkt utpekas som bekanta till honom för att undersöka, om han med dem diskuterat sitt sammanträffande med svenska fångar i Krasnojarsk.

Innebär Kaldschmids uppgift om den svenske fången i läger 048 i Taishet ett nytt spår, som bör följas, eller är det fråga om en i Stockholm redan känd person?

(Åke Lindén)

Sekreteraren L o r e n t z o n
Utrikesdepartementet.

Strängt förtroligt.

P.M.

beträffande samtal med köpmannen Leonhardt W e ≠ n i n g, född den 20 juni 1924, i hans bostad, Georg Strobelstrasse 54, Nürnberg, den 13 september 1957.

W e ≠ n i n g uppgav, att han tillfångatagits i mars 1945 i Polen under tjänstgöring i det tyska militära underrättelseväsendet och dömts till 20 års straffarbete. Han lämnade följande översikt över sin fångenskap:

mars 1945 - januari 1946	fängelse i Brest-Litovsk
början av 1946	Prokoviest(Mariinsk-området, krigsfångeläger)
slutet av 1946	Stalinsk -"-
slutet av 1946 - 1947	Mariinsk(strafläger)
1947 - 1949	Orlorosov(Mariinsk-området)
1949 - början av 1951	Taishet, läger 05
början av 1951 - november 1952	-"- , -"- 01
december 1952	-"- , -"- 038(sjukhus)
januari 1953 - mars 1953	-"- , -"- 036
april 1953	-"- , -"- 038(-"-)
maj 1953 - mars 1955	-"- , -"- 022
mars 1955	-"- , -"- 037
april 1955 - juni 1955	-"- , Reschotty
	-"- , Peresilkan
	-"- , Kolonn 03
	-"- , -"- 01
Juni 1955	repatrierad.

Han hade under sin fångtid aldrig varit i kontakt med eller hört talas om svenskar. Antalet skandinaver hade varit så litet i de läger han varit(huvudsakligen några norska och danska SS-män),att han ovillkorligen skulle ha erinrat sig direkta eller indirekta kontakter med svenskar. Han trodde för övrigt, att ev.svenska fångar såsom kommande från ett neutralt land skulle ha ansetts tillhöra den speciella kategori som hölles i fängelser och aldrig släpptes ut i läger. 1949 hade en allmän utrensning av"farliga" och"känsliga"

element skett i de olika lägren i Sovjetunionen, och de utrensade till vilka Wefning med hänsyn till sitt förflutna i underrättelsetjänsten hört, hade samlats i Taishet. I detta svep hade även en del neutrala och f.d. allierade fångar ingått, men såvitt han kände till inga svenskar.

Han kände ej till någon major från Breslau med namnet Hermann. På direkt fråga förklarade han sig komma ihåg en sparbanksdirektör från Breslau med detta namn. Han hade känt honom ytligt men aldrig hört honom omnämna ett sammanträffande med svenskar.

Som pålitliga och trovärdiga medfångar från Taishet framhöll han Harald G ä d e c k e (jfr. samtal med Georg W e g e m u n d) och Walter S c h e l l e r, vars adress han ej kände till men varom Suchdienst torde kunna lämna besked. Den senare, som såvitt Wefning kunde erinra sig kommit till Taishet från Norilsk, hade fungerat som ett slags förtroendeman och därigenom fått en betydande personkännedom.

Frankfurt am Main den 16 september 1957.

(Åke Lindén)

Strängt förtroligt.

P.M.

beträffande samtal med fru Brunhild W e ~~r~~ n i n g (född Albrecht) i hennes våning, Georg Strobelstrasse 54, Nürnberg, den 13 september 1957.

Fru W e ~~r~~ n i n g uppgav, att hon gripits i Östtyskland år 1951 och först hållits fängslad i ryska fängelser där till mars 1952. Då hade hon förts till Taishet, där hon tillbringat hela sin fångtid till repatrieringen i mars 1955. I Taishet hade hon varit i lägren 027, 020 och 03 samt i Reschotty.

Hon hade aldrig träffat eller hört talas om svenska manliga eller kvinnliga fångar i Sovjetunionen.

Frankfurt am Main den 16 september 1957.

(Åke Lindén)

Strängt förtroligt.

P.M.

beträffande samtal med Franz S c h ö f f m a n n i hans bostad, Wilhelm-Herz-Strasse 10 a, München, den 14 september 1957.

S c h ö f f m a n n uppgav, att han tillfångatagits år 1949 i Estland, där han deltagit i estländska friskarors kamp mot ryssarna. 1949-50 hade han passerat olika läger och fängelser i Estland och därefter förts till Karaganda, där han stannat till hösten 1951. Därifrån hade han förts till Norilsk (läger 5 c:a 1 månad hösten 1951, sedan läger 4). Från Norilsk hade han hösten 1953 transporterats till Kolima och därifrån till Sverdlovsk i november 1954. I Sverdlovsk hade han kvarhållits till dess han i januari 1956 frigivits och repatrierats.

Han hade under sin tid i Sovjetunionen aldrig träffat eller hört talas om svenska fångar. Ej heller kunde han erinra sig ha träffat en lett vid namn B a l t i n s eller lämna några uppgifter om en tysk vid namn Hermann.

Antalet rikstyskar i lägren 5 och 4 i Norilsk uppskattade han till 25 à 30 i varje. Härtill komme ett betydligt större antal "Volksdeutsche".

Frankfurt am Main den 16 september 1957.

(Åke Lindén)

Strängt förtroligt.

P.M.

beträffande samtal med ingenjören Julius K a l d s c h m i d i hans bostad, Reichenbachstrasse 24, München, den 14 september 1957.

Ingenjören K a l d s c h m i d hade gripits 1952 i Dresden och, efter att ha dömts till 20 års straffarbete, via Moskva förts till Taishet, dit han kommit i juni 1953. I Taishetområdet hade han varit i lägren 048, 043, 011 (Wischorevka) och 013. Han hade frigivits den 4 oktober 1955 och förts direkt från Taishet tillbaka till Tyskland.

Tillfrågad om han kände till den av Karl S p u l l e r och Alexander J a c o u b o w i t s c h omnämnde majoren Hermann, svarade han, att det utan tvivel vore fråga om en Hermann K a l u s s från Schlesien, vilken numera bodde i östzonen. Denne, som både Spuller, Jacoubowitsch och han själv träffat i läger 043 i Taishet, hade emellertid ej varit major utan fältgendarm och SS-man, troligen med underofficers grad. I övrigt stämde uppgifterna (latrintömningen och den tidigare vistelsen i Norilsk) in på denne. Kaldschmid hade dock aldrig hört honom omnämna något sammanträffande med svenska fångar. En medfånge, som väl kände Kalusa, vore Dr. Heinrich R o s e n t h a l, Hannover, Rote Reihe. En annan fånge, som varit mycket tillsammans med Kalusa, vore Georg von S a t i n. Denne hade efter frigivningen frivilligt stannat kvar i Sovjetunionen men väntades i dagarna återvända till Tyskland.

Kaldschmid uppgav vidare, att han under större delen av sin Taishet-tid haft kontakt med en svensk, som tillfångatagits av ryssarna i Mandschuriet 1945. Svensken hade varit gift med en kinesiska och hans familj hade haft stora intressen i Kina. Kaldschmid kunde ej erinra sig svenskens namn, men han ville minnas, att efternamnet slutet på -son. Eftersom mannen dömts till 10 års straffarbete, borde han emellertid numera vara frigiven. Två personer, som väl känt svensken från arbetet i härdverkstaden i läger 048 vore:

Gert U l t o c h, München, Hansastrasse 14 (denne befunne

sig för närvarande på en längre utlandsresa och väntades åter i början av november 1957) och

Erich K l e t t e, Kirchheim/Teck, Pfaffenhalde 11.

Andra svenskar hade han ej träffat eller hört omnämnas.

Kaldschmidt erbjöd sig, att med hjälp av Evangelische Hilfswerk:s (där hans hustru vore verksam) kortregister över återvända fångar namnge ytterligare personer, som från Taishet kände Hermann Kalusa resp. den svenske fången. Beträffande den senare trodde Kaldschmid, att tyska Röda Korset kunde lämna namnuppgift, då han, såvitt Kaldschmid kunde erinra sig, fått gåvopaket därifrån.

Frankfurt am Main den 16 september 1957.

(Åke Lindén)

Strängt förtroligt.

P.M.

beträffande förnyat samtal med Dr.Ing.Helmuth L e u t e l t i hans bostad, Weberstrasse 8, Heidenheim, den 15 september 1957.

Med anledning av Alexander J a c o u b o w i t s c h s förmodande att dr. Leutelt kunde känna till något om "majoren" Hermann från Breslau, besökte jag honom för ett samtal i denna fråga. Leutelt förklarade sig icke kunna erinra sig någon person på vilken uppgifterna stämde in. Däremot mindes han väl Jacoubowitsch som han varit tillsammans med i Bratsk i Taischotområdet 1955. Tillfrågad om han träffat en fånge vid namn Hermann K a l u s a svarade Leutelt, att han ej kunde minnas någon med detta namn. Han föreslog, att österrikaren Kurt G a g s t ä t t e r (troligen bosatt i Wien ; Jacoubowitsch torde kunna lämna uppgift om närmare adress), som varit tillsammans med Jacoubowitsch och honom själv i Bratsk skulle tillfrågas i saken. Gagstätter hade varit intresserad av att samla uppgifter om sina medfångar och kände kanske därför till Kalusa.

Frankfurt am Main den 16 september 1957.

(Åke Lindén)

Strängt förtroligt.

P.M.

beträffande samtal med rådsturättdomaren Georg W e g e m u n d, född den 31 juli 1904, i hans bostad, Brandenburgerstrasse 107, Nürnberg, den 13 september 1957.

Beträffande sin fångenskap i Sovjetunionen uppgav herr W e g e m u n d, att han tillfångatagits i maj 1945 och tillbringat den första tiden, till november 1947, i olika fängelser i Moskva. Därefter hade han förts till Kotlas(i Archangelsk området), där han vistats till juni 1949. Från juni 1949 till september 1954 hade han suttit i lägret Spask(nära Karaganda) och mellan september och december 1954 i själva Karaganda. Från december 1954 till mars 1955 hade han varit i Tchurubai-Nora och från mars till oktober 1955 i Taishet(närmare bestämt i lägret Reschotty). I oktober 1955 hade han repatrierats.

Under sin tid i Sovjetunionen hade han aldrig träffat eller hört talas om svenska fångar.

Tillfrågad om majoren Hermann uppgav han sig ej kunna påminna sig ha träffat någon, som motsvarade beskrivningen. Han ifrågasatte, att det kunde vara fråga om en bankdirektör från Breslau, Fritz H e r m a n n, numera bosatt i Hamburg(jfr.samtal med Günther W a s c h k a u), som han varit tillsammans med i Taishet. Han kunde dock ej erinra sig ha hört denne nämna, att han skulle ha sammanträffat med några svenskar.

Som en pålitlig och omdömesgill medfånge från Taishet ville han nämna: Harald G a e d e c k e, Gurlitzstrasse 71(numret osäkert), Hamburg.

Frankfurt am Main den 16 september 1957.

(Åke Lindén)

Leifland/BJ

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

		19
		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Bonn den 23 september 1957.

Strängt förtroligt.

Broder,

Åberopande vårt telefonsamtal i dag ber jag få meddela, att Erhard Huth för närvarande är bosatt i Hannover under adress Anderteuscher Wiese 16.

u/ Leif Leifland

Beskickningssekreteraren Å. L i n d é n,
Frankfurt am Main.

Exp. 23.9/Lfl.

KUNGL.
SVENSKA KONSULATET

Frankfurt am Main den 24 september 1957.

Strängt förtroligt.

5 bil.

Mkt. 25/9.

Broder,

./. Härmed ber jag få översända veckans vanliga konvolut till Gunnar Lorentzon x/ jämte kopior för ambassadens räkning av promemoriorna och missivet.

Din tillgivne
Åke Lindén

(Åke Lindén)

X m. Kurir 25/9

Herr Attachén L e i f l a n d
B o n n.

Frankfurt am Main den 24 september 1957.

Strängt förtroligt. 3 bil. i 3 ex.

Herr Sekreterare,

./. Härmed ber jag få ödmjukast promemorior över samtal med:

Walter H a r t m a n n i Mannheim,
Gerhard S c h u m a n n i Dorbach/Saar och
Herbert K o r n e f f e l i Kassel.

Den av Erhard H u t h i Hermann K a l u s a - frågan omnämnde Albert K ü h n e i Kassel visade sig ha för någon månad sedan emigrerat till Argentina, närmare bestämt till Buenos Aires.

(Åke Lindén)

Herr Sekreteraren L o r e n t z o n
Utrikesdepartementet.

Strängt förtroligt.

P.M.

betträffande samtal med ritaren Walter H a r t m a n n, född den 21.10.1921, i hans bostad, Uhlandstrasse 9, Mannheim, den 20 september 1957.

Om sin fångenskap i Sovjetunionen meddelade H a r t m a n n, att han tillfångatagits i Dresden våren 1945. Efter att ha passerat ett flertal fängelser och genomgångsläger kom han hösten samma år till Norilsk. Fram till hösten 1949 var han där i lägren 2 IDL, Nullovoj-Piket och 6 IDL. I samband med att en uppdelning av fångarna på kriminella och politiska genomfördes detta år, överfördes han i slutet av 1949 till Gorlag 5, där han dock endast kvarstannade till månadsskiftet februari/mars 1950, då han tilldelades Gorlag 4. I oktober 1953 överfördes han härifrån till Magadan (Kolyma-området) och kvarstannade där till september 1955, då han frigavs. Till Tyskland återkom han i januari 1956.

Han hade under sin tid i Sovjetunionen aldrig sammanträffat med eller hört talas om svenska fångar. Namnet B a l t i n s kunde han ej heller erinra sig ha hört. Hermann K a l u s a hade han träffat i Gorlag 5, men han hade aldrig känt honom närmare och endast talat med honom ett fåtal gånger. Kalusa hade, såvitt Hartmann kunde erinra sig, ej omnämnt något sammanträffande med svenskar.

Hartmann angav antalet tyskar i Gorlag 5 till 2 à 3 och i Gorlag 4 till 25 à 30. De medfångar, som han nämnde, äro redan tidigare kända och hörda.

Frankfurt am Main den 21 september 1957.

(Åke Lindén)

Strängt förtroligt.

P.M.

beträffande samtal med poliskonstapeln Gerhard S c h u m a n n
i hans bostad, Hochwiesmühlstrasse 81, Bexbach/Saar,
den 21 september 1957.

S c h u m a n n uppgav, att han först varit krigsfånge i Sovjetunionen 1944-47, men frigivits sistnämnda år. 1948 hade han åter tagits till fånga i Östzonen och dömts till 20 års straffarbete. Efter domen hade han förts direkt till Norilsk, där han tillbringat tiden från hösten 1948 till september 1953. Han hade i Norilsk varit i tur och ordning i lägren 4, 2, 5 och 1 (det sista endast en kort tid hösten 1953). Från Norilsk hade han efter upproret förts till Magadan i Kolyma-området, där han kvarhållits till dess han i september 1955 frigivits.

Han hade aldrig träffat eller hört talas om svenska fångar i Sovjetunionen. Namnet B a l t i n s vore honom obekant. Han hade träffat Herman K a l u s a vid arbete i en kolgruva i läger 5, troligen i slutet av 1951 eller början av 1952. Han hade däremot aldrig hört denne tala om ett sammanträffande med svenskar. Huruvida Kalusa vore den av Willy N e u m a n n omnämnde "Hermann mit dem Hunde" kunde S c h u m a n n ej uttala sig om; han kunde dock ej minnas, att Kalusa haft någon hund i Norilsk.

Schumann uppgav, att han sammanlagt i de olika läger i Norilsk, i vilka han varit, haft kontakt med ett knappt hundratal tyskar. Tillfrågad om namn å tillförlitliga medfångar, uppräknade han ett flertal redan hörda personer jämte polisöverkonstapeln Willy M o r o w s k i , bosatt i Berlin-Neukölln (gatuadressen kände Schumann ej till). Morowski hade även känt Hermann Kalusa mycket väl.

Frankfurt am Main den 23 september 1957.

(Åke Lindén)

Strängt förtroligt.

P.M.

beträffande samtal med bilbesiktningsingenjören

Herbert K o r n e f f e l ,

född den 11/6 1915 , i hans bostad Leibnitzstrasse 19, Kassel, den 23 september 1957.

Ingenjör K o r n e f f e l uppgav, att han tagits till fånga våren 1945 i Kurland. 1946 hade han dömts till döden men benådats och förts till lägret Solikamsk (i Uralområdet). Under tiden därefter (d.v.s. större delen av 1946, hela 1947 och början av 1948) hade han passerat ett flertal läger i Uralområdet och Sibirien, innan han på våren 1948 kommit till Taishet. Där hade han stannat till våren 1951, då han förts till ett läger vid Stalingrad, där han sedan blivit kvar till dess han i december 1953 repatrierades.

I slutet av 1947 eller möjligen början av 1948 hade Korneffel under en kortare tid (c:a 6 veckor) tilldelats ett kvinnoläger (Strafgefangenenlager) i norra Uralområdet såsom expert på vissa installationer. Där hade han kommit i kontakt med två svenskor, som tjänstgjort som sjuksköterskor i lägret. De hade vid tiden ifråga varit i 20-årsåldern och Korneffel trodde, att de möjligen tagits till fånga under tjänstgöring i tyska Röda Korset. Enligt Korneffel hade det ej rått något tvivel om deras svenska nationalitet. Förutom han själv hade den, såvitt han visste, ende manlige internen i lägret varit den lettiske lägerläkaren. Namnet på lägret kunde han ej erinra sig.

Någon tysk fånge vid namn Hermann K a l u s a kunde Korneffel ej erinra sig från Taishet (Kalusa skulle väl ha kommit till Taishet, först då Korneffel redan förts därifrån). Han hade i Taishet sammanlagt endast varit i kontakt med 7 à 8 tyskar, varav han särskilt mindes Leonhardt B a u e r i Oberursel och Willy S c h e i d i Leverkusen.

Frankfurt am Main den 24 september 1957.

(Åke Lindén)

Mk. 7/10/Hfd

KUNGL. UTRIKES DEPARTEMENTET

Politiska avdelningen

Norilsk-ärendet.

Stockholm den 1 oktober 1957.
HP 1.
Strängt förtroligt.

RA/Hfd

Hfd

Minister Söraunn vidit/Hfd.

Broder,

Med anledning av Kaldschmids uppgift om en svensk i Taishet (Lindéns handbrev till Lorentzon den 17 september 1957) ber jag få meddela, att denne torde vara identisk med en person vid namn Egor Alexander WALTHER. Han är statslös men har nära släktingar i Sverige. Någon anledning att följa upp detta spår föreligger alltså icke.

En i ärendet namngiven person, Hans Raulf, har enligt meddelande från generalkonsulatet i Berlin flyttat från Berlin till Werdohlerstrasse 70, Lüdenscheid/Westfalen. Han kan kanske vid tillfälle höras av Dig eller Lindén.

Din tillgivne
Sven Fr. Hedin
(Sven Fr. Hedin)

Attachén L e i f l a n d,
B o n n.

KUNGL.
SVENSKA KONSULATET

Frankfurt am Main den 10 oktober 1957.

Strängt förtroligt.

mk. 11/10 Lfld

Käre Leif,

./. Härmed får jag i vanlig ordning översända ett konvolut för benägen vidare befordran till sekreterare Lorentzon x) jämte kopior av promemoriorna och missivet. Den ende i Västtyskland bosatte av de av Borchers uppräknade reskamraterna till Kalusa är ju lätt åtkomlig för Dig. Tyvärr var dock Borchers litet tveksam, om han verkligen var med vid tillfället i fråga.

./.

Din tillgivne

Åke Lindén

(Åke Lindén)

x) m.k. 11/10 Lfld

Attachén L e i f l a n d
B o n n .

Frankfurt am Main den 10 oktober 1957.

Strängt förtroligt.

Herr Sekreterare,

Härmed ber jag få översända promemorior beträffande samtal med:

Rolf B o r c h e r s i Ludwigshafen och
Karl-Heinz P o s s e l t i Rüsselsheim.

Av särskilt intresse är väl de av Borchers uppgivna medresenärerna till Hermann K a l u s a under transporten Norilsk-Taishet, med hänsyn till möjligheten att Kalusas sammanträffande med svenskar i Krasnojarsk ägt rum vid detta tillfälle.

(Åke Lindén)

Sekreteraren L o r e n t z o n
Utrikesdepartementet.

Strängt förtroligt!

P.M.

betreffande förnyat samtal med

Dr Ing. Rolf B o r c h e r s

i hans bostad, Wittelsbachstrasse 26, Ludwigshafen, den 3 oktober 1957.

Dr. B o r c h e r s , omnämnd av Günther W a s c h k a u i Hermann-frågan, uppgav, att han varit tillsammans med Hermann K a l u s a i Norilsk och även transporterats tillsammans med denne från Norilsk till Taishet (med tåg från Norilsk till Dudinka, därifrån med fartyg till Krasnojarsk och med tåg från Krasnojarsk till Taishet). I Taishet hade Borchers till en början suttit i samma fängelse som Kalusa, men sedan förts till läger 1 och i samband därmed skilts från Kalusa, som han sedermera ej återsett.

Borchers hade ej hört Kalusa omnämna något sammanträffande med svenskar. Han hade själv vid tiden för transporten från Norilsk till Taishet varit sjuk och delvis företagit resan i sjukavdelning och sålunda ej varit personligen tillsammans med Kalusa. Han nämnde följande personer, som såvitt han mindes rest i sällskap med Kalusa och alltså torde ha haft kontakt med samma personer som denne i Krasnojarsk:

Hans S c h e l l e r ,
Berlin-Neukölln,
Reuterstrasse 71.

Willy R a u c h ,
Bad Gleichenberg (Österrike),
Hotel Grazer Hof.

Karl B a n d l o w ,
Berlin-Schöneberg,
Bautzener Strasse 18.

Dr. J a n d a ,
Prag 12,
Nitramstrasse 14.

och möjligen:

K. H o n t k o w s k i ,
Bonn,
Poppelsdorfer Allee 88.

Dr. Borchers erinrade sig under samtalet även namnet på den svenske fånge i läger 2 (Kaerkan), Norilsk, om vilken han tidigare talat med kriminalassistent Lundström. Mannens namn vore E l f e s (eller E l v e s). Elfes, som varit verksam som fältskär i Norilsk och som varit bekant för sin vana att alltid uppträda utan huvudbonad och överplagg, hade transporterats därifrån samtidigt med Borchers, men under transporten under åberopande av sitt svenska medborgarskap hos transportledningen ihärdigt yrkat på att få bli sänd tillbaka till Sverige. Såsom resultat härav hade han skilts från de övriga i Krasnojarsk, och Borchers hade sedermera hört sägas, att Elfes i Krasnojarsk setts föras ombord på ett västgående tåg.

Frankfurt am Main den 4 oktober 1957.

(Åke Lindén)

Strängt förtroligt!

P.M.

beträffande samtal med ingenjören Karl-Heinz P o s s e l t ,
född den 1.3.1921, i hans bostad Walter-Flex-Strasse 103,
Rüsselsheim,
den 5 oktober 1957.

P o s s e l t uppgav, att han gripits i Dresden i december 1948 på grund av underrättelseverksamhet för Förenta Staterna. Efter en tid i fängelset Sachsenhausen i Östzonen fördes han i december 1949 till lägret Orsja i Ukraina och därifrån 1950 till Karaganda, där han hölls kvar till slutet av 1954. Då överfördes han till Taishet, dit han kom på nyåret 1955. I oktober 1955 frigavs och repatrierades han. Han hade varit tillsammans med Günther W a s c h k a u praktiskt taget hela sin tid i Sovjetunionen.

Han kunde ej påminna sig ha träffat eller hört talas om några svenskar under sin vistelse i ryska fänglägger. Namnen Hermann K a l u s a och Fritz H e r m a n n vore honom obekanta. Antalet tyska fångar i Karaganda-området uppskattade han till c:a 600 och i Taishet-området till c:a 750.

Som pålitliga medfångar med stor personkännedom nämnde han:

D:r Fritz W a g n e r ,
Frankfurt am Main,
Leo - Werke.
(denne hade dock frigivits redan 1953 och ej varit i Taishet)

Hans W i n k l e r ,
Hamburg 13,
Grindelhof 2.

(Geschäftsführer)

Herr Fritz W a g n e r ,
Frankfurt am Main,
Robert-Mayer-Strasse 17 / IV.

(LEO-Werke, Tel. 84341)

rankfurt am Main den 7 oktober 1957.

(Åke Lindén)

KUNGL.
SVENSKA KONSULATET

Frankfurt am Main den 14 oktober 1957.
Strängt förtroligt. $ bil.

Mk. 15/10
Lfer

Käre Leif,

Härmed ber jag få översända det vanliga konvolutet för sekreteraren Lorentzon*) jämte kopior för ambassadens dossier av missivet och promemoriorna.

Detta är förhoppningsvis det sista från Frankfurt!

Hjärtliga hälsningar!
Din tillgivne
Åke Linden
(Åke Linden)

*) m.K. 15/10
Lfer

Attachén Leifland
Bonn.

Frankfurt am Main den 14 oktober 1957.

Strängt förtroligt. 2 bil.

Herr Sekreterare,

Härmed ber jag få översända två promemorior, en beträffande samtal med journalisten Leopold B a u e r i Oberursel samt en beträffande mina fåfänga försök att få kontakt med Heinz G o r e t z k y i München.

(Åke Lindén)

Sekreteraren Gunnar L o r e n t z o n
Utrikesdepartementet.

Strängt förtroligt!

P.M.

beträffande samtal med journalisten Leopold B a u e r
i hans bostad, Bommersheimerstrasse 62, Oberursel,
den 12 oktober 1957.

B a u e r upplyste, att han häktats i Östzonen 1950 och suttit i fängelse där till 1953. På hösten detta år hade han förts till Taishet-området, där han hållits kvar till dess han i oktober 1955 frigivits och repatrierats. I Taishet-området hade han varit i lägren 048, 013, 011 och 052.

Han kunde ej erinra sig ha träffat eller hört talas om några svenska fångar i Sovjetunionen. Hermann K a l u s a erinrade han sig ha sammanträffat med i Taishet, men något bestämt minne av honom hade han ej.

Bauer nämnde följande vederhäftiga medfångar från Taishet, vilka han trodde ev. kunde ha närmare kännedom om Kalusa:

Gerhard K e h m e l t (tidigare polisman från Breslau),
Västberlin (närmare adress okänd för Bauer).

Willy K o s s a c k,
Berlin-Britz,
Talbergerstrasse 4 i.

Dr. Helmuth K u n z,
Freudenstadt/Schwarzwald,
Turnhallestrasse 20.

Ernst L e d e r,
Berlin-Lichterfelde.

Bauer nämnde även följande medfångar från Taishet, vilka tidigare varit i Norilsk och vilka han betecknade som mycket tillförlitliga:

Studeranden Wilfred B u s c h,
Wilhelmshafen,
Hochschulort 36/23.

Hans K ö t h n e r,
Västberlin,
Tel.: 80 13 56.

Frankfurt am Main den 14 oktober 1957.

(Åke Lindén)

Strängt förtroligt!

P.M.

beträffande Heinz G o r e t z k y.

Den 14 september 1957 sökte jag den av Erhard H u t h omnämnde Heinz G o r e t z k y på den uppgivna adressen Heidelberger Platz 5 (bei Middendorf), München. Enligt uppgift av bibliotekarien dr. Heinrich Middendorf hade Goretzky flyttat därifrån utan att uppgiva någon ny adress. Goretzky vore för övrigt ett under fångenskapen antaget namn, och av vissa skäl önskade denne ej att detta namn skulle kunna sättas i förbindelse med hans nuvarande riktiga. Goretzky toge regelbundet kontakt med dr. Middendorf för att avhämta post etc. och vid hans nästa besök, troligen redan den 16 september, skulle dr. Middendorf till honom överlämna en skriftlig förfrågan, som jag sammanställde över i samband med Norilsk aktuella spörsmål. Dr. Middendorf skulle be Goretzky att antingen ge mig ett skriftligt svar eller meddela mig, hur han kunde antriffas för ett samtal. Till den 14 oktober har emellertid intet meddelande från Goretzky ingått.

Frankfurt am Main den 14 oktober 1957.

(Åke Lindén)